

პირის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის განხორციელება

გზამკვლევი

წინამდებარე გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები არ შეიძლება ჩაითვალოს მოხსენიებული სამართლებრივი დოკუმენტების ოფიციალურ განმარტებად, რომელსაც სავალდებულო ძალა აქვს წვერი სახელმწიფოებისათვის, ევროპის საბჭოს საწესდებო ორგანოებისა თუ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის საფუძველზე შექმნილი ნებისმიერი ორგანოსათვის.

ტექსტის თარგმანი – ლაშა ჭელიძე

რედაქტირება და კომენტარები – ნანა მჭედლიძე

თარგმანი ქვეყნდება ევროპის საბჭოსთან შეთანხმებით და მასზე პასუხს აგებს მთარგმნელი

ევროპის საბჭო, 2004 წლის ოქტომბერი

გამოცემა დაფინანსებულია
ევროპის საბჭოს მიერ

რას ამბობს კონვენცია

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი: თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება

1. ყველას აქვს თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება. არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა და კანონით განსაზღვრული წესის შესაბამისად:
 - ა) უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდების შემდეგ პირის მართლზომიერი დაპატიმრება;
 - ბ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება სასამართლოს მართლზომიერი ბრძანების შეუსრულებლობისთვის ან კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად;
 - გ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება, განხორციელებული უფლებამოსილი სასამართლო ხელისუფლების წინაშე წარდგენის მიზნით, თუ არსებობს სამართალდარღვევის ჩადენის გონივრული ეჭვი ან როდესაც ეს გონივრულად მიჩნეულია აუცილებლად პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ან ჩადენის შემდეგ მისი გაქცევისთვის ხელის შესაშლელად;
 - დ) არასრულწლოვანის დაკავება კანონიერი გადაწყვეტილების საფუძველზე საგანმანათლებლო ზედამხედველობის მიზნით ან მართლზომიერი დაკავება უფლებამოსილი სასამართლო ხელისუფლების წინაშე წარდგენის მიზნით;
 - ე) ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად პირების, აგრეთვე სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანების ან მაწანწალების მართლზომიერი დაპატიმრება;
 - ვ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება ქვეყანაში მისი უნებართვოდ შესვლის აღსაკვეთად ან იმ პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება, რომლის წინააღმდეგაც ხორციელდება ღონისძიებები მისი დეპორტაციის ან ექსტრადიციის მიზნით.
2. ყველა დაკავებულ პირს მისთვის გასაგებ ენაზე სასწრაფოდ უნდა ეცნობოს მისი დაკავების მიზეზები და მის წინააღმდეგ წაყენებული ყველა ბრალდება.
3. ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის დებულებების შესაბამისად დაკავებული ან დაპატიმრებული ყველა პირი სასწრაფოდ უნდა წარედგინოს მოსამართლეს ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილ სხვა მოხელეს და მას უფლება აქვს სასამართლო პროცესის გონივრულ ვადაში ჩატარებაზე ან პროცესის განმავლობაში გათავისუფლებაზე. გათავისუფლება შეიძლება განპირობებული იყოს სასამართლო პროცესზე გამოცხადების გარანტიებით.
4. დაკავებით ან დაპატიმრებით თავისუფლებაადკვეთილ ყველა ადამიანს უფლება აქვს სასამართლო პროცესზე, რომლითაც სასამართლოს მიერ სწრაფად

გადაწყდება დაპატიმრების მართლზომიერება და გაიცემა ბრძანება გათავისუფლებაზე, თუ დაპატიმრება არ არის მართლზომიერი.

5. ყველას, ვინც არის დაკავების ან დაპატიმრების მსხვერპლი ამ მუხლის დებულებათა დარღვევით, აქვს აღსრულებადი უფლება კომპენსაციაზე.

IV დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი: ვალის გამო თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა

არავის შეიძლება აღკვეთოს თავისუფლება მხოლოდ სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულების შეუძლებლობის საფუძველზე.

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. პირადი თავისუფლება არის ის ძირითადი მდგომარეობა, რომლითაც ზოგადად ყველა ადამიანი უნდა სარგებლობდეს. ადამიანის თავისუფლების აღკვეთა პირდაპირ კავშირშია სხვა უფლებათა განხორციელებასთან, დაწყებული ოჯახური და პირადი ცხოვრების უფლებით და დამთავრებული შეკრების, გაერთიანების, სიტყვის თავისუფლებით და გადაადგილების თავისუფლებით. ამასთან, თავისუფლების აღკვეთა ნებისმიერი ფორმით მუდამ აყენებს ადამიანს განსაკუთრებით არასახარბიელო მდგომარეობაში, წარმოშობს წამების, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის საშიშროებას. თავისუფლების უფლების გარანტირებისათვის მოსამართლეებს მუდამ უნდა ახსოვდეთ, რომ თავისუფლების აღკვეთა ყოველთვის უნდა ხდებოდეს გამონაკლისის სახით, უნდა იყოს ობიექტურად გამართლებული და არ უნდა გრძელდებოდეს იმაზე მეტხანს, ვიდრე ეს აბსოლუტურად აუცილებელია.

„თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება“ განსაკუთრებული უფლებაა, ვინაიდან ფრაზა წაკითხული და აღქმული უნდა იქნეს მთლიანობაში. „პირადი უსაფრთხოება“ აღქმული უნდა იქნეს ფიზიკური თავისუფლების კონტექსტში და მას არ შეიძლება მიეცეს სხვა ინტერპრეტაცია (როგორც არის, მაგალითად, ქვეყანაზე დაკისრებული ვალდებულება, უზრუნველყოს ადამიანის დაცვა სხვა ადამიანთა თავდასხმისაგან. აღნიშნულ უფლებაში ასევე არ იგულისხმება სოციალური დაცვის უფლება). „პირადი უსაფრთხოების“ გარანტია ხაზს უსვამს იმ მოთხოვნას, რომელიც სტრასბურგის უფლებამოსილმა ორგანოებმა კონვენციის მე-5 მუხლში გათვალისწინებული თავისუფლების უფლების არსის განმარტებისა და ინტერპრეტირებისას შეიმუშავეს.

ევროპულმა სასამართლომ მრავალ საქმეში ხაზგასმით აღნიშნა თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების მნიშვნელობა. მაგალითად, საქმეში „კურტი თურქეთის წინააღმდეგ“¹ სასამართლომ განმარტა:

„...კონვენციის ავტორებმა ადამიანის დაცვა თავისუფლების თვითნებური აღკვეთისაგან იმ ცალკეულ უფლებათა შერწყმით განამტკიცეს, რომელთა მთავარი მიზანია, შეამციროს თვითნებობა თავისუფლების აღკვეთის ყოველი აქტის დაქვემდებარებით დამოუკიდებელი სასამართლო გამოძიებისთვის და ასეთ ქმედებაზე პასუხისმგებლობის შესაბამისი უფლებამოსილი ორგანოებისთვის დაკისრებით. [...] არსი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების დაცვა აღიქმება ისე, რომ მათი არარსებობა გამოიწვევდა კანონის უზენაესობის მნიშვნელობის დაკნინებას და საშუალებას არ მისცემდა თავისუფლებააღკვეთილ პირებს, მიემართათ სამართლებრივი დაცვის ელემენტარული საშუალებებისათვის.“

¹ საქმე „კურტი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Kurt v. Turkey*), 1998 წლის 25 მაისის განაჩენი, 123-ე პუნქტი

მე-5 მუხლის მოთხოვნათა ეფექტიანად განხორციელებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია კონვენციის ტექსტის განმარტება ევროპული სასამართლოს მიერ. სასამართლომ, მსგავსად ევროპული კონვენციის სხვა მუხლებისა, მიზანმიმართულად და დინამიკურად განმარტა მე-5 მუხლის ყოველი დებულება, გასცა კონვენციის ტერმინების სიტყვასიტყვით განმარტებას და ნათელი მოჰფინა, თუ რას გულისხმობს თითოეული კონკრეტული დებულება. ბევრ ასეთ ტერმინს ევროპულმა სასამართლომ დამოუკიდებელი მნიშვნელობა მიანიჭა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მიზანმიმართული განმარტება ვითარდება იმისათვის, რომ მიღწეული იქნეს ევროპული კონვენციის მიზანი. აღნიშნული მიდგომა შეესაბამება ხელშეკრულებათა განმარტების წესებს და ასევე ასახავს ევროპული კონვენციის კონსტიტუციურ ხასიათს. ამგვარად, მე-5 მუხლით დაწესებულ შეზღუდვათა განმარტება ვიწრო ფარგლებში მიზანშეუწონელი იქნებოდა. კონვენციის მიზანია, დაიცვას ადამიანის ნამდვილი უფლებები, რაც იმაში გამოიხატება, რომ უფლებებს უნდა გააჩნდეს რეალური არსებითი შინაარსი და არ უნდა ანიჭებდეს ადამიანს დაცვის მხოლოდ ფორმალურ გარანტიას. შედეგად, თავისუფლების უფლების შეზღუდვა უნდა განიხილებოდეს როგორც გამონაკლისი და ნებადართული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ამისათვის არსებობს დამაჯერებელი არგუმენტაცია; შეზღუდვათა გამოყენება არ შეიძლება დაწესებული იქნეს იმ მოსაზრებაზე დაყრდნობით, რომ ყველაფერი, რის განხორციელებასაც საჯარო ხელისუფლება აპირებს, საჭირო და შესაფერისია. დინამიკური ინტერპრეტაცია გულისხმობს მზადყოფნას, დებულებათა უკვე განხორციელებული განმარტებანი გადასინჯული იქნეს გარემოებათა ცვალებადობის შესაბამისად. არ შეიძლება, სათანადოდ არ იქნეს შეფასებული ევროპული სასამართლოს მიერ სამართლებრივ ტექსტებთან დაკავშირებით გაკეთებულ განმარტებათა მნიშვნელობა. იმისათვის, რომ მიღწეული იქნეს მე-5 მუხლით (ისევე, როგორც მთლიანად კონვენციით) ნაკისრ ვალდებულებათა ზედმიწევნით შესრულება, მოსამართლეებმა თვალყური უნდა ადევნონ ევროპული სასამართლოს დინამიკურ პრეცედენტულ სამართალს.

მომდევნო თავები ეხება სტრასბურგის სასამართლოს მიერ კონვენციის მე-5 მუხლში მოცემული ფუძემდებლური პრინციპებისა და წესების განმარტებასა და კონკრეტულ სიტუაციებში მათ გამოყენებას.

1. კომენტარი

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის 1950 წლის 4 ნოემბრის კონვენცია (შემდგომში „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია“ ან „ევროპული კონვენცია“)² საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის წყაროს წარმოადგენს. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას პირდაპირ არ მოიხსენიებს, იგი ზოგადად საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე მიუთითებს. კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, სისხლის საპროცესო სამართლის ნორმებს შეიცავს საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, საქართველოს სხვა კანონები, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები. შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, როგორც საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება, სისხლის სამართლის პროცესის წყაროა.

აღსანიშნავია, რომ შემდგომში, რიგ შემთხვევებში, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მოიხსენიებს მხოლოდ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონს და არა კანონთან ერთად საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. ასე მაგალითად,

² საქართველოსთვის ძალაშია 1999 წლის 20 მაისიდან.

საკანონმდებლო წარმოებაში განაჩენის გაუქმების საფუძველია, *inter alia*, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის არსებითი დარღვევა და სისხლის სამართლის ან სხვა მატერიალური სამართლის კანონის არასწორი გამოყენება.³ თუმცა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები სახელმწიფოს სამართლის სისტემის ნაწილს შეადგენს, ხელშეკრულებებს აქვს ნორმატიული აქტის და არა საკანონმდებლო აქტის სტატუსი. მიუხედავად ამისა, „სისხლის სამართლის საპროცესო კანონში“ ზემოაღნიშნულ კონტექსტში ხელშეკრულებებიც უნდა იქნეს მოაზრებული, წინააღმდეგ შემთხვევაში საკანონმდებლო წარმოებაში ევროპულ კონვენციასე დაყრდნობის შესაძლებლობა გამოირიცხება, რაც არასწორი მიდგომა იქნებოდა. განვიხილოთ განმარტება უნდა იქნეს გამოყენებული სხვა შესაბამის შემთხვევებშიც, როცა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ცალსახად მოიხსენიებს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონს და არ მიუთითებს პროცესის სხვა წყაროებზე.

როგორც ქვემოთ დავინახავთ, არ არის გამორიცხული, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი საკანონმდებლო აქტები და საერთაშორისო ხელშეკრულებები სისხლის სამართლის პროცესში განსხვავებულ წესებს ადგენდნენ. კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას და კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ.⁴ ანალოგიურად, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, თუ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და საქართველოს სხვა კანონები ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას ან საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს, შესაბამისად, მოქმედებს კონსტიტუცია ან საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, ხოლო თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, მოქმედებს კონსტიტუცია.⁵ აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის პროცესის წყაროებს შორის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია იერარქიულად კონსტიტუციას მოსდევს და უპირატესი იურიდიული ძალა აქვს სპეციალური კანონების – საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის და საქართველოს სხვა კანონების მიმართ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის რიგი ნორმების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხი გასაჩივრებული იქნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში. აღსანიშნავია, რომ ფორმალურ-იურიდიულად საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო არ არის ვალდებული, დაეყრდნოს ევროპულ კონვენციას და მის პრეცედენტულ სამართალს. ის, რითაც ხელმძღვანელობს საკონსტიტუციო სასამართლო თავისი საქმიანობის განხორციელებისას (საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობის, კონსტიტუციური კანონიერების და ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის უზრუნველყოფა) არის ქვეყნის უზენაესი კანონი – კონსტიტუცია. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი ფაქტობრივ გარემოებებს აფასებს და გადაწყვეტილებებს იღებს მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად.⁶ მიუხედავად ამისა, ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი და მასთან დაკავშირებით არსებული პრეცედენტული სამართალი ზემოაღნიშნულ შემთხვევებში საკონსტიტუციო სასამართლოს

³ სსსკ 562-ე მუხლი.

⁴ კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁵ სსსკ მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁶ „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ორგანული კანონის მე-4 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

გადაწყვეტილებებში გამოყენებული იქნა.⁷ იმის გათვალისწინებით, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო არის შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი დაცვის ერთ-ერთი საშუალება ევროპული კონვენციის მე-13 მუხლის და 35-ე მუხლის პირველი პუნქტის მნიშვნელობით, მის მიერ ევროპული კონვენციისა და სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მოშველიებით საქმის გადაწყვეტა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებს მნიშვნელობას სძენს ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი კუთხითაც.

ის, თუ რამდენად შეესაბამება საქართველოს კანონმდებლობა და პრაქტიკა ევროპული კონვენციის, *inter alia*, მისი მე-5 მუხლის სტანდარტებს, შესწავლილი იქნა ადგილობრივი ექსპერტების მიერ. სამუშაო ჯგუფი შეიქმნა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს გადაწყვეტილებითა და ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა გენერალურ დირექტორატთან თანამშრომლობით. სამუშაო ჯგუფის მიერ, საქართველოს კანონმდებლობის და პრაქტიკის დადებით მხარეებთან ერთად, დადგინდა რიგი ხარვეზებისა და შეუსაბამობებისა, რის შესახებაც სათანადო რეკომენდაციები იქნა შემუშავებული.⁸ გაანალიზებული იქნა, აგრეთვე, საქართველოს კონსტიტუცია, ვინაიდან, როგორც ეს პრეცედენტული სამართლიდან არის ცნობილი, სტრასბურგის ორგანოთა (წარსულში ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო და მინისტრთა კომიტეტი, ამჟამად მუდმივმოქმედი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო) განხილვის საგანი სახელმწიფოთა უზენაესი კანონის შეფარდების საკითხიც ყოფილა.

I თავი: თავისუფლების პრეზუმცია; მართლზომიერების მოთხოვნა; პატიმრობის არსი

1. პრეზუმცია თავისუფლების სასარგებლოდ

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი ეხება დაშვებას, რომ ყველა ადამიანი უნდა სარგებლობდეს თავისუფლებით და, შესაბამისად, ადამიანს თავისუფლება შეიძლება აღეკვეთოს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში. ამიტომ მე-5 მუხლი იწყება უფლების უპირობო მტკიცებით: „ყველას აქვს თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება“, რასაც მოსდევს დებულება: „არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა და კანონით განსაზღვრული პროცედურის თანახმად“.

ამასთან ერთად, თავისუფლების პრეზუმციას ხაზს უსვამს მე-5 მუხლის იმპერატიული მოთხოვნა, რომ თავისუფლების აღკვეთა იმაზე მეტხანს არ უნდა გრძელდებოდეს, რაც აბსოლუტურად აუცილებელია, და უნდა ექვემდებარებოდეს დაუყოვნებელ აღდგენას, როდესაც იგი არ არის გამართლებული. პირველი მოთხოვნა ნათლად გამომდინარეობს იმ დებულებიდან, რომლის თანახმადაც კანონის დარღვევაში ეჭვმიტანილს „უფლება აქვს სასამართლო პროცესის გონივრულ ვადაში ჩატარებაზე“, მეორე მოთხოვნა კი ნათლად არის წარმოჩენილი მითითებაში – ყველა თავისუფლებაა აღკვეთილ პირს „უფლება აქვს სასამართლო პროცესზე, რომლითაც სასამართლოს მიერ სწრაფად გადაწყდება დაპატიმრების მართლზომიერება და

⁷ იხ., *inter alia*, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილება №2/3/182,185,191, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, თბილისი, 2003 წელი; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგიის 2003 წლის 16 დეკემბრის გადაწყვეტილება №1/5/193.

⁸ იხ. კონსტანტინე კორკელია, ნანა მჭედლიძე, ალექსანდრე ნაღბანდოვი: „საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების სტანდარტებთან“, 2003 წლის აპრილი. მზადდება გამოსაცემად.

გაიცემა ბრძანება გათავისუფლებაზე, თუ დაპატიმრება არ არის მართლზომიერი". ზემოთქმულიდან ნათლად ჩანს, რომ მტკიცების ტვირთი ეკისრება მათ, ვინც განახორციელა ადამიანის თავისუფლების აღკვეთა; მათ უნდა დაამტკიცონ არა მხოლოდ ის, რომ თავისუფლების აღკვეთისას გამოყენებული უფლებამოსილება შეესატყვისებოდა მე-5 მუხლში მოცემულ რომელიმე დებულებას, არამედ ისიც, რომ შეესაბამებოდა იმ ცალკეულ გარემოებებს, რომლებშიც გამოყენებული იქნა.

მტკიცების ტვირთი აუცილებლად მოითხოვს თვითკრიტიკულ ანალიზს იმ პირებისაგან, რომლებსაც კანონი ანიჭებს ადამიანის თავისუფლების აღკვეთის უფლებამოსილებას, რათა აღნიშნული უფლებამოსილების განხორციელებისას მათ ყოველთვის დაიცვან მე-5 მუხლით დაწესებული შეზღუდვები. თუმცა იმის გარანტირება, რომ ასეთი ანალიზი გაკეთდა და იგი ეფექტიანი იყო, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მოსამართლის სკეპტიკურ მიდგომაზე, როდესაც იგი ახორციელებს მე-5 მუხლის მე-3 და მე-4 პუნქტებით მინიჭებულ საზედამხედველო ფუნქციას. ნებისმიერ შემთხვევაში, როდესაც თავისუფლების აღკვეთის საკითხი საკამათო ხდება, მეტად მნიშვნელოვანია, მოსამართლემ საკითხის განხილვა დაიწყოს იმ მრწამსით, რომ დაკავებული პირი გათავისუფლებული უნდა იქნეს. საკითხისადმი ასეთი მიდგომის თანახმად, მოსამართლემ არა მარტო უნდა მოითხოვოს თავისუფლების აღკვეთის აუცილებლობის მიზეზების წინასწარ წარმოდგენა, არამედ გულისყურით უნდა განიხილოს, თუ რამდენად შეესაბამება ისინი თავისუფლების აღკვეთის აუცილებლობას. საკითხისადმი ნაკლები გულისყურით მიდგომა გამოიწვევდა კანონის უზენაესობის უგულებელყოფას და თვითნებობის დამკვიდრებას.

ამ მიმართულებით რაიმე ტენდენციის განვითარების დაუშვებლობას ადასტურებს ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება საქმეში „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“, ⁹ რომელშიც სასამართლომ დაადგინა, რომ ადამიანის ხანგრძლივ პატიმრობაში ყოფნა არ შეიძლებოდა გამართლებულიყო, ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლომ არაერთხელ გასცა სანქცია მისი პატიმრობის ვადის გაგრძელების თაობაზე და ყოველი ასეთი გადაწყვეტილება ახსნა ერთი და იმავე და ნამდვილად სტერეოტიპული სიტყვებით შემდგომი განმარტებების გარეშე. საკითხისადმი ამგვარი მიდგომის დროს ეროვნულმა (თურქეთის) მოსამართლემ უბრალოდ მექანიკურად მოაწერა ხელი სამართალდამცავ ორგანოთა გადაწყვეტილებას და ვერ შეძლო, მიეღო დამოუკიდებელი კრიტიკული გადაწყვეტილება. მოსამართლის მსგავსი ქმედება კი ვერასოდეს იქნება შესაბამისობაში იმ მოთხოვნასთან, რომლის თანახმადაც თავისუფლების აღკვეთა დასაბუთებული უნდა იყოს.

2. კომენტარი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის და სტრასბურგის სასამართლოს მიდგომა თავისუფლების პრეზუმფციის მიმართ ძალიან ხშირად საქართველოს კანონმდებლობითა და შესაბამის ორგანოთა პრაქტიკით არ არის გაზიარებული. მართალია საქართველოს კონსტიტუცია აღგენს ადამიანის თავისუფლების ხელშეუვალობას, ითვალისწინებს სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე თავისუფლების აღკვეთის ან პირადი თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის დაუშვებლობას და კანონს ანდობს იმ შემთხვევათა განსაზღვრის პრეროგატივას, როცა თავისუფლების შეზღუდვა დაიშვება საგანგებოდ უფლებამოსილი პირის მიერ, მაგრამ არ ითვალისწინებს უფლებას *habeas corpus* სამართალწარმოებაზე და თავისუფლების დაუყოვნებელი აღდგენის შესაძლებლობას, როცა აღკვეთა გამართლებული არ არის. საქართველოს კონსტიტუცია განსაზღვრავს თავისუფლების

⁹ „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Mansur v. Turkey*), 1995 წლის 8 ივნისი.

აღკვეთის დიფერენცირებულ მაქსიმალურ ვადებს, მაგრამ დუმს თავისუფლების აღკვეთის ვადების გონივრულობის თაობაზე, რაც განსხვავდება მაქსიმალური ვადების დაცვის მოთხოვნისაგან.¹⁰ სპეციალური კანონი – სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი – იმეორებს კონსტიტუციის ზემოაღნიშნულ დებულებებს,¹¹ მაგრამ არ ავსებს მის ხარვეზებს. თავისუფლების პრეზუმფციის სასარგებლოდ და თვითნებობის თავიდან ასაცილებლად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით განსაზღვრული გარანტია, რომელიც მდგომარეობს მოსამართლის ვალდებულებაში, საკითხის განხილვა იმ ვარაუდით დაიწყოს, რომ დაკავებული პირი უნდა გათავისუფლდეს, საქართველოს კანონმდებლობაში ასახული არ არის. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი საერთოდ არაფერს ამბობს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს მოსამართლის ვალდებულებებზე. ამ კონტექსტში ერთადერთი, რასაც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს, არის ის, რომ მოსამართლე ისმენს დაპატიმრებული ბრალდებულისა და მისი დამცველის, აგრეთვე პროკურორისა და იმ გამოძიებლის განმარტებებს, რომელმაც მოსამართლეს მიმართა შუამდგომლობით ბრალდებულის დაპატიმრების შესახებ.¹²

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის იმ მუხლის საფუძველზე, რომლის თანახმადაც დაპატიმრების შეფარდების საფუძველი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენაა,¹³ მოსამართლეები გამოძიების განმავლობაში დაპატიმრების ვადის გაგრძელების შესახებ გადაწყვეტილებებში მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენის ბრალდებაზე მიუთითებენ. მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენის ფაქტი შეიძლება გამართლებული იყოს, როგორც თავდაპირველი დაპატიმრების საფუძველი (ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტი), მაგრამ არ ჩაითვალოს მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტთან შესაბამისად, როცა იგი პატიმრობის ვადის შემდგომი გახანგრძლივების საფუძველად არის მოყვანილი. სტრასბურგის სასამართლოს შეხედულებით, პატიმრობის ვადის დინებასთან ერთად უნდა მიეთითოს დამატებით გარემოებებზე, რომლებიც უნდა ამართლებდეს პირის პატიმრობაში შემდგომ ყოფნას.

ზემოაღნიშნულის საფუძველზე რთულია იმ დასკვნის გაკეთება, რომ თავისუფლების პრეზუმფცია იმდამდგარად არის ასახული საქართველოს კანონმდებლობასა და უფლებამოსილი ორგანოების პრაქტიკაში, როგორც ეს სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით არის დამკვიდრებული. ამაზე მიუთითებს, აგრეთვე, მონაცემები საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიებების გამოყენების შესახებ 2000-2002 წლების განმავლობაში, კერძოდ, თანაფარდობა თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებული აღკვეთის ღონისძიებების და სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ალტერნატიული ღონისძიებების გამოყენების სტატისტიკას შორის (იხ. თანდართული ცხრილები და დიაგრამები).

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველმა კოლეგიამ საქართველოს სახალხო დამცველის კონსტიტუციური სარჩელის საფუძველზე იმსჯელა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 162-ე მუხლის მე-7 ნაწილის და 406-ე მუხლის მე-4 ნაწილის კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-6 პუნქტთან შესაბამისობის თაობაზე.¹⁴ ამ უკანასკნელის თანახმად, ბრალდებულის წინასწარი პატიმრობა არ უნდა აღემატებოდეს 9 თვეს, სადავო ნორმებით კი პატიმრობის, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, ვადის გამოთვლისას ბრალდებულის (განსახველის)

¹⁰ იხ. კონსტიტუციის მე-18 მუხლი.

¹¹ იხ., სსსკ, *inter alia*, მე-12, 152-ე, 162-ე მუხლები.

¹² სისხლის სსსკ 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

¹³ სსსკ 151-ე მუხლის მე-3 ნაწილი და 155-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

¹⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგიის 2003 წლის 16 დეკემბრის გადაწყვეტილება №1/5/193.

და მისი დამცველის მიერ სისხლის სამართლის საქმის მასალების გაცნობის ვადა მხედველობაში არ მიიღება. საბოლოო ჯამში, საკონსტიტუციო სასამართლომ დააკმაყოფილა მოსარჩელის კონსტიტუციური სარჩელი და სარეზოლუციო ნაწილის პირველი და მეორე პუნქტებით არაკონსტიტუციურად და გადაწყვეტილების გამოქვეყნების მომენტიდან ძალადაკარგულად ცნო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 162-ე მუხლის მე-7 ნაწილი და 406-ე მუხლის მე-4 ნაწილი საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-6 პუნქტთან მიმართებით.¹⁵

საგამოძიებო ორგანოების პრაქტიკის თანახმად, იმ საქმეებზე, სადაც ერთზე მეტი ბრალდებულია, საქმის მასალების გაცნობის დაწყება ერთი ბრალდებულის მიერ აჩერებს დაპატიმრების ვადის დინებას სხვა ბრალდებულების მიმართ, თუნდაც მათ საქმის მასალების გაცნობა არ ჰქონდეთ დაწყებული. ეს პრაქტიკა გამართლებულია იმით, რომ ასეთი საქმეები, როგორც წესი, დიდი მოცულობისაა და შეუძლებელია საქმის მასალების ერთდროული გაცნობის უზრუნველყოფა საქმეში არსებული ყველა ბრალდებულისთვის. აღნიშნული პრაქტიკა დაუშვებელი იქნება საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნული გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის პირველი და მეორე პუნქტების აღსრულების შემდეგ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, საქმის მასალების გაცნობა იწყება წინასწარი გამოძიების დასრულების შემდეგ, ანუ მას შემდეგ, რაც ჩატარებულია საგამოძიებო მოქმედებები, ჩამორთმეულია მოწმეთა ჩვენებები და შეგროვებულია სხვა მტკიცებულებები, ანუ არ არსებობს რეალური საფრთხე იმისა, რომ ბრალდებული ხელს შეუშლის ან გაანადგურებს მტკიცებულებებს, იმოქმედებს მოწმეებზე ან სხვაგვარად ხელს შეუშლის გამოძიებას, ვინაიდან გამოძიება უკვე დასრულებულია. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა არ უთითებს ევროპული სასამართლოს მიერ გამოკვეთილ გამონაკლის გარემოებებზე (მიმალვის საფრთხე, მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის საფრთხე, დანაშაულის აღკვეთის აუცილებლობა, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა), რომლებიც ამართლებს პირის პატიმრობაში შემდგომ ყოფნას, რომ მხოლოდ ამ გარემოებების არსებობისას საქმის მასალების გაცნობის ვადა არ ჩაითვალოს წინასწარი პატიმრობის კონსტიტუციურ ვადაში. საქმის მასალების გაცნობის ვადა არ ითვლებოდა ცხრათვიან ვადაში წინასწარი პატიმრობის ყველა შემთხვევაში, რაც პირდაპირ წინააღმდეგობაში მოდიოდა თავისუფლების პრეზუმციასთან ევროპული კონვენციისა და პრეცედენტული სამართლის მნიშვნელობით.

საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველმა კოლეგიამ დაასკვნა, რომ

„საქართველოს კონსტიტუციის გარდა, სადავო ნორმები არ შეესაბამება ასევე „აღამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის“ 1950 წლის 4 ნოემბრის კონვენციის (აღამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია) მოთხოვნებს. ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლით გარანტირებულია პირის უფლება თავისუფლებასა და პირად უსაფრთხოებაზე, რაც დემოკრატიული საზოგადოების ფუძემდებლურ ფასეულობასა და ბევრი სხვა უფლებისა და თავისუფლების სრული განხორციელების წინაპირობას წარმოადგენს. მე-5 მუხლის დანიშნულებაა, უზრუნველყოს, რომ არავის წაერთვას თავისუფლება „თვითნებურად“. პირი შეიძლება დაკავებული ან დაპატიმრებული იქნეს მხოლოდ კანონის საფუძველზე, რომელიც შესაბამისობაში უნდა იყოს ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან. თავისუფლების აღკვეთა იმაზე მეტხანს არ უნდა გრძელდებოდეს, რაც აუცილებლობითაა განპირობებული, და შესაძლებელი უნდა იყოს თავისუფლების მყისიერი აღდგენა,

¹⁵ „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 25-ე მუხლის მე-3 პუნქტის გათვალისწინებით, 2003 წლის 16 დეკემბრის №1/5/193 გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის პირველი და მეორე პუნქტების აღსრულება 2004 წლის 25 სექტემბრამდე გადაიდო.

როდესაც აღკვეთა გამართლებული არ არის (იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1979 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე „ვინტერვერბი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“, Series A №33).”

თავისუფლების პრეზუმფციასთან მიმართებით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 16 დეკემბრის გადაწყვეტილება სრულ თანხმობაშია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან.

2. პატიმრობის მართლზომიერება

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, თავისუფლების შეზღუდვის ნებისმიერი ფორმა უნდა განხორციელდეს „კანონით განსაზღვრული პროცედურის თანახმად“. ამასთან, თითოეულ ქვეპუნქტში, რომლის თანახმადაც თავისუფლების შეზღუდვა დასაშვებია, იგულისხმება, რომ აღკვეთის დონისძიება აუცილებლად „მართლზომიერი“ უნდა იყოს. მართლზომიერების მოთხოვნა ეხება როგორც საპროცესო, ისე მატერიალური სამართლის საკითხებს. უფრო მეტიც, მართლზომიერება ნიშნავს, რომ თავისუფლების ნებისმიერი აღკვეთა უნდა შეესაბამებოდეს ეროვნულ კანონმდებლობასა და ევროპულ კონვენციას და არ უნდა იყოს თვითნებური.

ეროვნულ კანონმდებლობასთან ფორმალური შესაბამისობა

მეტად მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ, პირველ რიგში, შემოწმდეს, ადამიანისთვის თავისუფლების შეზღუდვა შესაბამისი კანონმდებლობის მოთხოვნების თანახმად მოხდა თუ არა. ამით შეიძლება განისაზღვროს, თუ რამდენად იქნა დაცული არსებითი პროცედურა, ან შეფასდეს, არსებობს თუ არა რაიმე სამართლებრივი დებულება, რომლის თანახმადაც განხორციელდა აღნიშნული ქმედება. ეს უკანასკნელი შეიძლება ეხებოდეს არა მარტო დებულების მოქმედების ფარგლების განმარტებას, არამედ მისი საშუალებით შეიძლება დადგინდეს, ნადვილად არსებობდა თუ არა ის ფაქტობრივი გარემოება, რომლის დროსაც ეს დებულება უნდა ყოფილიყო გამოყენებული. არსებობს მთელი რიგი ცალკეული შემთხვევებისა, როდესაც ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ ზემოხსენებული არ იქნა შესრულებული და ამიტომ არ შეიძლება, ისინი გამართლებულად ჩაითვალოს.¹⁶ მაგალითად, საქმეში „ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ განმცხადებელი ქალბატონი იძულებით იმყოფებოდა ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში, მაგრამ მოსამართლემ, რომელმაც გასცა სანქცია ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მისი მოთავსების შესახებ, არ გაითვალისწინა კანონის მოთხოვნა, მოესმინა მისთვის სანქციის გაცემამდე.¹⁷ სინამდვილეში, როგორც ეს ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, მოსამართლემ არც კი შეიწუხა თავი, განემარტა, თუ რატომ უგულებელყო მკურნალი ექიმის აზრი, რომელიც ფიქრობდა, რომ მოსამართლის მიერ ქალბატონის მოსმენა არ იქნებოდა მიზანს მოკლებული ან მავნებელი ჯანმრთელობის თვალსაზრისით. კონვენციის მიზნებისათვის შეუსაბამოა ის გარემოება, რომ

¹⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული სასამართლო აღიარებს, რომ კანონმდებლობის განმარტება და შეფარდება უპირატესად შესაბამისი ხელშემკერედი სახელმწიფო ხელისუფლების, განსაკუთრებით კი სასამართლო ხელისუფლების პრეროგატივაა, ევროპული სასამართლო იტოვებს უფლებას, შეამოწმოს, შესრულდა თუ არა სინამდვილეში კანონი. ზოგიერთ ქვემოთ განხილულ საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ ეროვნული სასამართლოებისაგან განსხვავებული დასკვნები გამოიტანა.

¹⁷ „ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Van der Leer v. the Netherlands*), 1990 წლის 21 თებერვალი.

განმცხადებლის თავისუფლების აღმკვეთი ღონისძიება შესაძლოა შესაბამისობაში ყოფილიყო მე-5 მუხლის მოთხოვნებთან საქმის არსებითად განხილვის დროს; როდესაც სახეზეა პროცედურული მოთხოვნების შეუსრულებლობა თავისუფლების აღკვეთამდე, დაკავება ან დაპატიმრება აუცილებლად უკანონოდ უნდა ჩაითვალოს.

ანალოგიურად, საქმეში „ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ ქვეყნის ერთ-ერთ ყოფილ პრემიერ-მინისტრს თავისუფლება აღკვეთა განვითარებადი ქვეყნებისთვის სახელმწიფო სახსრების გრანტის სახით გადაცემის ბრალდების საფუძველზე.¹⁸ მიუხედავად იმისა, რომ სისხლის სამართლის დანაშაულის კონტექსტში თავისუფლების აღკვეთა კონვენციასთან პოტენციურად შესაბამისობაშია, აღნიშნულ საქმეში ვერ დადგინდა, რომ ქმედება, რომლის გამოც ხსენებულ პირს თავისუფლება აღკვეთა, სამართალდარღვევა იყო, რომ აღარაფერი ვთქვათ სისხლის სამართლის დანაშაულზე. ამიტომ, ბულგარეთის კანონმდებლობის თანახმად, განმცხადებლის სადავო ქმედება თავისუფლების აღკვეთის საფუძველი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო. ამასთან, თუნდაც სარგებლის მიღების სისხლისსამართლებრივი აკრძალვა პოტენციურად შეიძლებოდა მისადაგებოდა ხსენებული გრანტების გაცემას (რაც ნაკლებად რეალური იყო), არ არსებობდა არავითარი ფაქტი თუ ინფორმაცია, რომელიც მიუთითებდა საფუძველიან ეჭვზე, რომ პრემიერ-მინისტრი ასეთი სარგებლის მიღებას მართლაც ისწრაფოდა. ასე რომ, თავისუფლების აღკვეთას არანაირი სამართლებრივი საფუძველი არ გააჩნდა და ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის უდავო დარღვევას წარმოადგენდა.

ანალოგიური სიტუაცია განმეორდა საქმეში „სტილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ რამდენიმე განმცხადებლის მიმართ, რომლებიც მაშინ დააკავეს, როდესაც ისინი იარაღით ვაჭრობის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ – ავრცელებდნენ ბუკლეტებს და ტრანსპარანტები ჰქონდათ აღმართული.¹⁹ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პოლიცია უფლებამოსილი იყო, დაეკავებინა აქციის მონაწილენი, თუკი წარმოიშობოდა საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის საშიშროება, მაგრამ აქციის მონაწილეთა ქმედებები არ ქმნიდა ამის საფრთხეს. ამასთან, არც იმის საშიშროება იგრძნობოდა, რომ აქციის მონაწილენი ხელს შეუშლიდნენ მიმდინარე კონფერენციის მონაწილეებს ანდა გამოყენებული იქნებოდა სხვა სახის ძალადობა. ევროპის სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებლების დაკავება და მათი შემდგომი პატიმრობა საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის მოტივით უკანონო იყო.²⁰

სამართლებრივი საფუძვლის უწყვეტობის მნიშვნელობა

თავისუფლების აღკვეთის თითოეული შემთხვევისათვის სამართლებრივი საფუძვლის არსებობის მოთხოვნა თავისუფლების აღკვეთის მთელ პერიოდზე ვრცელდება. პრეცედენტული სამართალი ცხადყოფს, რომ მთელ რიგ შემთხვევებში, როდესაც პატიმრობის სამართლებრივი საფუძველი თავდაპირველად მართლზომიერი იყო, შემდგომში რაღაც ეტაპზე ამ საფუძველმა შეწყვიტა არსებობა. მაგალითად, საქმეში „კინი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ ეროვნულმა სასამართლომ ბრძანა იმ პირის ციხიდან გათავისუფლება, რომელიც საფრანგეთის კანონმდებლობის მოთხოვნათა სრული დაცვით იყო დაპატიმრებული,²¹ მაგრამ გათავისუფლების ბრძანების

¹⁸ „ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Lukanov v. Bulgaria*), 1997 წლის 20 მარტი.

¹⁹ „სტილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Steel v. the United Kingdom*), 1998 წლის 23 სექტემბერი.

²⁰ იხ. ასევე ევროპული სასამართლოს 1997 წლის 16 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე „რანიენი ფინეთის წინააღმდეგ“ (*Raninen v. Finland*), სადაც იმ პირის დაკავება, რომელმაც უარი თქვა სახელმწიფო სავალდებულო სამსახურზე, ფინეთის კანონმდებლობას ეწინააღმდეგებოდა, რადგან მას თავდაპირველად არ ჰქონოდა, შემდგომშიც იტყოდა თუ არა უარს სახელმწიფო სავალდებულო სამსახურზე.

²¹ „კინი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Quinn v. France*), 1995 წლის 22 მარტი.

გაცემიდან თერთმეტი საათის გასვლის შემდეგაც კი მისთვის არ უცნობებიათ სასამართლოს ბრძანების შესახებ. როგორც ჩანს, ეს დრო პროკურატურას იმისთვის სჭირდებოდა, რომ განეხორციელებინა ექსტრადიციისათვის საჭირო პროცედურები, რაც შემდგომში შეიქმნებოდა სსენებელი პირის პატიმრობის საფუძველი და აღარ გახდებოდა აუცილებელი მოსამართლის ბრძანების შესრულება. ევროპის სასამართლომ დაადასტურა, რომ შესაძლებელი იყო გარკვეული დროის გასვლა ბრძანების გაცემასა და მის აღსრულებას შორის, მაგრამ ამავე დროს მიიჩნია, რომ ზემოხსენებული დროის მონაკვეთი მეტისმეტად ხანგრძლივი იყო იმისათვის, რომ დაეკმაყოფილებინა მე-5 მუხლის მოთხოვნები.

საქმეში „*ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ*“ ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მოთხოვნათა დარღვევად მიიჩნია პირის გათავისუფლების დაყოვნება ათი საათით იმ მოტივით, რომ უფლებამოსილი თანამდებობის პირი, რომელსაც უნდა შეემოწმებინა, არსებობდა თუ არა გასათავისუფლებელი პირის შემდგომ პატიმრობაში დატოვების მიზეზები, არ იმყოფებოდა სამუშაო ადგილზე.²² საქმეში „*კ. ფ. გერმანიის წინააღმდეგ*“, სადაც გერმანიის კანონმდებლობა შესაბამის უწყებებს ნებას რთავდა თორმეტი საათის განმავლობაში პირის დაკავებაზე მისი ვინაობის დადგენის მიზნით, განმცხადებელი დაკავებული იქნა ორმოცი წუთით მეტხანს, ვიდრე ამას კანონი ითვალისწინებდა, რაზეც გერმანიის მთავრობამ განაცხადა, რომ კანონით დადგენილი ვადის გადაცილება დაკავებული პირის პირადი მონაცემების რეგისტრაციასთან იყო დაკავშირებული.²³ ევროპულმა სასამართლომ შენიშნა, რომ დაკავებული პირის პირადი მონაცემების რეგისტრაცია ვინაობის დასადგენად მიმართულ ღონისძიებათა შემადგენელი ნაწილია. ამიტომ ეს უნდა განხორციელებულიყო იმ დროში, რომელსაც გერმანიის კანონმდებლობა ითვალისწინებდა, ანუ თორმეტი საათში. ასეთ გარემოებებში განმცხადებლის დაკავება უკანონოდ ჩაითვადა და, შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის დარღვევა დაადგინა.²⁴

ქვეყნის შიდა პრაქტიკაზე არასწორი დაყრდნობა

ევროპის სასამართლომ მე-5 მუხლის დარღვევა დაადგინა საქმეებში, რომლებშიც ქვეყნის შიდა უფლებამოსილი ორგანოები თავისუფლების აღკვეთის დროს ეყრდნობოდნენ დიდი ხნის პრაქტიკას, რომლის კანონიერება (კონვენციის თვალსაზრისით) სადავო არასოდეს გამხდარა. ასე მაგალითად, საქმეში „*ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ*“ ქურდობის ბრალდებასთან დაკავშირებით განმცხადებელი კანონის სრული დაცვით იქნა დაკავებული და შემდგომ დაპატიმრებული.²⁵ თუმცა მისი პატიმრობის მართლზომიერების გადასინჯვა მას შემდეგ შეწყდა, რაც პროკურორმა საბრალდებო დასკვნა სასამართლოში გადაგზავნა. პოლონეთში არსებული პრაქტიკის თანახმად, დაპატიმრებული პირის სამართალში მიცემის შემდეგ გამოძიების ეტაპზე სანქცირებული პატიმრობა განუსაზღვრელი ვადით გრძელდებოდა; ეროვნული სასამართლო არ იყო ვალდებული, თავისი ინიციატივით მიეღო შემდგომი გადაწყვეტილება ამ ეტაპზე დადგენილი პატიმრობის ვადის გაგრძელების თაობაზე. ზემოხსენებული პრაქტიკა, უეჭველად და გასაგები მიზეზების გამო, არსებული ხარვეზის შესავსებად იყო მიმართული, მაგრამ არც კანონმდებლობასა და არც ქვეყანაში მოქმედ პრეცედენტულ სამართალში მას არავითარი საფუძველი არ

²² „*ლაბიტა იტალიის წინააღმდეგ*“ (*Labita v. Italy*), 2000 წლის 6 აპრილი.

²³ „*კ. ფ. გერმანიის წინააღმდეგ*“ (*K.-F. v Germany*), 1997 წლის 27 ნოემბერი.

²⁴ იხ. ასევე 1976 წლის 8 ივნისის საქმე „*ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“ (*Engel and others v. the Netherlands*), სადაც დროებით დაკავების 24-საათიანი მაქსიმალური ვადა 20-22 საათით იქნა გადაცილებული.

²⁵ „*ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ*“ (*Baranowski v. Poland*), 2000 წლის 28 მარტი.

გააჩნდა. საექვო, რომ ოდესმე დასმულიყო ზემოსხენებული პრაქტიკის კანონიერების გადასინჯვის საკითხი, რამდენადაც აშკარა იყო პატიმრობის ვადის გაგრძელების აუცილებლობა – რაც სრულიად შეესაბამებოდა კონვენციას. აღნიშნული პრაქტიკის განვითარება კარგი მაგალითია იმისა, თუ სამართალწარმოების ზოგადმა კანონიერებამ როგორ შეიძლება მიგვიყვანოს კანონიერების შემოწმების უგულბელყოფამდე ან უარყოფამდე. აღნიშნულ საქმეში სასამართლომ მე-5 (1) მუხლის მოთხოვნათა დარღვევად შეაფასა მოქმედი პრაქტიკა, რადგან ამ უკანასკნელს არ გააჩნდა გამჭვირვალობა და მიმართული იყო თვითნებობისკენ.²⁶ საქმეში „ჯეისუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ მკვლელობაში ეჭვიმტანილი განმცხადებელი გენერალური პროკურორის მოადგილის მიერ სანქცირებული წინასწარი პატიმრობის დროის გასვლის შემდეგაც პატიმრობაში იმყოფებოდა.²⁷ როგორც ჩანს, ამ გზით საქმეების წარმართვა დამკვიდრებული პრაქტიკა იყო, მაგრამ არ შეესაბამებოდა კონვენციის მოთხოვნებს. სასამართლომ განმარტა, რომ თავისუფლების აღკვეთა შეუსაბამო იყო სამართლებრივი გამჭვირვალობისა და თვითნებობისაგან დაცვის პრინციპებთან.²⁸

3. კომენტარი

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1960 წლის 30 დეკემბრის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ცვლილებებითა და დამატებებით მოქმედებდა 1999 წლის 15 მაისამდე, ამჟამად მოქმედი 1998 წლის 20 თებერვლის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისგან თავისუფლების წინასწარი აღკვეთის სრულიად განსხვავებულ წესს ითვალისწინებდა. წინასწარი პატიმრობა, როგორც აღკვეთის ღონისძიება, გამოიყენებოდა მომკვლევო პირის, გამოძიებლის, პროკურორის ან სასამართლოს მიერ ეჭვიმტანილის ან ბრალდებულის (განსახვლის) მიმართ. წინასწარი დაპატიმრებისთვის აუცილებელი იყო, რომ ჩადენილი დანაშაულისთვის კანონით გათვალისწინებული ყოფილიყო თავისუფლების აღკვეთა ერთ წელზე მეტი, განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ერთ წელზე ნაკლები ვადითაც. ეჭვიმტანილის დაპატიმრება წინასწარ შეიძლებოდა, მაგრამ თუ ბრალდებას 10 დღე-ღამის განმავლობაში არ წაუყენებდნენ, წინასწარი პატიმრობა უქმდებოდა და ეჭვიმტანილი თავისუფლდებოდა. *ბარანოვსკის* საქმეზე არსებული პრაქტიკის მსგავსი საქართველოშიც არსებობდა. წინასწარი პატიმრობის საფუძვლიანობას და კანონიერებას პირის სამართალში მიცემამდე ზედამხედველობას უწევდა პროკურორი, ხოლო სასამართლოში საქმის წარმართვის შემდეგ სასამართლოს კანონმდებლობით არ ეკისრებოდა არანაირი ვალდებულება, განეხილა დაპატიმრების თაობაზე გაცემული თავდაპირველი ბრძანება. ამიტომაც, პრაქტიკაში დამკვიდრებული წესის თანახმად, პირი რჩებოდა წინასწარ პატიმრობაში სასამართლოს მიერ საბოლოო განაჩენის დადგენამდე. წინასწარი პატიმრობის ვადა ითვლებოდა სასჯელის მოხდის ვადაში.

²⁶ სხვა ფაქტორები, რომლებიც „მართლზომიერების“ ცნებას განსაზღვრავს, ქვემოთ არის განხილული. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა იმავე მიზეზებით იმავე პრაქტიკასთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ ცნო საქმეზე „კავკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Kawka v. Poland*), 2001 წლის 9 იანვარს. ევროპული სასამართლოს მიერ აღნიშნული გადაწყვეტილების გამოტანამდე ზემოსხენებული პრაქტიკა შეწყდა და შეიცვალა ახალი პრაქტიკით, რომლის თანახმად, თითოეული საქმე, რომელშიც დაპატიმრების ბრძანება გამოძიების ეტაპზე იყო გაცემული, სასამართლოს გადაეცემოდა, რათა ამ უკანასკნელს პატიმრობის ვადის გაგრძელების შესახებ ახალი გადაწყვეტილება მიეღო. აღნიშნული აკმაყოფილებს კონვენციის მოთხოვნებს მართლზომიერების და სასამართლო კონტროლის შესახებ.

²⁷ „ჯეისუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Ječius v. Lithuania*), 2000 წლის 31 ივლისი.

²⁸ ანალოგიურად, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა დაფიქსირდა საქმეში „გრაუსისი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Grauslys v. Lithuania*) 2000 წლის 10 ოქტომბერს.

მოქმედი კოდექსის თანახმად, სისხლის საპროცესო სამართლის იძულების ღონისძიების გამოყენების, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ შუამდგომლობას ადგენს მომკვლევო და ამტკიცებს პროკურორი, ან ადგენს გამომძიებელი. შუამდგომლობას სისხლის საპროცესო სამართლის იძულების ღონისძიების გაგრძელების შესახებ ადგენს გამომძიებელი და ეთანხმება პროკურორი. შუამდგომლობებს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული წესით მოსამართლე განიხილავს. შუამდგომლობას საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ, რომელიც ზღუდავს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებსა და თავისუფლებებს, ადგენს მომკვლევო და ამტკიცებს პროკურორი, ან ადგენს გამომძიებელი და განიხილავს მოსამართლე კოდექსით დადგენილი წესით. პროკურორის მონაწილეობა მოსამართლის მიერ სისხლის საპროცესო სამართლის იძულების ღონისძიების გამოყენების, გაგრძელების, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ შუამდგომლობის განხილვისას სავალდებულოა.²⁹

სამართალში მიცემის სტადიაზე მოსამართლე, *inter alia*, წყვეტს საკითხს ადკვეთის ღონისძიების შესახებ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით. შესაძლებელია, შერჩეული ადკვეთის ღონისძიება შეიცვალოს სხვა ღონისძიებით, საერთოდ გაუქმდეს ან უცვლელი დარჩეს. აღნიშნულიდან რომელიმე გადაწყვეტილება მიიღება ადკვეთის ღონისძიების მიზნისა და საფუძვლის შესახებ დადგენილი ნორმების მიხედვით, რომლებიც საერთოა წინასწარი გამოძიებისა და შემდგომი სასამართლო განხილვის სტადიებისთვის.

კონვენციასთან შესაბამისობა. მართლზომიერება კონვენციის მიხედვით

გარდა იმისა, რომ თავისუფლების ადკვეთა შესაბამისობაში უნდა იყოს ეროვნულ კანონმდებლობასთან, ის უნდა შეესაბამებოდეს ევროპული კონვენციის „მართლზომიერების“ პოტენციურად უფრო ფართო გაგებასაც, ანუ, პირველ რიგში, უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს მე-5 მუხლის ცალკეულ მოთხოვნათა – თუნდაც ისინი არ იყოს მოცემული ეროვნულ სამართალში – შესრულება. თავისუფლების ადკვეთა მიუღებელია, როდესაც განხორციელებულია კონვენციით გარანტირებულ სხვა უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევის მეშვეობით ან იმ კანონის საფუძველზე, რომელიც შეფარდებულია თვითნებურად ანდა რომლის ხასიათიც კონვენციის მოთხოვნებთან შეუსაბამოდ უნდა ჩაითვალოს. საქმეში „კურტი თურქეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ:

„... თავისუფლების ნებისმიერი ადკვეთა უნდა განხორციელდეს არა მხოლოდ ეროვნული კანონმდებლობის მატერიალური და საპროცესო ნორმების სრული დაცვით, არამედ ეროვნული ნორმები, ამავდროულად, უნდა შეესაბამებოდეს მე-5 მუხლის ძირითად მიზანს, სახელდობრ, უნდა იცავდეს ადამიანს თვითნებობისგან“.³⁰

როდესაც ქვეყნის უფლებამოსილი ორგანოები თავისუფლების ადკვეთის ვერც ერთ საფუძველს ვერ უთითებენ, ევროპის სასამართლო ადგენს მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევას. საქმეში „დენიზცი და სხვები კვიპროსის წინააღმდეგ“ განმცხადებლები ჩიოდნენ, *inter alia*, რომ მათი დაკავების არანაირი მიზეზი არ ყოფილა წარმოდგენილი და ევროპის სასამართლომ, გაითვალისწინა რა ის ფაქტი, რომ მოპასუხე მთავრობამ ვერ წარმოადგინა განმცხადებელთა დაკავებისა და

²⁹ სსსკ 233-ე მუხლი.

³⁰ „კურტი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Kurt v. Turkey*), 1998 წლის 28 მაისი.

პატიმრობის სამართლებრივი საფუძველი, შესაბამისად, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა დაადგინა.³¹

კონვენციის დებულებებთან შესაბამობა

თავისუფლების აღკვეთა, რომელიც კანონიერად გამართლებულია ქვეყნის შიდა დონეზე და ეყრდნობა ისეთ საფუძველს, რომელიც მოცემული არ არის მე-5 მუხლის 1-ლ პუნქტში წარმოდგენილ ამომწურავ საფუძველთა ნუსხაში, „არამართლზომიერად“ და მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის მოთხოვნათა საწინააღმდეგოდ ჩაითვლება. მაგალითად, კონვენციაში მოცემული საფუძველების თანახმად, აღკვეთის დონისძიება არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილთა მიმართ, როდესაც პატიმრობის მიზანს არ წარმოადგენს სისხლის სამართლის დევნა.³² ასეთ შემთხვევებში თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება, თუნდაც გამართლებული იყოს ქვეყნის შიდა კანონმდებლობით, ეწინააღმდეგება მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის მოთხოვნებს.

თუმცა მაშინაც კი, როდესაც თავისუფლება კონვენციაში განსაზღვრულ რომელიმე საფუძველზე აღიკვეთა, კონვენცია შეიძლება თავისუფლების აღკვეთის მთლიანი ხანგრძლივობის ზღვრის დამდგენად განვიხილოთ. სასამართლო განხილვის განმავლობაში დაპატიმრებული პირების შემთხვევაში მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი პირდაპირ ითხოვს სასამართლო განხილვის გონივრულ ვადაში ჩატარებას, ხოლო პირის თავისუფლების აღკვეთისას დეპორტაციის, ექსტრადიციის და ამასთან დაკავშირებული სამართალწარმოების შემთხვევაში შესაბამისი უფლებამოსილი ორგანოების წარმომადგენლები მოვალენი არიან, გონივრული გულმოდგინება გამოიჩინონ.

4. კომენტარი

საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის 1996 წლის 26 ნოემბრის №906 ბრძანების მე-3 მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს დისციპლინურ პატიმრობას 3-დან 10 დღე-ღამემდე, როგორც დისციპლინური პასუხისმგებლობის სახეს. აღნიშნული დისციპლინური სახდელის შეფარდების საკითხის დასმა შეუძლია პირის უშუალო უფროსს წერილობითი ფორმით, რასაც თან უნდა ახლდეს დისციპლინური გადაცდომის ამსახველი დასკვნა, ხოლო დისციპლინური სახდელის შეფარდების უფლება აქვთ შინაგან საქმეთა მინისტრის მოადგილეებს და იმ თანამდებობის პირებს, რომელთაც აქვთ თანამშრომლის თანამდებობაზე დანიშვნისა და გათავისუფლების უფლება.³³ სასამართლოს მონაწილეობა აღნიშნული დისციპლინური სახდელის შეფარდების არც ერთ სტადიაზე არ არის გათვალისწინებული. არ არის გათვალისწინებული პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენის ვალდებულება, პირის უფლება, მიმართოს სასამართლოს მისი თავისუფლების აღკვეთის მართლზომიერების შესამოწმებლად.

ჰაუპტვახტში 3-დან 10 დღემდე ვადით მოთავსების დისციპლინური სახდელი სტრასბურგის სასამართლოს მიერ შემუშავებული სტანდარტებით³⁴ ერთმნიშვნელოვნად ხვდება ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მოქმედების არეში, მაგრამ იგი მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის არც ერთი ქვეპუნქტით არ შეიძლება იქნეს გამართლებული. ამასთან, იგი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის მე-18

³¹ „დენიზცი და სხვები კვიპროსის წინააღმდეგ“ (*Denizci and others v. Cyprus*), 2001 წლის 23 მაისი.

³² „ჯეჩიუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Jėčius v. Lithuania*).

³³ წესდების მე-4 მუხლის 1-ლი და მე-3 პუნქტები.

³⁴ იხ. „ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Engel and others v. the Netherlands*).

მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნას, რომლის თანახმადაც, თავისუფლების აღკვეთა ან პირადი თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვა დაუშვებელია სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე. შესაბამისად, აღნიშნული ნორმა არამართლზომიერია როგორც ეროვნული სამართლის, ისე ევროპული კონვენციის თვალსაზრისითაც.

მსგავსი დებულება გათვალისწინებული იყო „საქართველოს შეიარაღებული ძალების სადისციპლინო წესდების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს სახელმწიფო მეთაურის 1994 წლის 2 სექტემბრის №294 ბრძანებულებითაც, რომლის შესაბამისი ნორმები³⁵ საკონსტიტუციო სასამართლოში იქნა გასაჩივრებული. საქართველოს შეიარაღებული ძალების სადისციპლინო წესდების ნორმები, რომლებიც ითვალისწინებდა დისციპლინურ სასჯელად, *inter alia*, ჰაუპტგახტში 10 დღემდე მოთავსებას სამხედრო მოსამსახურის მიერ დისციპლინური გადაცდომის ჩადენისთვის, საკონსტიტუციო სასამართლოში საქმის არსებითად განხილვისთვის დანიშვნამდე ძალადაკარგულად გამოცხადდა. შესაბამისად, საქმე წარმოებით შეწყდა „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 და მე-6 პუნქტების საფუძველზე.

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ითვალისწინებს ადმინისტრაციულ დაკავებას, რომელიც არ შეიძლება გაგრძელდეს 3 საათზე მეტ ხანს. სახელმწიფო საზღვრის დამრღვევი პირი გამშვებ პუნქტებში შეიძლება დაკავებული იქნეს სამართალდარღვევასთან დაკავშირებით ოქმის შედგენის მიზნით, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში 3 დღემდე ვადით მისი ვინაობის და სამართალდარღვევის გარემოებათა დადგენის მიზნით. ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს პროკურორის მიერ 10 დღემდე ვადით, თუკი სამართალდამრღვევს არ გააჩნია პირადობის მოწმობა.³⁶ თავისუფლების შეზღუდვის სანქცირებაში და მის აღსრულებაში სასამართლოს მონაწილეობა განსაზღვრული არ არის. აღნიშნული სავარაუდოდ წინააღმდეგობაში მოდის როგორც საქართველოს კონსტიტუციის დებულებებთან, ისე ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2003 წლის 13 თებერვლის ბრძანებით შეიქმნა საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტის შემუშავებელი კომისია. კომისიის ფუნქციად განისაზღვრა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა მარეგულირებელი კანონმდებლობის ანალიზი და მისი სრულყოფის შესახებ წინადადებებისა და რეკომენდაციების მომზადება; ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის პროექტის შემუშავება, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა მარეგულირებელი კანონმდებლობის, საქართველოს კანონმდებლობის და საზღვარგარეთის კანონმდებლობის ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრა. იუსტიციის სამინისტროს დაეკისრა საინფორმაციო-ანალიტიკური და მატერიალურ-ტექნიკური დახმარების ფუნქცია. აღნიშნული სამუშაოს შესრულების ვადა ბრძანებით არ არის განსაზღვრული.

უფლებამოსილების თვითნებური გამოყენება

იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ქვეყნის შიდა კანონმდებლობა, რომლის საფუძველზეც მოხდა თავისუფლების შეზღუდვა, არ იძლევა მის მიმართ რაიმე ზემოხსენებული პრეტენზიის გამოთქმის საფუძველს და სხვა მხრივაც მთლიანად შეესაბამება ევროპული კონვენციით დადგენილ სტანდარტს, მაინც არამართლზომიერად შეიძლება ჩაითვალოს კონვენციის თვალსაზრისით, თუკი ის თვითნებურად არის გამოყენებული. ეს იმას ნიშნავს, რომ უფლებამოსილება გამოყენებულია ისეთ ვითარებაში, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა არ იყო საჭირო ან მიმართული იყო უკანონო მიზნის

³⁵ 52-ე მუხლის დ) პუნქტი, 53-ე მუხლის დ) პუნქტი, 54-ე მუხლის დ) პუნქტი, 55-ე მუხლი, 58-ე მუხლის დ) პუნქტი, 59-ე მუხლის ბ) პუნქტი და მე-60 მუხლის ბ) პუნქტი.

³⁶ 247-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

მისაღწევად. ამის ნათელ მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს საქმე „ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ“; რომელშიც პირი, რომელსაც ცალ თვალში აბსოლუტურად დაკარგული ჰქონდა მხედველობა, ხოლო მეორეში – მნიშვნელოვნად დაქვეითებული, დაკავებული და მოთავსებული იქნა გამოსაფხიზლებელ ცენტრში მას შემდეგ, რაც ფოსტის თანამშრომლებმა, რომლებსაც აღნიშნულმა პირმა შესჩივლა მისთვის გამოგზავნილი ამანათის გახსნისა და შიგთავსის ამოღების შესახებ, გამოიძახეს პოლიცია იმ მოტივით, რომ ეს ადამიანი ნასვამი იყო და ძალადობას იყენებდა. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ განმცხადებლის დაკავება წარმოებდა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტით ნებადართულ საფუძველზე – ალკოჰოლიკების დაკავება – ძალაუფლების გამოყენება აშკარად არ წარმოადგენდა აუცილებლობას, რადგან განმცხადებლის მხრიდან არ მომდინარეობდა საზოგადოებაზე თავდასხმის საფრთხე.³⁷ მით უმეტეს, რომ, მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, ნასვამი ადამიანის მიმართ უნდა გატარებულიყო ნაკლებად მკაცრი ხასიათის ღონისძიებები – როგორც არის, მაგალითად, საზოგადოებრივი მზრუნველობის დაწესებულებაში ან ადამიანის საკუთარ საცხოვრებელ ადგილას წაყვანა – მაგრამ არანაირი ასეთი ღონისძიების გამოყენების საკითხი არ დამდგარა დღის წესრიგში. საბოლოო ჯამში კი, მიუხედავად თავისუფლების აღკვეთის სამართლებრივი საფუძვლის არსებობისა, ძალაუფლების გამოყენება ჩაითვადა თვითნებურად და, შესაბამისად, უკანონოდ.

ანალოგიური გადაწყვეტილება შეიძლება მიღებულიყო იმ შემთხვევაშიც, როდესაც უფლებამოსილება გამოიყენება პირის დაკავების განსახორციელებლად მისი ვინაობის დადგენის მიზნით, მიუხედავად იმისა, რომ პოლიციის ოფიცრისათვის ცნობილია მისი ვინაობა, თუნდაც ამ უკანასკნელს თან არ ჰქონდეს პირადობის დამადასტურებელი მოწმობა. ასეთ გარემოებებში ძალაუფლების აშკარად არასაჭირო გამოყენება აუცილებლად ჩაითვლება თვითნებობად. ძალაუფლების გამოყენების ასეთი გაუმართლებელი შემთხვევა მოხდა საქმეში „ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ“, რომელშიც იელოვას მოწმეები დაპატიმრებულნი იქნენ იმის გამო, რომ მრწამსის თანახმად თავი აარიდეს სამხედრო სამსახურის გავლას. ამასთან, მიუხედავად გაწვევისა, არ გამოცხადდნენ შესაბამის სამხედრო ნაწილში და უარი თქვეს სამხედრო ფორმის ტარებაზე. მათი მტკიცებით, ისინი იყვნენ ღვთისმსახურები და, შესაბამისად, გათავისუფლებულნი უნდა ყოფილიყვნენ სამხედრო სამსახურიდან. გამონაკლისის ასეთი სახე იმ პირთათვის, რომლებიც წარმოადგენდნენ იელოვას მოწმეთა ღვთისმსახურებს, დადგენილი იყო უზენაესი ადმინისტრაციული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, მაგრამ ევროპის სასამართლომ მიიჩნია, რომ ხსენებული უხეშად იქნა იგნორირებული სამხედრო სასამართლოს მიერ, რომელმაც განახორციელა განმცხადებლების დევნა. ასეთ გარემოებებში განმცხადებელთა წინააღმდეგ მიმართული სასამართლო პროცესი, რომელიც დასრულდა მათი თავისუფლების აღკვეთით, უნდა ჩათვლილიყო თვითნებურად და, შესაბამისად, უკანონოდ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიზნებისათვის.

უფრო მეტიც, კანონიერი უფლებამოსილების გამოყენება მხოლოდ უკანონო მიზნის მისაღწევად დაუშვებელია კონვენციის თანახმად, მიუხედავად იმისა, ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ასეთი დებულების გამოყენება არის თუ არა უსამართლოდ მიჩნეული შესაბამის ქვეყანაში. ასე მაგალითად, საქმეში „ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ“ სასამართლომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა ცნო, როდესაც პირი ვითომდა დეპორტირების მიზნით დააკავეს.³⁸ სინამდვილეში აღნიშნული ხერხი ექსტრადირებაზე დაწესებული შეზღუდვების შემოვლის მიზნით იქნა გამოყენებული. ამ საქმეში საფრანგეთის სასამართლოს მოთხოვნა განმცხადებლის იტალიაში ექსტრადირებაზე უარყოფილი იქნა. თუმცა

³⁷ „ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Witold Litwa v. Poland*), 2000 წლის 4 აპრილი.

³⁸ „ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Bozano v. France*), 1986 წლის 18 დეკემბერი.

ერთი თვის შემდეგ, იქნა რა გათავისუფლებული საფრანგეთის სასამართლოების მიერ, განმცხადებელი კვლავ დააკავეს დეპორტირების ბრძანების აღსრულების მიზნით, რომელიც სინამდვილეში გაცემული იყო ციხეში ყოფნის დროს, როდესაც განიხილებოდა განმცხადებლის ექსტრადირების საკითხი. განმცხადებელი შემდგომში გადაყვანილი იქნა შვეიცარიის საზღვართან, მიუხედავად იმისა, რომ ესპანეთის საზღვარი გაცილებით უფრო ახლოს მდებარეობდა, და გადაეცა შვეიცარიის პოლიციას. ამ ქვეყნიდან განმცხადებლის იტალიაში ექსტრადირების საკითხი დადებითად გადაწყდა და იგი გადაყვანილი იქნა იტალიის ციხეში სასჯელის მოსახდელად. აღნიშნულ საქმეში ევროპის სასამართლომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა დაადგინა და განაცხადა, რომ საქმის მსვლელობის პროცესში აღვილი ჰქონდა თვითნებობის გამოვლინებას. სასამართლოს მიერ ასეთი გადაწყვეტილების გამოტანა მრავალმა ფაქტორმა განაპირობა: განმცხადებლის მიმართ დეპორტაციის ბრძანების აღსრულების გადადებამ იმგვარად, რომ განმცხადებელს არ შეეძლო მიემართა მისთვის ხელმისაწვდომი დაცვის ეფექტიანი საშუალებებისათვის; იმ ფაქტმა, რომ შვეიცარიისა და იტალიის წარმომადგენლები გაფრთხილებულნი იქნენ წინასწარ დასახულ ღონისძიებათა შესახებ; განმცხადებლისათვის დეპორტაციის ბრძანების შესახებ ინფორმაციის მიუწოდებლობამ იმ დროს, როდესაც მას უარი ეთქვა საფრანგეთში ცხოვრების უფლებაზე; განმცხადებლის დაკავების უეცარმა ხასიათმა, რითაც მას საშუალება მოესპო, ეცნობებინა აღნიშნულის შესახებ ცოლისა და ადვოკატისათვის; განმცხადებლისათვის დეპორტაციის ქვეყნის არჩევანის შეზღუდვამ. ყოველივე ამან გარდაუვალი გახადა, რომ „შენიღბული ექსტრადიცია“ განმცხადებლის თავისუფლების აღკვეთას გახდიდა თვითნებურსა და შეუსაბამოს კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიზნებთან. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საქმეში განმსაზღვრელი ფაქტორები ჭარბად იყო მოცემული, თითოეული მათგანი ინდივიდუალურად ნათლად წარმოაჩენდა კანონისა და მისი არსებითი მნიშვნელობისადმი უპატივცემულობას და, შესაძლებელია, თითოეული მათგანი საკმარისი ყოფილიყო იმისათვის, რომ სასამართლოს თვითნებობა დაედგინა.³⁹

5. კომენტარი

³⁹ იხ. ასევე 1994 წლის 28 ოქტომბრის საქმე „მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Murray v. the United Kingdom*), სადაც განმცხადებელი ამტკიცებდა, რომ მისი, როგორც დანაშაულში ეჭვმიტანილის, დაკავება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე წარდგენის მიზანი არ ყოფილა (როგორც ამას მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტი მოითხოვს), არამედ იგი დააკავეს, რათა ზოგადი ინფორმაციის მოპოვების მიზნით დაეკითხათ, რაც კონვენციით მინიჭებულ უფლებამოსილებას ეწინააღმდეგება. ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ ყოფილა წარდგენილი მტკიცებულება, რის საფუძველზეც ევროპული სასამართლო ეროვნული სასამართლოებისაგან განსხვავებულ გადაწყვეტილებას მიიღებდა იმასთან დაკავშირებით, რომ დაკავებას არ ჰქონდა შენიღბული და არაკანონიერი მიზანი. უეჭველია, რომ ევროპული სასამართლო ასეთი მიზნის არსებობის შემთხვევაში დაკავების არამართლზომიერებასა და კონვენციის მიზნებთან შეუსაბამობას დაადგენდა. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ საქმეზე „ჯეჯიუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Ječius v. Lithuania*) ის ფაქტი, რომ ეროვნული სასამართლოების მხრიდან არაკეთილსინდისიერებას ადგილი არ ჰქონია, იყო ერთი ფაქტორთაგანი, რომლის საფუძველზეც ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ პატიმრობის განსაზღვრელი პერიოდი, რომელსაც სამართლებრივი საფუძველი ჰქონდა, არ იყო არამართლზომიერი კონვენციის მიზნებისთვის. ანალოგიურად, 1996 წლის 10 ივნისის საქმეში „ბენჰამი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Benham v. the United Kingdom*) ევროპულმა სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის დარღვევა იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ შესაბამისი პირის ეროვნული სასამართლოს მიერ ციხეში მოთავსება თვითნებური იყო, რადგანაც არ დამტკიცდა, რომ აღნიშნული გადაწყვეტილება ბოროტი განზრახვით იყო მიღებული ან შესაბამისი კანონმდებლობის სათანადო შეფარდების გამოყენების მცდელობის უგულებელყოფას ჰქონდა ადგილი. საქმეში „პერკსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Perks v. the United Kingdom*), 1999 წლის 12 ოქტომბერი, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მინიჭებული მიხედულების არასრულმა განხორციელებამ ან გარკვეული შესაბამისი მტკიცებულების გაუთვალისწინებლობამ შესაძლებელია თვითნებურად აქციოს გადაწყვეტილება, რომელიც სხვა შემთხვევაში სავსებით მართებული იქნებოდა.

სისხლის სამართლის პროცესს საფუძვლად უდევს კანონიერების, პიროვნების ხელშეუხებლობის, მისი ღირსების პატივისცემის, ჰუმანიზმის, დემოკრატიულობის, სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის ზოგადსამართლებრივი პრინციპები, რაც იმას გულისხმობს, რომ მომკვლევნი, გამოძიებელი, პროკურორი, მოსამართლე, სასამართლო და სისხლის სამართლის პროცესის სხვა მონაწილეები ვალდებული არიან, დაიცვან საქართველოს კონსტიტუცია, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და სხვა კანონები. საქართველოს კონსტიტუციისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის დარღვევა იწვევს კანონით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობას და უკანონო საპროცესო აქტის გაუქმებას.

დაკავება და აღკვეთის ღონისძიების (მათ შორის, დაპატიმრების) გამოყენება სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების სახეებია. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიების გამოყენებისას ანალოგიის ან კანონის განვრცობითი განმარტების დაუშვებლობას ითვალისწინებს.⁴⁰

სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიების გამოყენება უნდა იყოს კანონიერი და დასაბუთებული. მისი გამოყენება შეიძლება მხოლოდ იმ პირობით, თუ არსებობს შესაბამისი საფუძვლები და კანონით დადგენილი წესი. სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიება შეიძლება გამოყენებული იქნეს მხოლოდ აღძრულ სისხლის სამართლის საქმეზე და მხოლოდ სასამართლო გადაწყვეტილების (ბრძანების) საფუძველზე, თუ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით სხვა რამ არ არის დადგენილი.⁴¹

არავითარ მტკიცებულებას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. მომკვლევნი, გამოძიებელი, პროკურორი და მოსამართლე სასამართლო მტკიცებულებებს თავიანთი შინაგანი რწმენით აფასებენ.⁴² ყოველგვარი ეჭვი, რომელიც არ დადასტურდება კანონით დადგენილი წესით, უნდა გადაწყდეს ეჭვიმტანილისა და ბრალდებულის სასარგებლოდ.⁴³

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს დაკავების ამომწურავ საფუძვლებს. დანაშაულის ჩადენაში ეჭვიმტანილი პირის დაკავება შეიძლება, თუ არსებობს შემდეგი საფუძვლები: ა) პირს წაასწრეს დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე; ბ) თვითმხილველები, მათ შორის, დაზარალებულებიც, პირდაპირ მიუთითებენ ამ პირზე, როგორც დანაშაულის ჩამდენზე; გ) პირზე, მასთან ან მის ტანსაცმელზე აღმოჩნდება ჩადენილი დანაშაულის აშკარა კვალი; დ) პირი მიიმაღა დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, მაგრამ შემდგომში იგი ამოიცნო დაზარალებულმა; ე) პირის მიმართ გამოტანილია განჩინება (დადგენილება) ძეხვის წარმოების შესახებ.⁴⁴

2003 წლის 29 იანვარის გადაწყვეტილებაში საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ იმსჯელა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 142-ე მუხლის მე-2 ნაწილის კონსტიტუციურობაზე. ეს მუხლი დაკავების შემდეგ საფუძველს ითვალისწინებდა: „თუ არსებობს სხვა მონაცემები, რომლებიც საფუძველს იძლევა, დანაშაულის ჩადენის ეჭვი იქნეს მიტანილი პირზე, ეს პირი შეიძლება დააკავონ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა იგი გაქცევას ცდილობდა, ან მას არა აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი, ან არ არის დადგენილი მისი ვინაობა.“⁴⁵

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიჩნეული იქნა, რომ 142-ე მუხლის მე-2 ნაწილმა პირველი ნაწილისგან განსხვავებით დაადგინა არა ის საფუძვლები ან

⁴⁰ სსსკ 133-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁴¹ სსსკ 135-ე მუხლი.

⁴² სსსკ მე-19 მუხლის 1-ლი ნაწილი, 132-ე მუხლის მე-2 და მე-4 ნაწილები.

⁴³ სსსკ მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილი.

⁴⁴ სსსკ 142-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁴⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილება №2/3/182,185,191, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, თბილისი, 2003 წელი.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად კანონით განსაზღვრული შემთხვევები, რომელთა არსებობისასაც შეიძლება პირის დაკავება, არამედ „სხვა მონაცემები, რომლებიც საფუძველს იძლევა, დანაშაულის ჩადენის ეჭვი იქნეს მიტანილი პირზე“. სადავო ნორმა არაკონსტიტუციურად გამოცხადდა, ვინაიდან მიხეული იქნა, რომ იგი თვითნებობას აკანონებდა.⁴⁶

დაუშვებელია დაკავებისაგან გათავისუფლებული პირის ხელმეორედ დაკავება იმავე ეჭვით.⁴⁷ აღნიშნული დებულება თვითნებობის წინააღმდეგ მნიშვნელოვან გარანტიას წარმოადგენს.

აღკვეთის ღონისძიებად დაპატიმრების გამოყენების საფუძველი შეიძლება იყოს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ბრალდებული დაემადება გამოძიებასა და სასამართლოს, ხელს შეუშლის სისხლის სამართლის საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას ანდა თუ ჩადენილია მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული.⁴⁸ აღკვეთის ღონისძიებისა და მისი კონკრეტული სახის გამოყენების საკითხის გადაწყვეტისას მომკვლევო, გამომძიებელი, პროკურორი და სასამართლო ითვალისწინებენ წაყენებული ბრალდების სიმძიმეს, ბრალდებულის პიროვნებას, მის საქმიანობას, ასაკს, ჯანმრთელობას, ოჯახურ და ქონებრივ მდგომარეობასა და სხვა გარემოებებს.⁴⁹

სტრასბურგის სასამართლოს მიერ განხილულ საქმესთან „ბოზანო შევიცარიის წინააღმდეგ“ დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, გადასაცემი პირის დაკავება, დაპატიმრება, სამედიცინო დაწესებულებაში ექსპერტიზისათვის მოთავსება შეიძლება იმ შემთხვევაში, როცა გადაცემის მოთხოვნას თან ერთვის სათანადოდ დამოწმებული შესაბამისი უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს მიერ გაცემული ორდერი (ბრძანება, დადგენილება) ისეთი საპროცესო მოქმედების ჩატარების შესახებ, რომელიც ზღუდავს მოქალაქეთა კონსტიტუციურ უფლებებსა და თავისუფლებებს.⁵⁰

ხელმისაწვდომობა, წინასწარგანჭვრეტადობა და სხვა გარანტიები

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, მაშინაც კი, როდესაც უფლებამოსილება კანონით განსაზღვრულია და ბოროტად არ არის გამოყენებული, ევროპული სასამართლო არ მიიჩნევს, რომ სამართლის ნორმა თავისუფლების აღკვეთის აუცილებელ იურიდიულ საფუძველს უზრუნველყოფს, თუკი ამ უკანასკნელს არ გააჩნია ნებისმიერი კანონისათვის აუცილებელი კრიტერიუმები ევროპული კონვენციის მიზნებისათვის. კანონი უნდა იყოს ხელმისაწვდომი, წინასწარგანჭვრეტადი და ზუსტად განსაზღვრული, ასევე უნდა შეიცავდეს სხვა გარანტიებს თვითნებობის რისკისაგან დასაცავად.

ხელმისაწვდომობის მოთხოვნა არ არის დაკმაყოფილებული, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა სამართლის ისეთ ნორმას ემყარება, რომელიც საიდუმლო იყო ან არ გამოქვეყნებულა. ხელმისაწვდომობის მოთხოვნა ასევე ვრცელდება იმ კანონქვემდებარე აქტებში მოცემულ სამართლის ნორმებზე, რომლებიც კანონის შესასრულებლად არის მიღებული. ამიტომ, თუ ასეთი კანონქვემდებარე აქტები ფართოდ ხელმისაწვდომი არ არის, ევროპულმა სასამართლომ შესაძლოა მე-5

⁴⁶ საკონსტიტუციო სასამართლომ დამატებით მიუთითა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის „სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ“ 1966 წლის 16 დეკემბრის პაქტის მე-9 მუხლზე, რომლის თანახმადაც, „არავინ შეიძლება თვითნებურად დააკავონ ან დააპატიმრონ. არავის შეიძლება თავისუფლება აღუკვეთონ სხვაგვარად, გარდა კანონით გათვალისწინებული საფუძველისა და პროცედურისა“.

⁴⁷ სსსკ 142-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁴⁸ სსსკ 151-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁴⁹ სსსკ 153-ე მუხლი.

⁵⁰ სსსკ 259-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა დაადგინოს. აღნიშნულის მაგალითად შეიძლება გამომდგარიყო საქმე „ამუური საფრანგეთის წინააღმდეგ“, რომ არა ის ფაქტი, რომ თავად გამოუქვეყნებელი ცირკულარი – ერთადერთი ტექსტი, რომელიც უშუალოდ ეხებოდა ტრანზიტულ ზონაში უცხოელთა დაკავების პრაქტიკას – მისი მეტისმეტი სიმოკლისა და შესაბამისი გარანტიების (რაც კანონის აუცილებელ პირობას შეადგენს) უქონლობის გამო – ევროპის სასამართლომ არ ჩათვალა საკმარისად.⁵¹ ამიტომ ამ დასკვნის გამოტანისას არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდა იმას, რომ ცირკულარი ფაქტობრივად გამოქვეყნებული და, შესაბამისად, ხელმისაწვდომი არ ყოფილა, მაგრამ უეჭველია, რომ არსებობს შესაძლებელობა, წარმოიშვას პრეცედენტები, სადაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა სწორედ აღნიშნულ ფაქტორს ექნება. ასეთ შემთხვევებში კანონის შინაარსის ხარისხი არ უნდა იყოს არასაკმარისი იმისათვის, რომ თავიდან იქნეს აცილებული შესაბამისი ნორმების უგულებელყოფა და თავისუფლების აღკვეთა მართლზომიერად ჩაითვალოს.

კანონის სიცხადის მოთხოვნა გულისხმობს, რომ ყველა ნორმა, რომელსაც თავისუფლების აღკვეთა ემყარება, საკმარისად ზუსტი უნდა იყოს, რათა პირმა, თუნდაც სათანადო კონსულტაციით, წინასწარ განჭვრიტოს იმ ხარისხით, რომელიც მოცემულ გარემოებებს შეესაბამება, თუ რა შედეგი მოჰყვება ამა თუ იმ ქმედებას. აღნიშნული მოთხოვნის შეუსრულებლობა, რომელიც ასევე შეიძლება განხილული იქნეს როგორც კანონის ისეთი ფორმით ჩამოყალიბების ვალდებულება, რომ თვითნებობის საზღვრები შეიზღუდოს, მაგალითის სახით შეიძლება მოყვანილი იქნეს საქმეებიდან: „ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ და „ჯეხიუსი ლიტვის წინააღმდეგ“. ევროპული სასამართლო მზად იყო, მიუხედავად ზემოხსენებული შეხედულებისა, განეხილა ვერსია, რომ სადავო პრაქტიკას ეროვნულ სამართალში საფუძველი მართლაც ჰქონდა, მაგრამ მან მაინც მოქმედი პრაქტიკის არამართლზომიერება დაადგინა. საქმეზე „ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის დარღვევა შემდეგი ფაქტორების გამო დაადგინა: 1) არ არსებობდა ზუსტად განსაზღვრული ნორმები, რომლებიც დაადგენდა, შეიძლებოდა თუ არა და თუ შეიძლებოდა, რა შემთხვევებში გამოძიების პროცესში სანქცირებული წინასწარი პატიმრობის სათანადო წესით გაგრძელება სასამართლო განხილვის პერიოდში; 2) საკანონმდებლო ხარვეზის გამო დამკვიდრებული პრაქტიკის შესაბამისად პირი შეუზღუდავი და განუსაზღვრელი ვადით იმყოფებოდა პატიმრობაში, რაც არ ემყარებოდა კონკრეტულ ნორმას თუ სასამართლო გადაწყვეტილებას.

ჯეხიუსის საქმეში ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონის დებულებები არ იყო მკაფიო, რადგან არ არსებობდა ნორმები, რომლებიც განსაზღვრავდა პატიმრის სტატუსს. სასამართლო გადაწყვეტილების გარეშე განუსაზღვრელი ვადით პირის პატიმრობაში ყოფნა მხოლოდ იმაზე დაყრდნობით, რომ საქმე სასამართლოში განსახილველად წარიმართა, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის მოთხოვნებთან შეუსაბამოდ ჩათვალა. თუმცა მაშინაც, როდესაც პატიმრობის ვადის გამართლების მცდელობით სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმა იქნა მითითებული, სასამართლომ ისევ სამართლებრივი სიზუსტის ნაკლებობა დაადგინა. ზემოაღნიშნული მცდელობისას ევროპულ სასამართლოს სამი სხვადასხვა განმარტება წარედგინა პროკურორის, სახალხო დამცველისა და უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის თავმჯდომარის და თვით მთავრობის მიერ იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ უშვებდა სხენებული ნორმა პირის დაპატიმრებას. იმის ნაცვლად, რომ გადაეჭრა წარმოდგენილ განმარტებებს შორის არსებული უთანხმოება, ევროპის სასამართლომ დაასკვნა, რომ ნებისმიერი დებულება, რომელიც იმდენად ბუნდოვანია, რომ შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს

⁵¹ „ამუური საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Amuur v. France*), 1996 წლის 25 ივნისი.

ქვეყნის ხელისუფლება, შეუსაბამო მართლზომიერების (ევროპული კონვენციის გაგებით) მოთხოვნებთან.⁵²

მოთხოვნა იმის შესახებ, რომ თავისუფლების აღკვეთის სამართლებრივი საფუძველი ზუსტად იყოს განსაზღვრული, შეიძლება უზრუნველყოფილი იქნეს აგრეთვე მომიჯნავე სამართლის ნორმების მეშვეობით, თუნდაც ისინი საკანონმდებლო იერარქიის იმავე საფეხურს არ განეკუთვნებოდეს,⁵³ ან ცალკეული ნორმის განმარტების დამდგენი სასამართლო პრაქტიკის განვითარებით. ამ უკანასკნელის მაგალითია საქმე „სტილი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, რომელიც საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევისთვის დაკავებებს ეხებოდა.⁵⁴ ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ „საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის“ ცნება ქვეყნის ეროვნული სასამართლო გადაწყვეტილებებით ორი ათეული წლის მანძილზე განმარტებოდა და ეხებოდა პირებს, რომლებიც აზიანებენ ან შეიძლება ზიანი მიაყენონ სხვა პირებსა თუ ქონებას ან რომელთა ქცევის ბუნებრივი შედეგი შეიძლება ძალადობის პროვოცირება იყოს. ამრიგად, სასამართლო პრაქტიკის განვითარების შედეგად საკმაოდ არაზუსტი ცნება ისეთ კატეგორიად გადაიქცა, რომელსაც შესაბამისი მეთვალყურეობა ეწვეა და ჯეროვანი სიზუსტით რეგულირდება. საქმეში „ვლოხი პოლონეთის წინააღმდეგ“ იმ ნორმის განმარტება, რომელთან დაკავშირებითაც არ არსებობდა შესაბამისი პრეცედენტული სამართალი და სწავლულთა ერთნაირი სამართლებრივი შეხედულება, არ ჩაითვალა არც თვითნებურად და არც უსაფუძვლოდ. სასამართლოს ასეთი გადაწყვეტილება არ უნდა აღვიქვათ ისე, თითქოს იგი უარყოფდეს ნორმის მართლზომიერების გასაჩივრებას იმის საფუძველზე, რომ შესაბამისი კანონი ნათელი გახდება მხოლოდ საქმეებზე გამოტანილი გადაწყვეტილების საფუძველზე. თუმცა საკვებით მართლზომიერი იქნებოდა ინტერპრეტაციის უფლებამოსილების იმ მიზნით გამოყენება, რომ მოქმედების ფართო დიაპაზონის მქონე ნორმას შეზღუდვითი განმარტება მიეცეს, რათა ეს უკანასკნელი კონვენციის მიზნებისთვის „მართლზომიერი“ იყოს.

რა თქმა უნდა, ასეთი გარანტიების საჭიროება ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება საკმაოდ მრავლისმომცველი იყოს. საქმეში „ამუური საფრანგეთის წინააღმდეგ“ პირი, რომელიც თავშესაფარს ითხოვდა, დაკავებული იყო ოცი დღის განმავლობაში. ევროპის სასამართლომ მიიჩნია, რომ არც ერთი სამართლებრივი დებულება, რომელიც ეხებოდა ტრანზიტულ ზონაში უცხოელთა გაჩერების საკითხს, საშუალებას არ აძლევდა ეროვნულ სასამართლოებს, შეემოწმებინათ ტრანზიტულ ზონაში დაკავებულ პირთა პირობები ან, საჭიროების შემთხვევაში, დაეწესებინათ უფლებამოსილი ორგანოებისათვის შესაბამისი შეზღუდვები ტრანზიტულ ზონაში პირთა დაკავების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით. ამასთან ერთად, ევროპის სასამართლომ განსაზღვრა, რომ კანონის ტექსტი არ ითვალისწინებდა სამართლებრივი, ჰუმანიტარული და სოციალური დახმარების არანაირ პროცედურებსა თუ დადგენილ ვადებს თავშესაფარის მოხონველ პირთათვის ასეთი დახმარების ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით. ამრიგად, ჩაითვადა, რომ კანონები განმცხადებელთა ჯგუფისთვის თავისუფლების უფლებას საკმარისად არ უზრუნველყოფდა და განმცხადებლები ასეთი დახმარების არარსებობის პირობებში შეიძლება განსაკუთრებით დაუცველ პირთა კატეგორიად ყოფილიყვნენ განხილულნი.

⁵² იხ. ასევე 2000 წლის 19 ოქტომბრის საქმე „ვლოხი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Wloch v. Poland*), რომელშიც ევროპულმა სასამართლომ ეჭვი გამოთქვა თავისუფლების აღკვეთის მართლზომიერებასთან დაკავშირებით, თუ იგი ემყარება ნორმას, რომლის განმარტებასთან დაკავშირებითაც ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებაა წარმოდგენილი და არ არსებობს პრეცედენტული სამართალი.

⁵³ საქმეზე „ამუური საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Amuur v. France*) ნორმა არადაამაკმაყოფილებელი იყო ამ მიზნისთვის არა იურიდიული ძალის, არამედ ბუნდოვანების გამო.

⁵⁴ მართალია, ქმედება ფორმალურად დანაშაულად არ დაკვალიფიცირებულა, მაგრამ ქმედება მაინც ასეთად ჩაითვადა დევნის ხასიათისა (დევნას აწარმოებდნენ პოლიცია და პირველი ინსტანციის სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლოები) და აგრეთვე საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მიზნით შესაბამისი პირების დაპატიმრების უფლებამოსილებიდან გამომდინარე.

ამასთან ერთად, მოთხოვნა შეიძლება იყოს საკმაოდ ზოგადი და, ამავე დროს, შეუფასებელიც. ასე მაგალითად, ევროპის სასამართლომ რამდენიმე საქმეში ხაზი გაუსვა თავისუფლებაადკვეთილი პირის შესახებ ზუსტ და ზედმიწევნით შედგენილ მონაცემთა მნიშვნელობას. ხსენებული საკითხი რამდენიმეჯერ იქნა ხაზგასმული სასამართლოს მიერ საქმეებში, რომლებშიც განაცხადი შეტანილი იყო იმ პირების უფლების დარღვევასთან დაკავშირებით, რომლებიც სამართალდამცავი ორგანოების მიერ იქნენ დაკავებულნი და ამის შემდეგ მათ შესახებ არანაირი ინფორმაცია აღარ არსებობდა.⁵⁵ კონკრეტული სიძნელე კი მდგომარეობს თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში დაკავებულ პირთა შესახებ ოფიციალურ მონაცემთა არარსებობაში, რაც თავისუფლების აღკვეთაზე უფლებამოსილ მოხელეებს უდავოდ ხელს აძლევს, მომხდარზე პასუხისმგებლობას თავი აარიდონ. დაკავებულ პირთა შესახებ მონაცემთა ბაზის წარმოება, დაწესებული თავდაპირველი დაკავებიდან, დამთავრებული დაკავებული პირის ერთი ადგილიდან მეორეში გადაყვანით, თვითნებობის საწინააღმდეგო უმნიშვნელოვანესი გარანტიაა. მონაცემთა ადრიცხვის ინსტიტუციონალიზებული წარმოება, თუნდაც არ არსებობდეს ადამიანის უფლებათა ისეთი უხეში შელახვის საფრთხე, როგორც გაუჩინარებაა, თავისუფლების აღკვეთის ყველა შემთხვევაში არსებით მოთხოვნად განიხილება.

6. კომენტარი

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს კანონებს აქვეყნებს საქართველოს პრეზიდენტი. თუ პრეზიდენტმა დადგენილ ვადაში არ გამოაქვეყნა კანონი, მას ხელს აწერს და აქვეყნებს პარლამენტის თავმჯდომარე. კანონი ძალაში შედის მისი ოფიციალურ ორგანოში გამოქვეყნებიდან მე-15 დღეს, თუ სხვა ვადა არ არის დადგენილი.⁵⁶ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 41-ე მუხლის თანახმად, ნორმატიული აქტი, რომლის ძალაში შესვლაც დაკავშირებულია გამოქვეყნებასთან, ძალაში შედის მხოლოდ იმ პერიოდულ ბეჭდვით ორგანოში ოფიციალურად გამოქვეყნების შემდეგ, რომელიც ამ კანონით ან სხვა ნორმატიული აქტით დადგენილია ოფიციალურ ორგანოდ. საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტი, რომელიც გამოიცემა მხოლოდ საგანგებო მდგომარეობის დროს, ძალაში შედის მხოლოდ ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში მისი გამოქვეყნების შემდეგ, დეკრეტში მითითებული მომენტიდან და მოქმედებს მასში აღნიშნულ დრომდე, მაგრამ არა უგვიანეს საგანგებო მდგომარეობის დამთავრებისა, თუ იგი არ იქნა გაუქმებული საქართველოს პრეზიდენტის დეკრეტით.

კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის ცალკეულ დებულებათა გამოუქვეყნებლობა დასაშვებია მხოლოდ „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში. დაუშვებელია იმ ნორმატიული აქტის ან მისი ნაწილის გამოუქვეყნებლობა, რომელიც ზღუდავს ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს ან ადგენს იურიდიულ პასუხისმგებლობას. თუ ადგილობრივ თვითმმართველობას (მმართველობას) ოფიციალური ბეჭდვითი ორგანო არ გააჩნია, მისი ნორმატიული აქტი უნდა გამოქვეყნდეს შესაბამისი წარმომადგენლობითი ორგანოს რეგლამენტით განსაზღვრული ისეთი წესით, რომელიც მოსახლეობას მისცემს მისი გაცნობის საშუალებას.

⁵⁵ იხ. ასევე საქმეები „კურტი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Kurt v. Turkey*); „ჩაკიცი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Çakici v. Turkey*), 1999 წლის 8 ივლისი, „ტიმურტაში თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Timurtaş v. Turkey*), 2000 წლის 13 ივნისი. და „ტაში თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Taş v. Turkey*), 2000 წლის 14 ნოემბერი. ამგვარი სახის გაუჩინარება ასევე არღვევს კონვენციის მე-2 მუხლით განსაზღვრულ სიცოცხლის უფლებას.

⁵⁶ იხ. კონსტიტუციის 68-ე მუხლის მე-6 ნაწილი, „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 42-ე მუხლის მე-2 პუნქტი

საქართველოს ნორმატიული აქტი მიიღება (გამოიცემა) და ქვეყნდება საქართველოს სახელმწიფო ენაზე, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა და მის ტერიტორიაზე მდებარე ადგილობრივი თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანოთა (თანამდებობის პირთა) ნორმატიული აქტები – აგრეთვე აფხაზეთ ენაზე. ნორმატიული აქტები შეიძლება გამოქვეყნდეს არასახელმწიფო ენაზეც, რა შემთხვევაშიც ტექსტს იურიდიული ძალა არ გააჩნია.⁵⁷

დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით, ნორმის განმარტება საქმის განმხილველი საერთო სასამართლოების პრეროგატივაა, საკონსტიტუციო სასამართლო არ განმარტავს ნორმას. შესაბამისად, მხოლოდ ასეთი განმარტების შემდეგ არის შესაძლებელი ნორმის კონსტიტუციურობაზე მსჯელობა. თუკი ნორმა ბუნდოვანია, სასამართლო ვალდებულია, დაადგინოს მისი ძირითადი არსი. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის 2002 წლის 10 ივლისის №9/189 განჩინებაში თბილისის კრწანისი-მთაწმინდის კონსტიტუციურ წარდგინებასთან დაკავშირებით, პლენუმმა შემდეგი განაცხადა:

„საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმს მიაჩნია, რომ სამართალშეფარდებით პრაქტიკაში ნორმატიული აქტის არასწორი განმარტების საკითხი შეუძლებელია გახდეს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ამ აქტის კონსტიტუციურობის შემოწმების საფუძველი.“

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ეთხოვა დაკავების საფუძვლების კონსტიტუციურობის საკითხის გადაწყვეტა. სასამართლომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 142-ე მუხლის მე-2 ნაწილის კონსტიტუციურობის საკითხის გადაწყვეტისას აღნიშნული დებულების ორაზროვნებაზე იმსჯელა, კერძოდ, გაუგებრად მიიჩნია ფრაზა: „... დანაშაულის ჩადენის ეჭვი იქნეს მიტანილი პირზე...“. რამდენადაც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 141-ე მუხლში და 142-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, ყველგან საუბარია დანაშაულის ჩადენის მომენტზე ან უკვე ჩადენილ დანაშაულზე, სასამართლომ ბუნდოვნად მიიჩნია, თუ რას გულისხმობდა კანონმდებელი ფრაზაში - „... დანაშაულის ჩადენის ეჭვი იქნეს მიტანილი პირზე...“ – უკვე ჩადენილ დანაშაულს თუ დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობასაც. საქმის განმხილველმა სასამართლო კოლეგიამ საგსებით მართებულად დაასკვნა, რომ „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის დებულებები უნდა იყოს მაქსიმალურად ცალსახა და გასაგები, რათა არ იძლეოდეს მათი ორაზროვანი განმარტების შესაძლებლობას.“⁵⁸

3. რა შეადგენს თავისუფლების აღკვეთას?

„დაკავება“ და „დაპატიმრება“

ტერმინები „დაკავება“ და „დაპატიმრება“ მე-5 მუხლის თითქმის ყველა დებულებაში ურთიერთშენაცვლებით იხმარება და ამიტომაც ისინი განხილული უნდა იქნეს არსებით კავშირში ნებისმიერ ღონისძიებასთან, რომლის შედეგიც პირის თავისუფლების აღკვეთაა, დამოუკიდებლად შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში მისი დანიშნულებისგან. მე-5 მუხლით განსაზღვრული გარანტია, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთაზე სასამართლო ზედამხედველობას, უნდა განხორციელდეს შეძლებისდაგვარად სწრაფად მას შემდეგ, რაც ადგილი ექნება პირის თავისუფლების აღკვეთას. აღნიშნული საკითხისადმი ნებისმიერი სხვა მიდგომა აუცილებლად

⁵⁷ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-40 მუხლი.

⁵⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილება №2/3/182,185,191, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, თბილისი, 2003 წელი.

გამოიწვევს კონვენციის მოთხოვნათა დარღვევას. ამასთან, ძირითადი მოთხოვნა მდგომარეობს იმაში, რომ ყურადღება გავამახვილოთ განხორციელებული ღონისძიების შედეგზე და არა მის სახელწოდებაზე.

თავისუფლების აღკვეთის არსებობის დამდგენი ელემენტები

მნიშვნელოვანია, ნათელი წარმოდგენა გვქონდეს იმაზე, თუ რა შეადგენს თავისუფლების აღკვეთას (იქნება ეს დაკავებისა თუ დაპატიმრების მეშვეობით) და როდის იწყება იგი, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში ამოქმედდება მე-5 მუხლის მოთხოვნები. ეს შეიძლება, ერთი შეხედვით, თავისთავად ცხადი ჩანდეს, და მაინც საჭიროა აღინიშნოს, რომ შესაძლებელია შემთხვევები, როცა პირს თავისუფლება აღეკვეთება, მაგრამ ეს ასე არ აღიქმება თავისუფლების აღკვეთაზე პასუხისმგებელი პირების მიერ, განსაკუთრებით, როცა ფიზიკურ შებოჭვას არ ჰქონია ადგილი. თავისუფლების აღკვეთის მომენტის განსაზღვრა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სისხლის სამართალწარმოების კონტექსტში, ვინაიდან საჭიროა შემოწმდეს როგორც თავისუფლებააღკვეთილი პირის მოსამართლესთან თავდაპირველ წარდგენამდე გასული დრო, ისე სასამართლო განხილვამდე წინასწარი პატიმრობის საერთო ხანგრძლივობა, რასაც შეიძლება ჰქონოდა ადგილი.

იმის დასადგენად, შეადგენს თუ არა კონკრეტული ღონისძიება თავისუფლების აღკვეთას, არსებითია ისეთი ელემენტები, როგორიც არის პირის თავისუფლების შეზღუდვის ხასიათი და თავისუფლებააღკვეთილი პირის სტატუსი.

თავისუფლების შეზღუდვის ხასიათი

განაცხადის განხილვის დროს ევროპის სასამართლო აუცილებლად დაუთმობს ყურადღებას თავისუფლების შეზღუდვის ხასიათის განხილვას. თავისუფლების შეზღუდვის ყველაზე ნათელ მაგალითს წარმოადგენს ადამიანის იძულებითი ყოფნა პოლიციასა და ციხის საკანში, მაგრამ არსებობს თავისუფლების შეზღუდვის მრავალი სხვა ფორმაც, რომელიც შეიძლება მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროში მოხვდეს. უდავოა, რომ ეს შეიძლება მოხდეს მაშინ, როდესაც სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენელი – არა აქვს მნიშვნელობა, ძალით თუ ძალის გამოყენების გარეშე – განუმარტავს პირს, რომ მას არ შეუძლია კონკრეტული ადგილის დატოვება ან იგი ვალდებულია, დაემორჩილოს პოლიციელს სხვა ადგილას გადაყვანისას. ეს მოიცავს იმ შემთხვევებსაც, როდესაც პირს აჩერებენ ქუჩაში ან სთხოვენ, დარჩეს პოლიციის განყოფილებაში მას შემდეგ, რაც იგი იქ ნებაყოფლობით გამოცხადდა. მნიშვნელოვანია თავად იძულების არსებობა, როგორც ეს ევროპულმა სასამართლომ განმარტა საქმეში „დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ“⁵⁹ სასამართლომ განაცხადა, რომ იმ ფაქტს, რომ პირი ნებაყოფლობით ჩაბარდა, არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. უფრო მეტიც, ასევე დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, პირმა უწყის თუ არა თავისუფლების შეზღუდვის ფაქტის შესახებ. საკმარისია, რომ მას უკვე აღარ შეუძლია ადგილის თავისუფლად დატოვება.

მე-5 მუხლის ამოქმედებისთვის უფრო დამახასიათებელია ის შემთხვევები, როდესაც თავისუფლების შეზღუდვის ხარისხი უკიდურესია და პირს არ შეუძლია დატოვოს განსაზღვრული ადგილი, იქნება ეს ქუჩა თუ სხვა დია ადგილი, ან როდესაც მას ამა თუ იმ სატრანსპორტო საშუალებასა თუ ოთახში (არ არის აუცილებელი, საკანში) დარჩენა ეთხოვება. თუმცა ის ფაქტი, რომ კონკრეტული ადგილის საზღვრებში პირი თავისუფლების გარკვეული ხარისხით სარგებლობს, მე-5

⁵⁹ „დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 1971 წლის 18 ივნისი.

მუხლის მოქმედებას ცალსახად არ გამოირიცხავს. ასე მაგალითად, საქმეში „აშინგდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-5 მუხლის მოქმედება გავრცელდა პირის იძულებითი ყოფნაზე ფსიქიატრიული საავადმყოფოს პალატაში, რომლის კარიც არ იყო დაკეტილი, და ამასთან, პირს დღის განმავლობაში და შაბათ-კვირას საავადმყოფოს ტერიტორიის თანმხლები პირების გარეშე დატოვების უფლება ჰქონდა.⁶⁰ ანალოგიურად, საქმეზე „გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-5 მუხლის მოქმედება ვრცელდებოდა მოთხოვნაზე, რომლის თანახმადაც პირს, რომელიც ორგანიზებული დანაშაულის ჩადენაში იყო ეჭვმიტანილი, შორეული კუნძულის შემოუღობავ, 2,5 კმ² ფართობის ტერიტორიაზე სხვა ასეთ პატიმრებთან ერთად უნდა ეცხოვრა.⁶¹ მიუხედავად იმისა, რომ ცოლი და შვილი მასთან ერთად ცხოვრობდნენ, იძულებისა და შეზღუდვის ღონისძიებები ერთობლიობაში თავისუფლების აღკვეთად ჩაითვადა. ხსენებულ ფაქტორებს ევროპის სასამართლო გაცილებით მეტ მნიშვნელობას ანიჭებს, ვიდრე ადგილს, სადაც ადამიანი იქნა დაკავებული. ეს ფაქტორები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე თავად თავისუფლების აღკვეთის ადგილი, ასე რომ, შინ დარჩენის მოთხოვნა მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროში ხვდება, მიუხედავად იმისა, ეს მოთხოვნა საქმის სასამართლო განხილვის პერიოდში მოქმედებს, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეში „ჯულია მანცონი იტალიის წინააღმდეგ“;⁶² თუ კომენდანტის საათის განსაკუთრებით მკაცრი ფორმის დროს, როდესაც პირებს მხოლოდ ესკორტის თანხლებით შეეძლოთ საკუთარი სახლების დატოვება, როგორც ეს მოხდა საქმეში „კეიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ“.⁶³

როდესაც თავისუფლება გარკვეულ ტერიტორიაზე (სოფელი, რაიონი) იზღუდება, ოღონდ თანამდევნი იზოლაციის გარეშე, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეში „გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ“; სავარაუდოდ, ეს პირის გადაადგილების თავისუფლების უფლებაში ჩარევად და არა თავისუფლების აღკვეთად განიხილება.

ანალოგიურად, ამა თუ იმ ქვეყანაში შესვლის მსურველებზე დაწესებული შეზღუდვები, როგორც არის აეროპორტის განსაზღვრულ ტერიტორიაზე დარჩენის მოთხოვნა, პატიმრობის სპეციალურ ცენტრში უცხოელთა იძულებითი ყოფნისგან განსხვავებით, თავისუფლების აღკვეთად არ ჩაითვლება, რადგან ამ პირებს სხვა ქვეყანაში გამგზავრების არჩევანი არ ერთმევათ.

თუმცა ასეთი არჩევანი რეალური უნდა იყოს და იგი არ არსებობს, თუ არც ერთი სხვა ქვეყანა არ უშვებს ამ პირებს თავის ტერიტორიაზე ან როდესაც პირი თავშესაფარს ითხოვს და არც ერთი სხვა ქვეყანა არ სთავაზობს მას იმდევარ გარანტიებს, რომელთა მიღებასაც ის იმედოვნებდა. ასეთი სიტუაცია წარმოიშვა საქმეში „ამური საფრანგეთის წინააღმდეგ“; სადაც ერთადერთი შესაძლებელი ალტერნატიული ქვეყანა იყო სირია, რომელიც არ ემორჩილებოდა „დიპლომატიურ ურთიერთობათა მოთხოვნებს“, მაგრამ ვინაიდან იგი წარმოადგენდა სახელმწიფოს, რომელსაც არ ჰქონდა აღებულ ვალდებულება, ემოქმედა ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ ჟენევის კონვენციის დებულებათა თანახმად, შესაბამისად, არ მოიპოვებოდა იმის გარანტია, რომ სირია არ გადასცემდა განმცხადებლებს იმ ქვეყანას, რომელშიც არსებობდა მათი დევნის საფრთხე.

7. კომენტარი

⁶⁰ „აშინგდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Ashingdane v. the United Kingdom*), 1985 წლის 28 მაისი.

⁶¹ „გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ“ (*Guzzardi v. Italy*), 1976 წლის 6 ნოემბერი.

⁶² „ჯულია მანცონი იტალიის წინააღმდეგ“ (*Giulia Manzoni v. Italy*), 1997 წლის 1 ივლისი.

⁶³ განაცხადები №6780/74 და №6950/75 (კომისიის მოხსენება).

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლი, ისევე როგორც ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი, ტერმინებს „დაკავება“ და „დაპატიმრება“ ითვალისწინებს. მაგრამ მხოლოდ ტერმინოლოგიური მგავსება არ შეიძლება იყოს საფუძველი იმისა, რომ კონსტიტუციური ცნებები კონვენციის ცნებების ანალოგიურად მივიჩნიოთ, რადგან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, კონვენციის აღნიშნულ ტერმინებს ეროვნული სამართლისგან დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს. განვიხილოთ ეროვნული კანონმდებლობის ცნებები „დაკავება“ და „დაპატიმრება“.

მე-18 მუხლი, რომელიც თავისუფლებაშეზღუდული პირის თვითნებობისგან დაცვის ფუძემდებლურ გარანტიებს ადგენს, ზემოაღნიშნული ტერმინების შინაარსს არ განსაზღვრავს. მე-18 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, პირის დაკავება დასაშვებია კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში საგანგებოდ უფლებამოსილი პირის მიერ. ამ შემთხვევაში ტერმინი „დაკავება“ კანონმდებლობით განსაზღვრულ ყველა სახის დაკავებას გულისხმობს. სასამართლოსადმი წარდგენის იქვე გათვალისწინებული საპროცესო გარანტია, ისევე, როგორც მე-4 პუნქტის აკრძალვა ფიზიკური თუ ფსიქიკური იძულების გამოყენებაზე და უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის საფუძველის განმარტების ვალდებულება, დაცვის უფლებასთან ერთად,⁶⁴ ყველა სახის დაკავებულ თუ სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდულ პირზე ვრცელდება. მე-18 მუხლის მე-6 პუნქტი კი ეხება დაკავებას მხოლოდ სისხლის სამართალწარმოებაში: „დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილის დაკავების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს“...⁶⁵

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს დაკავებას, აღკვეთის ღონისძიებებს (დაპატიმრება, შინაპატიმრობა, პოლიციის ზედამხედველობაში გადაცემა, გაუსვლელობის შესახებ ხელწერილის ჩამორთმევა, არასრულწლოვანი ბრალდებულის მეთვალყურეობაში გადაცემა, სამხედრო მოსამსახურის ქცევისადმი სარდლობის მეთვალყურეობა) და იძულების სხვა ღონისძიებებს (მოყვანა, სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსება სასამართლო ექსპერტიზის ჩატარების მიზნით), რაც უკავშირდება თავისუფლების აღკვეთას. ზოგიერთი ამ ღონისძიებიდან, თუმცა იწვევს პირადი თავისუფლების ან გადაადგილების თავისუფლების შეზღუდვას, მაგრამ არ ითვლება, რომ ხდება მე-5 მუხლით რეგულირების ფარგლებში და წინამდებარე კომენტარებში არ არის განხილული (პოლიციის ზედამხედველობაში გადაცემა, გაუსვლელობის შესახებ ხელწერილის ჩამორთმევა, სამხედრო მოსამსახურის ქცევის მეთვალყურეობა სარდლობის მიერ). სხვა ღონისძიებები ქვემოთ არის განხილული.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი დაკავებას განსაზღვრავს, როგორც თავისუფლების ხანმოკლე აღკვეთას, რომელიც გამოიყენება, თუ არსებობს საკმაო საფუძველი, ეჭვი მიიტანონ პირზე იმ დანაშაულის ჩადენაში, რომლისთვისაც კანონი ითვალისწინებს სასჯელს თავისუფლების აღკვეთის სახით, მისი დანაშაულებრივი საქმიანობის აღკვეთის, გაქცევის, დამალვის ან მტკიცებულებათა მოსპობის თავიდან ასაცილებლად.⁶⁶ პოლიციის თანამშრომელი, რომელიც ასრულებს ოპერატიულ ფუნქციებს, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოვალეობას, მოკვლევის სხვა ორგანო, გამომძიებელი, კოდექსში აღნიშნული დაკავების საფუძველების არსებობისას, ვალდებულია, გასაგები ფორმით შეატყობინოს ეჭვმიტანილს, განუმარტოს, სახელდობრ რა დანაშაულისთვის აკავებს და დაუყოვნებლივ მიიყვანოს იგი პოლიციის დაწესებულებაში.⁶⁷ დაკავების უფლება დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე წასწრების შემთხვევაში აგრეთვე აქვს ნებისმიერ სხვა პირს⁶⁸.

⁶⁴ მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტი.

⁶⁵ იხ. აგრეთვე სსსკ 146-ე მუხლის მე-6 ნაწილი.

⁶⁶ სსსკ 141-ე მუხლი.

⁶⁷ სსსკ 143-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, 145-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁶⁸ სსსკ 143-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

პირის ეჭვმიტანილის სახით დაკავების მომენტიდან აღრიცხული დრო ბრალდებულის პატიმრობის ვადაში ითვლება.⁶⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში გასაჩივრდა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ის ნორმა, რომლის თანახმადაც, „ბრალდებულის პატიმრობის ვადა გამოითვლება ეჭვმიტანილის სახით პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის ორგანოში მისი მიყვანის მომენტიდან, ხოლო თუ ასეთი რამ არ ყოფილა, – ამ აღკვეთის ღონისძიების შეჩერების შესახებ სასამართლო ბრძანების აღსრულების მომენტიდან.“⁷⁰

საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიამ კონსტიტუციური სარჩელი არსებითად განსახილველად არ მიიღო. საქმის განმხილველმა სასამართლო შემადგენლობამ აღნიშნა, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციური სარჩელი კოდექსის სხვა მუხლებს ეხებოდა, მასში დასმული საკითხები საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიამ ფაქტობრივად გადაჭრა 2003 წლის 29 იანვრის №2/3/182/,185,191 გადაწყვეტილებით საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები ფირუზ ბერიაშვილი, რევაზ ჯიმშერიშვილი და საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. კერძოდ, სასამართლო კოლეგიამ ამ საქმის განხილვისას იმსჯელა კოდექსის იმ მუხლებზე, რომლებიც საპროცესო ვადებს პოლიციის დაწესებულებაში მიყვანას უკავშირებს და არა თვით დაკავების ფაქტს. კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტის საფუძველზე გადაწყვეტილებაში მითითებულია, რომ პირს დაკავებისთანავე უნდა განემარტოს მისი უფლებები და მიეცეს საშუალება, ისარგებლოს აღნიშნული უფლებებით. ასევე პირი დაკავებულად შეიძლება ჩაითვალოს იმ მომენტიდან, როცა დაკავებისთვის საანგებოდ უფლებამოსილი პირი კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და საფუძველზე შეუზღუდავს ადამიანს საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებულ თავისუფლებას. ანუ საკონსტიტუციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ პირს ნებისმიერი უფლების განხორციელება და, შესაბამისად, პატიმრობის ვადის ათვლაც დაკავებისთანავე ეწყება. განჩინებაში სასამართლო კოლეგიამ აგრეთვე აღნიშნა, რომ პირის დაკავების დროის ჩათვლის საკითხი უკვე გადაწყვეტილია კოდექსის 148-ე მუხლით, რომელშიც გარკვევით არის განმარტებული პირის ეჭვმიტანილის სახით დაკავების მომენტიდან აღრიცხული დროის პატიმრობის ვადაში ჩათვლის შესახებ, რაც შეესაბამება კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მოთხოვნებს, ხოლო საკონსტიტუციო სასამართლო ვერ იმსჯელებს კანონის ცალკეულ ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულებათა ერთმანეთთან შეუსაბამობაზე.⁷¹

დაკავებული იმყოფება დროებითი ყოფნის იზოლატორში, ხოლო სამხედრო მოსამსახურე – ჰაუპტგახტში.⁷²

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ცალკე ითვალისწინებს მსჯავრდებულის (პირობით მსჯავრდებული და თავისუფლების აღკვეთის ადგილიდან პირობით ვადამდე გათავისუფლებული პირი) დაკავებას.⁷³ ამის თაობაზე გაიცემა მოსამართლის ბრძანება მსჯავრდებულის მიმალვის საშიშროების შემთხვევაში მოკვლევის ორგანოს ან გამოძიების სხვა ორგანოს შუამდგომლობით, რომლის წარმოებაშიცაა სისხლის სამართლის საქმე ახალი დანაშაულის შესახებ. აღნიშნული შემთხვევისთვის სისხლის სამართლის კოდექსი დაკავების კონსტიტუციისგან განსხვავებულ ვადას – 7 დღე-ღამეს ადგენს. აღნიშნული, ჩვენი აზრით, ქვეყნის ძირითადი კანონის დარღვევას შეადგენს. თავისუფლების აღკვეთა, რომელიც ეროვნულ დონეზე უკანონოა, სტრასბურგის სასამართლოს მიერ ყველა შემთხვევაში არამართლზომიერად ჩაითვლება.

⁶⁹ სსსკ 148-ე მუხლი.

⁷⁰ სსსკ 162-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁷¹ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის 2003 წლის 17 აპრილის №2/9/227 განჩინება.

⁷² სსსკ 149-ე მუხლი.

⁷³ სსსკ 147-ე მუხლი.

საქართველოს კანონმდებლობით დაკავება სისხლის სამართალწარმოების გარდა დაშვებულია აგრეთვე ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა წარმოებაში.

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ითვალისწინებს ადმინისტრაციულ დაკავებას, რომელიც არ შეიძლება გაგრძელდეს 3 საათზე მეტ ხანს. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი უშვებს პირის ადმინისტრაციულ დაკავებას საქართველოს საკანონმდებლო აქტებით უშუალოდ გათვალისწინებულ შემთხვევებში, როცა ამოწურულია ზემოქმედების სხვა ზომები, პიროვნების დასადგენად, ადმინისტრაციული ოქმის შესადგენად, თუ ოქმის შედგენა აუცილებელია, მაგრამ მისი ადგილზე შედგენა შეუძლებელია, საქმის დროულად და სწორად განხილვისა და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მიღებულ დადგენილებათა აღსრულების უზრუნველსაყოფად.

სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში სასაზღვრო რეჟიმის დამრღვევი პირი შეიძლება დაკავებული იქნეს ოქმის შედგენის მიზნით 3 საათამდე და საჭიროების შემთხვევაში პიროვნების დადგენის და სამართალდარღვევის გარემოებათა გამორკვევის მიზნით 3 დღემდე ვადით. პროკურორს უნდა ეცნობოს წერილობით დაკავების შესახებ დაკავებიდან 24 საათის განმავლობაში. პროკურორი უფლებამოსილია, გააგრძელოს დაკავების ვადა 10 დღემდე იმ შემთხვევაში, თუ სამართალდამრღვევს თან არა აქვს პიროვნების დამადასტურებელი საბუთი.⁷⁴ მუხლი არ ითვალისწინებს დაკავებაზე სასამართლო კონტროლს. დებულება, სავარაუდოდ, ეწინააღმდეგება როგორც კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-2 და მე-4 პუნქტებს, ისე ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტსა და მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტს.

დაკავების მსგავსად, საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლით გათვალისწინებული პატიმრობის ცნების შინაარსი სპეციალური კანონით – სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით – განისაზღვრება.

ბრალდებულის დაპატიმრება, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, აღკვეთის ღონისძიების ერთ-ერთი სახეა.⁷⁵

აღკვეთის ღონისძიება გამოიყენება, რათა ხელი შეუშალოს ბრალდებულს, თავი აარიდოს წინასწარ გამოძიებას და სასამართლო განხილვას, ხელი შეუშალოს, აგრეთვე, მის შემდგომ დანაშაულებრივ საქმიანობას, უზრუნველყოს მართლმსაჯულების ჯეროვანი განხორციელება და სასჯელის აღსრულება.⁷⁶ 151-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, დაპატიმრების, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, გამოყენების საფუძველი შეიძლება იყოს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ბრალდებულის დაქვემდებარება გამოიძიებას და სასამართლოს, ხელს შეუშლის სისხლის სამართლის საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას ანდა თუ ჩადენილია მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული. აღკვეთის ღონისძიების გამოყენება დაიშვება სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენებისას სასამართლოს განჩინების აღსრულების უზრუნველსაყოფად. პირი თავსდება სპეციალურ განყოფილებაში ან პალატაში, რომელიც განკუთვნილია ფსიქიკურად დაავადებული ავადმყოფისთვის.⁷⁷

დაპატიმრების აღსრულება ხდება წინასწარი პატიმრობის ადგილებში – საგამოძიებო იზოლატორში.⁷⁸

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით დაპატიმრება გამოიყენება მხოლოდ იმ პირის მიმართ, რომელსაც ბრალად ედება ისეთი დანაშაულის ჩადენა, რისთვისაც კანონით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა 2 წლით ან მეტი ვადით, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ბრალდებულმა დაარღვია სხვა, ნაკლებად მკაცრი აღკვეთის ღონისძიება. აღკვეთის ღონისძიებად დაპატიმრება, როგორც წესი, არ გამოიყენება მძიმე ავადმყოფის, არასრულწლოვნის,

⁷⁴ 247-ე მუხლი, მე-2 ნაწილი.

⁷⁵ სსსკ 152-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁷⁶ იხ. სსსკ 151-ე მუხლი.

⁷⁷ სსსკ 154-ე მუხლი.

⁷⁸ იხ. სსსკ 161-ე მუხლი.

ხანდაზმულის (ქალები - 60 წლიდან, მამაკაცები - 65 წლიდან), 12 კვირაზე მეტი ხნის ორსული და ჩვილბავშვიანი (ერთ წლამდე ასაკის) ქალის მიმართ, აგრეთვე არ შეიძლება იქნეს გამოყენებული იმ პირის მიმართ, რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა გაუფრთხილებლობით - გარდა განსაკუთრებული შემთხვევებისა, როდესაც სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 3 წლით ან მეტი ვადით.

თუმცა შინაპატიმრობის შეფარდებისას ბრალდებული, განსასჯელი არ არის მოთავსებული იუსტიციის სამინისტროს დაქვემდებარებულ დაწესებულებაში, გამომდინარე იმ შეზღუდვების ხასიათიდან, რომლებიც თან სდევს აღკვეთის აღნიშნულ ღონისძიებას, მასზეც ვრცელდება კონვენციის მე-5 მუხლის მოქმედება. კერძოდ, სასამართლო ბრძანების შესაბამისად, პირს შეიძლება აეკრძალოს გარკვეულ პირებთან ურთიერთობა, სატელეფონო საუბრები, კორესპონდენციის გაგზავნა და მიღება, სახლიდან გასვლა, დაპატიმრებულის საცხოვრებელ ადგილს შეიძლება მიეჩინოს პოლიციის დაცვა. მის ქცევაზე შეიძლება დაწესდეს პოლიციის ზედამხედველობა. ბრალდებულს ევალება, არ დაემალოს გამოძიებას და სასამართლოს, გამოცხადდეს გამოძიებლის, პროკურორის და სასამართლოს გამოძახებით.⁷⁹ თუმცა კოდექსის 166-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი ითვალისწინებს, რომ შინაპატიმრობა, როგორც აღკვეთის ღონისძიება, შეიძლება შეეფარდოს მხოლოდ გარკვეული კატეგორიის პირებს (1-ლი ან მე-2 ჯგუფის ინვალიდი, მძიმე ქრონიკული ან ინფექციური სნეულებით დაავადებული, 12 კვირაზე მეტი ხნის ორსული, აგრეთვე ბრალდებული მისი ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით), რომელთა სრული იზოლაცია აუცილებელი არ არის, იზოლაციის არსებული ხარისხი და იძულების არსებობა საფუძვლად შეიძლება დამაკმაყოფილებელი იყოს მე-5 მუხლის ამოქმედებისთვის.

შინაპატიმრობა გამოიყენება იმ პირის მიმართ, რომლის სრული იზოლაცია აუცილებელი არ არის, კერძოდ, პირველი ან მეორე ჯგუფის ინვალიდის, მძიმე ქრონიკული ან ინფექციური სნეულებით დაავადებული პირის, 12 კვირაზე მეტი ხნის ორსული ქალის მიმართ, აგრეთვე ბრალდებულის მძიმე ოჯახური მდგომარეობის დროს. ამასთან, მხედველობაში მიიღება ჩადენილი დანაშაულის ხასიათი, ბრალდებულის ნასამართლობა და სხვა გარემოებები.

თავისუფლება აღკვეთილი პირის სტატუსი

იმის გასარკვევად, მოხდა თუ არა პირის თავისუფლების აღკვეთა, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თავისუფლება აღკვეთილი პირის სტატუსი. ეს ეხება პირებს, რომლებიც მსახურობენ შეიარაღებულ ძალებში და რომლებსაც დისციპლინული რეჟიმის საფუძველზე შეეზღუდათ თავისუფლება. ასე მაგალითად, საქმეში „ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ დადგინდა, რომ მე-5 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდება „დაკავების“ იმ ფორმაზე, რომელიც გულისხმობდა, რომ ჯარისკაცები, თუმცა თავიანთი ყოველდღიური მოვალეობების შესრულებას აგრძელებდნენ, არასამუშაო საათებში საგანგებოდ დაკავებისთვის განკუთვნილ, დაუკეპავ შენობაში იყვნენ განთავსებულნი. ჯარისკაცებს მე-5 მუხლის გამოყენების საშუალება მიეცათ მხოლოდ მაშინ, როდესაც თავისუფლების შეზღუდვა მათ მიმართ განხორციელდა უფრო მკაცრი სახით, რომელიც გულისხმობდა საკანში მოთავსებას, რის შედეგადაც აღარ შეეძლოთ თავიანთი ყოველდღიური საქმიანობის შესრულება. მოსაზრება, რომელიც აღნიშნულს უდევს საფუძველად, იმაში მდგომარეობს, რომ, რამდენადაც სამხედრო სამსახური თავისთავად თავისუფლების ნაკლებ ხარისხს გულისხმობს, შესაბამისად, რიგით მოქალაქესთან შედარებით, სამხედრო

⁷⁹ სსსკ 166-ე მუხლის მე-2-3 ნაწილები.

მოსამსახურის თავისუფლების შეზღუდვას უფრო მეტი ხარისხი უნდა ახასიათებდეს, რათა მე-5 მუხლის ზღვარს მიაღწიოს.

თავისუფლების შეზღუდვის გამკაცრება ციხეში მყოფი პირის მიმართ – მაგალითად, ნაკლებად მკაცრი რეჟიმის სასჯელადსრულების დაწესებულებიდან მკაცრი რეჟიმის სასჯელადსრულებით დაწესებულებაში გადაყვანა – მოხდება მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროში, რადგან პირს თავისუფლება აღკვეთილი ჰქონდა უკვე მსჯავრდებისა თუ თავისუფლების აღკვეთის თაობაზე სხვა ბრძანების საფუძველზე. მოცემულ შემთხვევაში, როდესაც შესაბამისი პირი მოთავსებული იქნა საკანში და არ ჰქონდა საშუალება, შეხვედროდა სხვა პატიმრებს, ევროპის სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ადგილი არ ჰქონდა თავისუფლების აღკვეთას მე-5 მუხლის გაგებით. თუმცა საქმეში „ბოლანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ევროპის სასამართლომ დაუშვა იმის შესაძლებლობა, რომ გამონაკლის შემთხვევებში თავისუფლების აღკვეთის ადგილას განხორციელებული ღონისძიებები შესაძლებელია მოხდეს მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროში.⁸⁰ სასამართლომ ასევე დაუშვა, რომ სპეციალური ნებართვით გათავისუფლებულ პირს შეეძლო აღედგინა თავისუფლება ისე, რომ მისი შემდგომი დაპატიმრება უკვე დაექვემდებარებოდა მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროს. საქმეში „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ გადაწყვეტილება თითოეული საქმის კონკრეტული გარემოებების საფუძველზე მიიღება, მაგრამ მოცემულ საქმეში განმცხადებლისთვის დაწესებული პირობები, რომლებიც ზედამხედველობის გარკვეულ ღონისძიებებს გულისხმობდა, პირის ადგილსამყოფელის შესახებ ხელისუფლების ორგანოსთვის შეტყობინების ჩათვლით, სასამართლოს მიერ საკმარის საფუძველად არ იქნა მიჩნეული, რათა პირი მე-5 მუხლის მნიშვნელობით თავისუფლებადკვეთილად მიეჩნია.⁸¹ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მოცემულ საქმეში განმცხადებელი არ გაათავისუფლეს ციხიდან ძალზე სპეციფიკური მიზნით (როგორც არის დაკრძალვაზე დასწრება), მაგრამ მას შეეძლო ეცხოვრა ჩვეულებრივი ცხოვრებით, ოღონდ გარკვეული პირობების დაცვით.

8. კომენტარი

საკონსტიტუციო სასამართლოს ეთხოვა დაედგინა, თუ რამდენად იყო საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობაში დაკავებული პირის სამართლებრივი სტატუსი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით. აღნიშნული პრობლემა ეჭვიმტანილის დაცვის უფლების და სხვა საპროცესო გარანტიების კონტექსტში წარმოიშვა. საქმე ის არის, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ განსაზღვრავდა დაკავებული პირის სამართლებრივ სტატუსს. ამოსავალ მომენტს, რომლიდანაც დაკავებული პირის საპროცესო გარანტიებით უზრუნველყოფა იწყებოდა, შეადგენდა დადგენილების გამოტანით პირის ეჭვიმტანილად ფორმალური აღიარება, რაც უნდა მომხდარიყო 12 საათის განმავლობაში პირის პოლიციის განყოფილებაში მიყვანიდან. საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად გამოაცხადა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის აღნიშნული ნორმები, რომლებიც დაკავებულის ეჭვიმტანილად ფორმალურ-საპროცესო აღიარებას არეგულირებდა.⁸² ამრიგად, შესაძლებელი გახდა თავისუფლებადკვეთილი პირის მიერ დაცვის უფლების გამოყენება ეჭვიმტანილის სახით მისი დაკავებისთანავე. ანალოგიურად, საკონსტიტუციო სასამართლოს

⁸⁰ „ბოლანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Bollan v. the United Kingdom*), 2000 წლის 4 მაისი (გადაწყვეტილება საქმის დაშვებადობაზე).

⁸¹ „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Weeks v. the United Kingdom*), 1987 წლის 2 მარტი.

⁸² იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის №2/3/182.185.191 გადაწყვეტილება.

გადაწყვეტილების შემდეგ დაკავებულ ეჭვმიტანილს დაუყოვნებლივ უნდა განემართოს დუმილის უფლება, უფლება არ დაიბრალოს დანაშაული, დამცველის მოწვევის უფლება 72-ე მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით ბუნდოვანია თავისუფლებაადკვეთილი პირის უფლებრივი სტატუსი მას შემდეგ, რაც წინასწარი გამოძიება დამთავრებულია და საქმე გადაცემულია სასამართლოსთვის, მაგრამ პირი ჯერ სამართალში მიცემული არ არის. პროკურორის ან მისი მოადგილის მიერ საბრალდებო დასკვნის დამტკიცებიდან არა უგვიანეს 48 საათისა საქმე განსჯადობის მიხედვით უნდა გადაეგზავნოს შესაბამის სასამართლოს. სასამართლოსთვის საქმის გადაცემის შემდეგ ყოველგვარი შუამდგომლობა და საჩივარი წარედგინება უშუალოდ სასამართლოს.⁸³ მხარეებს, მათ შორის, დაცვის მხარეს, უფლება აქვთ, დააყენონ შუამდგომლობა ბრალდებულის მიმართ გამოყენებული ადკვეთის ღონისძიების უფრო მსუბუქი ღონისძიებით შეცვლის შესახებ ან ადკვეთის ღონისძიების გაუქმების შესახებ *გამოძიების დამთავრების გამოცხადებამდე*.⁸⁴ აქედან მოყოლებული იქამდე, სანამ მოსამართლე (სასამართლო) არ გადაწყვეტს ბრალდებულის სამართალში მიცემის საკითხს და, მასთან ერთად, საკითხს ადკვეთის ღონისძიების შესახებ კოდექსით დადგენილი წესით, არ არის განსაზღვრული პატიმრობის მართლზომიერების გასაჩივრების პროცედურა.⁸⁵ აღნიშნული მდგომარეობა მძიმდება იმ ვადებით, რაც გათვალისწინებულია სამართალში მიცემისათვის. სახელდობრ, სამართალში მიცემის საკითხი მოსამართლემ (სასამართლომ) უნდა გადაწყვიტოს არა უგვიანეს 14 დღე-ღამისა, ხოლო რთულ საქმეებზე – არა უგვიანეს ერთი თვისა მის წარმოებაში არსებულ ბოლო საქმეზე შემაჯამებელი გადაწყვეტილების გამოტანის დღიდან.⁸⁶

კერძო პირთა ქმედებები

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მე-5 მუხლის მოთხოვნათა დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებული პრობლემები წამოიჭრება არა მხოლოდ მოსამართლეთა თუ საჯარო მოხელეთა მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებისა თუ ქმედებების, არამედ კერძო პირთა ქმედებების შედეგადაც. ნებისმიერი ძალაუფლება, რომელიც უფლებას ანიჭებს კერძო პირს, მოახდინოს ადამიანისთვის თავისუფლების ადკვეთა, უნდა აკმაყოფილებდეს კონვენციის მე-5 მუხლის მოთხოვნებს. კერძო პირი, რომელსაც უფლება აქვს, დააკავოს დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი (პირთა ფართო წრის მომცველი ნორმატიული აქტის თუ პირადი უსაფრთხოების სამსახურის მარეგულირებელი აქტის საფუძველზე), ვალდებულია, იმავე წესების დაცვით გადასცეს დაკავებული პირი შესაბამის ორგანოებს სისხლის სამართალწარმოებას დაქვემდებარებისთვის, რა წესებითაც სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენელი მოქმედებს.

უფრო მეტიც, საჯარო მოხელეებს უფლება არა აქვთ, განზე გადგნენ და მე-5 მუხლთან შეუსაბამო თავისუფლების ადკვეთა დაუშვან. ამგვარი სახის მიმნებებლობა (იგულისხმება საჯარო მოხელის პასიურობა და უმოქმედობა) დადგინდა საქმეში „*რიერა ბლუმე და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ*“, როდესაც განმცხადებელთა ოჯახებმა განმცხადებლები (რომლებიც, სავარაუდოდ, რელიგიური სექტების წევრები გახდნენ) მოათავსეს სასტუმროში, რათა ფსიგოლოგისა და ფსიქიატრის საშუალებით

⁸³ იხ. სსსკ 416-ე მუხლი.

⁸⁴ სსსკ 140-ე მუხლის მე-17 ნაწილი.

⁸⁵ *Habeas corpus* სამართალწარმოების შესახებ უფრო დეტალურად, იხ. ქვემოთ.

⁸⁶ სსსკ 419-ე მუხლი.

მათი „დეპროგრამირება“ მოეხდინათ.⁸⁷ აღნიშნული ქმედება შემოთავაზებული იქნა წინასწარი სასამართლო გამოძიების განმავლობაში, როდესაც განმცხადებლები პატიმრობაში იმყოფებოდნენ, თუმცა არც სასამართლოს და არც განმცხადებელთა ოჯახებს კანონი ამის განხორციელების უფლებამოსილებას არ ანიჭებდა. გამომდინარე იქიდან, რომ ქმედება ვერ განხორციელდებოდა ესპანეთის უფლებამოსილ ორგანოებთან მჭიდრო თანამშრომლობის გარეშე, მიხედილი იქნა, რომ ესპანეთის მთავრობამ დაარღვია მე-5 მუხლის მოთხოვნები. არავითარი კერძო ქმედება, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდის მე-5 მუხლის დებულებებთან, არ უნდა იქნეს შეწყნარებული საჯარო მოხელეების მიერ და მათ არ უნდა შეუწყონ ხელი სხვას ისეთი ქმედების განხორციელებაში, რომლის შესრულებაც თავად კერძალებათ.⁸⁸

9. კომენტარი

პირს, რომელიც არ არის სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომელი, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ეჭვმიტანილის დაკავების უფლებას (და არა მოვალეობას) აძლევს. განსხვავებით სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლებისგან, მათ ეს უფლებამოსილება შეიძლება განახორციელონ კოდექსით განსაზღვრული დაკავების ხუთი საფუძვლიდან მხოლოდ ერთის არსებობის შემთხვევაში: დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე პირის წასწრებისას.⁸⁹

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 143-ე მუხლის სახელწოდებაა „პირი, რომელსაც აქვს დაკავების უფლება“. გარდა იმ პირისა, რომელიც არ არის სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომელი, მუხლი, პირველ რიგში, ასახელებს შემდეგ თანამდებობის პირებს: „პოლიციის თანამშრომელი, რომელიც ასრულებს ოპერატიულ ფუნქციებს, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მოვალეობას, მოკვლევის სხვა ორგანო, გამოძიებელი.“⁹⁰ ამის საპირისპიროდ 145-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი კოდექსში აღნიშნული საფუძვლების არსებობის დადგენისას ეჭვმიტანილის დაკავებას პოლიციის თანამშრომლისა თუ სხვა კომპეტენტური თანამდებობის პირის მოვალეობად რაცხავს.

„პოლიციის შესახებ“ საქართველოს 1993 წლის 27 ივლისის კანონის მე-8 მუხლის 1-ლი პუნქტის „უ“ ქვეპუნქტის თანახმად, დაკავების ან დაპატიმრების შესახებ გადაწყვეტილებათა აღსრულება პოლიციის მოვალეობაა.

იმავე კანონის მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, დაკისრებული მოვალეობების შესასრულებლად პოლიციას უფლება აქვს, წარადგინოს და პოლიციაში არა უმეტეს 8 რვა საათისა ამყოფოს სამართალდამრღვევი მისი პიროვნების დადგენისა და ნივთების დათვალიერების მიზნით, რის შესახებაც, კანონით დადგენილი წესით, დაუყოვნებლივ უნდა შეადგინოს სათანადო ოქმი. ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 243-ე მუხლის თანახმად, თუ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ოქმის შედგენა აუცილებელია, მაგრამ პირის ადგილზე მიყვანა შეუძლებელია, პოლიციის მუშაკმა ან

⁸⁷ „რიერა ბლუმე და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ“ (*Riera Blume and others v. Spain*), 1999 წლის 14 ოქტომბერი.

⁸⁸ ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე „კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Cyprus v. Turkey*) 2001 წლის 10 მაისს საზგასმით აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს მხრიდან ნებისმიერი დათმობა, დუმილითა თუ უმოქმედობით, მიმნებებლობა მისი იურისდიქციის ფარგლებში კერძო პირების ქმედებებთან დაკავშირებით, სხვათა უფლებებს არღვევს, რაც, კონვენციის თანახმად, სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას გამოიწვევს.

⁸⁹ იხ. სსსკ 142-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

⁹⁰ სსსკ 142-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

სახალხო რაზმეულმა ამ მიზნით დამრღვევი შეიძლება მიიყვანოს პოლიციაში ან ნებაყოფლობითი სახალხო რაზმეულის შტაბში.⁹¹

თავისუფლების აღკვეთის ის შემთხვევები, რომლებსაც არ გააჩნია საკანონმდებლო საფუძველი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით ისჯება, კერძოდ, თავისუფლების უკანონო აღკვეთა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით 5 წლამდე (მარტივი შემადგენლობა),⁹² აგრეთვე გათვალისწინებულია კვალიფიციური შემადგენლობა, რომლისთვისაც უფრო მკაცრი სასჯელია დანიშნული,⁹³ ადამიანით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი),⁹⁴ არასრულწლოვანით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი),⁹⁵ მძევლად ხელში ჩაგდება.⁹⁶

სახლვარგართ განხორციელებული ქმედება

ევროპული კონვენციის ხელშემკვრელი სახელმწიფო, კონვენციის 1-ლი მუხლის თანახმად, ვალდებულია, დაიცვას ყველა პირის უფლებები და თავისუფლებები თავისი იურისდიქციის ფარგლებში, ანუ ყველგან, სადაც იგი უფლებამოსილებას ახორციელებს, მიუხედავად იმისა, ეს ფარგლები საერთაშორისო მასშტაბით არის აღიარებული თუ კონსტიტუციით არის დადგენილი, და დამოუკიდებლად იმისგან, არსებობს თუ არა ამ ტერიტორიაზე მოქმედების სამართლებრივი საფუძველი.

როგორც ეს ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე „ლუაზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ“ ცხადყო, იურისდიქცია, კონვენციის მნიშვნელობით, მხოლოდ ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ეროვნული ტერიტორიით არ შემოიფარგლება და, შესაბამისად, შეიძლება დადგეს პასუხისმგებლობის საკითხი, როდესაც ქვეყნის ხელისუფლების ქმედებები ამ ტერიტორიის გარდა სხვაგანაც წარმოშობს შედეგებს.⁹⁷ მოცემულ საქმეში სამხედრო მოქმედება ხელშემკვრელი სახელმწიფოს მიერ მეორე ქვეყნის ტერიტორიაზე იქნა განხორციელებული. ხსენებული სახელმწიფოს მიერ მეორე ქვეყნის გარკვეულ ტერიტორიაზე ქმედითი კონტროლის განხორციელება საკმარისი იქნება იმისათვის, რომ დადგენილი იქნეს, რომ მას გააჩნდა ამ ტერიტორიაზე იურისდიქცია და, ამგვარად, ვალდებული იყო, დაეცვა ყველა ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები.

ზემოაღნიშნული განმტკიცებული იქნა საქმეშიც „კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ“ – რომელიც წარმოიშვა ანალოგიური მოვლენის საფუძველზე – იმ ფაქტის გამო, რომ სამხედრო ოპერაციისა და ტერიტორიის შემდგომი ოკუპაციის შედეგად კონვენციის ხელშემკვრელ სახელმწიფოს საშუალება არ ჰქონდა, შეესრულებინა კონვენციით ნაკისრი ვალდებულებები აღნიშნულ ტერიტორიაზე. არსებულ მდგომარეობაში წარმოიშვა იმის საშიშროება, რომ, იმ შემთხვევაში, თუ არ მოხდებოდა შესაბამის ტერიტორიაზე განხორციელებულ ქმედებებზე თურქეთის იურისდიქციის ცნობა, ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემაში გაჩნდებოდა ვაკუუმი.

იურისდიქციისადმი ასეთი მკაცრი, მაგრამ რეალისტური მიდგომა ნიშნავს, რომ მე-5 მუხლის მოთხოვნები ყოველთვის უნდა დაკმაყოფილდეს, როდესაც კი თავისუფლების აღკვეთას აქვს ადგილი. ამიტომ მე-5 მუხლის მოთხოვნები მოქმედებს მაშინაც, როდესაც სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლები სასამართლოს

⁹¹ აღნიშნული ნორმების კონსტიტუციურობა გასაჩივრებული იქნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში. კონსტიტუციური სარჩელი მიღებული იქნა არსებითად განსახილველად 2003 წლის 23 დეკემბრის №2/10/263 საოქმო ჩანაწერით.

⁹² სსკ 143-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი: თავისუფლების უკანონო აღკვეთა – ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე.

⁹³ სსკ 143-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁹⁴ სსკ 143¹ მუხლი.

⁹⁵ სსკ 143² მუხლი.

⁹⁶ სსკ 144-ე მუხლი.

⁹⁷ „ლუიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Loizidou v. Turkey*), 1996 წლის 18 დეკემბერი.

წინაშე წარდგენის ან სასჯელის მოხდის მიზნით პირის ჩამოსაყვანად სხვა ქვეყანაში მიემგზავრებიან. ასე მაგალითად, საქმეში „რეინეტი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ მე-5 მუხლის მოქმედება გავრცელდა ბრალდებულზე, რომელიც სან ვინსენტში სამხედრო თვითმფრინავის ბორტზე საფრანგეთის პოლიციას გადაეცა. ამის შემდეგ განმცხადებლისთვის თავისუფლების აღკვეთა, თუმცა კვლავ სან ვინსენტში ხორციელდებოდა, საფრანგეთის იურისდიქციას დაექვემდებარა და მასზე მე-5 მუხლის მოქმედება გავრცელდა.⁹⁸

მე-5 მუხლი გამოიყენება მაშინაც, როდესაც ადამიანი უკანონო გზითაა შეპყრობილი ან გატაცებული, იქნება ეს პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის, ბავშვის მშობლისთვის დაბრუნების თუ ნებისმიერი სხვა მიზნით, როდესაც ასეთი ღონისძიება განხორციელებულია სახელმწიფო მოხელეთა მიერ ან ასეთ ქმედებაზე პასუხისმგებლობა ქვეყანას ეკისრება. უფრო მეტიც, როგორც ეს ევროპის სასამართლომ გადაწყვიტა საქმეში „კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ“, მე-5 მუხლის მოქმედების სფეროში მოხდება თავისუფლების აღკვეთის ნებისმიერი ფაქტი, რომელსაც ადგილი აქვს სხვა ქვეყანაში სამხედრო მოქმედების წარმართვის დროს. ერთადერთი მიზეზი, რის გამოც ევროპის სასამართლომ მე-5 მუხლის დარღვევად არ ცნო თურქეთის მიერ სამხედრო ოპერაციის ჩატარება, არის ის, რომ კვიპროსის მთავრობას არ წამოუყენებია საჩივარი იმასთან დაკავშირებით, რომ კვიპროსის ბერძენი მოსახლეობა ამ პერიოდში დაპატიმრებული იყო.

10. კომენტარი

იმისდა მიუხედავად, თუ სად არის ჩადენილი დანაშაული, სისხლის სამართალწარმოება საქართველოს ტერიტორიაზე საქართველოს კონსტიტუციისა და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად ხორციელდება. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა გამოიყენება აგრეთვე საქართველოს დროშით ან ამოსაცნობი ნიშნით საქართველოს ფარგლებს გარეთ მყოფ საპაერო თუ საზღვაო ხომალდზე ჩადენილი დანაშაულის ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო სამართალწარმოების დროს, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით სხვა რამ არ არის დადგენილი. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა და შეთანხმებათა შესაბამისად, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შეიძლება უცხო სახელმწიფოს ტერიტორიაზეც იქნეს გამოყენებული. საქართველოს მოქალაქე, რომელიც დიპლომატიური იმუნიტეტით სარგებლობს, აგრეთვე საზღვარგარეთ მყოფი მისი ოჯახის წევრები, თუ ისინი ნებაყოფლობით არ დათანხმდებიან ადგილსამყოფელი ქვეყნის კანონმდებლობის გამოყენებაზე, ექვემდებარებიან საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის იურისდიქციას. საქართველოს ტერიტორიაზე სასამართლო ან საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ უცხო სახელმწიფოს სასამართლოსა თუ საგამოძიებო ორგანოს დავალების შესრულებისას შეიძლება ამ სახელმწიფოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის გამოყენებაც, თუ ეს გათვალისწინებულია საქართველოსა და აღნიშნულ სახელმწიფოს შორის დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ან შეთანხმებებით.

სამართლებრივი დახმარების შესახებ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, სასამართლოს, პროკურორსა და გამომძიებელს, *inter alia*, უფლება აქვთ, საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ან საქართველოს გენერალური პროკურატურის მეშვეობით მოითხოვონ საქართველოს მოქალაქის გადმოცემა

⁹⁸ „რეინე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Reinette v. France*), 63 DR 189 (1989) (გადაწყვეტილება დაშვებადობაზე).

სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მის მისაცემად და საქართველოს ტერიტორიაზე განაჩენის აღსასრულებლად; უფლება აქვთ, აგრეთვე, ამავე მიზნით გადასცენ უცხო სახელმწიფოს მისი მოქალაქე და მოითხოვონ უცხო სახელმწიფოში მსჯავრდებული საქართველოს მოქალაქის გადმოცემა საქართველოში სასჯელის მოსახდელად, გარდა ამისა, საქართველოში მსჯავრდებული უცხო სახელმწიფოს მოქალაქე გადასცენ მის ქვეყანაში სასჯელის მოსახდელად.

თუ უცხო სახელმწიფოსთან არ არის დადებული ხელშეკრულება სამართლებრივი დახმარების შესახებ, ასეთი დახმარების გაწევის საკითხი შეიძლება გადაწყდეს საქართველოს იუსტიციის მინისტრს ან საქართველოს გენერალურ პროკურორსა და აღნიშნული სახელმწიფოს შესაბამის თანამდებობის პირთა შორის სპეციალურად ამ შემთხვევისათვის დადებული შეთანხმებით. ამ შემთხვევაში სამართლებრივი დახმარება ხორციელდება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლებით დადგენილი წესების დაცვით.

ექსტრადიციის შესახებ ევროპული კონვენცია და მისი ორივე დამატებითი ოქმი საქართველოსთვის ძალაშია 2001 წლის 13 სექტემბრიდან.

II თავი. თავისუფლების აღკვეთა, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის ნაწილი

1. ზოგადი მიმოხილვა

კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი ცნობს სამ სიტუაციას, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა შეიძლება გამართლებული იქნეს, როგორც სისხლის სამართალწარმოების ნაწილი: დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირის შეპყრობა („გ“ ქვეპუნქტი), დანაშაულის ჩადენისთვის სასჯელის სახით პირის დაპატიმრება („ა“ ქვეპუნქტი), პირის დაპატიმრება მისი სხვა ქვეყანაში ექსტრადიციის მიზნით („ვ“ ქვეპუნქტი).

მიუხედავად იმისა, რომ, უწინარეს ყოვლისა, ეროვნული სამართლით განისაზღვრება, თუ რა შეადგენს დანაშაულს,⁹⁹ ამ ცნებას, კონვენციის მიზნებიდან გამომდინარე, ავტონომიური მნიშვნელობა აქვს და შესაძლებელია, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კანონის შეფარდება შეუსაბამოდ და, აქედან გამომდინარე, თვითნებურად ჩაითვალოს.

რა თქმა უნდა, პირის მიმართ სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის შეფარდება ხშირად წარმოადგენს საფუძველს იმისათვის, რომ კონვენციის სხვა უფლებასა თუ თავისუფლებაში ჩარევა გადამეტებულად ჩაითვალოს,¹⁰⁰ ისევე, როგორც გარემოებები, რომლებშიც ეჭვმიტანილი სამართალდამრღვევი დაკავებული იქნა. ამიტომ არ შეიძლება წინასწარ განვსაზღვროთ, რომ ის დანაშაული, რომელიც საფუძველად დაედო თავისუფლების აღკვეთას, აუცილებლად შეესაბამება კონვენციის მოთხოვნებს, მაშინაც კი, როდესაც ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ეს წარმოადგენდეს პრობლემას უმეტეს საქმეებში.

ზემოთ აღნიშნულთან ერთად აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ სისხლის სამართლის პროცესი კონვენციის მიზნებისათვის მოიცავს ასევე ცალკეულ სამხედრო

⁹⁹ ექსტრადიციის შემთხვევაში აღნიშნული ექსტრადიციის მოთხოვნი ქვეყნის კანონმდებლობაზეც გაგრძელდება.

¹⁰⁰ მაგალითისთვის იხ. დაპატიმრების განმარტება საქმეებზე: „ჰერტელი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*Hertel v. Switzerland*), 1998 წლის 25 აგვისტო, და „სიურეკი“ (*Sürek*) *თურქეთის წინააღმდეგ*; 1999 წლის 8 ივლისი, სადაც ევროპულმა სასამართლომ კონკრეტული შეზღუდვების გამო სიტყვის თავისუფლების უფლების დარღვევა დაადგინა.

დანაშაულებსა და სამართალწარმოებას,¹⁰¹ რომლებიც ხსენებულ მოთხოვნებს უნდა შეესაბამებოდეს.¹⁰² როგორც ზემოთ ვნახეთ, ის ფაქტი, რომ თავისუფლების აღკვეთის საფუძველი შესაძლებელია მე-5 მუხლის რომელიმე პუნქტით იყოს გათვალისწინებული, არ ნიშნავს იმას, რომ შეფარდების თვითნებურობის თავიდან აცილების უზრუნველყოფის აუცილებლობა უგულებელყოფილი უნდა იქნეს. ამიტომ მომდევნო ქვეთავები აღნიშნულ ყოველსმომცველ ვალდებულებათა ჭრილში განიხილება.

2. დანაშაულის ჩადენაში ეჭვიტანილება

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის ტექსტი ცხადყოფს, რომ დანაშაულში ეჭვიტანილი პირის თავისუფლების აღკვეთა შესაძლებელია როგორც დანაშაულის (რომელიც საფუძველად ედება პირის მიმართ ამ ღონისძიების შეფარდებას) ჩადენამდე, ასევე ჩადენის შემდეგ. თუმცა როგორც ამას საქმე „ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ მიუთითებს, სახეზე უნდა იყოს ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული დანაშაული, რომ პირის თავისუფლების აღკვეთის კანონიერ საფუძველად მიეთითოს. ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ აუცილებელია, დადგენილი იქნეს დანაშაულის სინამდვილეში ჩადენა, უნდა დამტკიცდეს, რომ განხორციელებული ქმედება, რომელიც საფუძველად დაედო თავისუფლების აღკვეთას, კანონით განსაზღვრული დანაშაულის შემადგენლობას ქმნის.

ამ არსებით წინაპირობასთან ერთად ორი მეტად მნიშვნელოვანი მოთხოვნაც უნდა აღინიშნოს: 1) დანაშაულის ჩადენაში ეჭვიტანილი პირის თავისუფლების აღკვეთის მიზანს მისი „უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს“ წინაშე წარდგენა უნდა წარმოადგენდეს; 2) დაკავებული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ეჭვი „გონივრული“ უნდა იყოს.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნებისა, ასევე აუცილებელია, რომ სასამართლო განხილვამდე თავისუფლების აღკვეთის მთლიანი ხანგრძლივობა არ იყოს გადამეტებული და სამართალწარმოების პერიოდში გათავისუფლების შესაძლებლობა ჯეროვნად იქნეს განხილული.

11. კომენტარი

ყველას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა საქართველოს ტერიტორიაზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით. საქართველოს ტერიტორიაზე ჩადენილად ითვლება დანაშაული, რომელიც დაიწყო, გრძელდებოდა, შეწყდა ან დამთავრდა საქართველოს ტერიტორიაზე. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მოქმედება ვრცელდება აგრეთვე საქართველოს კონტინენტურ შეღწეზე და განსაკუთრებულ ეკონომიკურ ზონაში ჩადენილ დანაშაულზე. მას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა ხომალდზე, რომელიც უფლებამოსილია, ისარგებლოს საქართველოს სახელმწიფო აღმით ან ამოსაცნობი

¹⁰¹ იხ. საქმეები „დე იონგი, ბალჯე და ვან დენ ბრინკი (*De Jong, Baljet and Van Den Brink*) ნიდერლანდების წინააღმდეგ“, 1984 წლის 22 მაისი, და „ჰუდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Hood v. the United Kingdom*), 1999 წლის 18 თებერვალი.

¹⁰² საქმეში „ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Engel and others v. the Netherlands*) დიდი მნიშვნელობა არ მიენიჭა იმ ფაქტს, რომ შესაბამისი პირის წინააღმდეგ აღძრული საქმე „დისციპლინურად“ იქნა მიჩნეული და სასჯელი საკმარისად ჩაითვადა, რათა იგი კონვენციის მნიშვნელობით სისხლის სამართლის საქმედ განხილულიყო. თუმცა სისხლის სამართლისა და დისციპლინურ საქმეთა გამიჯვნამ ქვეყნის ეროვნულ კანონმდებლობაში მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტით დადგენილი ყველა მოთხოვნის შესრულებას უეჭველად ხელი შეუშალა.

ნიშნით, ანდა ასეთი ხომალდის წინააღმდეგ, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.¹⁰³

საქართველოს მოქალაქეს, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირს, რომლებმაც საზღვარგარეთ ჩაიდინეს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ისეთი ქმედება, რომელიც დანაშაულად ითვლება იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობით, სადაც ის ჩადენილია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით. საქართველოს მოქალაქეს, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირს, რომლებმაც საზღვარგარეთ ჩაიდინეს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ისეთი ქმედება, რომელიც დანაშაულად არ ითვლება იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობით, სადაც ის ჩადენილია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ სისხლის სამართლის კოდექსით, თუ ეს არის საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული და თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ამ დანაშაულისთვის გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით.¹⁰⁴

დადგენილება ბრალდებულად სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, საბრალდებო დასკვნა, გამამტყუნებელი განაჩენი და ყველა სხვა საპროცესო გადაწყვეტილება უნდა ემყარებოდეს მხოლოდ უტყუარ მტკიცებულებებს.¹⁰⁵

მოკვლევის ორგანო, გამოძიებელი და პროკურორი ვალდებული არიან, დანაშაულის ნიშნების აღმოჩენის ყველა შემთხვევაში თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში აღძრან საჯარო ბრალდების საქმე, მიიღონ ზომები დანაშაულის გასახსნელად და დამნაშავის დასადგენად და არ დაუშვან უდანაშაულო პირის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა.¹⁰⁶

ბრალდების წაყენებისათვის საკმაო მტკიცებულებათა შეკრების შემდეგ გამოძიებელს გამოაქვს დადგენილება პირის ბრალდებულის სახით სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, რასაც დაუყოვნებლივ აცნობებს პროკურორს. თუ პროკურორი მიიჩნევს, რომ არ არსებობს ბრალდების წაყენების საფუძველი, მას გამოაქვს დადგენილება სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმისა და სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტის შესახებ, ან საქმეს უბრუნებს გამოძიებელს თავისი წერილობითი მითითებითურთ.¹⁰⁷

დანაშაულის ერთი და იმავე შემთხვევის გამო პირი ბრალდებულად სისხლის სამართლის პასუხისგებაში შეიძლება მიცემული იყოს არა უმეტეს 24 თვისა, თუ ამ ვადის გასვლამდე მისთვის დანაშაულის სხვა შემთხვევის გამო არ წაუყენებიათ ახალი ბრალდება. ასეთი ბრალდების წაყენებისას აღნიშნული ვადის დინება წყდება და იგი გამოითვლება ახალი ბრალდების წაყენების დღიდან.¹⁰⁸

უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე წარდგენა

მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის ჩადენის ეჭვი, პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის თუ ეჭვიმტანილი სამართალდამრღვევის შესაძლო მიმალვის აღკვეთის აუცილებლობა თავისუფლების აღკვეთის საფუძველს წარმოადგენს, ამგვარი

¹⁰³ სსკ მე-4 მუხლი.

¹⁰⁴ სსკ მე-5 მუხლი.

¹⁰⁵ სსსკ მე-10 მუხლის მე-3 ნაწილი.

¹⁰⁶ სსსკ 24-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

¹⁰⁷ იქვე, მე-5 ნაწილი.

¹⁰⁸ სსსკ 75-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

დონისძიება მხოლოდ მაშინ იქნება მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის დებულებებთან შესაბამისობაში, თუ პირის მიმართ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის მიზნით ხორციელდება. ეს კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტსა და მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დებულებებს შორის არსებული უწყვეტი კავშირის შედეგია. პირველი თავისუფლების აღკვეთას უშვებს, ხოლო მეორე მოითხოვს, რომ, როდესაც პირს თავისუფლება შეეზღუდება მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დებულებათა საფუძველზე, იგი წარედგინოს „მოსამართლეს ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილ სხვა მოხელეს და მას უფლება აქვს სასამართლო პროცესის გონივრულ ვადაში ჩატარებაზე ან პროცესის განმავლობაში გათავისუფლებაზე“. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტში ნახსენები მოსამართლე თუ სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილი სხვა მოხელე ტერმინის „უფლებამოსილი სასამართლო ორგანო“ განმარტებაა, მაგრამ იგი მიზნად ისახავს, რომ ასეთი წარდგენა იყოს ერთ-ერთი სტადია სამართალწარმოებაში, რომელიც საბოლოოდ სასამართლო განხილვით დაგვირგვინდება, ხაზს უსვამს რა იმას, რომ თავისუფლების აღკვეთის მიზანი სისხლის სამართალწარმოება უნდა იყოს.

აღნიშნული არ გულისხმობს, რომ იმისათვის, რომ თავისუფლების აღკვეთა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მოთხოვნებს შეესაბამებოდეს, აუცილებლად სისხლის სამართლის საქმე უნდა იყოს აღძრული, იქნება ეს თავისუფლების აღკვეთის შემდეგ სასამართლო განხილვა თუ პირისთვის ფორმალურად ბრალდების წარდგენა. ძირითადია თავისუფლების აღკვეთისას დასახული მიზანი, ასე რომ დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, საბოლოოდ ეს მიზანი შესრულდება თუ არა. სასამართლოს მიერ პირველი ფაქტორის უფრო მნიშვნელოვნად აღიარება მიუთითებს იმ ფაქტორებზე, რომლებიც დაკავშირებულია სისხლისსამართლებრივ დევნასთან. მიუხედავად იმ ეჭვის საფუძველიანობისა, რომლის შესაბამისადაც თავისუფლების აღკვეთა განხორციელდა, შემდგომში სისხლისსამართლებრივი დევნა შეიძლება გახდეს აუცილებლობას მოკლებული (მაგალითად, საექვო ქმედებას შემდგომში ნათელი მოეფინა), შეუძლებელი (მაგალითად, აღარ არსებობს ძირითადი მტკიცებულებები) და არასასურველი (ბრალდებულის ჯანმრთელობის მძიმე მდგომარეობიდან გამომდინარე მის მიმართ საქმის განხილვა ზედმეტად მკაცრი იქნებოდა). მაგალითად, საქმეებში „ბროუგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“¹⁰⁹ და „მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ევროპის სასამართლომ არ ცნო მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის დებულებათა დარღვევა მხოლოდ იმის გამო, რომ თავისუფლებააღკვეთილი პირები ბრალის წაყენების გარეშე გაათავისუფლეს და არ წარადგინეს უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე. ამ საქმეებში, ევროპის სასამართლოს დასკვნით, ხელისუფლების ორგანოებმა დაადგინეს, რომ შესაბამისი პირების დაკითხვის შემდეგ შეუძლებელი იყო მათ წინააღმდეგ არსებულ ეჭვებზე დაყრდნობა და აღნიშნულ გარემოებებში არ შეიძლებოდა ბრალის წაყენება. მოვლენების ასეთი სახით განვითარება არ მიუთითებს იმაზე, რომ გამოძიების მიზანი შეიძლება ეჭვქვეშ დამდგარიყო, რამდენადაც აღინიშნა, რომ საკითხის მართლზომიერების დადგენა მხოლოდ პირის დაკითხვის შემდეგ იყო შესაძლებელი.¹¹⁰

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მიზნებისთვის დაუშვებელი იქნება პირისთვის თავისუფლების აღკვეთა მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონის საფუძველზე, თუკი არ არსებობს ამ კანონის აღნიშნული პირის მიმართ შეფარდების განხრახვა იმ მომენტამდე, როდესაც ეს

¹⁰⁹ „ბროუგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Brogan v. the United Kingdom*), 1989 წლის 29 ნოემბერი.

¹¹⁰ ამ საქმეებზე გამოძიების წარმატება ძნელად თუ იქნებოდა დამოკიდებული ეჭვიტანილთა ჩვენებებზე და, გამომდინარე იქიდან, რომ მათ დასმულ კითხვებზე პასუხის გაცემაზე უარი განაცხადეს, მათთვის ბრალდების წაყენებას აზრი არ ექნებოდა.

აუცილებელი ხდება.¹¹¹ ანალოგიურად, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტთან შეუსაბამოდ ჩაითვლება თავისუფლების აღკვეთა, როგორც ეს საქმეში „*ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ*“ მოხდა, როდესაც პირს აღუკვეთეს თავისუფლება და წარადგინეს მოსამართლის წინაშე მაშინ, როცა იმ სამართლებრივ საფუძველს, რომლის თანახმადაც იგი დააკავეს, გააჩნდა სხვა მიზანი, და არა მის წინააღმდეგ სამართლებრივი დევნის წარმოება.¹¹² ხსენებულ საქმეში განმცხადებელი დააკავეს და წარუდგინეს მოსამართლეს, რათა ამ უკანასკნელს განმცხადებლის მაფიოზური ქმედებების საფუძველზე გადასახლების ბრძანება გაეცა. უეჭველია, ეს ქმედებები სისხლის სამართლის სხვადასხვა დანაშაულის შემადგენლობას ქმნიდა, მაგრამ გამოძიების მიერ გადასახლების ბრძანებაზე შუამდგომლობა, ბრძანების გაცემა და თავად სამართალწარმოების დაწყების მიზეზიც დაუსაბუთებელ ეჭვს ემყარებოდა. ბრძანება უფრო მეტად განმცხადებლის მიერ წარსულში ჩადენილ, სისხლის სამართლის მძიმე დანაშაულებსა და განმცხადებლის პოტენციურ საზოგადოებრივ საშიშროებას ემყარებოდა, ვიდრე მის კონკრეტულ დანაშაულში მონაწილეობას. ასე რომ, განმცხადებლის თავისუფლების აღკვეთა უფრო აღკვეთის პროცედურა იყო, ვიდრე სხვა რამ, რაც შეიძლება სასამართლო განხილვამდე პირის წინასწარ დაპატიმრებას გათანაბრებოდა. მოსამართლისთვის მისი წარდგენა ვერ შეცვლიდა იმ ფაქტს, რომ ღონისძიება სისხლის სამართლის პროცესს არ შეადგენდა. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მოთხოვნებს ეწინააღმდეგებოდა თავისუფლების აღკვეთა *ჩიულას* საქმეშიც, ვინაიდან არ შეიძლებოდა იმის მტკიცება, რომ გადასახლების შესახებ ბრძანების მოპოვების მიზნით თავისუფლების აღკვეთა იმ საფუძველს განეკუთვნება, რომელიც უშვებს დაპატიმრებას, „როდესაც ეს საფუძველიანად მიჩნეულია აუცილებლად პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის... თავიდან ასაცილებლად“. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, აღკვეთის უფლებამოსილების დაშვება სისხლის სამართლის კანონის აღსრულებასთან არის დაკავშირებული და მისი გამოყენება ცალკეულ კონკრეტულ დანაშაულთა თავიდან ასაცილებლად უნდა იყოს მიმართული.¹¹³ ასეთი მიზანი ნათლად მოითხოვს გარკვეულწილად დაკონკრეტებას, თუ რა ქმედებას განახორციელებს სავარაუდოდ პირი, და მოსალოდნელია თუ არა აღნიშნულის განხორციელება უახლოეს მომავალში. ევროპული სასამართლოს მიერ *ჩიულას* საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილება იმის შემდგომი დადასტურებაც იყო, რომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთა, როგორც აღკვეთის ღონისძიება, შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ მაშინ, თუ იგი კონკრეტული დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად არის მიმართული.

იგივე შეხედულება დააფიქსირა ევროპულმა სასამართლომ საქმეში „*ჯესიუსი ლიტვის წინააღმდეგ*“. მკვლელობაში ეჭვმიტანილი განმცხადებლის მიმართ სისხლის სამართლის საქმე მტკიცებულებათა უკმარისობის გამო ეროვნულ დონეზე ჯერ შეწყდა, ხოლო მოგვიანებით ეჭვმიტანილი დაკავებული იქნა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის იმ ნორმის საფუძველზე, რომელიც ბანდიტიზმში, დანაშაულებრივ ჯგუფში გაერთიანებისა და აღამიანის დაშინებაში ბრალდების გამო აღმკვეთ პატიმრობას უშვებს. აღნიშნული დებულებით ნებადართული იყო პირის მიმართ აღმკვეთი ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენება. მოქმედებდა რა ამ დებულების თანახმად, გენერალური პროკურორის მოადგილემ გასცა ბრძანება განმცხადებლის ეჭვის თვით დაპატიმრების შესახებ. ხსენებული ბრძანების

¹¹¹ თავისუფლების აღკვეთის უფლებამოსილების გამოყენება იქ, სადაც ასეთი განზრახვა არ არსებობს, წინააღმდეგობაში იქნება არა მარტო მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის დებულებებთან, არამედ თვითნებურ ქმედებების უფრო ზოგად აკრძალვასთან.

¹¹² „ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ“ (*Ciulla v. Italy*), 1989 წლის 22 თებერვალი.

¹¹³ აღნიშნული მოთხოვნა ისეთი ხასიათისაა, რომ ქმედება, რომელიც თავისუფლების აღკვეთას ამართლებს, შესაბამისი დანაშაულის ჩადენის მცდელობას ჰგავს, რომელიც უმეტეს იურისდიქციებში თავისთავად დანაშაულს შეადგენს.

გასაჩივრების შედეგად სასამართლომ უარყო პატიმრობაში მეოფი პირის საჩივარი. პირისათვის არ წაუყენებიათ არავითარი კონკრეტული ბრალდება და არ უწარმოებიათ გამოძიება აღმკვეთ ღონისძიებასთან დაკავშირებით. პატიმრობის ბრძანების გაცემიდან ერთი თვის შემდეგ მას ხელახლა წაუყენა მკვლელობის ბრალი, რაც გახდა მისი პატიმრობის საფუძველი. ევროპის სასამართლომ სრულიად უყოყმანოდ დაადგინა, რომ ზემოთ აღნიშნული აღმკვეთი ღონისძიება (პატიმრობა) წარმოადგენდა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევას, რადგან პატიმრობას სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებასთან არანაირი კავშირი არ გააჩნდა.

თუმცა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტი მარტო იმას არ ითვალისწინებს, რომ თავისუფლების აღკვეთის მიზანი იყოს სისხლისსამართლებრივი დევნის წარმოება. საკანონმდებლო სისტემა იმგვარად უნდა იყოს მოწყობილი, რომ შესაბამისი პირის წარდგენა, თუ იგი უკვე არ არის გათავისუფლებული, უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე ავტომატურად ხდებოდეს მისთვის თავისუფლების აღკვეთის შემდეგ. ამ შემთხვევაში კომპეტენტურმა სასამართლო ორგანომ უნდა გადაწყვიტოს, გაგრძელდეს თუ არა წინასწარი პატიმრობის ვადა, და უნდა დაადგინოს მისი ხანგრძლივობა.

შემდეგ ქვეთავებში განხილული იქნება პატიმრობის ვადის გაგრძელების საფუძველები და ხანგრძლივობა. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ ეს პროცესი წარმოადგენდეს ექვმიტანილ დამნაშავეთათვის თავისუფლების აღკვეთის ღონისძიების განუყოფელ ნაწილს. აღნიშნულის არარსებობა იყო იმის მთავარი მიზეზი, რომ ევროპის სასამართლომ დაადგინა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა საქმეში „*ენგელი და სხვები ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“, რომელშიც ჯარისკაცების მიერ ჩადენილ დანაშაულთა დისციპლინურ სამართალდარღვევებად კვალიფიცირება ნიშნავდა იმას, რომ თავისუფლების აღკვეთაზე არ არსებობდა უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს ზედამხედველობა. შედეგად, ზემოთ მოყვანილი თავისუფლების აღკვეთის ფორმა არ შეიძლება გამართლებული იქნეს იმ უფლებამოსილებით, რომელიც გულისხმობს დანაშაულის ჩადენაში ექვმიტანილთა დაკავებას.

12. კომენტარი

შეიძლება ითქვას, რომ ევროპული კონვენციითა და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართლით მოთხოვნილი უწყვეტი კავშირი პირის თავისუფლების შეზღუდვასა და სისხლის სამართალწარმოებას შორის განტოციკლებულია საქართველოს კონსტიტუციითა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით. კონსტიტუცია ადგენს, რომ „დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლება შეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არა უგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების აღკვეთის სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.“

გამომძიებელს ან პროკურორს, რომელიც პირს წაუყენებს ბრალდებას და დაკითხავს, როგორც ბრალდებულს, შეუძლია კოდექსით დადგენილი წესის შესაბამისად მიმართოს მოსამართლეს შუამდგომლობით დაპატიმრების შესახებ ბრძანების გაცემის თაობაზე. მოსამართლის მიერ ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების საკითხის გადაწყვეტამდე გამომძიებელი და პროკურორი უფლებამოსილნი არიან, დააკავონ ბრალდებული არა უმეტეს 24 საათისა. ბრალდებული, გამომძიებლის ან პროკურორის წერილობითი დავალებით,

დაკავებულის ყოფნის ადგილის ადმინისტრაციას მიჰყავს მოსამართლესთან, რომელსაც წარედგინება აგრეთვე სისხლის სამართლის საქმის მასალები.¹¹⁴

ბრალდებულს უფლება აქვს, დაესწროს მის წინააღმდეგ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ სხდომას.¹¹⁵ კონსტიტუციური დებულების შესაბამისად, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიც ადგენს, რომ დაკავების ვადა ბრალდების წარდგენამდე არ უნდა აღემატებოდეს 48 საათს დაკავებულის მოკვლევის ორგანოში მიყვანის მომენტიდან. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან აღკვეთის ღონისძიების სხვა სახის გამოყენების შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.¹¹⁶

თუმცა კონსტიტუცია იმპერატიულად ადგენს, რომ დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლება შეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ეს ნორმა ასე ცალსახად მხოლოდ პირის მიმალვის შემთხვევისთვის არის გათვალისწინებული, როცა დაპატიმრების შემდეგ ბრალდებული გამოძიების ადგილას მიყვანის შემდეგ არა უგვიანეს 48 საათისა უნდა წარედგინოს იმ სასამართლოს მოსამართლეს, რომელმაც გასცა ბრძანება მისი დაპატიმრების შესახებ, ხოლო ბრძანების გამცემი მოსამართლის არყოფნისას – იმავე სასამართლოს სხვა მოსამართლეს ან მოსამართლეს გამოძიების ადგილის მიხედვით.¹¹⁷ სხვაგან სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ბრალდებულის მოსამართლის წინაშე ფაქტობრივი წარდგენის შესახებ ვალდებულებაზე არსად არ არის პირდაპირი მითითება. 140-ე მუხლის მე-6 ნაწილი საუბრობს ბრალდებულის უფლებაზე, დაესწროს მის წინააღმდეგ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ სხდომას, ხოლო 160-ე მუხლის (რომელიც განსაზღვრავს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების პროცედურას) თანახმად, ბრალდებული დაკავების ადგილის ადმინისტრაციას მიჰყავს მოსამართლესთან გამომძიებლის ან, შესაბამისად, პროკურორის წერილობითი დავალებით.¹¹⁸ აღნიშნული დებულებების ტექსტიდან გამომდინარე შეიძლება დასკვნის გამოტანა, რომ ბრალდებული უნდა წარედგინოს მოსამართლეს ბრალდებულის სურვილის შემთხვევაში და 160-ე მუხლი ამის პროცედურას განსაზღვრავს. იმაზე, რომ მოსამართლისადმი ბრალდებულის ფიზიკური წარდგენის ვალდებულების რეგლამენტაციისადმი კანონმდებლის აღნიშნული დაუდევარი დამოკიდებულების შესახებ დასკვნა მხოლოდ 140-ე და 160-ე მუხლების ზემოაღნიშნული შეზღუდვითი განმარტებით არ კეთდება, მეტყველებს ევროპის საბჭოს წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის მოხსენება. აღნიშნული კომიტეტის მიერ საქართველოში ვიზიტის დროს 2001 წლის 6-8 მაისს შეგროვებული ინფორმაციის მიხედვით, „ჩვეულებრივ, მოსამართლე შუამდგომლობას განიხილავს და გადაწყვეტილებას იღებს ბრალდებულის დაუსწრებლად.“¹¹⁹

48 საათის ვადა, რომელზეც საუბარია 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილში, შეიძლება გაგრძელდეს არა უმეტეს 15 დღისა სტიქიური უბედურების ან სხვა დაუძლეველი ძალის არსებობისას, აგრეთვე ბრალდებულის ჯანმრთელობის მდგომარეობის მკვეთრი გაუარესებისას, რაც დადასტურებულია სამედიცინო ცნობით, რომლის გამოც შეუძლებელია ბრალდებულის წარდგენა შესაბამის სასამართლოში, ხოლო ძებნილი ბრალდებულის უცხოეთში დაკავების შემთხვევაში საქართველოში გამოძიების ადგილზე მისი ჩამოყვანიდან არა უგვიანეს 48 საათისა იგი უნდა წარედგინოს შესაბამის მოსამართლეს.

¹¹⁴ სსსკ 160-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

¹¹⁵ სსსკ 140-ე მუხლის მე-6 ნაწილი.

¹¹⁶ სსსკ 146-ე მუხლის მე-7 ნაწილი.

¹¹⁷ სსსკ 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

¹¹⁸ 1-ლი ნაწილი.

¹¹⁹ საქართველოს მთავრობისათვის წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის მიერ წარდგენილი მოხსენება, 28-ე პუნქტი.

გონივრული ეჭვი

კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტში მოცემული პირობა, რომლის თანახმადაც საჭიროა გონივრული ეჭვის არსებობა იმასთან დაკავშირებით, რომ ადამიანმა, რომელსაც აღეკვეთება თავისუფლება, ჩაიდინა დანაშაული, უზრუნველყოფს, რომ თავისუფლების აღკვეთა განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეჭვი საფუძვლიანია და, შესაბამისად, თავისუფლების აღკვეთა არ არის თვითნებური. ეჭვი ყოველთვის სინამდვილეში უნდა არსებობდეს. ევროპულმა სასამართლომ საქმეში „მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ეჭვის სამართლიანობა და *bona fides* მისი გონივრულობის განუყოფელ ელემენტებს შეადგენს, მაგრამ ეჭვი გონივრულად მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, როცა პირის სავარაუდო დანაშაულის ჩადენასთან ობიექტურად მაკავშირებელ ფაქტებსა და ინფორმაციას ეფუძნება. ამისათვის საჭიროა, არსებობდეს ქმედების დამამტკიცებელი გარემოებები, რომლებიც უშუალოდ შესაბამის პირს ამხელს დანაშაულის ჩადენაში, ან დოკუმენტაცია თუ ექსპერტის დასკვნები, რომლებსაც ანალოგიურ შედეგამდე მივყავართ. ასე რომ, თავისუფლების აღკვეთა არ უნდა ეფუძნებოდეს გრძნობებს, ინტუიციას თუ წინასწარ ჩამოყალიბებულ შეხედულებებს (იქნება ეს ეთნიკური, რელიგიური თუ სხვა სახის), რამდენად დამაჯერებლადაც არ უნდა მეტყველებდეს პირის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე.

ზემოაღნიშნული არ ნიშნავს იმას, რომ მტკიცებულებები საკმარისი უნდა იყოს ბრალეულობის დასამტკიცებლად ან თუნდაც ბრალდების წასაყენებლად. როგორც უკვე ნათლად გამოჩნდა საქმეებში „ბროუგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ და „მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“; ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტით ნებადართული დაკავების პერიოდში დაკითხვის მიზანს წარმოადგენს შესაძლო დანაშაულის გამოძიების დახმარება არსებული ეჭვის (რომელსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს მოცემულ ეტაპზე) დამტკიცების ან გაქარწყლების გზით. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ეჭვისათვის უნდა არსებობდეს გარკვეული საფუძველი, რასაც თავისუფლების აღკვეთა ემყარება.

ის უბრალო ფაქტი, რომ პირს შეიძლება წარსულში რაიმე, თუნდაც ანალოგიური, დანაშაული ჰქონდეს ჩადენილი, არ შეიძლება იძლეოდეს გონივრული ეჭვის საფუძველს. აღნიშნული მიდგომა ევროპულმა სასამართლომ ცხადყო საქმეში „ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“.¹²⁰ ამ საქმეში განმცხადებლები წარსულში ტერორიზმისთვის იყვნენ მსჯავრდებულნი, მაგრამ თუმცა სასამართლომ დასაშვებად მიიჩნია, რომ წარსულში ჩადენილი დანაშაულები შეიძლება სხვა მონაცემების საფუძველზე წარმოშობილ ეჭვს განამტკიცებდეს, ადრე არსებული მჯავრდება ამ საქმეზე თავისუფლების აღკვეთის ერთადერთ საფუძველს შეადგენდა. არსებითია, რომ ეჭვი ადამიანის მიერ აწმყოში ჩადენილ ქმედებას უკავშირდებოდეს. იმის მტკიცება, რომ არსებობდა სანდო, მაგრამ კონფიდენციალური ინფორმაცია, როგორც ამას *ფოქსის* საქმეში ჰქონდა ადგილი, საკმარისი საფუძველი არ იქნებოდა იმის დასაშვებად, რომ არსებობდა გონივრული ეჭვი, თუ სასამართლოს არ ექნებოდა თავისუფლების აღკვეთის კანონიერებასთან დაკავშირებული საჩივრის განხილვის შესაძლებლობა.

გონივრული ეჭვის არსებობა დადასტურებული იქნა საქმეში „*ჯ. ვერმანიის წინააღმდეგ*“; სადაც პირები, რომლებსაც დაქირავებული ჰქონდათ საცხოვრებელი ფართი, დააკავეს გადასახადთან დაკავშირებული თაღლითობის ბრალდებით მას

¹²⁰ „ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 1990 წლის 30 აგვისტო.

შემდეგ, რაც საცხოვრებელი ფართის მეპატრონემ განაცხადა პოლიციაში, რომ აღნიშნული პირები არ აპირებდნენ ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულებას (გადასახადის გადახდას). მოკვლევამ ცხადყო, რომ ის მისამართი, რომელიც დაკავებულმა პირებმა მიუთითეს, იყო არც მეტი არც ნაკლები, საფოსტო ყუთი და, ამასთან ერთად, ერთ-ერთი დაკავებული პირის მიმართ ადრე წარმოებდა გამოძიება თაღლითობის ბრალდებასთან დაკავშირებით. საქმეში „ჩესკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ ასევე დაადგინა გონივრული ეჭვის არსებობა, როდესაც უნივერსიტეტის ორმა გამყიდველმა ვერ შეძლო მოლაპარაკების დროს უზრუნველყოფის საშუალებად წარმოდგენილი ჩეკის განაღდება იმის გამო, რომ ის უზრუნველყოფილი არ იყო.¹²¹

საქმეში „ლუკანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ განმცხადებელი მონაწილეობას იღებდა სახელმწიფო თანხების სხვა ქვეყნებისათვის განაწილების პროცესში. სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ არავითარი ფაქტი და ინფორმაცია არ ყოფილა წარმოდგენილი იმის შესახებ, რომ განმცხადებელი აღნიშნულით აპირებდა რაიმე სარგებლის მიღებას თავის თუ სხვა პირის სასარგებლოდ. ბუნდოვანი მინიშნება გარკვეულ „გარიგებებთან“ დაკავშირებით სასამართლოს მიერ არაღამაკმაყოფილებელ საფუძვლად იქნა მიჩნეული. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მთავარი პრობლემა ლუკანოვის საქმეში იყო ის, რომ იმ ბრალდებათა უმეტესი ნაწილი, რომლებიც მას ჰქონდა წაყენებული ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსით, არ წარმოადგენდა დანაშაულს. ამ საქმეში სისხლის სამართლის კანონის არარსებობა შედარებით ნათლად იყო წარმოჩენილი, მაგრამ ევროპის სასამართლომ ცნო ისეთი შემთხვევების არსებობის შესაძლებლობაც, როდესაც არ არის ნათელი, შეიძლება თუ არა, რომ მოცემული ფაქტები შეიცავდეს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის ნიშნებს.

აუცილებელია, რომ შესაძლებელი იყოს არა მარტო გარკვეული კავშირის დადგენა თავისუფლებაადკვეთილ პირსა და იმ ქმედებას შორის, რომელიც სავარაუდოდ წარმოადგენს დანაშაულს, არამედ საკმარისი საფუძველიც უნდა არსებობდეს იმის მტკიცებისათვის, რომ ეს ქმედება შეიცავს სავარაუდო დანაშაულის ნიშნებს. აღნიშნული პრობლემა დამახასიათებელია ე.წ. ახალი თუ იშვიათად ჩადენილი დანაშაულებისათვის, მაგრამ ცალკეული აკრძალვის უჩვეულო განმარტებამ შეიძლება ანალოგიურად მიგვიყვანოს იმ დასკვნამდე, რომ ეჭვი არ იყო გონივრული.

დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ მოსალოდნელ დანაშაულებთან დაკავშირებით გონივრული ეჭვის შეფასების შემოწმება არ წარმოადგენს აუცილებელ პირობას. ამასთან, მოთხოვნა, რომ თავისუფლების აღკვეთა ამის საფუძველზე განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც კონკრეტულ დანაშაულთა ჩადენას აქვს ადგილი და თავისუფლების აღკვეთა, რომელიც აღკვეთის მიზნებისათვის „საფუძვლიანად მიჩნეულია აუცილებლად“, გულისხმობს იმას, რომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის დარღვევის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია იმის ჩვენება, რომ ეს ეჭვი იმავე ხარისხით არის დასაბუთებული. ამრიგად, აუცილებელია არსებობდეს საკმარისი ობიექტური მტკიცებულება, რომელიც პირის ქმედებას ჩადენილ დანაშაულთან აკავშირებს და გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ თავისუფლების აღკვეთას საფუძვლად დაედოს წინასწარ ჩამოყალიბებული შეხედულება, აზრი ან ზოგადი შიში, თუ რა შეიძლება მოჰყვეს ქმედებას.

13. კომენტარი

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს თავისუფლების ხანმოკლე აღკვეთად განსაზღვრულ დაკავებას, რომელიც გამოიყენება, თუ არსებობს *საკმაო საფუძველი*, ეჭვი მიიტანონ პირზე თავისუფლების აღკვეთით დასჯადი

¹²¹ „ჩესკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Cesky v. the Czech Republic*), 2000 წლის 25 აპრილი.

დანაშაულის ჩადენაში, მისი დანაშაულებრივი საქმიანობის აღკვეთის, გაქცევის, დამალვის ან მტკიცებულებათა მოსპობის თავიდან ასაცილებლად.¹²²

ტერმინოლოგიურმა სხვაობამ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს („საკმარისი საფუძველი, ეჭვი მიიტანონ“) და კონვენციას („გონივრული ეჭვი“) შორის შეიძლება უფლებამოსილი ორგანოების პრაქტიკაში მე-5 მუხლთან პოტენციური შეუსაბამობა გამოიწვიოს.

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ითვალისწინებს ადმინისტრაციულ დაკავებას საქართველოს საკანონმდებლო აქტებით უშუალოდ გათვალისწინებულ შემთხვევებში ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა აღსაკვეთად, როცა ამოწურულია ზემოქმედების სხვა ზომები, პიროვნების დასადგენად, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა აღსაკვეთად, როცა ამოწურულია ზემოქმედების სხვა ზომები, პიროვნების დასადგენად, ადმინისტრაციული ოქმის შესადგენად, თუ ოქმის შედგენა აუცილებელია, მაგრამ მისი ადგილზე შედგენა შეუძლებელია. საქმის დროულად და სწორად განხილვისა და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მიღებულ დადგენილებათა აღსრულების უზრუნველსაყოფად დასაშვებია პირის ადმინისტრაციული დაკავება. დაკავების აღნიშნული ფორმულირებიდან არამცთუ გონივრულ ეჭვზე, საერთოდ ეჭვზე არ არის არანაირი მინიშნება.

წინასწარი პატიმრობის აუცილებლობა

მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის აღძვრის საჭიროება, ისევე, როგორც დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება, ქმნის საკმარის საფუძველს, რათა დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილ პირს აღკვეთოს თავისუფლება, ეს არ წარმოადგენს საკმარის საფუძველს პატიმრობის ვადის გაგრძელებისათვის. პატიმრობის ვადის გაგრძელება უნდა ექვემდებარებოდეს სასამართლოს მიერ არა მარტო დაკავების მართლზომიერების, არამედ მისი გაგრძელების მიზანშეწონილობის დაუყოვნებელ განხილვას. აღნიშნულ კითხვაზე არ შეიძლება ერთმნიშვნელოვნად დადებითი პასუხის გაცემა, რადგან კვლავ შეიძლება არსებობდეს ეჭვი შესაბამისი პირის მიერ დანაშაულის ჩადენასთან ან ჩადენის მცდელობასთან დაკავშირებით. ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ გონივრული ეჭვი შეიძლება გაქარწყლდეს თავისუფლების აღკვეთის მომენტიდან ძალიან მცირე ხანში, ვინაიდან ნათელი ხდება, რომ ან არავითარი დანაშაული არ ყოფილა ჩადენილი, ან შესაბამის პირს შეუძლია დანაშაულში მის მონაწილეობაზე ყოველგვარი ეჭვი გააქარწყლოს. ევროპის სასამართლომ არაერთხელ დაადგინა, რომ ეჭვის არსებობა ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტორია, მაგრამ არ არის საკმარისი გარკვეული დროის მონაკვეთის გასვლის შემდეგ პატიმრობის ვადის გასაგრძელებლად.¹²³ სხენებული გამომდინარეობს იქიდან, რომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტში ნათლად არის მოცემული უფლება გათავისუფლებაზე სასამართლო განხილვის პერიოდში, რისი გვერდის ავლაც შესაძლებელი ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელებისათვის, მიუხედავად თავისუფლების პრეზუმფციისა, დამატებით წარმოდგენილია ერთი ან რამდენიმე შესაბამისი საფუძველი.

¹²² სსსკ 141-ე მუხლი.

¹²³ „შტიოგმიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*), 1969 წლის 10 ნოემბერი, „კლოოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*), 1991 წლის 12 დეკემბერი, „კონტრადა იტალიის წინააღმდეგ“ (*Contrada v. Italy*), 1998 წლის 24 აგვისტო, „ჯეჩუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Ječius v. Lithuania*), სადაც განმხილველი ეროვნული სასამართლოს მიერ დადგენილი იქნა, რომ ეჭვი არ იყო დასაბუთებული, და „ბარფუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Barfuss v. the Czech Republic*), 2000 წლის 1 აგვისტო.

მიზეზები პატიმრობის ვადის გაგრძელებისათვის მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დასაშვებად, როდესაც ისინი ნამდვილად შეესაბამება კონკრეტულ პირთან დაკავშირებულ გარემოებებს. ამიტომ არ შეიძლება არსებობდეს ნორმა, რომელიც დანაშაულებრივი წარსულის, ნასამართლობის მქონე პირებს ან თუნდაც მათ, რომლებსაც ბრალად ედებათ ცალკეული დანაშაულის ჩადენა, ჩამოართმევდა უფლებას, მათი გათავისუფლების საკითხი განხილულიყო სასამართლოს მსვლელობის პროცესში. საქმეში „კაბალერო გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“; სადაც განმცხადებელი დაკავებული იქნა გაუპატიურების მცდელობის ბრალდებით, მთავრობამ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა აღიარა, როდესაც ეროვნულმა სასამართლომ განმცხადებელს უარი უთხრა გირაოთი გათავისუფლებაზე. ეროვნული სასამართლო დაეყრდნო კანონს, რომლის თანახმადაც არც ერთი ადამიანი – გამონაკლისის გარეშე – ვისაც ბრალი ჰქონდა წაყენებული ან მსჯავრდებული იყო განზრახ თუ გაუფრთხილებელი მკვლელობის ჩადენაში ან გაუპატიურებაში, არ შეიძლებოდა გათავისუფლებულიყო გირაოთი.¹²⁴ ამგვარი კანონი მიუღებელი იყო, რამდენადაც სასამართლოებს არ აძლევდა საშუალებას, განეხილათ თავისუფლებააღკვეთილ პირთან დაკავშირებული კონკრეტული გარემოებები. დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ ყოფილა შემთხვევები, როდესაც სასამართლომ გაუმართლებლად ცნო თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელება მკვლელობის საქმეებშიც.¹²⁵

თუმცა შეიძლება თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელების საფუძვლები თავდაპირველად გამართლებული იყოს, მაგრამ გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ აღარ აღმოჩნდეს ისეთივე აუცილებელი; შესაბამისად, არსებითია, რომ განმცხადებლის გათავისუფლება წინასწარ შექმნილი უარყოფითი აზრის გარეშე იქნეს განხილული. როდესაც ასეთი საფუძველი არ არსებობს – იქნება ეს თავდაპირველ ეტაპზე თუ მოგვიანებით – მაგრამ კვლავ რჩება გონივრული ეჭვი დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებით, შესაბამისი პირი გათავისუფლებული უნდა იქნეს გირაოთი. არ არის გამორიცხული, რომ გათავისუფლებული პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენის მიზნით დამატებითი გარანტიები გახდეს საჭირო. თუმცა თუ კვლავაც შესაძლებელია კონკრეტული პირის მიმართ თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელების გამამართლებელ მიზეზებზე მითითება, მაშინაც არსებობს იმის აუცილებლობა, რომ აღნიშნული პირი გონივრულ ვადაში წარდგეს სასამართლოს წინაშე, რომელიც აუცილებლად დაადგენს ზღვარს თავისუფლების აღკვეთის მთლიანი პერიოდისათვის.

წინასწარი პატიმრობის დასაბუთება

ევროპის სასამართლომ დაადგინა ოთხი გარემოება, რომელთა დროსაც შესაძლებელია ადამიანისთვის წინასწარი პატიმრობის ვადის გაგრძელება, როდესაც კვლავ არსებობს მის მიერ დანაშაულის ჩადენის გონივრული ეჭვი.¹²⁶ აღნიშნული გარემოებებია:

¹²⁴ „კაბალერო გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Caballero v. the United Kingdom*), 2000 წლის 8 თებერვალი.

¹²⁵ „ი.ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*I.A. v. France*), 1998 წლის 23 სექტემბერი, და „ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. France*), 1991 წლის 26 ივნისი.

¹²⁶ პირის წინააღმდეგ წარმოებული საქმის სირთულე შესაძლებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული, მაგრამ თავისთავად მხოლოდ ეს პატიმრობის ვადის გაგრძელებისთვის საკმარისი არ არის. იხ. „კემაში საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Kemmache v. France*) (№1 და №2), 1991 წლის 27 ნოემბერი, „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Mansur v. Turkey*) და „იაჯი და სარგინი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Yağci and Sargin v. Turkey*), 1995 წლის 8 ივნისი.

პირის მიმალვის საფრთხე;
მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის საფრთხე;
დანაშაულის აღკვეთის აუცილებლობა;
საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა.

არსებითია, რომ აღნიშნული გარემოებებიდან არც ერთი არ უნდა იქნეს გამოყენებული პატიმრობის განხორციელების დასასაბუთებლად, თუ თავდაპირველად არ მოხდება ჯეროვანი და ამომწურავი¹²⁷ განხილვა იმისა, თუ რამდენად შეესაბამება ეს გარემოება პირის კონკრეტულ მდგომარეობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში შესაძლებელია პირის გათავისუფლების მოთხოვნა მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის საფუძველზე.

პირის მიმალვის საფრთხე

უდავოა, რომ მიმალვის საფრთხე სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლებისთვის მეტად პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს, განსაკუთრებით, როდესაც პირის დაკავება ადვილი არ იყო. ცხადია, არსებობენ პირები, რომლებიც დაემალებიან გამოძიებას, თუ ამის შესაძლებლობა მიეცემათ. თუმცა თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელებისათვის აღნიშნული საშიშროება არ არის საკმარისი საფუძველი, რომ არაფერი ვთქვათ იმ შემთხვევებზე, როდესაც მიმალვა არ არის დაბრკოლებული.¹²⁸ მეტად მნიშვნელოვანია, რომ ასეთი საფრთხის არსებობის დასადგენად განხილული იქნეს კონკრეტული საქმის ყველა გარემოება. პირველ რიგში, უნდა შემოწმდეს ის ფაქტორები, რომლებიც ადამიანს აიძულებენ მიიმალოს, მიუხედავად იმ შედეგებისა და საშიშროებისა, რომლებიც მას ასეთი ქმედების გამო ემუქრება. შესაძლოა, ეს იყოს მკაცრი სასჯელი, რომელიც შესაბამის პირს შეიძლება შეეფარდოს ჩადენილი დანაშაულისათვის, მაგრამ ევროპის სასამართლომ არაერთგზის განმარტა, რომ მხოლოდ ის ფაქტი, რომ პირს შეიძლება შეეფარდოს მკაცრი სასჯელი, არ უნდა დაედოს საფუძველად პატიმრობის ვადის გაგრძელებას.¹²⁹ უფრო მეტიც, საქმეში „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ „საქმეზე წარმოდგენილ მტკიცებულებებს“ განმცხადებლის მიმალვის საფრთხის დასაბუთება არ შეუძლია.¹³⁰

მიმალვის საფრთხის რეალობის დასადგენად კარგი მაგალითი იქნებოდა უკვე განხილული საქმეები, როდესაც პირი მიემალა გამოძიებას ბრალდების წაყენების შემდეგ ან როდესაც საქმის გაგრძელებისათვის საჭირო იყო პირის ექსტრადიცია,¹³¹ ამა თუ იმ პირის პატიმრობისადმი აშკარა სიძულვილი,¹³² პირის მიმალვის

¹²⁷ საქმეში „ტრჟასკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Trzaska v. Poland*), 2000 წლის 11 ივლისი, ევროპულმა სასამართლომ სამართლიანად არ ჩათვალა მთავრობის მიერ წარმოდგენილი არგუმენტი იმასთან დაკავშირებით, რომ პატიმრობის ვადა გაგრძელდა შემდგომში დანაშაულის განმეორების აღკვეთის მიზნით მაშინ, როდესაც ამ საფუძველზე პირდაპირი მითითება ეროვნული სასამართლოების მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებებში არ ყოფილა.

¹²⁸ იხ. საქმე „შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*), სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ მიმალვის საფრთხე არ შეიძლება წარმოიშვას მხოლოდ იმ ფაქტის გამო, რომ პირისთვის ადვილია სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთა.

¹²⁹ იხ. საქმეები „მატცნეტერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Matznetter v. Austria*), 1969 წლის 10 ნოემბერი; „ლელელიე შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. Switzerland*), 1993 წლის 26 იანვარი; „იაჯცი და სარგინი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Yağci and Sargin v. Turkey*) და „მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Muller v. France*), 1997 წლის 17 მარტი.

¹³⁰ „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Mansur v. Turkey*), 1995 წლის 8 ივნისი.

¹³¹ იხ. საქმე „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*), 2000 წლის 25 აპრილი, სადაც განმცხადებელი გერმანიაში გაქცევით დაემალა გამოძიებას.

¹³² რაც მნიშვნელოვნად იქნა მიჩნეული საქმეში „შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*), 1969 წლის 10 ნოემბერი.

განზრახვის დამადასტურებელი კონკრეტული მტკიცებულება,¹³³ პირის კავშირები საზღვარგარეთ, რამაც შეიძლება იოლი გახადოს მიმალვა, ან კავშირების უქონლობა იმ ქვეყანასთან, რომელშიც საქმე აღიძრა,¹³⁴ ასევე სხვა პრობლემები, რომლებიც პირს შეიძლება ქვეყანასთან დაკავშირებით წარმოეშვას.

თუმცა ისევე, როგორც სასჯელის სიმკაცრესთან მიმართებაში, არ შეიძლება მხოლოდ რომელიმე ზემოთ ხსენებულ ფაქტორზე, როგორც მიმალვის საფრთხეზე, მითითება თავისთავად ამართლებდეს თავისუფლების აღკვეთას. საჭიროა დამტკიცდეს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ასეთი ფაქტორი (ან ფაქტორთა ერთობლიობა) კონკრეტულ გარემოებებში საქმისთვის – გულმოდგინე განხილვის შედეგად შესაძლებელია, რომ არც ერთი მათგანის არსებობა არ დადასტურდეს, ზოგიერთი დაუსაბუთებლად იქნეს მიჩნეული, ზოგიერთი კი შეიძლება პირის რეალურ ქმედებებს ეწინააღმდეგებოდეს¹³⁵ – და შემდეგ განისაზღვროს, იძლევა თუ არა ეს გარემოება ან გარემოებები იმის ვარაუდის საფუძველს, რომ პირი აპირებს მიმალვას. თუ გაავითვალისწინებთ, რომ დროის გასვლასთან ერთად მიმალვის საფრთხეც კლებულობს, შესაბამისად, ევროპული სასამართლო უფრო კრიტიკულად აფასებს წინასწარ პატიმრობას, რაც უფრო ხანგრძლივია იგი. საქმეში „*ა. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ ევროპული სასამართლოსთვის არ იყო საკმარისი მთავრობის მიერ წარმოდგენილი მტკიცება იმასთან დაკავშირებით, რომ პირის ხუთ წელიწადზე მეტი პატიმრობის შემდეგ მიმალვის საფრთხე კვლავ არსებობდა.

არ არის გამორიცხული, რომ ცალკეულ პირებს არც კი ჰქონდეთ მიმალვის სურვილი, ან ნაკლებად ფიქრობდნენ მიმალვაზე. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ადამიანის ოჯახური მდგომარეობა,¹³⁶ განსაკუთრებული ხასიათი, ზნეობა, სტატუსი თუ ვალდებულებები,¹³⁷ ქონებრივი მდგომარეობა, რომლის დატოვებაც მას მოუწევს, წარსულში გათავისუფლების შემთხვევაში ადამიანის საიმედოობა,¹³⁸ ასევე

¹³³ საქმეში „*მატცნეტერი ავსტრიის წინააღმდეგ*“ (*Matznetter v. Austria*), 1969 წლის 10 ნოემბერი, გათვალისწინებული იქნა სხვა ქვეყანაში გადარიცხული თანხები და საზღვარგარეთ ვიზიტები, ისევე როგორც სხვა კავშირები. იხ. აგრეთვე საქმე „*ჩესკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*“ (*Cesky v. the Czech Republic*), 2000 წლის 6 ივნისი, სადაც განმცხადებელმა ნაცნობისგან ნდობით დიდი ოდენობით თანხა იშოვა, სხვა პირის პირადობის მოწმობით მანქანა იყიდა და ყალბი პასპორტი მოიპოვა.

¹³⁴ საქმეში „*ვ. შვეიცარიის წინააღმდეგ*“ (*W. v. Switzerland*), 1993 წლის 26 იანვარი, განმცხადებელი, უცოლშვილო პირი, მუდმივ საცხოვრებლად მონტე-კარლოში გადავიდა და ხშირად სტუმრობდა ინგლისს, გერმანიას, შვერთებულ შტატებს, ანგუილას (ანტილის კუნძული), სადაც იგი სავარაუდოდ ბანკის მფლობელი უნდა ყოფილიყო. ამასთან, აღმოჩნდა რომ მის განკარგულებაში შვეიცარიის საზღვრებს გარეთ არსებული მნიშვნელოვანი თანხები და აგრეთვე სხვადასხვა პირებზე გაფორმებული პასპორტები იყო; „*პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*“ (*Punzelt v. the Czech Republic*), სადაც განმცხადებელს საზღვარგარეთ მრავალრიცხოვანი საქმიანი ურთიერთობები ჰქონდა დამყარებული; „*ბარფუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*“ (*Barfuss v. the Czech Republic*), 2000 წლის 1 აგვისტო, სადაც განმცხადებელს გერმანიის მოქალაქეობის მიღება შეეძლო გერმანიაში მისი მიმალვის შემთხვევაში, რაც მის შემდგომ ექსტრადიციას ჩეხეთის რესპუბლიკაში შეუძლებელს გახდიდა.

¹³⁵ საქმეში „*შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ*“ (*Stögmüller v. Austria*), 1969 წლის 10 ნოემბერი, განმცხადებელი (რომელსაც მფრინავის ლიცენზია ჰქონდა) რამდენჯერმე გაფრინდა საზღვარგარეთ მისი პირობითად გათავისუფლების პერიოდში, მაგრამ ყოველთვის უკან ბრუნდებოდა. ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც იგი დაგვიანებით დაბრუნდა, საპატიოდ ჩაეთვალია. ანალოგიურად, საქმეში „*ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ (*Letellier v. France*) განმცხადებლის მხრიდან არ ყოფილა მიმალვის მცდელობა, როდესაც ის მანამდე ოთხი კვირით იყო გათავისუფლებული.

¹³⁶ იხ. „*ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ (*Letellier v. France*), სადაც განმცხადებელი მცირეწლოვანი ბავშვების დედა იყო.

¹³⁷ იხ. „*ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ (*Letellier v. France*), სადაც განმცხადებლის ბიზნესი მისი შემოსავლის ერთადერთ წყაროს წარმოადგენდა; „*მატცნეტერი ავსტრიის წინააღმდეგ*“ (*Matznetter v. Austria*), სადაც სერიოზულ ავადმყოფობაზე არ მითითებულა, მაგრამ შესაძლებელია სხვა საქმეზე ამ საფუძველით პირის მიმალვის შესაძლებლობა ეჭვქვეშ დადგეს, და „*იაჯცი და სარჯინი თურქეთის წინააღმდეგ*“ (*Yağci and Sargin v. Turkey*), სადაც განმცხადებლები სამშობლოში თავიანთი სურვილით დაბრუნდნენ, მიუხედავად იმისა, რომ მათ მიმართ შესაძლო სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების შესახებ იცოდნენ.

¹³⁸ იხ. „*ვ. შვეიცარიის წინააღმდეგ*“ (*W. v. Switzerland*).

გარანტიების ის ოდენობა, რომლითაც უზრუნველყოფილია სასამართლოს წინაშე ადამიანის გამოცხადება.¹³⁹ საფრთხე მთლიანობაში უნდა შეფასდეს და განხილული უნდა იქნეს მიმალვასთან დაკავშირებული ყველა ფაქტორი. ეჭვგარეშეა, რომ გადაწყვეტილება, რომელიც დაფუძნებულია სტერეოტიპულ სიტყვებზე ყოველგვარი განმარტების გარეშე, თუ რატომ არსებობს მიმალვის საფრთხე, არასოდეს იქნება შესაბამისობაში ევროპის სასამართლოს პრაქტიკასთან.¹⁴⁰

უფრო მეტიც, იმ შემთხვევებთან დაკავშირებით, როდესაც მიმალვის საფრთხე ერთადერთი საფუძველია პატიმრობის ვადის გაგრძელებისათვის, ევროპის სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის ბოლო წინადადების მიზანია, ადამიანი გათავისუფლდეს პატიმრობიდან და, შეძლებისდაგვარად, მოპოვებული იქნეს სასამართლოში მისი გამოცხადების გარანტიები.¹⁴¹ ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ თუ ვერ ხერხდება ასეთი გარანტიების მოპოვება ან მათი მოპოვება შეუსაბამოდ არის მიჩნეული, იმ მიზნით, რომ არ მოხდეს პირის მიმალვა, ყველა საქმეში განხილული უნდა იქნეს ნებისმიერი სხვა ღონისძიების (თავისუფლების აღკვეთის გარდა) გამოყენების საკითხი. ასეთი ღონისძიება შეიძლება იყოს, მაგალითად, მოთხოვნა იმის შესახებ, რომ შესაბამისმა პირმა იცხოვროს გარკვეულ ადგილას, ჩააბაროს თავისი სამგზავრო დოკუმენტაცია ან პერიოდულად მოახსენოს პოლიციას თავისი ადგილსამყოფელის შესახებ.¹⁴²

მართლმსაჯულების განხორციელებისთვის ხელის შეშლის საფრთხე

მართლმსაჯულებისთვის ხელის შეშლის საფრთხე ყველა იმ პირის პრობლემაა, რომელიც კანონს აღასრულებს. ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ ეს გარემოება პირის თავისუფლების აღკვეთის გახანგრძლივების შესაძლო მიზეზად არის აღიარებული. სავსებით შესაძლებელია, ბრალდებულმა გათავისუფლება მის მიმართ წარმოებული საქმის შესაფერხებლად გამოიყენოს – იმოქმედოს მოწმეებზე, რათა არ დაუშვას მათ მიერ ჩვენების მიცემა;¹⁴³ გააფრთხილოს გამოძიების ქვეშ მყოფი სხვა პირები; „შეეკრას“ საქმეში გარეულ სხვა პირებს, რათა მათ მისცენ მისთვის

¹³⁹ საქმეში „ვემჰოფი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Wemhoff v. the Federal Republic of Germany*) განმცხადებელმა არაერთგზის მიმართა მთავრობას და აცნობა, რომ არ შეეძლო, გირაოს სახით გათავისუფლების სანაცვლოდ დიდი თანხა გადაეხადა, მაგრამ საქმეში „ლეტიელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. France*) ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ დაადგინეს, რომ აღკვეთის გარანტიები არ ყოფილა წარმოდგენილი. უფრო მეტიც, საქმეში „შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*) ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელი, მიუხედავად იმისა, რომ გათავისუფლებული იყო გირაოს საფუძველზე, დიდი ხნით ადრე იყო მზად, ანალოგიური გარანტიები მიეცა.

¹⁴⁰ იხ. ასევე საქმე „იაგჯი და სარჯინი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Yağci and Sargin v. Turkey*).

¹⁴¹ „ვემჰოფი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Wemhoff v. the Federal Republic of Germany*), 1968 წლის 27 ივნისი.

¹⁴² საქმეში „შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*) ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაძლებელი იყო, განმცხადებლის მიერ საზღვრის გადაკვეთის აღკვეთის მიზნით მისთვის პასპორტის ჩაბარება მოეთხოვათ.

¹⁴³ საქმეში „ლეტიელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. France*) გამოძიების თავდაპირველ ეტაპზე დასაშვებად იქნა მიჩნეული მოწმეებზე ზეწოლის საფრთხის არსებობა, მაგრამ დროის გასვლასთან ერთად ჩაითვალა, რომ საფრთხე შემცირდა, შემდგომში კი საბოლოოდ გაქრა. ის, რომ ამ საფრთხის შესახებ გათავისუფლებაზე უარის თქმის შესახებ თავდაპირველ გადაწყვეტილებებში საფრანგეთის თითქმის არც ერთი სასამართლოს მიერ არ მითითებულა, ეჭვქვეშ აყენებს იმ მნიშვნელობას, რაც შეიძლება ამ საფუძველს მინიჭებოდა. მოწმეებზე ზეწოლის საფრთხის არსებობა, მაგრამ მხოლოდ გამოძიების ეტაპზე, ევროპულმა სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ასევე საქმეში „ი. ა.“ საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*I.A.v. France*).

სასურველი ჩვენება,¹⁴⁴ გაანადგუროს დოკუმენტები თუ სხვა მტკიცებულებები¹⁴⁵ ან მიმართოს სხვა ღონისძიებას გამოძიების შეცდომაში შესაყვანად.¹⁴⁶

მიუხედავად ამისა, ზემოთ მითითებული გარემოებები არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს *in abstracto*; დაპატიმრებულ პირთან მიმართებაში მათი გამყარების მიზნით უნდა არსებობდეს გარკვეული ფაქტობრივი გარემოებები.¹⁴⁷ უფრო მეტიც, უმეტეს საქმეებში ეს თავისუფლების აღკვეთის გახანგრძლივების საფუძველია. აღსანიშნავია, რომ იგი გამოძიების სხვადასხვა ეტაპის (მაგალითად, ჩვენებების ჩამორთმევა და სხვა საგამოძიებო მოქმედებები) დასრულებასთან ერთად კარგავს დამაჯერებლობას და ვადის გაგრძელება დაუშვებელია, როცა ყველა საჭირო პროცედურა შესრულებულია.¹⁴⁸ მიუხედავად ამისა, ევროპის სასამართლო შეფასებისას ყოველთვის მიიღებს მხედველობაში კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებულ ფაქტებს, რომლებიც ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება ატარებდეს განსაკუთრებულ ხასიათს და ამართლებდეს თავისუფლების აღკვეთას სასამართლო განხილვამდე.¹⁴⁹

¹⁴⁴ საქმეში „ვ“ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*) ცნობილი გახდა საფრთხის არსებობის შესახებ, რომ განმცხადებელი თავის თანამშრომლებზე ზეგავლენას მოახდენდა, რათა მათ ყალბი ჩვენებები მიეცათ.

¹⁴⁵ სასამართლოების შემოღობვა მტკიცებულებათა დამაღვასთან დაკავშირებით საფუძველიანად იქნა მიხედული საქმეში „ვემჰოფი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Wemhoff v. the Federal Republic of Germany*) დანაშაულების ხასიათიდან (ნდობით აღჭურვილი პირის მიერ ვალდებულებათა შეუსრულებლობა და ბანკის თანხების არამიზნობრივი გამოყენება) და საქმის განსაკუთრებული სირთულიდან გამომდინარე. თუმცა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ თვით ქვეყნის სააპელაციო სასამართლოებმაც კი საეჭვოდ მიიჩნიეს, კვლავაც არსებობდა თუ არა აღნიშნული საფრთხე. სასამართლომ ნაკლებად შესაძლებლად მიიჩნია, რომ ეს საკითხი საქმის გამოძიების დამთავრებამდე დღის წესრიგში დარჩებოდა.

¹⁴⁶ იხ. „კლოთი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*), სადაც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებელმა ჩვენებების ხშირი შეცვლით გამოძიება გაართულა, მაგრამ, ამავე დროს, სასამართლომ ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ზოგადად გამოძიების ინტერესები პატიმრობის ვადის გაგრძელებას ვერ გაამართლებს. საგამოძიებო მოქმედებებისთვის ხელის შეშლის საფრთხის არსებობის შემთხვევაში პატიმრობის ვადის გაგრძელება საგამოძიებო მოქმედებათა დასრულების შემდეგ კონვენციის მიზნებთან შეუსაბამო იქნებოდა. აღნიშნულს ადგილი ჰქონდა *კლოთის* (*Clooth*) საქმეში, რაც წარმოადგენდა საფუძვლიან მიზეზს იმისთვის, რომ ევროპული სასამართლოს მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა დაედგინა.

¹⁴⁷ საქმეში „ტრასკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Trzaska v. Poland*) ასეთი გარემოებების არსებობა არ დადასტურდა.

¹⁴⁸ იხ. „მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Muller v. France*), სადაც გამოძიებას და განმცხადებლის სასამართლოს წინაშე გამოცხადების ვალდებულებას გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე ერთი წლით ადრე ჰქონდა ადგილი, და „ი. ა. (I.A.) საფრანგეთის წინააღმდეგ“, სადაც გამოძიებამ საწყის ეტაპზე გონივრულად მიიჩნია იმის შესაძლებლობა, რომ განმცხადებელი თავისი მეუღლის მკვლელობისას მარტო არ მოქმედებდა, მაგრამ მოგვიანებით მტკიცებულებების არარსებობის გამო აღნიშნული აღარ ჩაითვალა დადასტურებულად და, შესაბამისად, დამნაშავეთა შორის შეთანხმების საფრთხეც აღარ არსებობდა.

¹⁴⁹ სასამართლო განხილვამდე ბრალდებულთა შორის შეთანხმების საფრთხე არსებობდა საქმეში „ვ“ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*). სასამართლომ შემდეგი ფაქტორები მიიღო მხედველობაში: საქმის განსაკუთრებული მასშტაბი (თაღლითობა, რომელიც მოიცავდა 60 კომპანიის მენეჯმენტს), ამოღებული დოკუმენტების განსაკუთრებით დიდი რაოდენობა და მათი განზრახ მოუწესრიგებელ მდგომარეობაში ყოფნა, დასაკითხ მოწმეთა (მათ შორის, საზღვარგარეთ მყოფ მოწმეთა) დიდი რაოდენობა, განმცხადებლის განზრახ ქმედება როგორც გათავისუფლებამდე, ასევე შემდგომ ეტაპზე, მიმართული მის საწინააღმდეგოდ მეტყველი მტკიცებულებების განადგურებისაკენ (მაგალითად, ანგარიშების გაყალბება და მათი განადგურება), ასევე საფრთხე, რომ განმცხადებელს შეეძლო გამოძიებისთვის ჯერ კიდევ უცნობ მტკიცებულებათა განადგურება, ყალბი მტკიცებულების შექმნა და მოწმებთან მოლაპარაკება, აგრეთვე გერმანიაში დანაშაულთან დაკავშირებით მიმდინარე გამოძიების გაჭიანურება. ხსენებულთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო საქმის მასალებიდან მიღებული ინფორმაცია, რომლის თანახმადაც სხვა საქმეების განხილვის დროს განმცხადებელმა შეითხინა ყალბი მტკიცებულებები, წინა რიცხვებით დათარიღებული დოკუმენტაცია და მოწმებით მანიპულირებდა. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არ იყო ერთადერთი საფუძველი პატიმრობის ვადის გაგრძელებისთვის, რადგან განმცხადებლის მიმალვის საფრთხეც არსებობდა; შვეიცარიის

დანაშაულის აღკვეთის აუცილებლობა

თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელებისათვის დანაშაულის აღკვეთის აუცილებლობა კანონიერ საფუძველად ჩაითვალება, როდესაც პირის მიმართ მიიმე დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებაზეა საუბარი, მაგრამ უნდა ჩანდეს, რომ შემდგომი დანაშაულების ჩადენის საფრთხე რეალურია და განხორციელებული ღონისძიება მართლზომიერია. აღნიშნულის შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს საქმის ყველა გარემოება, განსაკუთრებით კი დაკავებულის პიროვნება და წარსული. მნიშვნელოვანი იქნება ის ფაქტი, რომ პირი გამოძიების სტადიაში არსებული დანაშაულის მსგავსი ან იმავე დანაშაულებისთვის ადრეც იყო მსჯავრდებული, ისევე, როგორც ის გარემოება, რომ პირის მიერ სავარაუდოდ ჩადენილია სხვა დანაშაულები გამოძიების დაწყებასა და იმ დანაშაულისთვის (დანაშაულებისთვის) ბრალდების წაყენებას შორის პერიოდში, რასთან დაკავშირებითაც პირის თავისუფლების აღკვეთა მოითხოვება თუმცა პირის ხანგრძლივი პატიმრობა ასეთ შემთხვევებში არამართლზომიერად ჩაითვლება, როდესაც ჩადენილი დანაშაულების ერთმანეთთან შედარება შეუძლებელია მათი ხასიათისა თუ სიმძიმის ხარისხის გამო.¹⁵⁰ უფრო მეტიც, ვარაუდი, რომ პირმა პირობითი გათავისუფლების პერიოდში ჩაიდინა დანაშაული, რაც შესაძლოა წარმოდგენილი იქნეს შესაბამისი პირის პატიმრობის განახლების საფუძველად, აუცილებლად დასაბუთებას საჭიროებს.¹⁵¹ ამასთან, ის არგუმენტი, რომ პირს შემდგომი დანაშაულების ჩადენას ფინანსური პრობლემები აიძულებს, ნაკლებად დამაჯერებელია.¹⁵² დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ განმცხადებლის ფსიქიკური მდგომარეობის შეფასება შესაძლებელია საქმესთან კავშირში იყოს, მაგრამ უნდა გაითვალისწინოთ, რომ ეს შეიძლება მიანიშნებდეს მკურნალობის აუცილებლობაზე, რის გარეშეც პატიმრობის ვადის გაგრძელება არ იქნებოდა მართლზომიერი.¹⁵³ გარდა ამისა, თავისუფლების აღკვეთის ვადის გაგრძელება გაუმართლებელი იქნებოდა იმ დანაშაულის ხელახლა ჩადენის შიშზე აპელირებით, რომელიც, თავის მხრივ, შესაძლებელია გამონაკლის შემთხვევას წარმოადგენდეს.¹⁵⁴

მოთვრობა ასევე დაეყრდნო შემდგომი დანაშაულების თავიდან აცილების აუცილებლობას, რაც არ განხილულა სააპელაციო სასამართლოების მიერ, რადგან დამნაშავეთა მოლაპარაკებისა და მიმალვის საფრთხე საკმარის საფუძველად იქნა მიჩნეული და ევროპულმა სასამართლომაც აღნიშნული მოსაზრება გაიზიარა.

¹⁵⁰ იხ. „კლოოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*), რომელიც მკვლელობასა და ხანძრის გაჩენას ეხებოდა. ამასთან, განმცხადებელი ადრეც იყო მსჯავრდებული დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი ქურდობისა და დეზერტირობის მცდელობისთვის; „მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Muller v. France*), სადაც განმცხადებელს შეიარაღებული ყაჩაღობის რამდენიმე დანაშაულში ედებოდა ბრალი და მას წარსულის დაუზუსტებელი ქმედებები გაუხსენეს.

¹⁵¹ საქმეში „შტიოგმიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*) ევროპულმა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ საჩივრებიდან, რომლებიც თავისუფლების აღკვეთის საფუძველად იქნა დასახელებული, სისხლის სამართლის საქმე მხოლოდ რამდენიმეზე აღიძრა.

¹⁵² ამის მაგალითი იხ. საქმეში „შტიოგმიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*), სადაც განმცხადებელმა შეიცვალა პროფესია და მეფანშეობის ნაცვლად, რასთანაც მისი დანაშაულებრივი ქმედებები იყო დაკავშირებული, ავიატორი გახდა.

¹⁵³ საქმეში „კლოოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*) ფსიქიატრმა განაცხადა, რომ საჭირო იყო განმცხადებლის ხანგრძლივი მკურნალობა, რადგან იგი სულიერად მიიმე ავადმოფი იყო და თავის ქმედებებს ვერ აკონტროლებდა.

¹⁵⁴ იხ. საქმე „ი. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*IA v. France*), რომელიც ეხებოდა განმცხადებლის მიერ თავისი ცოლის სავარაუდო მკვლელობას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ საფრთხის არავითარი დასაბუთება მოცემულ საქმეში არ ყოფილა წარდგენილი.

საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა

საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა, რომელიც ბრალდებულის დაცვაზე ზრუნვასაც მოიცავს, საქმეში „*ლექტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ თავისუფლების აღკვეთის გახანგრძლივების საფუძველად იქნა მიჩნეული. თუმცა ევროპის სასამართლომ აღნიშნა, რომ გულისხმობდა გამონაკლის შემთხვევებს, სახელდობრ, მოცემული ღონისძიება გამოყენებული უნდა ყოფილიყო მაშინ, როდესაც შესაძლებელი იქნებოდა იმის დამტკიცება, რომ პირის გათავისუფლება კონკრეტულ სიტუაციაში ხელყოფდა საზოგადოებრივ წესრიგს. ამგვარად, არ შეიძლება ამ საფუძველის გამოყენება წინასწარი პატიმრობის შეფარდებისას, რომელიც სასჯელის სიმკაცრის გათვალისწინების სრულიად სხვა საშუალებაა. მასზე დაყრდნობა არც მხოლოდ დანაშაულის ხასიათის გამო შეიძლება.¹⁵⁵

მიუხედავად იმისა, რომ რეაგირება ისეთ მძიმე დანაშაულზე, როგორც მკვლელობა (როგორც დაზარალებულის ნათესავეების, ასევე ზოგადად საზოგადოების მხრიდან) საკმარისად უნდა ამართლებდეს საზოგადოებრივი წესრიგის ხელყოფის საშიშროებას, ევროპის სასამართლომ *ლექტელიეს* საქმეში დაადგინა, რომ კანონდარღვევის არც ერთი კონკრეტული ქმედება არ ყოფილა დაფიქსირებული და სინამდვილეში გარდაცვლილის დედა და არ იყვნენ პირის გათავისუფლების წინააღმდეგნი. თავისუფლების აღკვეთის მოტივი, რომ დაზარალებულის ნათესავეები აპირებდნენ შურისძიებას, ევროპის სასამართლოს მიერ არარეალურად იქნა შეფასებული საქმეში „*ა. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ*“: სასამართლომ ის ბუნდოვნად და არარეალურად ჩათვალა იმის გამო, რომ დაზარალებულის ნათესავეების უმრავლესობა ლიბანში ცხოვრობდა. უფრო მეტიც, ევროპის სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ხსენებული მოტივის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოებრივ წესრიგს საფრთხე ემუქრება. არ არის გამორიცხული, რომ საზოგადოების წევრების ქმედება გახდეს ნაკლებად აგრესიული მას შემდეგ, რაც გაივლის დანაშაულით გამოწვეული თავდაპირველი შოკი.

გირაოს პირობები

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი უზრუნველყოფს გირაოს საფუძველზე გათავისუფლების უფლებას და უპირატესობას ანიჭებს მის გამოყენებას სასამართლო პროცესის განმავლობაში. რაც უფრო ჭიანჭურდება სასამართლო განხილვა, ევროპული სასამართლო აღნიშნულ მოთხოვნას მით უფრო მხარს უჭერს. გირაოს საფუძველზე გათავისუფლებაზე უარის თქმა შესაძლებელია მხოლოდ ოთხი შემთხვევის არსებობისას. ეს არის მიმალვის საფრთხე; მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის საფრთხე; დანაშაულის აღკვეთის და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა ზემოთ მოყვანილი პირობების გათვალისწინებით.

გამომდინარე იქიდან, რომ გირაოს მთავარი მიზანია, უზრუნველყოს ბრალდებულის სასამართლო განხილვაზე გამოცხადება, მისი ოდენობა ასევე უნდა შეესაბამებოდეს ამ მიზანს. საქმეში „*ნომისტერი აესტრიის წინააღმდეგ*“, სადაც ეროვნულმა სასამართლომ გირაოს ოდენობა მხოლოდ განმცხადებლისთვის მიყენებული ზარალის საფუძველზე გამოიანგარიშა, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა დაადგინა, გადაწყვიტა რა, რომ გირაოს მთავარი მიზანი შესაბამისი პირის სასამართლო განხილვაზე გამოცხადებაა და არა

¹⁵⁵ იხ. „*ა. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ*“ (*LA v. France*). აღნიშნულ საქმეში ევროპული სასამართლო არ იყო დარწმუნებული ეროვნული სასამართლოების მიერ გამოტანილ იმ გადაწყვეტილებათა სისწორეში, რომლებიც მიუთითებდნენ დანაშაულის ხასიათზე (განმცხადებლის ცოლის მკვლელობა) და ვითარებაზე.

დაზარალებულისთვის ბრალდებულის ქმედებით მიყენებული ზარალის ანაზღაურება.¹⁵⁶ გათავისუფლებისთვის მოთხოვნილი გარანტია არ შეიძლება ბრალდებულს იმაზე მეტ ტვირთს აკისრებდეს, რაც აუცილებელია უსაფრთხოების გონივრული ხარისხისათვის. უზრუნველყოფის ღონისძიების ხასიათი და ოდენობა, რომლის დანიშნულებაა სასამართლო განხილვაზე ბრალდებულის დასწრებაა, უნდა უკავშირდებოდეს და გამომდინარეობდეს იმ საფუძველიდან, რომლითაც პირის წინასწარი პატიმრობაა გამართლებული. როდესაც უზრუნველყოფის სახით ფინანსურ გარანტიათა წარდგენაა საჭირო, გირაოს ოდენობა გამოანგარიშებული უნდა იქნეს ბრალდებულის პიროვნებული თვისებების, მისი ფინანსური მდგომარეობისა თუ იმ პირებთან ურთიერთობის გათვალისწინებით, რომლებიც კისრულობენ შესაბამისი პირისათვის უზრუნველყოფის ღონისძიების განხორციელებას.¹⁵⁷ ბრალდებულმა ხელმისაწვდომი უნდა გახადოს ინფორმაცია თავისი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ, ქვეყნის უფლებამოსილი ორგანოები კი ვალდებული არიან, ყურადღებით შეისწავლონ ეს ინფორმაცია გირაოს ოდენობის განსაზღვრის მიზნით. გირაოს სახით იმაზე მეტი ოდენობის თანხის განსაზღვრა, ვიდრე ეს აუცილებელია უზრუნველყოფის მიზნის მისაღწევად – რაც გულისხმობს „მიმალვის სურვილის გაქარწყლების მიზნით დაშინების საკმარის საშუალებას“ – აუცილებლად გამოიწვევს პირის გირაოთი სარგებლობის უფლების დარღვევას.¹⁵⁸ შესაძლებელია გარანტიის სახით პასპორტის ჩამორთმევა იმავე პრინციპის საფუძველზე, რაც ფინანსურ გარანტიებთან დაკავშირებით მოქმედებს, და ეს ღონისძიებაც ბრალდებულის სასამართლო განხილვაზე გამოცხადების უზრუნველსაყოფად უნდა იქნეს მიმართული.¹⁵⁹

და ბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო პრაქტიკაში ვხვდებით ისეთ საქმედებს, რომლებშიც პირის მიმალვის დიდი საფრთხე არსებობდა. ამგვარ შემთხვევაში გარანტიის სახით გირაოს ნებისმიერი ოდენობაც კი შესაძლოა არადაამაკმაყოფილებელი აღმოჩნდეს. ასე მაგალითად, საქმეში „*პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ*“ ეროვნულმა სასამართლოებმა განმცხადებლის გირაოთი გათავისუფლების მოთხოვნა არ დააკმაყოფილეს (განმცხადებელი მზად იყო, 15 000 000 ჩეხური კრონა გადაეხადა). შემდგომში ეროვნულმა სასამართლომ მზადყოფნა გამოთქვა, გაეთავისუფლებინა განმცხადებელი მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების გამო, თუკი გირაოს სახით გადაიხდიდა 30 000 000,00 ჩეხურ კრონას. ევროპულმა სასამართლომ, გაითვალისწინა რა განმცხადებლის მიერ დადებულ გარიგებათა მასშტაბი (მან 28 000 000 ჩეხური კრონის ღირებულების ორი ყალბი ჩეკი დაამზადა, დაკავებამდე აპირებდა, შეეძინა ორი უნივერსალი, რომელთა ღირებულება 338 856 000 და 236 000 000 ჩეხურ კრონას აღწევდა. ამასთან, იგი აპირებდა ამ უნივერსალების ვალის – 150 000 000 ჩეხური კრონის – დაფარვას), დაადგინა, რომ გირაოთი გათავისუფლებაზე უარის თქმა და უზრუნველყოფის უფრო დიდი ოდენობით განსაზღვრა, ვიდრე ამას სთავაზობდა განმცხადებელი, არ წარმოადგენდა მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევას.¹⁶⁰

14. კომენტარი

¹⁵⁶ საქმე „ნოიმაისტერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Neumeister v. Austria*), 1968 წლის 27 ივნისი.

¹⁵⁷ „ვემჰოფი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Wemhoff v. the Federal Republic of Germany*).

¹⁵⁸ „ნოიმაისტერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Neumeister v. Austria*).

¹⁵⁹ „შტიოგმილერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*).

¹⁶⁰ 2000 წლის 25 აპრილის გადაწყვეტილება. ევროპულმა სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ ექსტრადიციის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით განმცხადებელი ხელმეორედ მაინც იქნებოდა დაპატიმრებული.

გირაოს ინსტიტუტს საბჭოთა სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა არ ცნობდა და, ამდენად, იგი საქართველოსთვის შედარებით ახალი ხილია. ამჟამად გირაო საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით განსაზღვრულია, როგორც აღკვეთის ღონისძიება ბრალდებულის და განსასჯელის გამოძიების ორგანოსა და სასამართლოს წინაშე წარდგენის თუ სათანადო ქცევის უზრუნველსაყოფად. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს აგრეთვე აღკვეთის სხვა ღონისძიებებს, რომლებიც არ არის დაკავშირებული თავისუფლების აღკვეთასთან.¹⁶¹

თუ სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიებათა გამოყენების მონაცემების შესახებ თანდართული ცხრილებითა და დიაგრამებით ვიმსჯელებთ, შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკაში გირაოს ინსტიტუტს (აგრეთვე თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიულ აღკვეთის ღონისძიებებს) ფართო გამოყენება ჯერ კიდევ არა აქვს. 2000 წელს მხოლოდ 15 შუამდგომლობა ეხებოდა გირაოს გამოყენებას (ყველა შუამდგომლობა დაკმაყოფილდა), მაშინ, როდესაც სულ სასამართლოების მიერ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ 9864 შუამდგომლობა იქნა განხილული. 2001 წელს გირაოს გამოყენების შესახებ შუამდგომლობათა რაოდენობა შემცირდა ორამდე (ორივე შუამდგომლობა დაკმაყოფილდა), ხოლო აღკვეთის ღონისძიებათა შეფარდების შესახებ შუამდგომლობების საერთო რაოდენობა – 9774-მდე. 2002 წელს გირაოს გამოყენების შესახებ სულ ერთი შუამდგომლობა იქნა აღძრული, რომელიც დაკმაყოფილდა.¹⁶²

გირაოს თანხის ოდენობის დადგენისას მხედველობაში მიიღება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე და პირის ქონებრივი მდგომარეობა. გირაო, როგორც წესი, არ გამოიყენება იმ პირის მიმართ, რომელსაც ბრალი ედება მძიმე¹⁶³ ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის¹⁶⁴ ჩადენაში.¹⁶⁵

აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების საფუძვლისა და მიზნების განმსაზღვრელი ნორმები საერთოა წინასწარი გამოძიებისა და სამართალში მიცემის სტადიებისთვის. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს აღკვეთის ღონისძიების შეცვლას და გაუქმებას სასამართლოს მიერ მხოლოდ იმ პირობით, თუ აღარ არსებობს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების საფუძველი. აქედან გამომდინარე, მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენის ფაქტის გამო პირი შეიძლება შემდგომაც ამყოფონ თავისუფლების აღკვეთაში სასამართლო განხილვის განმავლობაში და თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებული აღკვეთის ღონისძიება არ შეეცვალოს ალტერნატიული ღონისძიებით,¹⁶⁶ როგორც ამას მოითხოვს ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართალი. სამართალში მიცემის სტადიაზე მოსამართლე

¹⁶¹ პოლიციის ზედამხედველობაში გადაცემა, ხელწერილი გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ, პირადი თავდებობა, არასრულწლოვანი ბრალდებულის მეთვალყურეობაში გადაცემა და სამხედრო მოსამსახურის ქცევის მეთვალყურეობა სარდლობის მიერ.

¹⁶² იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ვებგვერდი: www.supremecourt.ge

¹⁶³ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, მძიმეა ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის კოდექსით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ათი წლით თავისუფლების აღკვეთას, აგრეთვე გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის კოდექსით სასჯელის სახით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ხუთ წელზე მეტი ვადით.

¹⁶⁴ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, განსაკუთრებით მძიმეა ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის კოდექსით გათვალისწინებულია სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა ათ წელზე მეტი ვადით ან უვადო თავისუფლების აღკვეთა.

¹⁶⁵ 168-ე მუხლი.

¹⁶⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ჩატარებულია საგამოძიებო მოქმედებები, ჩამორთმეულია მოწმეთა ჩვენებები და შეგროვებულია სხვა მტკიცებულებები, ანუ არ არსებობს რეალური საფრთხე იმისა, რომ პირი ხელს შეუშლის ან გაანადგურებს მტკიცებულებებს, იმოქმედებს მოწმეებზე, ან სხვაგვარად ხელს შეუშლის გამოძიებას, ვინაიდან გამოძიება უკვე დასრულებულია.

(სასამართლო) წყევტს საკითხს აღკვეთის ღონისძიების შესახებ ამ კოდექსით დადგენილი წესით. აღკვეთის ღონისძიების სახით დაპატიმრების გამოყენების საფუძველი შეიძლება იყოს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ბრალდებული დამატება გამოიძიებას და სასამართლოს, ხელს შეუშლის სისხლის სამართლის საქმეზე ჭეშმარიტების დადგენას, ანდა *თუ ჩადენილია მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული*.¹⁶⁷ სწორედ აღნიშნული რეგლამენტაცია განაპირობებს იმას, რომ პრაქტიკაში დაცვას ავტომატურად შეიძლება ეთქვას უარი დაპატიმრების, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, შეცვლასა თუ გაუქმების შესახებ შუამდგომლობების დაკმაყოფილებაზე, როდესაც ჩადენილი ქმედება სისხლის სამართლის კოდექსით კვალიფიცირებულია მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულად. ვინაიდან გირაოსთან დაკავშირებით კანონმდებელი ახსენებს სიტყვებს „როგორც წესი“, შეიძლება დავასკვნათ, რომ დასაშვებია გამონაკლისი შემთხვევებიც, როცა მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენის ფაქტი ხელს არ უშლის გირაოს, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, გამოყენებას, მაგრამ საქმე ის არის, რომ დაპატიმრების, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, შეფარდება ასეთ გამონაკლისს არ ითვალისწინებს. მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენა დაპატიმრების აღკვეთის ღონისძიებად გამოყენების საფუძველია. იგივე საფუძველი ძალაში რჩება პატიმრობის ვადის გაგრძელებისასაც.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის პრაქტიკაში იყო შემთხვევა, როდესაც მას მოუწია ემსჯელა პატიმრობაში მყოფი მსჯავრდებულის¹⁶⁸ მიმართ შეფარდებული აღკვეთის ღონისძიების – პატიმრობის – პირადი თავდებობით შეცვლის თაობაზე. პატიმრობაში მყოფი მსჯავრდებული საქართველოს პარლამენტის წევრობის კანდიდატად რეგისტრირებული გ. ა-ძე შუამდგომლობდა დეპუტატობის სხვა კანდიდატების თანაბარი უფლებების განხორციელების შესაძლებლობის შესახებ.

პალატამ არ შეაფასა გ. ა-ძის მიმართ სასამართლო კოლეგიის მიერ გამოტანილი განაჩენის კანონიერებისა და შეფარდებული სასჯელის სამართლიანობა, ვინაიდან საქმის მასალებს არსებითად სწავლობდა უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატა, კონსტატაცია გაუკეთდა მხოლოდ იმ ფაქტს, რომ პირი პატიმრობაში იმყოფებოდა საპროცესო ნორმების დაცვით და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა ჩადენის ბრალდებით მისჯილი ჰქონდა 17 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთა, რის გამოც საქმის განმხილველმა სასამართლომ, აღკვეთის ღონისძიების პრევენციული მიზნებიდან გამომდინარე, რაც ეფუძნებოდა კონკრეტულ ქმედებათა საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს, აუცილებლად ჩათვალა აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენება. პალატამ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ გ. ა-ძე სისხლის სამართლის პასუხისგებაში იყო მიცემული პატიმრობის ადგილიდან ჯგუფურად გაქცევისთვის და საქმე განსახილველად გადაგზავნილი იყო სასამართლოში. აქედან გამომდინარე, პალატამ სავსებით მართებულად მიიჩნია, რომ შუამდგომლობის დაკმაყოფილებას შეეძლო ხელი შეეშალა რაიონულ სასამართლოსა და დიდ პალატაში გ. ა-ძის მიმართ არსებულ სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისა და კანონიერი გადაწყვეტილების მიღებისთვის.

წინასწარი პატიმრობის ხანგრძლივობა

¹⁶⁷ 151-ე მუხლი.

¹⁶⁸ პირი მსჯავრდებული იქნა უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის კოლეგიის გამამტყუნებელი განაჩენით, რომელიც შუამდგომლობის განხილვის დროისთვის არ იყო შესული კანონიერ ძალაში.

მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი მოითხოვს, რომ თავისუფლების აღკვეთა სასამართლო განხილვამდე არ გადასცილდეს გონივრულ ვადას. ევროპის სასამართლომ არაერთხელ დაადგინა, რომ:

„პატიმრობის ვადის გაგრძელება შეიძლება გამართლებული იყოს მხოლოდ მაშინ, თუ არსებობს აშკარა მითითება რეალურ საზოგადოებრივ ინტერესებზე, რომლებიც გადაწონის თავისუფლების უფლებას, მიუხედავად უდანაშაულობის პრეზუმფციისა“.¹⁶⁹

უფრო მეტიც, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ დაკავებული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის თაობაზე გონივრული ეჭვის არსებობა პატიმრობის ვადის გაგრძელების მართლზომიერების *sine qua non* პირობას წარმოადგენს, რაც გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ უკვე საკმარისი აღარ არის. ამის შემდეგ ევროპის სასამართლომ უნდა დაადგინოს, კვლავაც ამართლებს თუ არა თავისუფლების აღკვეთას სასამართლო ხელისუფლების მიერ მითითებული სხვა საფუძვლები. როდესაც ამგვარი საფუძვლები არსებობს და ისინი „საქმესთან დაკავშირებული და საკმარისია“, ევროპის სასამართლო გადადის მეორე საფეხურზე, რომელიც გულისხმობს იმის დადგენას, გამოიჩინეს თუ არა უფლებამოსილმა ორგანოებმა განსაკუთრებული გულმოდგინება სამართალწარმოების დროს.¹⁷⁰

პატიმრობის პერიოდი, რომელსაც განიხილავს ევროპის სასამართლო, იწყება დაკავების მომენტიდან და გრძელდება პირის გათავისუფლებამდე. თუ პირი არ იქნება გათავისუფლებული სასამართლო პროცესის დროს, განსახილველი პერიოდი დამთავრდება მაშინ, როდესაც პირველი ინსტანციის სასამართლო მიიღებს გადაწყვეტილებას (გამამართლებელს ან გამამტყუნებელს). პატიმრობის პერიოდი, რომელიც მოსდევს პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მსჯავრდებას, მაგალითად, სააპელაციო სამართალწარმოებისას, მხედველობაში არ მიიღება. როგორც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი წყვეტს მოქმედებას იმ პატიმრობასთან მიმართებაში, რომელიც მოჰყვება პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მსჯავრდებას, დაფუძნებულს მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტზე.¹⁷¹ თუმცა თუ სააპელაციო სასამართლო აუქმებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებას და ახალი სასამართლო განხილვა ინიშნება, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული პატიმრობის პერიოდი გაუქმებულ და ახალ გადაწყვეტილებებს შორის.¹⁷² ეს არ ნიშნავს, რომ თავდაპირველი გადაწყვეტილების გაუქმებამდე სასჯელის მოხდის პერიოდი მიჩნეული იქნება წინასწარ პატიმრობად მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მიზნებისთვის.¹⁷³

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპის სასამართლო უფლებამოსილია, განიხილოს პატიმრობის მხოლოდ ის პერიოდები, რომლებიც მოსდევს მოპასუხე სახელმწიფოს მიერ ევროპული კონვენციის რატიფიცირებას, თუმცა ის მხედველობაში იღებს თავისუფლების აღკვეთის ხანგრძლივობას რატიფიცირებამდეც, როცა აფასებს, რამდენად გონივრულია ის პერიოდი, რომელიც აღნიშნული დროის მონაკვეთს მოჰყვა.¹⁷⁴

„გონივრულობის“ განსაზღვრისას ევროპის სასამართლოს არასოდეს გამოუთქვამს აზრი, რომ არსებობს წინასწარი პატიმრობის მაქსიმალური

¹⁶⁹ იხ. აგრეთვე, „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*).

¹⁷⁰ იხ. „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W v. Switzerland*), „ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Assenov v. Bulgaria*) და „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*).

¹⁷¹ იხ. „ბ ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*B. v. Austria*), 1990 წლის 28 მარტი.

¹⁷² იხ. „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*).

¹⁷³ „ი. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*I.A. v. France*).

¹⁷⁴ იხ. „მანსური თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Mansur v. Turkey*), „ტრუასკა (*Trzaska*) პოლონეთის წინააღმდეგ“, „ჯეჩიუსი (*Jěčius*) ლიტვის წინააღმდეგ“ და „კუდლა (*Kudla*) პოლონეთის წინააღმდეგ“.

ხანგრძლივობა, რომლის გადაცილებაც არ შეიძლება, რამდენადაც ეს იქნებოდა შეფასება *in abstracto*, ამასთან, გადაწყვეტილება ყოველთვის უნდა ითვალისწინებდეს თითოეული საქმის კონკრეტულ გარემოებებს.¹⁷⁵ ნებისმიერი პერიოდი, რაგინდ მოკლე, ყოველთვის გამართლებული უნდა იყოს. ევროპის სასამართლოს პრაქტიკამ დაამტკიცა საქმის კონკრეტული პირობების მნიშვნელობა. თუ პერიოდები, რომლებიც აღემატებოდა ერთ წელს, მიჩნეული იქნა გადაჭარბებულად,¹⁷⁶ ორიდან სამ წლამდე პერიოდები მისაღებიც აღმოჩნდა და საკამათოც.¹⁷⁷ შეფასებებს შორის ანალოგიური სხვაობა შეიძლება დანახული იქნეს სამიდან ოთხ წლამდე პერიოდებშიც.¹⁷⁸ ხუთ წელზე მეტი ხანგრძლივობის პერიოდები ევროპულ სასამართლოს არასოდეს გაუმართლებია.¹⁷⁹

ქვეყნის შიდა კანონმდებლობა, რომელიც ითვალისწინებს წინასწარი პატიმრობის მაქსიმალურ პერიოდს, არ წამოჭრის პრობლემებს კონვენციის შესაბამისობის თვალსაზრისით. თუმცა უეჭველად შეცდომა იქნებოდა ამ ნიშნით ხელმძღვანელობა, ვინაიდან სწორედ საქმის კონკრეტული გარემოებები განსაზღვრავს, არის თუ არა გადაცილებული გონივრული ვადა.

უფრო ხანგრძლივი პერიოდები არასაკამათოდ იქნა მიჩნეული იმ შემთხვევებში, რომლებშიც საქმის სირთულით გამოწვეულ სიძნელეებს ჰქონდა ადგილი, რაც გამომდინარეობდა დანაშაულის ხასიათიდან,¹⁸⁰ პოტენციური ექვემდებარების

¹⁷⁵ იხ. „შტიოგმიულერი (Stögmüller) ავსტრიის წინააღმდეგ“, ვ. (W.) შვეიცარიის წინააღმდეგ“, „ვემპოფი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Wemhoff v. the Federal Republic of Germany*). საჭიროა, ყოველთვის გვახსოვდეს შედარებით გამოკვლევებით დადგენილი საშუალო ვადები, რომლებსაც დაეყრდნო მოსამართლე პეტიტი თავის განსხვავებულ აზრში საქმეზე „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*). ჩვეულებრივი საქმეებისთვის გათვალისწინებული იყო ორ ან სამ თვეზე ნაკლები პერიოდი, ხოლო ეკონომიკური დანაშაულისა და გაკორტრების საქმეებისთვის – ერთ წელიწადზე ნაკლები. ეს შეიძლება ზუსტი ციფრები არ იყოს გაფართოებული ევროპის საბჭოსთვის, მაგრამ ისინი, შესაძლოა, კვლავ რჩებოდეს ამოსავალ წერტილად იმის განხილვისას, არსებობს თუ არა საქმეში ისეთი ფაქტორები, რაც წინასწარი პატიმრობის გახანგრძლივებას სადავოს არ ხდის. უფრო მეტიც, რამდენადაც მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული გონივრულობის გარანტია მხოლოდ თავისუფლებადაცვლილ პირთა მიმართ გამოიყენება, მნიშვნელოვანია იმის მხედველობაში მიღება, რომ ევროპული სასამართლოს მითითებები სისხლის სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გონივრულობასთან დაკავშირებით მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტის შესაბამისად, რომელიც ყველა სახის სამართალწარმოებაზე გამოიყენება, სახელმძღვანელოდ არ უნდა იქნეს მიჩნეული, რამდენადაც განმცხადებლები, რომლებიც ჩივიან, რომ მათ მიმართ დაირღვა მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი, ვინაიდან სამართალწარმოების ხანგრძლივობა გონივრული არ იყო, ყოველთვის არ არიან დაპატიმრებულნი და, ამდენად, შესაძლებელია, მე-6 მუხლის კონტექსტში გაჭიანურება უფრო ღმობიერად განიხილებოდეს. საქმეებში „ი. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*I.A. v. France*) და „ბ. (B. v. Austria) ავსტრიის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის და არა მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტის დარღვევა დაადგინა.

¹⁷⁶ იხ. „ჯეჩიუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Jėčius v. Lithuania*) (14 თვე და 26 დღე).

¹⁷⁷ იხ. „ლელელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. France*) (2 წელი და 9 თვე); „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*) (2 წელი და 6 თვე); „შტიოგმიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*) (2 წელი და 1 დღე); „კუდლა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Kudla v. Poland*) (ორი წელი, ოთხი თვე და სამი დღე).

¹⁷⁸ ასეთი პერიოდი მისაღებად ჩაითვალა საქმეში „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*) (4 წელი და 3 დღე), მაგრამ მიჩნეული იქნა საკამათოდ საქმეებში „კლოთი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*) (3 წელი, 2 თვე და 4 დღე), „მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Muller v. France*) (3 წელი, 11 თვე და 27 დღე), „ჩესკი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Cesky v. the Czech Republic*) (3 წელი, 3 თვე და 7 დღე), „ტრასკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Trzaska v. Poland*) (3 წელი და 6 თვე), „ბარფუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Barfuss v. the Czech Republic*) (3 წელი, 5 თვე და 19 დღე).

¹⁷⁹ იხ. „ბირუ საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Birou v. France*), 1992 წლის 27 თებერვალი (5 წელი, 2 თვე და 27 დღე) (მეგობრული მორიგება); „ი. ა. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*I.A. v. France*) (5 წელი და 3 თვე. თუმცა ამ საქმეზე გამამართლებელმა პირობამ აღნიშნული პერიოდის დამთავრებამდე საკამო ხნით ადრე შეწყვიტა არსებობა).

¹⁸⁰ ეს განსაკუთრებით შეეხება თაღლითობის დანაშაულებს, მაგრამ ასევე ვრცელდება იმ საქმეებზეც, სადაც დიდი მოცულობის დოკუმენტაცია და მრავალრიცხოვანი მოწმეები ფიგურირებენ. ამის

რაოდენობიდან ან ბრალდებული პირის ქცევიდან. თუმცა ფაქტორებს, რომლებიც საქმეს განსაკუთრებით ართულებს, მხოლოდ მაშინ შეუძლია თავისუფლების აღკვეთის გამართლება, როდესაც ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოები სამართალწარმოების პროცესში „განსაკუთრებულ გულმოდგინებას“ იჩენენ.¹⁸¹ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის ბევრი დარღვევა შედეგია უმოქმედობის ხანგრძლივი პერიოდისა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საქმის წარმოებისას სასამართლო განხილვამდე,¹⁸² ან ექსპერტების მიერ გამოწვეული გაჭიანურებისა,¹⁸³ არაადეკვატური პირობებისა თუ სამუშაო პრაქტიკისა,¹⁸⁴ თანამშრომელთა საკადრო სირთულეების¹⁸⁵ და მოწმის ვინაობის დაფარვის აუცილებლობით გამოწვეული პრობლემებისა.¹⁸⁶

მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა უეჭველად დადგინდება იმ შემთხვევებში, როდესაც სასამართლოებმა წინასწარი პატიმრობა შესაძლო სასჯელის სიმკაცრის არგუმენტით, არსებული ფაქტების სრული იგნორირებით გაახანგრძლივეს. მაგალითად, დაკავებულ პირს ჰქავდა ოჯახი, ცხოვრების სტაბილური წესი, რის გამოც გარკვეული დროის შემდეგ მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის თუ მიმდღვის მოსალოდნელმა საფრთხემ აზრი დაკარგა. ასეთი ფაქტობრივი გარემოებები ფიგურირებდა საქმეში „ილიკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“; სადაც განმცხადებელი სამი წლისა და ოთხი თვის განმავლობაში წინასწარ პატიმრობაში იმყოფებოდა.¹⁸⁷ გარდა ამისა, აღნიშნულ საქმეში ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულ დონეზე მიღებული დასკვნა, თითქოსდა არ არსებობდა არანაირი განსაკუთრებული პირობა, რომელიც განმცხადებლის გათავისუფლების სასარგებლოდ მეტყველებდა, მიუღებელი იყო და მას მტკიცების ტვირთი დაპატიმრებულ პირზე გადაჰქონდა. წინასწარი პატიმრობის ვადის გაგრძელების საფუძვლის მტკიცების ვალდებულება ხელისუფლებას ეკისრება და არა დაპატიმრებულ პირს.

რთულ საქმეებში დროის ხანგრძლივი პერიოდები ევროპულ სასამართლოს არ გაუპროტესტებია, როდესაც დარწმუნებულია, რომ გამომძიებლებმა მოკვლევა დაუყოვნებლობის აუცილებელი მოთხოვნის დაცვით განახორციელეს და რომ

მაგალითია საქმე „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*), 1993 წლის 26 იანვარი (ფართომასშტაბიანი თაღლითობა, რომელიც სამოცი კომპანიის მენეჯმენტს შეეხებოდა).

¹⁸¹ მართალია, ეს მოთხოვნა ყველა შემთხვევაზე ვრცელდება, მაგრამ ევროპულმა სასამართლომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა საქმეს „ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Assenov v. Bulgaria*), 1998 წლის 28 ოქტომბერი, რომელიც არასრულწლოვანს შეეხებოდა.

¹⁸² „ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Assenov v. Bulgaria*), სადაც უმოქმედობა ერთი წელი გაგრძელდა; „პუნცელტი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Punzelt v. the Czech Republic*), რომელშიც საქმის განმხილველმა სასამართლომ ერთი გადაწყვეტილების გაუქმების შემდეგ მეორე გადაწყვეტილება ათი თვის მანძილზე არ მიიღო; „ბარფუსი ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*Barfuss v. the Czech Republic*), რომელშიც გარდა საქმის სირთულისა, წინასწარ პატიმრობაში ყოფნასა და ბრალდებას შორის თერთმეტი თვის პერიოდი არ იქნა განმარტებული, ისევე, როგორც შემდეგი რვა თვის გაჭიანურება შემდგომი გამოძიების თაობაზე გაუქმებულ გადაწყვეტილებასა და საქმის პირველ არსებით მოსმენას შორის.

¹⁸³ ძირითადად, დადგენილ ვადაში მოხსენების წარუდგენლობა. იხ. „კლოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*).

¹⁸⁴ იხ. „ასენოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Assenov v. Bulgaria*), რომელშიც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ გათავისუფლების თაობაზე ყოველი საჩივრის შეტანისას გამოძიების შეჩერების გამო დრო უსარგებლოდ დაიკარგა, რადგან, მიღებული პრაქტიკის თანახმად, ხელისუფლების შესაბამის ორგანოებს ეგზავნებოდათ საქმის მასალების ორიგინალები და არა ასლები.

¹⁸⁵ იხ. „შტიომიულერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*) წარმოების ადეკვატური დონის თვალსაზრისით; „კლოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*) და „მიულერი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Muller v. France*) დაწინაურების, გადაყვანის ან პენსიაზე გასვლის შედეგად საქმის მწარმოებელი პირების შეცვლის თვალსაზრისით; „ტრასკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Trzaska v. Poland*), რომელშიც სამართალწარმოება ცხრა თვის განმავლობაში შეჩერებული იყო იმ მიზეზით, რომ მომხსენებელი მოსამართლის ავადმყოფობის გამო სასამართლოს შემადგენლობა შეიცვალა.

¹⁸⁶ იხ. „კლოტი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Clooth v. Belgium*).

¹⁸⁷ „ილიკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Ilikov v. Bulgaria*), 2001 წლის 26 ივლისი.

გაჭიანურებას ფულადი სახსრების, პერსონალის თუ ტექნიკური აღჭურვილობის ნაკლებობის მიზეზით არ ჰქონია ადგილი.¹⁸⁸ ასეთ შემთხვევებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ გარემოებას, რომ საქმის გადასაწყვეტად შეიქმნას სპეციალური განყოფილება ან არსებულ პირობებში განსაკუთრებულ საქმეთა განსახილველად დამატებითი რესურსები იქნეს მოზიდული; მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება იმის დემონსტრირება, რომ სამართალწარმოების მთელი ხანგრძლივობა კონტროლის ქვეშ იყო და ყველა აუცილებელი ღონისძიება იქნა მიღებული მის დასაჩქარებლად. საქმის ასეთი განხილვა და მისი დაჩქარების ხელშეწყობა წარმოადგენს სასამართლოს განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას გათავისუფლების თაობაზე საჩივრების განხილვის პროცესში.

ევროპული სასამართლო არ მიიჩნევს, რომ ეჭვმიტანილი ვალდებულია, ითანამშრომლოს გამოძიებასთან, მაგრამ უამისოდ მისი საქციელი გამოძიების მთელი პროცესის შემაფერხებელ ფაქტორად ჩაითვლება. თანამშრომლობის არარსებობა, ისევე, როგორც რაიმე რეალური დაბრკოლება, ასევე გასათვალისწინებელი იქნება იმის შეფასებისას, არის თუ არა გადაჭარბებული წინასწარი პატიმრობის მთელი პერიოდი.¹⁸⁹ ნებისმიერ შემთხვევაში, არ შეიძლება დამაბრკოლებელ საქციელზე დაყრდნობა, რათა გამართლებული იქნეს წინასწარი პატიმრობის ხანგრძლივობა, რომელიც უკვე ისედაც არაგონივრულია.¹⁹⁰ საქმეში „იბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ ეროვნულმა სასამართლოებმა განმცხადებლის პატიმრობა კანონმდებლობით დადგენილ (სამი წლის) ვადაზე მეტი ხნით გაახანგრძლივეს, რადგან მან პატიმრობის ვადის გაგრძელებამდე საკუთარ თავს ჭრილობები მიაყენა და ამგვარად ხელი შეუშალა სასამართლო განხილვის წინ წაწევას.¹⁹¹ ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა დაადგინა და განაცხადა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა სასამართლო პროცესის ჯეროვანი განხორციელების უზრუნველსაყოფად განმცხადებლის დაპატიმრების თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას არ გაითვალისწინეს არანაირი ალტერნატიული „ადკვეთის ღონისძიება“, მაგალითად, გირაო ან პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ ყოფნა.

15. კომენტარი

კომენტარი წინასწარი პატიმრობის ხანგრძლივობის თაობაზე მოცემულია ქვემოთ, თავში „პატიმრობის გონივრული ვადები“.

3. მსჯავრდებულები

კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი დასაშვებად მიიჩნევს „უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდების შემდეგ პირის მართლზომიერ დაპატიმრებას“. ამ ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე, „მსჯავრდება“ ჩადენილ დანაშაულში პირის ბრალეულობის დადგენას გულისხმობს. კონვენციის აღნიშნული დებულება, ცხადია, წინასწარ პატიმრობასა თუ აღკვეთის სხვა ღონისძიებებზე არ ვრცელდება. მსჯავრდების შემდეგ სასჯელის მოხდის ტიპურ შემთხვევებთან ერთად, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი სულიერად დაავადებული პირების ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში პატიმრობაზეც ვრცელდება, როდესაც დგინდება ასეთ პირთა ბრალეულობა ჩადენილ დანაშაულში. მსჯავრდება შეიძლება იყოს იმ

¹⁸⁸ მაგალითად, „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*).

¹⁸⁹ იხ. „ვ შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*W. v. Switzerland*), რომელშიც განმცხადებელმა არ მისცა ჩვენება პირებს, რომლებიც სამოცი კომპანიის მართვასთან დაკავშირებულ თაღლითობას იკვლევდნენ.

¹⁹⁰ იხ. „შტიომილერის ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Stögmüller v. Austria*).

¹⁹¹ „იბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Jablonski v. Poland*), 2000 წლის 21 დეკემბერი.

სამართალწარმოების შედეგი, რომელიც ადგენს ბრალეულობას როგორც სისხლისსამართლებრივი, ისე დისციპლინური სამართალდარღვევის ჩადენაში. კონვენციის მნიშვნელობით, მსჯავრდება საქმის განმხილველი სასამართლოს (პირველი ინსტანციის სასამართლო) პრეროგატივა უნდა იყოს და, შესაბამისად, გასაჩივრების განმავლობაში პატიმრობა ამ ნორმის მოქმედების სფეროში ხვდება. *გემპოვის* საქმეში ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ

„პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული პირი, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა დაპატიმრებული განაჩენის გამოტანამდე, ექვემდებარება მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მოქმედებას, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას „მსჯავრდების შემდეგ“. არ შეიძლება ბოლო ფრაზის ინტერპრეტაცია იმგვარად, თითქოს იგი საბოლოო მსჯავრდებით იყოს შემოფარგლული.“

მოგვიანებით, საქმეში *„ბ. ავსტრიის წინააღმდეგ“* ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ

„შეუძლებელია, უგულებელყოთ, რომ იმ პირის ბრალეულობა, რომელიც სააკელაციო ან საკასაციო სამართალწარმოებისას პატიმრობაში იმყოფება, დადგენილი იქნა მე-6 მუხლის მოთხოვნების შესაბამისად წარმართული სასამართლო განხილვის შედეგად.“

რაც პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ განხილვას ეხება.

მსჯავრდება უნდა მოხდეს „უფლებამოსილი სასამართლოს“ მიერ, რაც გულისხმობს ორგანოს, რომლის ქვემდებარებაშიც შედის შესაბამისი საქმის განხილვა, ასევე ორგანოს, რომელიც აღმასრულებელი ხელისუფლებისა და პროცესის მხარეებისაგან დამოუკიდებელია და ადეკვატურ სასამართლო გარანტიებს უზრუნველყოფს, თუმცა არ არის აუცილებელი, მისი წევრები იურისტები იყვნენ.¹⁹² აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პოლიციის, პროკურორის, სამხედრო მეთაურის ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები აღნიშნულ მოთხოვნებს არ დააკმაყოფილებს. მსჯავრდება ასევე შეიძლება განხორციელდეს უცხოეთის სასამართლოს მიერ, იმის მიუხედავად, არის თუ არა ქვეყანა კონვენციის მხარე. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის შეფარდებისთვის მთავარია, მსჯავრდებული პირი სასჯელს იხდიდეს იმ ქვეყანაში, რომელიც კონვენციის ხელშემკვრელი მხარეა.¹⁹³ „ადეკვატური სასამართლო გარანტიების“ საკითხი, როდესაც მსჯავრდების შესახებ გადაწყვეტილებას უცხო ქვეყნის სასამართლო იღებს, წამოიჭრა საქმეში *„დროზდი და იანუშეკი საფრანგეთის და ესპანეთის წინააღმდეგ“*; სადაც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ სასჯელის მოხდა კონვენციის ხელშემკვრელ სახელმწიფოში მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მოქმედების ფარგლებში მხოლოდ მაშინ ხდება, თუ არაწევრი სახელმწიფოს სასამართლოს მიერ მსჯავრდება „მართლმსაჯულების აშკარა უგულებელყოფის შედეგია“.¹⁹⁴

¹⁹² იხ. „იქსი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*X. v. Austria*) (1968-69 წწ.); „დე ვილდე, ოომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*De Wilde, Ooms და Versyp v. Belgium*); „ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Engel v. the Netherlands*); „ეგსი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*Eggs v. Switzerland*); „ნოიმაისტერი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*Neumeister v. Austria*).

¹⁹³ იხ. „იქსი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*X. v. the Federal Republic of Germany*); „დროზდი და იანუშეკი საფრანგეთის და ესპანეთის წინააღმდეგ“ (*Drozdz and Janousek v. France and Spain*), 1992 წლის 26 ივნისი.

¹⁹⁴ საქმეში *„დროზდი და იანუშეკი საფრანგეთის და ესპანეთის წინააღმდეგ“* (*Drozdz and Janousek v. France and Spain*) ანდორის სასამართლოს მიერ მსჯავრდებულმა განმცხადებლებმა საფრანგეთში

პატიმრობის „მართლზომიერება“ მოითხოვს არა მართლზომიერ მსჯავრდებას, არამედ მხოლოდ მართლზომიერ პატიმრობას, რაც ნიშნავს პირის პატიმრობაში ყოფნას ეროვნული კანონმდებლობისა და კონვენციის შესაბამისად. მართლზომიერების მოთხოვნა გულისხმობს, რომ ციხეში კონკრეტული სასჯელის მოხდის საფუძველი „უფლებამოსილი სასამართლოს“ მსჯავრდებაში უნდა არსებობდეს და რომ ის ფაქტები, რომლებსაც სასჯელი უკავშირდება, შეადგენს დანაშაულს, რომლის ჩადენისთვისაც ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით თავისუფლების აღკვეთაა გათვალისწინებული. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, ევროპულ სასამართლოს არ შეუძლია განიხილოს მსჯავრდების ან სასჯელის კანონიერება.¹⁹⁵ ანალოგიურად, პირს არ შეუძლია ამ ნორმით თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებული სასჯელის ხანგრძლივობისა და შესაბამისობის,¹⁹⁶ ისევე, როგორც პატიმრობის პირობების გასაჩივრება.¹⁹⁷

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი მოითხოვს არა მარტო ქრონოლოგიურ, არამედ მიზეზობრივ კავშირს მსჯავრდებასა და პატიმრობას შორის. ამრიგად, თუ მსჯავრდებულ პირს სასამართლო შეუფარდებს ციხეში პატიმრობას გარკვეული ვადით, ხოლო შემდგომში პატიმრობის ვადა გაგრძელებული იქნება ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებით, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი ასევე გავრცელდება ამ უკანასკნელ პატიმრობაზე, თუ ადმინისტრაციულ პატიმრობასა და სასამართლოს თავდაპირველ სასჯელს შორის საკმარისი კავშირია.¹⁹⁸ იმისათვის, რომ ამ დებულების მოქმედების ფარგლებში მოექცეს, პატიმრობა დროში უნდა მოჰყვებოდეს მსჯავრდებას, უნდა იყოს „მსჯავრდების შედეგი, მოსდევდეს მას, დამოკიდებული იყოს მსჯავრდებაზე ან განხორციელდეს მის საფუძველზე“.¹⁹⁹ საქმეზე „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ მიზეზობრივი კავშირი დროთა განმავლობაში შეიძლება გაწყდეს, თუ „გადაწყვეტილება გათავისუფლებაზე უარის თქმის ან ხელახლა დაპატიმრების თაობაზე იმ საფუძველს ემყარება, რაც განაჩენის გამომტანი სასამართლოს მიზნებთან შეუთავსებელია“. ასეთ გარემოებებში „პატიმრობა,

მოიხადეს სასჯელი. ასევე იხ. „პერეზი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Perez v. France*), 1995 წლის 24 ოქტომბერი.

¹⁹⁵ იხ. „კრუციკი გერმანიის წინააღმდეგ“ (*Krzycki v. Germany*); „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Weeks v. the United Kingdom*).

¹⁹⁶ იხ. „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Weeks v. the United Kingdom*), სადაც განმცხადებლებს მკაცრი სასჯელი შეუფარდათ უვადო თავისუფლების აღკვეთის სახით. ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა მე-3 მუხლით გათვალისწინებული არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვაზე და არა მე-5 მუხლზე.

¹⁹⁷ იხ. „ბისოტო საბერძნეთის წინააღმდეგ“ (*Bissoto v. Greece*), 1996 წლის 15 ნოემბერი, სადაც განმცხადებელი პატიმრობის აღვილსა და პირობებს ასაჩივრებდა. თუმცა ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ უნდა არსებობდეს გარკვეული კავშირი დასაშვები თავისუფლების აღკვეთის საფუძველსა და პატიმრობის აღვილსა და პირობებს შორის, დადგინდა, რომ განმცხადებლის პატიმრობა სისხლისსამართლებრივ მსჯავრდებას მოჰყვა და, ამდენად, იგი მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მოქმედების ფარგლებში ხვდებოდა. ასევე იხ. „აშინგდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Ashingdane v. the United Kingdom*). *ბისოტო* (*Bissoto*) საქმეში ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა, რომ პატიმრობის აღვილმა და პირობებმა შეიძლება წამოჭრას საკითხი მე-3 მუხლის კუთხით.

¹⁹⁸ იხ. „ვან დროენბროეკი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Van Droogenbroek v. Belgium*), 1982 წლის 24 ივნისი. განმცხადებელს სისხლის სამართლის სასამართლომ ორი წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა და მიუთითა, რომ მთავრობის განკარგულებაში ათი წლით იქნებოდა. სასჯელის (ორი წელი) მოხდის შემდეგ მთავრობამ მას, მიმალვის გამო, თავისი გადაწყვეტილებით ორჯერ აღუკვეთა თავისუფლება. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ თავისუფლების აღკვეთა და ბრძანება მთავრობის განკარგულებაში ყოფნის შესახებ „ერთ მთლიან განუყოფელ ნაწილს“ შეადგენდა.

¹⁹⁹ იხ. „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*X v. the United Kingdom*), 1981 წლის 5 ნოემბერი; „ვან დროენბროეკი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Van Droogenbroek v. Belgium*); „უიქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Weeks v. the United Kingdom*).

რომელიც თავდაპირველად მართლზომიერი იყო, შემდგომში გადაიქცევა თავისუფლების თვითნებურ აღკვეთად და, ამგვარად, მე-5 მუხლთან შეუსაბამოდ“.

16. კომენტარი

საქართველოს კონსტიტუცია გამორიცხავს თავისუფლების აღკვეთას ან პირადი თავისუფლების სხვაგვარ შეზღუდვას სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე.²⁰⁰

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სასჯელთა ამომწურავ ჩამონათვალს, რომელთაგან ოთხი სახე თავისუფლების აღკვეთასთან არის დაკავშირებული: თავისუფლების შეზღუდვა, ტუსალობა, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა და უვადო თავისუფლების აღკვეთა. სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავს სასჯელის თითოეულ სახეს და იმ პირთა წრეს, რომელთაც შეიძლება დაენიშნოს ესა თუ ის სასჯელი, აგრეთვე, რის საფუძველზე შეიძლება დაენიშნოს, განსაზღვრავს თითოეული სასჯელის მინიმუმს და მაქსიმუმს უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოკლებით. სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ შეეარაცება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების ჩადენის დროს ქრონიკული ფსიქიკური ავადმყოფობის, ფსიქიკური მდგომარეობის დროებითი მოშლილობის, ჭკუასუსტობის ან სხვა ფსიქიკური დაავადების გამო არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა ან თუმცა შეეძლო მისი გაეცნობიერება, მაგრამ არ ჰქონდა უნარი, ემოქმედა სხვაგვარად. სასამართლოს შეუძლია შეურაცხის მიმართ გამოიყენოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება.²⁰¹ სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებები, რომელთაც თავისუფლების შეზღუდვა ახლავს, არის შემდეგი: ა) ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსება ჩვეულებრივი მეთვალყურეობით; ბ) ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსება გაძლიერებული მეთვალყურეობით; გ) ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსება მკაცრი მეთვალყურეობით; დ) სპეციალიზებულ ნარკოლოგიურ სამედიცინო-პროფილაქტიკურ დაწესებულებაში მოთავსება გაძლიერებული მეთვალყურეობით.

კონსტიტუციური დებულების ანალოგიით საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ მხოლოდ სასამართლო არის უფლებამოსილი, დამნაშავედ ცნოს პირი და დაუნიშნოს მას სასჯელი.²⁰² განაჩენსა თუ სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებაში რაიმე ცვლილების შეტანა მხოლოდ სასამართლო წესით შეიძლება.

პირის გამართლების შემთხვევაში იგი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს, თუნდაც მისი გამართლების საწინააღმდეგოდ სააპელაციო ინსტანციაში საჩივარი იყოს შეტანილი. თავისუფლების აღკვეთით პირის მსჯავრდების შემთხვევაში, თუ პირი მსჯავრდებამდე წინასწარ პატიმრობაში იმყოფებოდა და წინასწარი პატიმრობის ვადა აღწევს განაჩენით დანიშნულ თავისუფლების აღკვეთის ვადას, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.²⁰³

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მნიშვნელობით „უფლებამოსილი სასამართლო“ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 563-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ღ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, განაჩენი გასაუქმებელია ყველა შემთხვევაში, თუ იგი სასამართლოს არაკანონიერმა შემადგენლობამ გამოიტანა.

2000 წლის 13 აპრილის განჩინებით, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ განიხილა საკასაციო საჩივრები ქუთაისის

²⁰⁰ მე-18 მუხლის მე-2 პუნქტი.

²⁰¹ სისხლის სამართლის კოდექსის 34-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

²⁰² მე-8 მუხლის მე-6 ნაწილი.

²⁰³ 513-ე მუხლის, ზ) პუნქტი.

საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 1999 წლის 8 დეკემბრის განაჩენზე. პალატამ გამოარკვია, რომ გასაჩივრებული განაჩენის დამდგენი სასამართლო კოლეგიის ერთ-ერთ წევრს უფლება არ ჰქონდა, მონაწილეობა მიეღო საქმის სასამართლო განხილვაში. მოსამართლე მოცემული საქმის აღძვრისა და მასზე პირველი საგამომიებო მოქმედებების ჩატარების დროს შესაბამისი საგამომიებო ორგანოს უფროსი იყო. სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა მისი წერილობითი მითითებით მოხდა და იგი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-60 მუხლით გათვალისწინებულ სხვა უფლებამოსილებებს ახორციელებდა. პალატამ მიუთითა საპროცესო კოდექსის 105-ე ნაწილის მე-2 ნაწილზე, რომლის თანახმადაც, მოსამართლე მონაწილეობას ვერ მიიღებს საქმის განხილვაში, თუ იგი წინათ მონაწილეობდა იმავე საქმის წარმოებაში როგორც მომკვლევ, გამოძიებელი, პროკურორი ან სასამართლო სხდომის მდივანი. ამდენად, პალატამ მიიჩნია, რომ განაჩენი დადგენილი იქნა სასამართლოს არაკანონიერი შემადგენლობის მიერ. პალატამ მსჯავრდებულის პატიმრობიდან დაუყოვნებელი გათავისუფლება დაადგინა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 563-ე მუხლი ითვალისწინებს კოდექსის მოთხოვნათა სხვა არსებითი დარღვევების შემთხვევებს, როცა იზღუდება პროცესის მონაწილეთა უფლებები, ხელი ეშვება საქმის ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად განხილვას, ადგილი აქვს გავლენას კანონიერი, საფუძვლიანი და სამართლიანი განაჩენის დადგენაზე და რომლებიც განაჩენის გაუქმების უდავო საფუძვლებია.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ითვალისწინებს ადმინისტრაციული სახდელის სახით ადმინისტრაციულ პატიმრობას, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს 30 დღეს. ადმინისტრაციული პატიმრობა შეიძლება დაკისრებული იქნეს განსაკუთრებულ შემთხვევებში კოდექსით განსაზღვრული ადმინისტრაციული სამართალდარღვევებისთვის. ადმინისტრაციული პატიმრობა შეიძლება დაინიშნოს რაიონის (ქალაქის) მოსამართლის, ადმინისტრაციული მოსამართლის მიერ.²⁰⁴

საქართველოს სახალხო დამცველის მიერ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში გასაჩივრდა „საქართველოს შეიარაღებული ძალების სადისციპლინო წესდება“,²⁰⁵ რომელიც ითვალისწინებდა სამხედრო მოსამსახურის მიერ დისციპლინური გადაცდომის ჩადენისთვის, *inter alia*, ჰაუპტვახში მოთავსებას 10 დღის ვადით. სასჯელს უფარდებდა (უფროსი) მეთაური და არა „სასამართლო“. ერთადერთი კონტექსტი, რომელშიც წესდება მოიხსენიებდა „სასამართლოს“, იყო „ღირსების სასამართლო“. ეს არ იყო დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლო მე-6 მუხლის მნიშვნელობით, რომელსაც გამოაქვს დისციპლინური გადაცდომის ჩადენაში პირის ბრალეულობის შესახებ განაჩენი, უზრუნველყოფს რა მას საპროცესო გარანტიებით. ამის მაგივრად, „ღირსების სასამართლოს“ საქმე გადაეცემოდა იმ სამხედრო მოსამსახურის გაკიცხვის მიზნით, რომელიც პასუხისმგებლად იქნებოდა მინეული დისციპლინური გადაცდომის ჩადენაში საქმის გადამცემი მეთაურის მიერ. დისციპლინური სასჯელის დაკისრება და „ღირსების სასამართლოსთვის“ გადაცემა ერთი და იმავე გადაცდომისთვის წესდებით იკრძალება. ამრიგად, სასამართლოსთვის გადაცემა თავისთავად ცალკე დისციპლინურ სანქციას შეადგენს. სადისციპლინო წესდების სადავო ნორმები, რომლებიც სამხედრო მოსამსახურისთვის სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე თავისუფლების აღკვეთას ითვალისწინებდა ჰაუპტვახტში 10 დღემდე ვადით მოთავსების სახით, პრეზიდენტის ბრძანებულებით იქნა გაუქმებული.

4. ექსტრადიცია

²⁰⁴ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 32-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

²⁰⁵ დამტკიცებულია საქართველოს სახელმწიფოს მეთაურის 1994 წლის 2 სექტემბრის ბრძანებულებით.

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს „იმ პირის მართლზომიერ დაკავებას ან დაპატიმრებას, ... რომლის წინააღმდეგაც ხორციელდება ღონისძიებები დეპორტაციის ან ექსტრადიციის მიზნით“. პატიმრობაზე აღნიშნული ნორმის მოქმედება გავრცელდება იმის მიუხედავად, განხორციელდება თუ არა ფაქტობრივად დეპორტაცია/ექსტრადიცია ან თუნდაც არ არსებობდეს პირის ექსტრადიციასთან დაკავშირებული ოფიციალური მოთხოვნა/ბრძანება მაშინ, როდესაც განხორციელებული მოკვლევა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ „ღონისძიებას“ უთანაბრდება.

აღნიშნული დებულება შეიცავს გარკვეულ გარანტიებს, როდესაც ხელისუფლება ახორციელებს პირის (უფრო ხშირად უცხოელის) დაკავებას ან დაპატიმრებას მისი დეპორტაციის ან ექსტრადიციის გადაწყვეტილების მიღებამდე. ამგვარად, დაკავება ან დაპატიმრება უნდა იყოს „მართლზომიერი“, რაც ნიშნავს, რომ იგი უნდა განხორციელდეს ქვეყნის კანონმდებლობისა და კონვენციის შესაბამისად და არ უნდა იყოს თვითნებური.

თუმცა სტრასბურგის უფლებამოსილმა ორგანოებმა განასხვავეს პატიმრობის მართლზომიერება და ექსტრადიციის მართლზომიერება,²⁰⁶ მათ ამასთანავე აღნიშნეს, რომ პატიმრობის მართლზომიერების განხილვისას ხშირად დგება ექსტრადიციის მართლზომიერების საკითხი, კერძოდ, როდესაც თვით ეროვნული კანონმდებლობა ითვალისწინებს ურთიერთდამოკიდებულებას პატიმრობისა და ექსტრადიციის მართლზომიერებას შორის. სწორედ ამიტომ არის ძალზე მნიშვნელოვანი, რომ ექსტრადიცია ან დეპორტაცია მანამდე გადაიდოს, სანამ არ იქნება განხილული პატიმრობის მართლზომიერება, ვინაიდან შედეგმა შესაძლებელია გავლენა მოახდინოს თვით ექსტრადიციის ან დეპორტაციის მართლზომიერებაზე. უფრო მეტიც, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული გარანტიების თვალსაზრისით, ექსტრადიცია ან დეპორტაცია ყოველთვის უნდა გადაიდოს მანამდე, სანამ სასამართლოს არ ექნება შესაძლებლობა, განიხილოს პატიმრობის მართლზომიერება და, თუ შესაძლებელია, მიიღოს გადაწყვეტილება გათავისუფლების შესახებ.

პატიმრობის მართლზომიერების საკითხი ექსტრადიციის მიზნით წამოიჭრა საქმეში „ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ“, რომელშიც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებლის პატიმრობა არამართლზომიერი და, ამდენად, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტთან შეუსაბამო იყო. ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ განმცხადებლის დეპორტაცია საფრანგეთიდან შვეიცარიაში თვითნებური იყო: მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის სასამართლომ განმცხადებლის ექსტრადიციის მოთხოვნაზე უარი უთხრა იტალიას, საფრანგეთის მთავრობამ მაინც მიიღო დეპორტაციის გადაწყვეტილება; დაახლოებით ერთი თვე გავიდა, სანამ ხელისუფლება დეპორტაციის ბრძანებას სისრულეში მოიყვანდა. ამასთან, განმცხადებელს არ მიეცა საშუალება, მიემართა სასამართლოსთვის, დაკავშირებოდა ცოლსა და ადვოკატს ან დაესახელებინა დეპორტაციის ქვეყანა; პოლიციამ იძულებით გადაიყვანა განმცხადებელი საფრანგეთიდან შვეიცარიის საზღვარზე, იგი პატიმრობაში იქნა აყვანილი შვეიცარიაში და მოგვიანებით ექსტრადირებული იქნა იტალიაში. ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ, საქმის ვითარებიდან გამომდინარე, განმცხადებლის პატიმრობა წარმოადგენდა ექსტრადიციის შენიღბულ ფორმას, რომლის გამართლებაც შეუძლებელი იყო კონვენციის შესაბამისად.

დეპორტაციის მიზნით პატიმრობის მართლზომიერება ახლახან იქნა განხილული საქმეში „დუგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ“, სადაც ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტის დარღვევა დაადგინა.

²⁰⁶ იხ. საქმე „კაპრინო გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Caprino v. the United Kingdom*) (1975), რომელშიც ევროპულმა კომისიამ დაადგინა, რომ დეპორტაციის სამართალწარმოების შედეგით პატიმრობა არ შეიძლება გამართლებული იქნეს, თუ კანონიერი დეპორტაციის პროცედურა დაწყებულია და ხორციელდება.

მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული კანონმდებლობა დეპორტაციის განხორციელების სამართლებრივ საფუძველს ითვალისწინებდა, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ გადაყვების შესახებ გადაწყვეტილება მიღებული იქნა სხვა და არა ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული უღებამოსილი ორგანოს მიერ – რაც გამოიწვია უფროსი პროკურორის შეხედულებამ ადმინისტრაციული გადაწყვეტილების ანალოგიის გამოყენების თაობაზე იმ პირთა პატიმრობასთან დაკავშირებით, რომელთაც უპირებენ ადმინისტრაციულ გადაწყვეტას – და ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილი „საზოგადოებრივი საშიშროების მოთხოვნა“ არ იქნა გათვალისწინებული. გარდა ამისა, ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ უფროსი პროკურორის შეხედულება ადმინისტრაციული გადაწყვეტილების ანალოგიის გამოყენების თაობაზე იმ პირთა პატიმრობასთან დაკავშირებით, რომლებსაც უპირებენ ადმინისტრაციულ გადაწყვეტას, კონვენციის მნიშვნელობით არ წარმოადგენს „კანონს“ საკმარისი „კრიტიკერიუმებით“.²⁰⁷

თუმცა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტი არ ადგენს პატიმრობის ხანგრძლივობის ვადას, ევროპის კომისიამ განაცხადა, რომ ექსტრადიციის ან დეპორტაციის საქმეები „სათანადო გულმოდგინებით“ უნდა იქნეს განხილული. საქმეში „ლინასი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ კომისიამ ნათლად წარმოაჩინა, რომ თუ

„სამართალწარმოება სათანადო გულმოდგინებით არ ხორციელდება ან თუ პატიმრობა წარმოადგენს უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების შედეგს, იგი არ იქნება გამართლებული მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტით. ამიტომ მოცემულ ფარგლებში ევროპულ კომისიას ექნება საფუძველი, მხედველობაში მიიღოს ექსტრადიციამდე პატიმრობაში ყოფნის ხანგრძლივობა...“²⁰⁸

თუმცა იმ შემთხვევაში, თუ პატიმრობა ექსტრადიციამდე გაჭიანურებულია შესაბამისი პირის ინტერესების ან მოთხოვნის საფუძველზე, ამ უკანასკნელს არ შეუძლია პატიმრობის ვადის გაგრძელების მსხვერპლად მიიჩნიოს თავი. მაგალითად, საქმეში „იქსი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ ექსტრადიციამდე ოცდამეორე თვის ხანგრძლივობის პატიმრობა გამართლებულად ჩაითვადა, რადგან გერმანიის ხელისუფლებამ აღნიშნული დრო გამოიყენა თურქეთის მთავრობისგან გარანტიების მოსაპოვებლად იმასთან დაკავშირებით, რომ ექსტრადირების შემთხვევაში განმცხადებელი სიკვდილით დასჯას არ დაექვემდებარებოდა.²⁰⁹ საქმეში „კოლომპარი ბელგიის წინააღმდეგ“ ასევე გამართლებული იყო ექსტრადიციამდე პირის თითქმის სამწლიანი პატიმრობა, რადგან განმცხადებელმა სხვადასხვა ხერხის გამოყენებით გააჭიანურა სამართალწარმოება და მის გადავადებას შეუწყო ხელი.²¹⁰

მართლზომიერების მოთხოვნა ეროვნული კანონმდებლობის ხარისხს მოიცავს, რაც გულისხმობს, რომ კანონი უნდა იყოს ხელმისაწვდომი, განჭვრეტადი და საკმარისი სიზუსტით ჩამოყალიბებული. თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ ამასთან დაკავშირებული საჩივრები დაუსაბუთებლად იქნა მიჩნეული,²¹¹ ამ საკითხის ევროპული სასამართლოს წინაშე დაყენება სავსებით შესაძლებელია.

17. კომენტარი

²⁰⁷ „დუგოზი საბერძნეთის წინააღმდეგ“ (*Dougoz v. Greece*), 2001 წლის 6 მარტი.

²⁰⁸ „ლინასი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (*Lynas v. Switzerland*), განაცხადი №7317/76.

²⁰⁹ განაცხადი №9706/83. ამგვარი გარანტიების არარსებობის გამო განმცხადებელი არ იქნა ექსტრადირებული.

²¹⁰ „კოლომპარი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Kolompar v. Belgium*), 1992 წლის 24 სექტემბერი.

²¹¹ იხ. „ზამირი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Zamir v. the United Kingdom*), განაცხადი №9174/80.

2002 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ განიხილა რუსეთის მოქალაქის განცხადება, არ ყოფილიყო ექსტრადირებული რუსეთში საქართველოს გენერალური პროკურატურის გადაწყვეტილების შესაბამისად. დაეყრდნო რა კონსტიტუციის 42-ე მუხლის 1-ლ პუნქტს, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 259-ე მუხლის მე-4 ნაწილს და ევროპული კონვენციის მე-13 მუხლს, პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებელი უფლებამოსილი იყო სასამართლოსთვის მიმართვაზე ექსტრადიციისგან დაცვის მიზნით და ჰქონდა უფლება სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებაზე. პალატამ ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურის არარსებობის პრობლემა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-7 მუხლის მე-4 ნაწილით გადაწყვიტა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურას. ეს ხარვეზი ანალოგიის მეშვეობით არის გამოსწორებული. ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 242-ე მუხლზე დაყრდნობით. 242-ე მუხლი ითვლისწინებს მომკვლევის, გამომძიებლისა და პროკურორის მოქმედებისა და გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურას. საჩივარი შეიძლება შეტანილი იქნეს სასამართლოში გამოძიების ადგილის მიხედვით 15 დღის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც მომჩივანისთვის ცნობილი გახდა მოქმედება თუ გადაწყვეტილება, რომელიც მას უკანონოდ ან დაუსაბუთებლად მიაჩნია. სასამართლო უფლებამოსილია, ადადგინოს საპატიო მიზეზით გაცდენილი ვადა. სასამართლოს გამოაქვს დადგენილება საჩივრის დაკმაყოფილებაზე ან უარის თქმაზე. სასამართლოს მიერ გამოტანილი დადგენილება შეიძლება გასაჩივრდეს უზენაესი სასამართლოს საკასაციო პალატაში სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით. მომჩივანისთვის უზრუნველყოფილია საპროცესო გარანტიები. პრაქტიკაში 2002 წლის 28 ოქტომბერს საქართველოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ განიხილა რუსეთის მოქალაქის განცხადება, არ ყოფილიყო ექსტრადირებული რუსეთში გენერალური პროკურატურის გადაწყვეტილების შესაბამისად. დაეყრდნო რა კონსტიტუციის 42-ე მუხლის 1-ლ პუნქტს, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 259-ე მუხლის მე-4 ნაწილს და ევროპული კონვენციის მე-13 მუხლს, პალატამ დაადგინა, რომ განმცხადებელი უფლებამოსილი იყო სასამართლოსთვის მიმართვაზე ექსტრადიციისგან დაცვის მიზნით და ჰქონდა უფლება სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან საშუალებაზე. პალატამ ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურის არარსებობის პრობლემა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-7 მუხლის მე-4 ნაწილით გადაწყვიტა.

„უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“ 1993 წლის 3 ივნისის საქართველოს კანონის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტით,

„არ შეიძლება საქართველოში მყოფი უცხოელის დაკავება ან დაპატიმრება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც:

- ა) ცდილობდა უკანონოდ გადაელახა საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი;
- ბ) უკანონოდ იმყოფება საქართველოში;
- გ) ჩაიდინა დანაშაული ან სხვა სამართალდარღვევა, რისთვისაც საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად შეიძლება პიროვნების დაკავება ან დაპატიმრება;
- დ) მის მიმართ სასამართლოს მიერ გამოტანილია გამამტყუნებელი განაჩენი და სასჯელის სახით შეფარდებული აქვს თავისუფლების აღკვეთა, ან როდესაც იგი გაქცეულია თავისუფლების აღკვეთის ადგილიდან და თავს არიდებს სასჯელის მოხდას.“

უცხოელი მოქალაქის დაკავების ან დაპატიმრების შესახებ შესაბამისი ქვეყნის დიპლომატიურ ან საკონსულო წარმომადგენლობას პროკურატურის ორგანოების მიერ

48 საათის განმავლობაში უნდა ეცნობოს, ხოლო როდესაც დაკავებული ან დაპატიმრებული პირი საქართველოში დროებით მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირია, უნდა ეცნობოს იმ ქვეყნის დიპლომატიურ ან საკონსულო წარმომადგენლობას, სადაც ეს პირი მუდმივად ცხოვრობს (მუხლი 17, პუნქტი 4).

24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს უცხოელის ვადდებულებას, წარუდგინოს შესაბამის ორგანოებს დოკუმენტები. 25-ე მუხლის მე-2 პუნქტი უშვებს საქართველოში მუდმივად მცხოვრები უცხოელის დაკავებას სასაზღვრო და მიგრაციული კონტროლის ორგანოთა მიერ, როდესაც ისინი ტოვებენ ქვეყნის საზღვრებს.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 66-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტის თანახმად, სახელმწიფო საზღვრის დაცვის მოკვლევის ორგანოები ატარებენ მოკვლევას საზღვრისა და სასაზღვრო რეჟიმის დარღვევის თაობაზე. „სახელმწიფო საზღვრის დაცვის შესახებ“ საქართველოს 1998 წლის 17 ივლისის კანონის 35-ე მუხლის 1-ლი პუნქტის „ი“ ქვეპუნქტით სახელმწიფო საზღვრის დაცვის დეპარტამენტი უფლებამოსილია, გამოავლინოს და დააკავოს სახელმწიფო საზღვრის დამრღვევნი. იმავე მუხლით დეპარტამენტი უფლებამოსილია, დააკავოს და მოათავსოს დროებითი დაკავების ადგილებში საქართველოს კანონმდებლობის დამრღვევნი, რასაც მოსდევს ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმის და დაცვის წესის²¹² მე-4 მუხლის მე-6 პუნქტით უცხოელებს, რომლებსაც არა აქვთ პასპორტები და შესასვლელი ვიზები, უარი ეთქმით შესვლაზე და გადაცემული უნდა იქნან საჰაერო კომპანიას იმ ქვეყანაში დასაბრუნებლად, საიდანაც ჩამოვიდა ხომალდი.

სახელმწიფო საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის სასაზღვრო ძალები სახელმწიფო საზღვრის დაცვისას ხელმძღვანელობენ საქართველოს კანონმდებლობით, საქართველოს საერთაშორისო აქტებით („სახელმწიფო საზღვრის შესახებ“ საქართველოს კანონის 23-ე მუხლის მე-3 პუნქტი).

საქართველოს სასაზღვრო ზონაში უკანონო შესვლა და ცხოვრების და რეგისტრაციის წესების დარღვევა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 190-ე მუხლით ისჯება. მუხლი 190¹ კრძალავს საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრო საზღვრის უკანონოდ გადმოკვეთას და ითვალისწინებს შენიშნვას, რომ ეს მუხლი არ ვრცელდება საქართველოში გადმოსულ უცხო ქვეყნის მოქალაქეზე ან მოქალაქეობის არმქონე პირზე, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად ხელისუფლებას თავშესაფარს სთხოვს, თუ მის ქმედებაში არ არის სხვა სამართალდარღვევის ნიშნები. მუხლი 190² კრძალავს სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში რეჟიმის დარღვევას.

246-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ადმინისტრაციული სამართალდამრღვევის ადმინისტრაციულ დაკავებაზე უფლებამოსილნი არიან სასაზღვრო ძალები 114¹, 190-ე, 190¹ და 190² მუხლებით გათვალისწინებულ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა შემთხვევებში.

სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში სასაზღვრო რეჟიმის დამრღვევი პირი შეიძლება დაკავებული იქნეს ოქმის შედგენის მიზნით 3 საათამდე და საჭიროების შემთხვევაში პიროვნების დადგენის და სამართალდარღვევის გარემოებათა გამორკვევის მიზნით 3 დღემდე ვადით. პროკურორს უნდა ეცნობოს წერილობით დაკავების შესახებ დაკავებიდან 24 საათის განმავლობაში. პროკურორი უფლებამოსილია, გააგრძელოს დაკავების ვადა 10 დღემდე იმ შემთხვევაში, თუ სამართალდამრღვევს თან არა აქვს პიროვნების დამადასტურებელი საბუთი (247-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). მუხლი არ ითვალისწინებს დაკავებაზე სასამართლო კონტროლს. დებულება სავარაუდოდ ეწინააღმდეგება როგორც კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-2 და მე-4 პუნქტებს, ისე მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტსა და მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტს.

²¹² დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 20 დეკემბრის ბრძანებულებით.

III თავი: თავისუფლების აღკვეთის სხვა გამამართლებელი გარემოებები

დაკავება და დაპატიმრება, გარდა იმ შემთხვევებისა, რომლებიც სისხლისსამართლებრივ დევნას ითვალისწინებს, სხვა შემთხვევებშიც არის დაშვებული. ეს შემთხვევები მე-5 მუხლის 1-ლ პუნქტში ამომწურავად არის ჩამოთვლილი და მათ ვიწრო ინტერპრეტაცია უნდა მიეცეს. ზემოთ განხილული „მართლზომიერების“ მოთხოვნა²¹³ თანაბრად გამოიყენება ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა ნებადართულია. დაკავება და დაპატიმრება ეროვნული კანონმდებლობისა და კონვენციის შესაბამისად უნდა განხორციელდეს და არ უნდა იყოს თვითნებური.

1. სასამართლოს გადაწყვეტილება და კანონით დადგენილი ვალდებულება

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს პირის დაკავებას ან დაპატიმრებას „სასამართლოს კანონიერი გადაწყვეტილების შეუსრულებლობისთვის ან კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად“. პირველი შემთხვევა, როდესაც დაკავება და დაპატიმრება ნებადართულია, შეიძლება განაპირობოს ადამიანის მიერ სასამართლო ჯარიმის გადაუხდელობამ, სამედიცინო ექსპერტიზის ჩატარებაზე უარის თქმამ, მოწმის სახით გამოუცხადებლობამ, გარკვეულ ადგილას ყოფნის შეზღუდვების დაუცველობამ ან ქონებრივი დეკლარაციის შეუვსებლობამ.²¹⁴ ყველა ამ შემთხვევაში ვალდებულება აუცილებლად სასამართლოს მართლზომიერი გადაწყვეტილების საფუძველზე უნდა წარმოიშვას. საქმეში „სლავომირ ბერლინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლის იძულებით მოთავსება ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მის წინააღმდეგ აღძრული სისხლისსამართლებრივი დევნის კონტექსტში განხორციელდა, რათა უზრუნველყოფილიყო სასამართლოს გადაწყვეტილება, კერძოდ, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრის მიზნით მისი სულიერი მდგომარეობის გამოკვლევა. დარწმუნდა რა, რომ პატიმრობა სასამართლოს გადაწყვეტილებას ეფუძნებოდა, ევროპულმა სასამართლომ მართლზომიერების მოთხოვნა შეამოწმა და ჩათვალა, რომ პატიმრობა შეესაბამებოდა კანონით გათვალისწინებულ პროცედურას და თვითნებური არ იყო.²¹⁵

შემთხვევათა მეორე კატეგორია, რომელზეც აღნიშნული ნორმა ვრცელდება, შედარებით ბუნდოვანია, თუმცა სტრასბურგის უფლებამოსილმა ორგანოებმა დაადგინეს, რომ გამოთქმა „კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულება“ სპეციფიკურ, კონკრეტულ ვალდებულებას უკავშირდება.²¹⁶ როდესაც ხელისუფლება თავისუფლების აღკვეთას მხოლოდ ზოგადად ასაბუთებს ნორმათა დარღვევით, კონკრეტულობის მოთხოვნა დაკმაყოფილებული არ არის. ამგვარი კონკრეტული ვალდებულება შეიძლება იყოს სამხედრო ან საჯარო სამსახურის შესრულება, პიროვნების დამადასტურებელი მოწმობის ტარება, საბაჟო ან საგადასახადო

²¹³ თავი I.2.

²¹⁴ იხ. „ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ“ (*Airey v. Ireland*); „იქსი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (*X v. Austria*); „ფრედა იტალიის წინააღმდეგ“ (*Freda v. Italy*); „იქსი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ (*X v. the Federal Republic of Germany*).

²¹⁵ „სლავომირ ბერლინსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Slavomir Berlinski v. Poland*), 2001 წლის 18 იანვარი.

²¹⁶ იხ. „ლოლესი ირლანდიის წინააღმდეგ“ (*Lawless v. Ireland*), 1961 წლის 1 ივლისი; „ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ“ (*Ciulla v. Italy*).

დეკლარაციის შევსება ან განსაზღვრულ ადგილზე ცხოვრება.²¹⁷ საქმეში „ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“, სადაც ხელისუფლებამ აღნიშნული დებულება გამოიყენა, რათა გაემართლებინა „მკაცრი დაკავება“, როგორც დროებითი ღონისძიება, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ სამხედრო დისციპლინისთვის დამორჩილების ზოგადი ვალდებულება საკმარისად კონკრეტული არ იყო. საქმეში „ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ“ განმცხადებლის პატიმრობა „ქცევის შეცვლის“ ვალდებულების შეუსრულებლობით იყო გამართლებული, რაც სპეციფიკურ და კონკრეტულ ვალდებულებად არ იქნა მიხნეული. მაკეის საქმეში ევროპულმა კომისიამ ჩათვალა, რომ პირის ვალდებულება, გაერთიანებულ სამეფოში შესვლისას უფლებამოსილი მოხელის შემოწმებას დაექვემდებაროს, სპეციფიკური და კონკრეტული ვალდებულებაა. აქედან გამომდინარე, პატიმრობა, რომელიც მის შესრულებას უზრუნველყოფს, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტით პრინციპში დასაშვებია აღმოჩნდა. აღნიშნულ საქმეში ევროპის კომისიამ შეიმუშავა კრიტერიუმები იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც წამოჭრის კითხვებს კონვენციის ზემოთ აღნიშნული დებულების საფუძველზე:

„იმის განხილვისას, არსებობს თუ არა ამგვარი პირობები, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ... ვალდებულების ხასიათი. აუცილებელია იმის გათვალისწინება, არის თუ არა მისი შესრულება უკიდურესად აუცილებელი და შესაძლებელია თუ არა არსებული გარემოებების ხასიათიდან გამომდინარე, რომ შესრულების უზრუნველყოფის რაიმე სხვა საშუალება მოიძებნოს... ამგვარი ბალანსის დადგენისას ასევე გასათვალისწინებელია პატიმრობის პერიოდის ხანგრძლივობაც.“

სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმა, მაშინაც კი, როდესაც აღნიშნული ვალდებულება სამოქალაქო გადაწყვეტილებით არის დაკისრებული, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის რეგულირების სფეროში არ ხვდება. IV დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის თანახმად, სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობისთვის თავისუფლების აღკვეთა აკრძალულია.

18. კომენტარი

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტით ნებადართული თავისუფლების აღკვეთის საფუძველი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით გათვალისწინებულია. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი აკისრებს ვალდებულებას იმ პირებს, რომლებიც გამოძახებულები არიან კანონით დადგენილი წესით, გამოცხადდნენ მომკვლევის, გამომძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის წინაშე სისხლის სამართლის საქმის წარმოებასთან დაკავშირებით ზუსტად დანიშნულ დროს. არასაპატიო მიზეზით გამოუცხადებლობის შემთხვევაში სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილენი²¹⁸ შეიძლება იძულებით იქნენ მიყვანილნი პროცესის მწარმოებელი ორგანოს წინაშე, რაც შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ამ უკანასკნელის მოტივირებული აქტით, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს მათი მონაწილეობა საგამომიებო მოქმედებაში ან, შესაბამისად, სასამართლო სხდომაში.²¹⁹

²¹⁷ იხ. „იოჰანსენი ნორვეგიის წინააღმდეგ“ (Johansen v. Norway); „ბ. საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (B. v. France); „ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ“ (Ciulla v. Italy); „მაკეი, ო'ნეილი და ევანსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (McVeigh, O'Neill and Evans v. the United Kingdom).

²¹⁸ ეჭვმიტანილი, ბრალდებული, განსასჯელი, დაზარალებული, მოწმე (174-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი).

²¹⁹ სსსკ 173-ე მუხლი.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, 14 წლამდე ასაკის არასრულწლოვანების, ორსული ქალებისა და მძიმე ავადმყოფების მოყვანა, როგორც წესი, დაუშვებელია.²²⁰

94-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, მოწმე ვალდებულია, გამოცხადდეს მომკვლევის, გამოძიებლის, პროკურორის, სასამართლოს გამოძახებით; სწორად აცნობოს ინფორმაცია საქმესთან დაკავშირებით და უპასუხოს დასმულ შეკითხვებს; გაამჟღავნოს საქმესთან დაკავშირებული მისთვის ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები, დაიცვას წესრიგი გამოძიების წარმოების და სასამართლო განხილვის განმავლობაში, არ დატოვოს სასამართლო სხდომის დარბაზი თავმჯდომარის ნებართვის გარეშე.

არასაპატიო მიზეზით მოწმის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში, იგი შეიძლება იძულებით იქნეს მოყვანილი კანონით დადგენილი წესით.²²¹

მოწმის იძულებით მოყვანასთან დაკავშირებით უმნიშვნელოვანესი გარანტიაა 2001 წლის 20 ივნისის კანონით სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 305-ე მუხლს დამატებული მე-5 ნაწილი, რომლის თანახმადაც, „მოწმის თხოვნით დაკითხვას ესწრება მისი ადვოკატი. ადვოკატის გამოუცხადებლობა არ აბრკოლებს საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებას.“ აღნიშნულ ნორმას მნიშვნელობა ენიჭება სამართალდამცავი ორგანოების მართლსაწინააღმდეგო პრაქტიკის კონტექსტში, როცა პირი მოწმის სახით იკითხება, თუმცა იგი საქმეში არსებული მასალების საფუძველზე ეჭვმიტანილად უნდა იქნეს ცნობილი.²²²

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი²²³ ითვალისწინებს ანალოგიურ დებულებებს დაზარალებულთან მიმართებით.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს ბრალდებულის, განსასჯელის სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსებას სასამართლო აქტის საფუძველზე გამოძიებლის ან პროკურორის მიერ, თუ სასამართლო-სამედიცინო ან სასამართლო-ექსპერტიზის დანიშვნის ან ჩატარებისას საჭიროა სტაციონარული მეთვალყურეობა.²²⁴

პირი შეიძლება მოთავსებული იქნეს ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში მისი ფსიქიკური მდგომარეობის ექსპერტიზისთვის, როცა მისი ფსიქიკური მდგომარეობა გამოირიცხავს პირის ბრალდებულად სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემას და ბრალის წაყენებას, მაგრამ არსებობს საკმარისი მტკიცებულება, რომ მან მართლსაწინააღმდეგო ქმედება ჩაიდინა.²²⁵

თუ პირის ფსიქიკური მდგომარეობა ხელს უშლის მის წინააღმდეგ ბრალის წაყენებას ან გამოირიცხავს მის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუმცა არსებობს საკმარისი მტკიცებულება, რომ იგი არამართლზომიერად იქცეოდა, იგი შეიძლება მოთავსებული იქნეს ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში ექსპერტიზის ჩატარების მიზნით.

²²⁰ სსსკ მე-17 მუხლის მე-4 ნაწილი.

²²¹ კანონი აგრეთვე ითვალისწინებს ვალდებულების შეუსრულებლობისთვის გამიზნულ დამსჯელ ღონისძიებებს, რომლებიც არ ხვდება მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის მოქმედების სფეროში. სახელდობრ, ფულადი სახდელი შეიძლება დაეკისროს მოწმეს გამოუცხადებლობის, თავმჯდომარის განკარგულებათა შეუსრულებლობის, საქმის გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს წესრიგის დარღვევისა და სასამართლოს უპატივცემულობისათვის (სსსკ 94-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). მოწმის მიერ ცრუ ჩვენების მიცემა ან ჩვენების მიცემაზე უარის თქმა იწვევს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას სსკ 370-ე და 371-ე მუხლების შესაბამისად, რომლებიც ითვალისწინებს, *inter alia*, თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებულ სასჯელებს.

²²² სსმი, 2001წ., №22, მუხ. 85.

²²³ და სისხლის სამართლის კოდექსი.

²²⁴ სსსკ 177-ე მუხლის, 1-ლი ნაწილი.

²²⁵ იქვე, მე-2 ნაწილი.

2. არასრულწლოვანთა პატიმრობა

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტით დასაშვებია „არასრულწლოვანის დაპატიმრება მართლზომიერი გადაწყვეტილების საფუძველზე საგანმანათლებლო ზედამხედველობის მიზნით“ ან „მართლზომიერი დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს წინაშე მისი წარდგენის მიზნით“. კონვენციის თანახმად, ტერმინს „არასრულწლოვანი“ დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს და გულისხმობს ყველა პირს 18 წლის ასაკამდე.

დაპატიმრების პირველი საფუძველი ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც სასამართლო ან ადმინისტრაციული ორგანო მართლზომიერი ბრძანებით იღებს გადაწყვეტილებას, დაუწესოს არასრულწლოვანს ზედამხედველობა თავისუფლების შეზღუდვით, მაგალითად, გამოსასწორებელ დაწესებულებაში ან კლინიკაში იძულებითი ყოფნა. საქმეში „ბუმარი ბელგიის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ არასრულწლოვანის გამოსასწორებელ დაწესებულებაში ან ციხეში ყოფნა გამოსასწორებელ დაწესებულებაში მის სასწრაფო გადაყვანამდე მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტით დაშვებულია.²²⁶ მიუხედავად ამისა, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნული ნორმის დარღვევად მიიჩნია, რომ არასრულწლოვანი – მძიმედ დაავადებული სამართალდამრღვევი ყმაწვილი – ერთ წელიწადზე ნაკლები დროის განმავლობაში ცხრაჯერ იქნა მოთავსებული საგამოძიებო იზოლაციაში, რამაც მთლიანობაში 119 დღე შეადგინა. ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ ხელისუფლების ორგანოები ვალდებული იყვნენ, შეექმნათ სათანადო პირობები საგანმანათლებლო მიზნების მისაღწევად. არასრულწლოვანის დაკავება

„ფაქტობრივი იზოლაციის პირობებში, საგანმანათლებლო სემინარებზე მომზადებული მოსამსახურე პერსონალის დახმარების გარეშე, არ შეიძლება ჩაითვალოს რაიმე საგანმანათლებლო მიზნისათვის ხელის შეწყობად.“

საქმეში „ნილსენი დანიის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ ბავშვის მოთავსება ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მისი ნების საწინააღმდეგოდ, თუმცა დედის თხოვნის საფუძველზე, იყო არა თავისუფლების აღკვეთა, არამედ „ბავშვის ინტერესების სასარგებლოდ დედის სამეურვეო უფლებების სათანადო განხორციელება“.²²⁷ საქმეში „სუზი კონიარსკა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, რომელშიც სასამართლოების მიერ მიღებული იქნა გადაწყვეტილება არასრულწლოვანის უსაფრთხო საცხოვრებელ ადგილას გადაყვანის თაობაზე, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებელს თავისუფლება აღკვეთა, რადგან ეროვნულ სასამართლოებს არ ჰქონდათ განმცხადებელზე მეურვეობის უფლება. მიუხედავად ამისა, ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალა, რომ დაკავების შესახებ გადაწყვეტილება „საგანმანათლებლო ზედამხედველობის“ მიზნით და, აქედან გამომდინარე, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად იქნა მიღებული, რადგან განმცხადებელი – ფსიქოპათიით დაავადებული არასრულწლოვანი – გაგზავნილი იქნა მძიმედ დაავადებულ ახალგაზრდა პირთა სპეციალიზებულ საცხოვრებელ ადგილას, სადაც შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამა ხორციელდებოდა.²²⁸

მეორე საფუძველი არის არასრულწლოვანთა დაკავება სასამართლოს წინაშე წარდგენის მიზნით „მავნე გარემოსგან მათი მოცილების უზრუნველსაყოფად“. აღნიშნული სიტუაცია არ გულისხმობს სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი ან ბრალდებული არასრულწლოვანის დაპატიმრებას. თუმცა ნორმა

²²⁶ „ბუმარი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Boumar v. Belgium*), 1988 წლის 29 თებერვალი.

²²⁷ „ნილსენი დანიის წინააღმდეგ“ (*Nielsen v. Denmark*), 1988 წლის 28 ნოემბერი.

²²⁸ „სუზი კონიარსკა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Suzie Koniarska v. the United Kingdom*), 2000 წლის 12 ოქტომბერი.

ვრცელდება დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებული არასრულწლოვანის პატიმრობაზე ფსიქიატრიული გამოკვლევისა და იმ მოხსენების მომზადების დროს, რომელიც იძლევა ამა თუ იმ გადაწყვეტილების მიღების რეკომენდაციას. ეს გადაწყვეტილება შეიძლება ეხებოდეს არასრულწლოვანს ან მის დაპატიმრებას მზრუნველობაში გადაცემის საკითხის სასამართლო განხილვისას.²²⁹

19. კომენტარი

იმ არასრულწლოვანებთან დაკავშირებით, რომლებსაც პირველად აქვთ ჩადენილი ნაკლებად მძიმე დანაშაული, სისხლის სამართლის კოდექსი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას ითვალისწინებს, თუკი სასამართლო მიიჩნევს, რომ პირის გამოსწორება მიზანშეწონილია აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით.²³⁰ ასეთი ღონისძიება, *inter alia*, არის არასრულწლოვანის მოთავსება სპეციალურ აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში, რაც არ უნდა აღემატებოდეს არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილი დანაშაულისთვის ამ კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის მაქსიმალურ ვადას.

„განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით,²³¹ სპეციალური აღმზრდელობით-საგანმანათლებლო დაწესებულებები იქმნება იმ მოსწავლეთათვის, რომლებიც საზოგადოებისთვის მიუღებელი და ნორმიდან გადახრილი ქცევით ხასიათდებიან. ასეთ დაწესებულებებში სპეციალური პედაგოგიური მეთოდების გამოყენებით ხორციელდება მოსწავლეთა აღზრდა და სწავლება, სახელობო და/ან დაწესებითი პროფესიული მომზადება, შექმნილია თვითგანვითარების პირობები. ასეთ სააღმზრდელო-სასწავლო დაწესებულებებში მოსწავლეები შეიძლება გაიგზავნონ მხოლოდ სასამართლო გადაწყვეტილების შედეგად 11 წლის ასაკის მიღწევის შემდეგ.²³²

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 651-ე მუხლი ითვალისწინებს არასრულწლოვანი ბრალდებულის მოთავსებას სპეციალურ დახურულ საბავშვო დაწესებულებაში, როდესაც ცხოვრებისა და აღზრდის პირობების გამო შეუძლებელია მისი დატოვება ადრინდელ საცხოვრებელ ადგილას. აღნიშნული უნდა მოხდეს სასამართლოს ბრძანების საფუძველზე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს არასრულწლოვანის გადაცემას მშობლებისთვის, მეურვის ან მზრუნველისთვის ანდა დახურული საბავშვო დაწესებულების ადმინისტრაციის მეთვალყურეობაში იმ მიზნით, რომ აღნიშნულ პირთაგან ერთ-ერთმა ან ადმინისტრაციამ იკისროს წერილობითი ვალდებულება, რომ უზრუნველყოფს არასრულწლოვანი ბრალდებულის გამოცხადებას გამომძიებელთან ან, შესაბამისად, პროკურორთან, სასამართლოში, უზრუნველყოფს, აგრეთვე მის სათანადო ქცევას.²³³ ეს ღონისძიება შეადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული აღკვეთის ღონისძიების ერთ-ერთ სახეს.²³⁴

²²⁹ იხ. „იქსი შვეიცარიის წინააღმდეგ“ (“X. v. Switzerland”) (1979) და „ბუმარი ბელგიის წინააღმდეგ“ (“Boumar v. Belgium”).

²³⁰ სსკ 90-ე მუხლი.

²³¹ 1997 წლის 27 ივნისი.

²³² 41-ე მუხლის მე-3 პუნქტი.

²³³ სსსკ 171-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

²³⁴ სსსკ 152-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

3. ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად პირების, აგრეთვე სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანების ან მაწანწალების მართლზომიერი დაპატიმრება

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი „ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების თავიდან ასაცილებლად პირების, აგრეთვე სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანების ან მაწანწალების“ მართლზომიერ დაპატიმრებას ითვალისწინებს. ამა თუ იმ კატეგორიას განკუთვნილი პირების დაკავების მიზეზთან დაკავშირებით სასამართლომ განმარტა, რომ „ისინი მიჩნეულ უნდა იქნან არა მარტო პერიოდულად სახიფათოდ საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისათვის, არამედ შესაძლოა თვით მათივე ინტერესები აუცილებელს ხდიდეს მათ დაკავებას“.²³⁵

ტერმინის „სულით ავადმყოფები“ მნიშვნელობის თაობაზე ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ მას არ უნდა მიეცეს „განსაზღვრული ინტერპრეტაცია“, ვინაიდან ცნების „სულიერი ავადმყოფობა“ სამედიცინო მნიშვნელობა მუდმივად ვითარდება.²³⁶ ცხადია, რომ პირი არ შეიძლება იქნეს დაპატიმრებული აღნიშნული დებულების საფუძველზე „მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი შეხედულებები თუ ქმედებები განსხვავდება საზოგადოებაში დამკვიდრებული ნორმებისაგან“.²³⁷ საკითხი, არის თუ არა პირი სულით ავადმყოფი, უნდა გადაწყდეს ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, ამ უკანასკნელის კონკრეტულ საქმესთან შეფარდებით და თანამედროვე ფსიქიატრიის ცოდნის საფუძველზე.

და მაინც, დაკავება უნდა იყოს „მართლზომიერი“, რაც გულისხმობს, რომ იგი უნდა განხორციელდეს კანონმდებლობის როგორც მატერიალური, ისე საპროცესო ნორმების და კონვენციის შესაბამისად და არ უნდა იყოს თვითნებური. ვინტერვერპის საქმეში ევროპულმა სასამართლომ ჩამოაყალიბა კრიტერიუმები, რომლებიც უნდა დაკმაყოფილდეს, რათა სულით ავადმყოფის დაპატიმრებამ „არათვითნებურის“ კვალიფიკაცია მიიღოს:

ფსიქიკური მოშლილობა დადგენილი უნდა იყოს ობიექტური სამედიცინო ექსპერტიზით;

ფსიქიკური მოშლილობის ხასიათი ან ხარისხი საკმარისად მძიმე უნდა იყოს, რომ დაკავება გაამართლოს;

დაკავება უნდა გრძელდებოდეს მხოლოდ იმდენი ხნის განმავლობაში, რამდენსაც ფსიქიკური მოშლილობის ხასიათი და მისი სიმძიმის ხარისხი საჭიროებს;

იმ შემთხვევებში, როდესაც დაკავება განუსაზღვრელია, პერიოდული განხილვა უნდა ხდებოდეს პირის გათავისუფლების უფლებამოსილების მქონე სასამართლოს მიერ;

პირი უნდა მოთავსდეს საავადმყოფოში, კლინიკაში ან სხვა შესაბამის დაწესებულებაში, სადაც ნებადართულია აღნიშნული კატეგორიის პირთა ყოფნა.²³⁸

²³⁵ იხ. „გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ“ (*Guzzardi v. Italy*) (სულიერად დაავადებული პირები, ალკოჰოლიკები და ნარკომანები).

²³⁶ იხ. „ვინტერვერპი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Winterwerp v. the Netherlands*), 1979 წლის 24 ოქტომბერი.

²³⁷ *Idem*.

²³⁸ იხ. საქმე „იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*X. v. the United Kingdom*) (1981); „აშინგდენი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Ashingdane v. the United Kingdom*) (1985).

პირველი პირობა არ ვრცელდება საგანგებო სიტუაციებზე. ასე მაგალითად, *ვინტერვერპის* საქმეში განმცხადებელი ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში წინასწარი სამედიცინო რეკომენდაციის გარეშე ბურგომისტრის განკარგულებით მოათავსეს მას შემდეგ, რაც იგი პოლიციის საკანში მწოლიარე სრულიად შიშველი იხილეს.²³⁹ მიუხედავად ამისა, იგულისხმება, რომ თუ ზოგიერთი გარემოებების არსებობისას დასაშვები ხდება ადამიანის გადაუდებელი დაკავება, მიღებული უნდა იქნეს სამედიცინო თანხმობა, თუნდაც დროებითი, დაკავებიდან უმოკლესი დროის განმავლობაში. საქმეში „*ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ*“ განმცხადებელი დააკავეს პროკურორის ისეთი გადაწყვეტილების საფუძველზე, რომელიც სამედიცინო ექსპერტის კონსულტაციის გარეშე იქნა მიღებული. ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ პატიმრობა არამართლზომიერი იყო, ვინაიდან „დანამდვილებით არ ჩანდა, რომ განმცხადებელი სულით ავადმყოფი იყო.“ აღნიშნულ საქმეში ევროპის სასამართლო განხილვის შედეგად მივიდა დასკვნამდე, რომ „ფსიქიატრის მიერ დოკუმენტურ მტკიცებულებათა წინასწარი შეფასება შესაძლებელი და აუცილებელი იყო.“ ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ არ არსებობდა პრეტენზია იმასთან დაკავშირებით, რომ საქმე საგანგებო სიტუაციას ეხებოდა. ამასთან, განმცხადებელს სულიერი ავადმყოფობის ისტორია არ გააჩნდა და მან თავისი ფსიქიკური ჯანმრთელობის დამადასტურებელი სამედიცინო ცნობაც წარადგინა. ამ პირობების გათვალისწინებით ევროპულმა სასამართლომ მიუღებლად ცნო განმცხადებლის დაკავება და პატიმრობა, რომელიც განმცხადებლის ფსიქიკური მდგომარეობის თაობაზე პროკურორისა და პოლიციის მოხელის შეხედულებებს (ფსიქიატრის ყოველგვარი შეფასების გარეშე) ემყარებოდა.²⁴⁰

ასევე მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი არ გულისხმობს „მკურნალობის უფლებას“, როგორც ამას ამტკიცებდა განმცხადებელი *ვინტერვერპის* საქმეში. განმცხადებლის თქმით, აღნიშნული ნორმა ითვალისწინებდა სათანადო მკურნალობას „იმის უზრუნველსაყოფად, რომ იგი არ ყოფილიყო დაპატიმრებული უფრო დიდი ხნით, ვიდრე ეს იქნებოდა აბსოლუტურად აუცილებელი“. მიუხედავად ამისა, *აშინგდეინის* საქმეში ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ უნდა ყოფილიყო „გარკვეული კავშირი ნებადართული თავისუფლების აღკვეთის საფუძველსა და პატიმრობის აღვილსა და პირობებს შორის“, იგულისხმება რა, რომ სულით ავადმყოფი პირის თავისუფლების აღკვეთის შესახებ გადაწყვეტილების აღსრულებაც „მართლზომიერების“ მოთხოვნის ნაწილია. თუმცა დაპატიმრებული სულით ავადმყოფი პირისთვის სამედიცინო მკურნალობის აღმოუჩენლობამ შეიძლება, მე-3 მუხლის შესაბამისად, წამოჭრას საკითხი „არაადამიანური მოპყობის“ აკრძალვის თვალსაზრისით.

მაწანწალების საკითხი ევროპული სასამართლოს წინაშე დადგა საქმეში „*ლე ვილდე, რომსი და ვერსიპი ბელგიის წინააღმდეგ*“. სასამართლომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტის მნიშვნელობის განსაზღვრისთვის ფაქტობრივად გაითვალისწინა „მაწანწალების“ ბელგიის სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული განმარტება: „პირები, რომლებსაც არ გააჩნიათ მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი, საარსებო საშუალება და მუდმივი საქმიანობა ან პროფესია“. საქმეში „*გუზარდი იტალიის წინააღმდეგ*“ ევროპის სასამართლომ უარყო მთავრობის მტკიცება, რომ მაფიის საქმიანობაში მონაწილეობაში ეჭვმიტანილი პირები, რომელთაც შემოსავლის დადგენილი წყარო არ გააჩნიათ, შეესაბამებიან ტერმინის „მაწანწალები“ მნიშვნელობას. ბელგიის საქმეში, რომელშიც განმცხადებლები მათივე ნებით იყვნენ დაპატიმრებულნი, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ თავისუფლების

²³⁹ მიუხედავად იმისა, რომ ევროპულმა სასამართლომ „მართლზომიერად“ ჩათვალა გადაუდებელი პატიმრობა, დანიის კანონმდებლობაში ცვლილება იქნა შეტანილი ისე, რომ აუცილებელი გახდა წინასწარი სამედიცინო რეკომენდაცია.

²⁴⁰ „*ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ*“ (*Varbanov v. Bulgaria*), 2000 წლის 5 ოქტომბერი.

უფლებაზე უარი არ უნდა ითქვას და სასამართლოს გადაწყვეტილება მაშინაც კი აუცილებელია, როცა თავისუფლების აღკვეთა პატიმრის თანხმობით ხორციელდება.

პატიმრობის მართლზომიერების შეფასებისას იგულისხმება, რომ ევროპული სასამართლო ისეთივე მიდგომას იჩენს, როგორსაც სულით დაავადებულთა შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ნარკომანებთან, ალკოჰოლიკებთან, აგრეთვე ინფექციურ დაავადებათა გაგრძელების თავიდან აცილების მიზნით დაკავებასთან დაკავშირებით მხოლოდ რამდენიმე განაცხადი არსებობს. „ალკოჰოლიკის“ მნიშვნელობის განსაზღვრისას, მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტის მიზნებიდან გამომდინარე, საქმეში „ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ

„პირები, რომლებიც სამედიცინო დიაგნოზით არ არიან მიხნეულნი „ალკოჰოლიკებად“, თუმცა ალკოჰოლის ზემოქმედების დროს თავიანთი ქმედებითა და საქციელთ საფრთხეს უქმნიან საზოგადოებრივ წესრიგს ან საკუთარ თავს, შეიძლება დაპატიმრებულნი იქნენ საზოგადოების ან მათივე ინტერესების – ჯანმრთელობისა თუ პირადი უსაფრთხოების – დაცვის მიზნით.“

სასამართლოს განმარტებით, აღნიშნული არ ნიშნავს იმას, რომ კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი „უშვებს პირის დაპატიმრებას მხოლოდ ალკოჰოლის მიღების გამო“. უფრო მეტიც, ევროპულმა სასამართლომ განმცხადებლის გამოსაფხიზლებელ ცენტრში პატიმრობა თვითნებურად მიიჩნია, რადგან მისი საქციელიდან არ ჩანდა, რომ საზოგადოებას ან საკუთარ თავს საფრთხეს უქმნიდა და არც ნასვამი პირებისთვის ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით გათვალისწინებული ალტერნატიული ზომები განხილულა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის თანახმად, „ნასვამი პირის თავისუფლების აღკვეთა აუცილებელი არ არის, ვინაიდან იგი შეიძლება პოლიციის მიერ საზოგადოებრივი ზრუნვის დაწესებულებაში ან მის საცხოვრებელ ადგილას იქნეს წაყვანილი“. აქედან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ განმცხადებლის გამოსაფხიზლებელ ცენტრში პატიმრობა არამართლზომიერად მიიჩნია.²⁴¹

20. კომენტარი

ინფექციური დაავადებები

სახელმწიფო საზღვრის რეჟიმისა და დაცვის წესის²⁴² თანახმად, ინფექციური დაავადებების გაგრძელების საფრთხის შემთხვევაში შეიძლება მოძრაობა შეჩერდეს ან გამოცხადდეს კარანტინი სახელმწიფო საზღვარზე პრეზიდენტის გადაწყვეტილების შესაბამისად.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 166-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ შინაპატიმრობა, როგორც აღკვეთის ღონისძიება, შეიძლება შეეფარდოს პირს, რომლის სრული იზოლაცია აუცილებელი არ არის და ეხება, მათ შორის, ინფექციური სნეულებით დაავადებულ პირს.

სულით ავადმყოფები

²⁴¹ „ვიტოლდ ლიტვა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Witold Litwa v. Poland*), 2000 წლის 4 აპრილი.

²⁴² დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 20 დეკემბრის ბრძანებულებით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება შეიძლება შეფარდებული იქნეს სასამართლოს მიერ, თუ

- ა) პირმა შეურაცხაობის მდგომარეობაში ჩაიდინა ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება;
- ბ) დანაშაული ჩადენილია შეზღუდული შეურაცხაობის მდგომარეობაში;
- გ) პირი დანაშაულის ჩადენის შემდეგ დაავადდა ფსიქიკურად, რაც შეუძლებელს ხდის სასჯელის დანიშვნას ან აღსრულებას.

სისხლის სამართლის კოდექსი განასხვავებს სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიებათა ოთხ სახეს: დისპანსერულ ფსიქიატრიულ მკურნალობას; ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსებას ჩვეულებრივი მეთვალყურეობით; ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსებას გაძლიერებული მეთვალყურეობით; ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსებას მკაცრი მეთვალყურეობით.

სასამართლო წყვეტს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების შეფარდების საკითხს ექიმ-ფსიქიატრთა კომისიის დასკვნის საფუძველზე.²⁴³ სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება შეიძლება შეფარდებული იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირის ფსიქიკური მდგომარეობა საფრთხეს უქმნის თვითონ მას ან სხვას, ანდა შეიცავს სხვაგვარი არსებითი ზიანის საშიშროებას.²⁴⁴ პირი, რომლის მიმართაც გამოყენებულია სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება, მოწმდება ექიმ-ფსიქიატრთა კომისიის მიერ არა უგვიანეს 6 თვისა იმის გადასაწყვეტად, არსებობს თუ არა ასეთი ღონისძიების შეწყვეტის ან შეცვლის შესახებ სასამართლოში წარდგინების შეტანის საფუძველი. თუ ასეთი საფუძველი არ არსებობს, შესაბამისი დაწესებულების ადმინისტრაციამ, რომელიც ახორციელებს იძულებით მკურნალობას, უნდა წარუდგინოს სასამართლოს დასკვნა იძულებითი ღონისძიების გაგრძელების თაობაზე. აღნიშნულ გაგრძელებას პირველად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების აღსრულების დაწყების მომენტიდან ექვსი თვის გასვლის შემდეგ, ხოლო შემდგომში – ყოველწლიურად.²⁴⁵

„ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, რომელიც მიღებული იქნა სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე, 1995 წლის 21 მარტს, უზრუნველყოფს ფსიქიკურად დაავადებულ პირთა სამედიცინო და სოციალურ დახმარებას, იცავს მათ უფლებებსა და ინტერესებს და საზოგადოებას ფსიქიკურად დაავადებულ პირთა საზოგადოებრივად საშიში ქმედებებისგან. კანონი ითვალისწინებს ასეთ პირთა უფლებებსა და დაცვის გარანტიებს, მათ შორის, ადვოკატის დახმარების მიღების უფლებას, საჩივრისა თუ განცხადების შეტანას სასამართლო თუ სხვა დაწესებულებებში.²⁴⁶

კანონი ითვალისწინებს, რომ დახმარება გაეწიოს სტაციონარულ პაციენტებს, როდესაც შეუძლებელია, რომ მათ სამედიცინო დახმარება გაეწიოს, როგორც ამბულატორიულ პაციენტებს. სტაციონარული დახმარების გაწევა გულისხმობს პირის ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში მოთავსებას. პაციენტს უფლება აქვს, *inter alia*, შეხვდეს თავის ადვოკატს მოწმეების გარეშე.²⁴⁷

ნებაყოფლობითი მკურნალობა პირს უტარდება ჩვეულებრივი რეჟიმის ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ან სხვა ტიპის ღია დაწესებულებაში. საქიმო კომისიამ 48 საათის განმავლობაში უნდა გამოიკვლიოს პაციენტი და მიიღოს

²⁴³ სსკ 107-ე მუხლი.

²⁴⁴ სსკ 101-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

²⁴⁵ სსკ 105-ე მუხლი

²⁴⁶ მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტი.

²⁴⁷ მე-7 მუხლი.

საბოლოო გადაწყვეტილება. თუ ნებაყოფლობით სტაციონირებული პაციენტი უარს ამბობს მკურნალობის გაგრძელებაზე, მაგრამ მისი ფსიქიკური დაავადება იმდენად მწვავეა, რომ გადაუდებელი მკურნალობის კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს, პაციენტის მკურნალობა შეიძლება გაგრძელდეს მისი, მისი მშობლების თუ მეურვის სურვილის გარეშე, კომისიის დასკვნის შესაბამისად.²⁴⁸

მე-9 მუხლი ადგენს გადაუდებელი სტაციონარული დახმარების კრიტერიუმებს. ამ დროს 48 საათის განმავლობაში კომისიამ უნდა შეამოწმოს პაციენტის ფსიქიკური მდგომარეობა და მიიღოს საბოლოო გადაწყვეტილება სტაციონარული მკურნალობის გაგრძელების შესახებ. პაციენტის თანხმობის გარეშე მკურნალობის გაგრძელების გადაწყვეტილების მიღებისას კომისია ვალდებულია, აცნობოს ამის თაობაზე პროკურორს და პაციენტის მეურვეს გადაწყვეტილების მიღებიდან 48 საათის განმავლობაში.²⁴⁹

კანონი ითვალისწინებს ფსიქიატრიულ სტაციონარში იძულებითი მკურნალობის დანიშვნას სასამართლოს ბრძანებით, რომელიც მიიღება სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის კომისიის დასკვნის საფუძველზე.²⁵⁰ სასამართლო წყვეტს მკურნალობის შეწყვეტის ან რეჟიმის მოხსნის საკითხს კომისიის დასკვნის შესაბამისად. იმ პირების იძულებითი მკურნალობა, რომელთაც საზოგადოებრივად საშიში ქმედება ჩაიდინეს შეურაცხ მდგომარეობაში, ხორციელდება სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლების თანახმად.²⁵¹

ნარკომანები და ალკოჰოლიკები

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება შეიძლება შეეფარდოს სასამართლოს მიერ, თუ პირი საჭიროებს განკურნებას ალკოჰოლიზმისგან ან ნარკომანიისგან.²⁵² სპეციალურ ნარკოლოგიურ-პროფილაქტიკურ დაწესებულებაში მოთავსება გაძლიერებული მეთვალყურეობის ქვეშ შეადგენს სამედიცინო ხასიათის იძულებით ღონისძიებას, რომელიც აღნიშნული კატეგორიის პირთა მიმართ გამოიყენება. განსხვავებით 101-ე მუხლისაგან, რომელიც ითხოვს კავშირს პირის ფსიქიკურ მდგომარეობასა და არამართლზომიერ ქმედებას შორის, ალკოჰოლიკებსა და ნარკომანებზე ასეთივე დაცვა არ ვრცელდება.

მაწანწალები

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მაწანწალობას დანაშაულებრივად და დასჯადად არ აცხადებს, განსხვავებით საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსისგან.²⁵³ ამ უკანასკნელის 234-ე მუხლის შესაბამისად, მაწანწალობა ისჯებოდა 2 წლამდე ვადით თავისუფლების აღკვეთით. მუხლი გაუქმებული იქნა საქართველოს სახელმწიფო საბჭოს 1992 წლის 3 აგვისტოს დეკრეტით.

²⁴⁸ მე-8 მუხლი.

²⁴⁹ მე-9 მუხლი.

²⁵⁰ კანონი მიუთითებს სისხლის სამართლის კოდექსის 58-ე და 59-ე მუხლებზე, რომლებიც 2000 წლის 1-ლ ივნისამდე მოქმედი ადრინდელი სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლებია. ამჟამად მოქმედ კოდექსში ეს არის 101-ე მუხლი.

²⁵¹ მე-10 მუხლი.

²⁵² სსკ 101-ე მუხლის, 1-ლი ნაწილი.

²⁵³ მიღებულია 1960 წელს, ძალაში იყო ცვლილებებითა და დამატებებით 2000 წლის 1-ლ ივნისამდე.

IV თავი: დაკავების საფუძვლების დაუყოვნებელი შეტყობინების ვალდებულება

კონვენციის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს დაცვის მნიშვნელოვან გარანტიებს ადამიანის თავისუფლების აღკვეთის უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ: ყველა დაკავებულს მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს დაკავების საფუძვლები და მის წინააღმდეგ წაყენებული ყველა ბრალდება. ყოველივე ამან შესაძლებლობა უნდა მისცეს შესაბამის პირს, გააცნობიეროს არსებული მდგომარეობა და მიეცეს გატარებული ღონისძიების გასაჩივრების საშუალება. დასაბუთებული თავისუფლების აღკვეთის ბევრ შემთხვევაში განმარტებას შეიძლება დადებითი ეფექტი მოჰყვეს, რადგან, ჯერ ერთი, ნათელს მოჰყენს იმ გარემოებას, რომ წინააღმდეგობის გაწევა უადგილოა და, მეორეც, შესაბამის თანამდებობის პირებს უადვილებს სამსახურებრივი დავალების შესრულებას. გარდა ამისა, აუცილებლობა განმარტებისა, თუ რატომ ხორციელდება აღნიშნული ღონისძიება, სავარაუდოდ, ხელს უწყობს საჯარო მოხელეებს, რათა შეაფასონ, მოქმედებენ თუ არა თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში, და თავი შეიკავონ ისეთი ქმედებისაგან, რომელსაც არანაირი გამართლება არ შეიძლება ჰქონდეს. რა თქმა უნდა, დაკავების საფუძვლების შეტყობინება – ან ამისაგან თავის შეკავება – საბოლოო ჯამში მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება სასამართლო ორგანოსათვის, რომელიც მოიწვევა გადაწყვეტილების გამოსატანად იმის თაობაზე, თუ რამდენად არის მისაღები თავისუფლების აღკვეთა. დაკავების საფუძვლების შეტყობინების ვალდებულების შესრულებისას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ვალდებულების წარმომშობ პირობებს, განმარტების ხასიათს, შესაბამისი პირისათვის მიცემული განმარტების გასაგებ ხასიათს და განმარტების მიცემამდე გასული დროის ხანგრძლივობას.

1. ვალდებულების წარმოშობის მომენტი

დაკავების მიზეზების შეტყობინების ვალდებულების დაკისრებისას მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი „დაკავებულ“ პირს და არსებულ „ბრალდებას“ ახსენებს. ასეთმა ფორმულირებამ არ უნდა მიგვიყვანოს იმ დასკვნამდე, თითქოს მიზეზების შეტყობინების აუცილებლობა მხოლოდ სისხლის სამართალწარმოების კონტექსტში წარმოიშობა. დღეისათვის დადგენილია, რომ მიზეზები თავისუფლების აღკვეთის ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა იქნეს შეტყობინებული. დაკავების მიზეზების ცოდნის გარეშე პირს არ შეუძლია თავისუფლების აღკვეთის მართლზომიერების გასაჩივრება. ამასთან, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რომ აღნიშნული ვალდებულება, თავისუფლების აღკვეთის აბსოლუტურად ყველა შემთხვევაში, წარმოიშობა ისე, რომ თავისუფლების აღკვეთის ხელახალი შეფარდება, დროებითი გათავისუფლების ამა თუ იმ ფორმის შემდეგ (იქნება ეს გირაოთი გათავისუფლება თუ მსჯავრდებულის ნებართვით გათავისუფლება), განმარტებას მოითხოვს, თუნდაც თავდაპირველი თავისუფლების აღკვეთა განმარტებული ყოფილიყო.²⁵⁴

²⁵⁴ იხ. განაცხადი №4741/71, „იქსი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*X. v. Belgium*), 43 CD 14 (1973). ევროპულმა სასამართლომ არ ჩათვალა საჭიროდ, თავისი შეხედულება გამოეხატა ამ საკითხთან დაკავშირებით 1981 წლის 5 ნოემბრის საქმეში „იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*X v. the United Kingdom*), მაგრამ ხაზი გაუსვა განმარტების მნიშვნელობას მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთის მართლზომიერების გასაჩივრების უფლების ეფექტიანი განხორციელების კონტექსტში.

2. განმარტების ხასიათი

ფოქსის, კემპბელის და ჰარტლის საქმეში ევროპის სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ შესაბამის პირს უნდა ეცნობოს თავისუფლების აღკვეთის არსებითი სამართლებრივი და ფაქტობრივი საფუძვლები, რომლებიც შემდგომში მისცემს საშუალებას, დაკავების ან პატიმრობის კანონიერების გასაჩივრების მიზნით მიმართოს სასამართლოს. ამიტომ არ იქნება საკმარისი მხოლოდ ფორმალური მითითება კანონის დებულებაზე, რომელიც ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას, როგორც ამას თავდაპირველად ადგილი ჰქონდა ფოქსის, კემპბელის და ჰარტლის საქმეში. საჭიროა, რაიმე გზით მიეთითოს ამ ნორმის შეფარდების მატერიალურ საფუძველზე, რაც, თავის მხრივ, უჩვენებს, ხვდება თუ არა კონკრეტული პირობები ნორმის მოქმედების ფარგლებში და არის თუ არა მისი შეფარდება აღნიშნულ კონკრეტულ კონტექსტში თვითნებური. ევროპული სასამართლოს აზრით, ფოქსის, კემპბელის და ჰარტლის საქმეში მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნები ძირითადად დაკმაყოფილებული იყო, რადგან მიჩნეული იქნა, რომ დაკავების საფუძვლები გაეცნო განმცხადებლებს, რამდენადაც ისინი დაიკითხნენ კონკრეტული სისხლისსამართლებრივი ქმედების გამო და ეჭვმიტანილნი იქნენ აკრძალული ორგანიზაციების წევრობაში. გადაწყვეტილებაში ხაზგასმულია, რომ მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად უნდა არსებობდეს კონკრეტულობის ხარისხი. იმ კონკრეტულ ქმედებაზე მითითების გარეშე, რომელიც თავისუფლების აღკვეთის მიზეზს წარმოადგენს, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ შესაბამისმა პირმა განსაზღვროს, იყო თუ არა გამართლებული დაკავების უფლებამოსილების გამოყენება.²⁵⁵ უმეტეს შემთხვევაში, ალბათ, უმჯობესია, განმარტება შესაბამისი პირისთვის იმ მოხელის პირდაპირი განცხადების სახით იქნეს მიცემული, რომელიც თავისუფლების აღკვეთას ახორციელებს, მაგალითად, ადამიანისთვის იმის თქმით, რომ იგი ამა თუ იმ დღეს კონკრეტული სახლიდან რაიმეს ქურდობაში არის ეჭვმიტანილი.

სისხლის სამართლის საქმეზე დაკავების მიზეზების შეტყობინების ვალდებულება, სავარაუდოდ, მოიცავს ინფორმაციას როგორც დანაშაულის შესახებ, რომელშიც პირი არის ეჭვმიტანილი, ასევე იმის თაობაზე, თუ როგორ არის იგი მის ჩადენაში გარეული. ანალოგიურად, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა პირის სულით ავადმყოფობას ეფუძნება, გარკვეულწილად უნდა მიეთითოს მის ქმედებაზე, რომელმაც წამოჭრა საკითხი, და დიაგნოზზე, რომელიც განხორციელებული პროცედურის მსვლელობას ამართლებს. ამის მსგავსად, ექსტრადიციამდე პატიმრობის შემთხვევაში საჭიროა შესაბამისი პირის ინფორმირება ჩადენილი დანაშაულისა და კონკრეტული ქვეყნის მიერ ექსტრადიციის მოთხოვნის თაობაზე.

მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულება უფრო შეზღუდულია, ვიდრე ვალდებულება, რომელსაც აკისრებს მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი, რომლის თანახმად ბრალდებულს უნდა ეცნობოს წაყენებული ბრალდების არსი და საფუძველი; გაცილებით მეტ დაზუსტებას საჭიროებს მეორე შემთხვევა, რადგან ეს მნიშვნელოვანი იქნება მოახლოებული სასამართლო პროცესისთვის დაცვის მოსამზადებლად.

3. განმარტების გარკვეულობა

²⁵⁵ იხ. „რაიზელის ლიტვის წინააღმდეგ“ (*Raišelis v. Lithuania*), სადაც სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირს დაკავების საფუძვლები კი არ ეცნობა, არამედ მიეთითა სამართლის რიგ ნორმებზე, კონკრეტული დანაშაულების დაუსახელებლად; 1999 წლის 2 მარტი (გადაწყვეტილება დაშვებადობის შესახებ) და 2000 წლის 29 თებერვალი (მეგობრული მოგვარება).

მნიშვნელოვანია, რომ განმარტება არატექნიკური ენით იყოს ფორმულირებული. ბევრ თავისუფლებააღკვეთილ პირს შეიძლება არ გააჩნდეს ინტელექტუალური შესაძლებლობა თუ პროფესიული გამოცდილება, რომ კანონმდებლობის სირთულეებში გაერკვეს. მთავარია, რომ პირმა გაიგოს, თუ რა ხდება მის თავს, და ამიტომ პირის ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინება ყოველთვის აუცილებელია. ეს მიზანი მიიღწევა, როდესაც თავისუფლების აღკვეთის სანქციების ოფიციალური დოკუმენტი, როგორც არის დაკავების სანქცია ან სასამართლოს ბრძანება, საზოგადოდ გასაგები ენით არის ჩამოყალიბებული. თუმცა ეს ყოველთვის არ არის შესაძლებელი და რადგან მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი შეტყობინების რაიმე კონკრეტულ ფორმას არ მოითხოვს, მოხელეთა ახსნა-განმარტება ოფიციალურ დოკუმენტებზე დაყრდნობით შეიძლება სავსებით მისაღები იყოს. რა თქმა უნდა, გასაგებ და გამარტივებულ ენაზე შეტყობინება შეიძლება ზოგჯერ დამატებით ძალისხმევას საჭიროებდეს. როდესაც პირის ასაკის ან სულიერი მდგომარეობის გამო ეფექტიანი შეტყობინება შეუძლებელია, მიზეზები უნდა ეცნობოს მასზე მეურვეობის მქონე პირს, მაგალითად, მცირეწლოვანი ბავშვის მშობელს ან შესაბამისი პირის ინტერესების წარმოდგენაზე უფლებამოსილ სხვა პირს.

როდესაც თავისუფლებააღკვეთილ პირს ოფიციალური ენა არ ესმის, განმარტება მისთვის გასაგებ ენაზე უნდა მიეცეს (ეს შეიძლება გულისხმობდეს ბრაილის ენას ან უესტების ენას). თუმცა უმეტეს შემთხვევაში ეს არ იქნება პრობლემური საკითხი, ვინაიდან არ არის აუცილებელი, პირს განმარტება მიეცეს დაკავების საწყის მომენტშივე და, ამდენად, გამოჩნდება შესაძლებლობა, მოიძებნოს ისეთი პირი, რომელსაც შეეძლება, შესაბამის პირს გასაგებ ენაზე მისცეს განმარტება.²⁵⁶

4. დროის განსაზღვრა

მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ პირს დაკავების მიზეზები უნდა ეცნობოს „დაუყოვნებლივ“ და არა „მაშინვე“. დაკავების მიზეზების სათანადოდ განმარტების მიუცემლობა, როდესაც განმარტება შესაძლებელია, თავისთავად საკმარისი იქნება, რათა თავისუფლების აღკვეთა ჩაითვალოს თვითნებურად და, ამდენად, არამართლზომიერად მე-5 მუხლის მიზნებისათვის.

თავდაპირველ დაკავებასა და ადეკვატური განმარტების მიცემის მომენტს შორის ინტერვალის დასაშვებობა დიდად არის დამოკიდებული კონკრეტული საქმის გარემოებებზე. იმ შემთხვევებში, როდესაც ეჭვმიტანილის შემდგომი დაკითხვა პირის მიერ თავისუფლების აღკვეთის მიზეზების გასაცნობიერებლად საკმარისად არის მიჩნეული, ევროპულ სასამართლოს ორიდან ცხრამეტ საათამდე გაგრძელებული დროის შუალედების მიმართ პროტესტი არ გამოუთქვამს. პირველ შუალედს ადგილი ჰქონდა საქმეში „მიურეი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, ხოლო მეორეს – საქმეში „დიკმე თურქეთის წინააღმდეგ“²⁵⁷ მიუხედავად ამისა, როგორც აღნიშნულ, ისე სხვა საქმეებში ევროპულმა სასამართლომ ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ინტერვალი მხოლოდ რამდენიმე საათს შეადგენდა.²⁵⁸ ნაკლებად სარწმუნოა, რომ დღევანდელ დღეს საქმეთა უმეტესობაში მისაღები იყოს ერთ დღეზე მეტი ინტერვალი. მიუხედავად ამისა, შესაძლებელია, რომ უფრო ხანგრძლივი პერიოდებიც

²⁵⁶ იხ. განაცხადი №2689/65, „დელკური ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Delcourt v. Belgium*), 10 238 (1967), რომელშიც ფრანგულად მოლაპარაკე პირის დაკავების სანქცია მიღებული იქნა დანიურ ენაზე, მაგრამ შემდგომი დაკითხვა ჩატარდა ფრანგულად.

²⁵⁷ „დიკმე თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Dikme v. Turkey*), 2000 წლის 11 ივლისი.

²⁵⁸ იხ. „ფოქსი, კემპბელი და ჰარტლი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*) (შეიღსაათნახევარი) და „კერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Kerr v. the United Kingdom*) (გადაწყვეტილება დაშვებადობის შესახებ).

იყოს მისაღები, როდესაც ადგილი აქვს პრაქტიკულ სირთულეებს განმარტების მიცემაში, მაგალითად, როდესაც ვერ ხერხდება თარჯიმნის სწრაფად მონახვა. თუმცა არ არსებობს საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ სისხლის სამართლის პროცესის მიღმა ტერმინი „დაუყოვნებლივ“ ფართოდ განიმარტოს; ცხადია, საქმეში „*ვან დერ ლეერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“ პირის ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსების მიზეზების შეტყობინების ათი დღით დაყოვნება ცალსახად მიუღებლად ჩაითვადა. უდავოდ, პირის თავისუფლების აღკვეთის მიზეზების ცოდნა ძალზე მნიშვნელოვანია მაშინაც კი, როდესაც ჯერ კიდევ არ არის აღძრული სისხლის სამართლის საქმე და ასეთი ღონისძიების მართლზომიერების გასაჩივრების უფლებაც აღნიშნულ შემთხვევაზე თანაბრად ვრცელდება. მიუხედავად ამისა, შეტყობინების დროს სპეციალური ძალისხმევის გამოყენება არ მოითხოვება, როცა თავისუფლებააღკვეთილი პირი (რა მიზეზითაც უნდა იყოს) შეუძლებელს ხდის მისთვის განმარტების მიცემას; მაგალითად, საქმეში „*კეუსა ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“, სადაც სულიერად დაავადებული პირი საავადმყოფოში მისი მოთავსების გადაწყვეტილების შეტყობინებამდე გაიქცა, მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის დარღვევა არ დადგინდა.²⁵⁹ სასამართლომ ჩათვალია, რომ დაკავების საფუძველების შეტყობინება სათანადო წესით მოხდა, როდესაც პირი საავადმყოფოს ტელეფონით დაუკავშირდა და ხელისუფლებას არ ეკისრებოდა რაიმე დამატებითი ვალდებულება, ამგვარი გადაწყვეტილების მიღების თაობაზე მანამდე ეცნობებინა მისი ადვოკატისთვის.

21. კომენტარი

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტი ითვალისწინებს დაკავებული ან დაპატიმრებული პირის უფლებას, განემარტოს მისი უფლებები და თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-12 მუხლის თანახმად, „დაკავებულსა და დაპატიმრებულს დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს დაკავებისა თუ დაპატიმრების მიზეზი, საფუძველი და დანაშაული, რომლის ჩადენაშიც იგი ეჭვმიტანილია ან რომლის ჩადენაც მას ბრალად ედება.“ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილების ძალით, პირს აღნიშნული უფლება წარმოეშობა სათანადოდ უფლებამოსილი მოხელის მიერ მისთვის თავისუფლების ფაქტობრივი შეზღუდვის მომენტისთანავე.

„უცხოელთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, დაკავების შემთხვევაში უცხოელს დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს დაკავების მიზეზები და წარდგენილი ბრალდება მისთვის გასაგებ ენაზე, იმავდროულად, მას უნდა განემარტოს მისი საპროცესო უფლება-მოვალეობანი.²⁶⁰

V თავი. დაპატიმრებული პირის სასამართლო ხელისუფლების განხორცილებაზე უფლებამოსილი მოხელის წინაშე დაუყოვნებლივ წარდგენისა და სასამართლო პროცესის გონივრულ ვადაში ჩატარების ან გათავისუფლების ვალდებულება

კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტში გაერთიანებულია რიგი არსებითი გარანტიებისა, რათა თავისუფლების აღკვეთა იყოს გამონაკლისი თავისუფლების წესიდან და დაკავებასა და დაპატიმრებაზე სასამართლო ხელისუფლების

²⁵⁹ „*კეუსი ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“ (*Keus v. the Netherlands*), 1990 წლის 25 ოქტომბერი.

²⁶⁰ მე-17 მუხლის მე-3 პუნქტი.

ზედამხედველობა იქნეს უზრუნველყოფილი. აღნიშნული პუნქტი ეხება მხოლოდ პატიმრობას მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად.

მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულება, უზრუნველყოფილი იქნეს დაკავებასა და დაპატიმრებაზე სასამართლო ზედამხედველობის განხორციელება, აერთიანებს სამ ელემენტს: ზედამხედველობის განმახორციელებელი პირის სტატუსს; პატიმრობის დასრულებას ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შესაბამისი პირის გათავისუფლების უფლებამოსილებას; და დროს, რომლის ფარგლებშიც ხორციელდება ზედამხედველობა.

1. უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს ხასიათი

უწინარეს ყოვლისა, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი მოითხოვს, რომ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად დაკავებული ან დაპატიმრებული პირი დაუყოვნებლივ წარდგეს მოსამართლის ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილი სხვა მოხელის წინაშე. თუ ტერმინი „მოსამართლე“ არ ბადებს კითხვებს, გამოთქმამ „სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილი სხვა მოხელე“ აიძულა ევროპული სასამართლო, დაეზუსტებინა, რომ „მოხელე“ არის არა მოსამართლე, არამედ სხვა პირი.

ცხადია, კონვენციის მიღებისას ბევრი ფიქრობდა, რომ „მოხელე“ შეიძლება პროკურორი ყოფილიყო. ასეთი პრაქტიკა ევროპის საბჭოს მრავალ ქვეყანაში იყო მიღებული და ყურადღება ძირითადად იმის უზრუნველყოფას ექცეოდა, რომ პროკურორის სტატუსს მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული კრიტერიუმი დაეკმაყოფილებინა, კერძოდ, პროკურორი ყოფილიყო პირი, რომელსაც „სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების უფლებამოსილება“ ექნებოდა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმის უზრუნველყოფას, რომ პროკურატურას ჰქონოდა ისეთივე სახის დამოუკიდებლობა აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან, როგორც მოსამართლეს ჰქონდა.

მაგრამ პრაქტიკამ აჩვენა, რომ შეუძლებელია, პროკურორმა აღნიშნული როლი კონვენციის მოთხოვნების დაურღვევლად შეასრულოს. პირობა, რომელიც გულისხმობს, რომ „მოხელეს“ უნდა შეეძლოს სასამართლო ხელისუფლების განხორციელება, ნიშნავს, რომ შესაბამისი „მოხელე“ არის დამოუკიდებელი აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან და მიუკერძოებელი. ამგვარმა მიდგომამ ევროპული სასამართლო იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ პროკურორისთვის სასამართლო განხილვამდე ნებისმიერ მომენტში ეჭვმიტანილის პატიმრობის ვადის გაგრძელების გადაწყვეტის უფლებამოსილების მინიჭება არ არის შესაბამისობაში მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტთან. ყოველთვის იჭრება პრობლემა პროკურორის – რომელიც დებულობს გადაწყვეტილებას პატიმრობის თაობაზე – შესაძლებლობის გამო, შემდგომში მონაწილეობა მიიღოს შესაბამისი პირის ბრალდებაში. ევროპული სასამართლოს აზრით, გამოძიებისა და ბრალდების ორი ფუნქციის ერთი და იმავე პირის მიერ განხორციელება დაუშვებელია. ძირითად პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ პროკურორი სამართალწარმოების მხარეა და შეუძლებელია ამ როლის შემსრულებელი პირი იმავე საქმეზე სასამართლოს ფუნქციის განხორციელებისას მიუკერძოებელი იყოს. საკითხი, შეუძლია თუ არა პროკურორს მოგვიანებით ბრალდების მხარეს გამოსვლა, უმნიშვნელოვანესია. საქმეში „*ჰუბერი შვეიცარიის წინააღმდეგ*“ აღნიშნული ევროპული სასამართლოსთვის საკმარისი აღმოჩნდა იმის დასადგენად, რომ ციურიხის საოლქო პროკურორმა არ დააკმაყოფილა მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მოთხოვნები. ანალოგიურად, საქმეში „*ბრინკატი იტალიის წინააღმდეგ*“ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევა დადგინდა, ვინაიდან ბრალდებულის პატიმრობა დამტკიცებული იყო პროკურორის მიერ, რომელმაც შემდგომ დაასკვნა, რომ საქმე მის

ტერიტორიულ ქვემდებარეობაში არ შედიოდა და იგი სხვა ოლქის პროკურორს გადასცა.²⁶¹ ევროპულმა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ, რამდენადაც ობიექტურად ჩანდა, რომ პატიმრობის დამტკიცების შემდეგ პირველი პროკურორი შესაძლოა სამართალწარმოების შემდგომ ეტაპშიც ჩარეულიყო, ეჭვები მისი მიუკერძოებლობის თაობაზე ობიექტურად დასაბუთებული იყო და არსებითი მნიშვნელობა არ ჰქონდა მოგვიანებით იმის გამოვლენას, რომ საქმე მის იურისდიქციაში არ შედიოდა. ის ფაქტი, რომ პროკურორი ერთ-ერთი მხარე არ გახდა, სრულიად შემთხვევითი იყო და ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგად იტალიის საპროცესო კოდექსიდან პატიმრობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისა თუ დამტკიცების თაობაზე პროკურორის უფლებამოსილების მარეგულირებელი ნორმა ამოღებული იქნა.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ შესაძლოა, მიუკერძოებლობის პრობლემა მოსამართლეების თანამდებობასთან მიმართებითაც წარმოიშვას. პრეცედენტულ სამართალში ბევრი საქმეა დაკავშირებული იმ საკითხთან, არის თუ არა წინასწარი პატიმრობის გადაწყვეტის დროს მოსამართლის მონაწილეობა იმგვარი, რომ მისი თავმჯდომარეობით წარმართული პროცესი ობიექტურ მიუკერძოებლობასთან შეუსაბამოდ ჩაითვალოს. აღნიშნულ შეუსაბამობას აუცილებლად ექნება ადგილი, როდესაც გადაწყვეტილებაში დაპატიმრებული პირის ბრალეულობის საკითხი უნდა იქნეს ფორმულირებული.

თუმცა ობიექტური მიუკერძოებლობის პრობლემა პროკურატურასთან მიმართებით შესაძლებელია უფრო მწვავე იყოს; არ არის გასაკვირი, რომ ბევრმა ქვეყანამ იტალიის მაგალითი გადაიღო, რადგან ძნელია იმის წინასწარ უზრუნველყოფა, რომ პატიმრობის თაობაზე გადაწყვეტილების მიმღებმა პირმა შემდგომში ბრალდებაში მონაწილეობა არ მიიღოს. თუ უეჭველია, რომ ეს პრობლემა არ იქნება, აუცილებელი გახდება იმის უზრუნველყოფა, რომ პროკურორი რეალურად იყოს დამოუკიდებელი არა მარტო პოლიტიკური ზეწოლისაგან, არამედ ხელმძღვანელობისაგანაც. ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლოა, ხელქვეითები კონკრეტულ საქმეზე თავიანთი ზედამხედველის ინსტრუქციებს ასრულებდნენ. აქედან გამომდინარე, ისინი დამოუკიდებლად ვერ ჩაითვლებიან.

საქმეში „ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ“ განმცხადებელი წარდგენილი იქნა გამომძიებლის წინაშე, რომელმაც დაკითხა იგი, ოფიციალურად წაუყენა ბრალი და მიიღო გადაწყვეტილება მისი წინასწარი პატიმრობის შესახებ. გამომძიებლის გადაწყვეტილება დაამტკიცა პროკურორმა და პატიმრობის ვადის გაგრძელების შესახებ გადაწყვეტილება მიიღეს სხვა პროკურორებმა. ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ, რადგან შესაძლებელი იყო, ერთ-ერთი ამ პროკურორთაგან სისხლის სამართალწარმოების დროს განმცხადებლის წინააღმდეგ გამოსულიყო, ისინი არ იყვნენ საკმარისად დამოუკიდებელი ან მიუკერძოებელი მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მიზნებისთვის.²⁶²

პროკურორის უფლებამოსილება ფართოდ იქნა შესწავლილი და განხილული ევროპული სასამართლოს მიერ საქმეში „ნიდბალა პოლონეთის წინააღმდეგ“. ევროპულმა სასამართლომ თავდაპირველად შენიშნა, რომ იმ დროს მოქმედი პოლონეთის კანონმდებლობის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი საქმის სამართალწარმოების დროს ბრალდებას პროკურორები ახორციელებდნენ. ეს უკანასკნელნი ექვემდებარებოდნენ გენერალურ პროკურორს, რომელიც ამავე დროს იუსტიციის მინისტრის მოვალეობას ასრულებდა. ამან არასაკამათო გახადა, რომ პროკურორები თავიანთი უფლებამოსილების განხორციელებისას ექვემდებარებიან იმ ხელისუფლების ზედამხედველობას, რომელიც აღმასრულებელ შტოს განეკუთვნება. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ მათი, როგორც საჯარო ინტერესების

²⁶¹ „ბრინკატი იტალიის წინააღმდეგ“ (*Brinca v. Italy*), 1992 წლის 26 ნოემბერი.

²⁶² „ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Assenov and others v. Bulgaria*), 1998 წლის 28 ოქტომბერი.

დამცველის, როლი, წამოჭრილი პოლონეთის მთავრობის მიერ, არ შეიძლება, ანიჭებდეს მათ სასამართლოს სტატუსს. რადგან პროკურორები საგამოძიებო და ბრალდების ფუნქციებს ასრულებენ, ისინი სისხლის სამართალწარმოების მხარედ უნდა განიხილებოდნენ. შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ პოლონეთის სამართლებრივ სისტემაში პროკურორი „სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილი მოხელე“ არ იყო. ის ფაქტი, რომ პროკურორის გადაწყვეტილების საფუძველზე დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირებს პატიმრობის წინააღმდეგ საჩივრის მოსამართლის წინაშე შეტანა შეეძლოთ, ხარვეზის გამოსწორების საშუალებად არ განიხილებოდა, რადგან პატიმრობის შესახებ გადაწყვეტილებები პროკურორების მიერ მიიღებოდა. ევროპული სასამართლოს არგუმენტის თანახმად, სასამართლო გადასინჯვა არ იყო ავტომატური, იგი განმცხადებლის მიერ სასამართლოში შეტანილ საჩივარზე იყო დამოკიდებული. ამასთან, როგორც ევროპის სასამართლომ აღნიშნა, პოლონეთის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა დაცვის რაიმე გარანტიას იმ რისკის წინააღმდეგ, რომ იმავე პროკურორს, რომელმაც მიიღო გადაწყვეტილება განმცხადებლის წინასწარი პატიმრობის შესახებ, მოგვიანებით მონაწილეობა არ მიეღო ბრალდებაში.²⁶³

2. უფლებამოსილი სასამართლო ორგანოს როლი

მოსამართლემ, რომლის წინაშეც პირი წარდგება, პატიმრობის ვადის გაგრძელების (იმ მოთხოვნის თანახმად, რომ ნებისმიერი დაპატიმრებული პირი გასამართლებელი უნდა იქნეს „გონივრულ ვადაში“) ან შეწყვეტის საკითხი უნდა გადაწყვიტოს. ნებისმიერ გადაწყვეტილებას ამ საკითხთან დაკავშირებით სავალდებულო ძალა უნდა ჰქონდეს. გადამწყვეტ საკითხად გვევლინება შემდეგი: მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი ადგენს არჩევანის საშუალებას გათავისუფლებასა და გონივრულ ვადაში გასამართლებას შორის, მაგრამ პატიმრობის ვადის გაგრძელება კი გამართლებელი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც საამისოდ არსებობს საქმესთან დაკავშირებული და საკმარისი მიზეზები (როგორებიცაა მიმალვის, მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის, ახალი დანაშაულის ჩადენის ან საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის საფრთხე). თუმცა შესაძლოა, აქედან ერთი ან მეტი მიზეზი პირის თავდაპირველად დაპატიმრებისას არსებობდეს, მაგრამ დროის გასვლასთან ერთად მნიშვნელობა დაკარგოს და მაშინ პირი უნდა გათავისუფლდეს.²⁶⁴

უფრო მეტიც, თუ არსებობს პირის პატიმრობის ვადის გაგრძელების გამამართლებელი მიზეზი, მაინც სრულად მოქმედებს მოთხოვნა, რომ წინასწარი პატიმრობის პერიოდი არაგონივრული არ უნდა იყოს. აღნიშნული უნდა გადაწყდეს როგორც სამართალწარმოების სირთულის, ასევე საქმის მომზადების დროს აქტიურობის ხარისხის მხედველობაში მიღებით. ხანგრძლივი უმოქმედება, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეში „*თოსი ავსტრიის წინააღმდეგ*“, აუცილებლად მიგვიყვანს კონვენციის დარღვევამდე. იგივე გადაწყვეტილება ხაზს უსვამს სასამართლოს პასუხისმგებლობას, უზრუნველყოს საქმის ყოველგვარი დაყოვნების გარეშე სასამართლოსთვის გადაცემა. ამ მოვალეობის შესასრულებლად მოსამართლე მზად უნდა იყოს, რომ დაწვრილებით განიხილოს როგორც თავდაპირველი პატიმრობის საფუძველი – რაც შეიძლება სრულიად შეუსაბამო იყოს – ასევე მისი ვადის გაგრძელებისთვის წარდგენილი მიზეზები. სასამართლო ზედამხედველობასთან დაკავშირებული შიში ხშირად გამომდინარეობს მცდარი შეხედულებიდან, რომ ეს აუცილებლად განაპირობებს დამნაშავეების გათავისუფლებას სასამართლო

²⁶³ „ნიდბალა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Niedbala v. Poland*), 2000 წლის 4 ივლისი.

²⁶⁴ „ლეტელიე საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Letellier v. France*); „ტომაზი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ (*Tomasi v. France*).

განხილვამდე და, ამდენად, ამ უკანასკნელთ გაქცევის ან სხვა დანაშაულის ჩადენის საშუალება მიეცემათ. თუმცა გათავისუფლება ავტომატურად არ ხდება. მოსამართლე ვალდებულია, გამოიკვლიოს პატიმრობის საქმე და გასცეს დაპატიმრების ბრძანება, თუ წარმოდგენილია იურიდიული ძალის მქონე დასაბუთებული მიზეზები. ამისთვის არ არის საკმარისი იმის განცხადება, რომ არსებობს მიმალვის საშიშროება ან მოწმეებზე ზემოქმედების შიში; უნდა არსებობდეს ამის მტკიცებულება და შესწავლილი უნდა იქნეს მისი საფუძვლიანობა (ისევე, როგორც ყველა მტკიცებულებისა). ამგვარად, მოწმეზე ზემოქმედება ნაკლებად დამაჯერებელი მიზეზია, როდესაც ფიცით უკვე მიცემულია ჩვენებები. ამასთან, მოსამართლის მიერ ჩამოყალიბებული მოტივები რეალური უნდა იყოს და არა ფორმალური,²⁶⁵ ნათელს უნდა ჰყენდეს გათავისუფლების შესახებ საჩივრის არდაკმაყოფილების მიზეზებს. ამდენად, ავტომატური უარი, ისევე, როგორც დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილებები, არ არის მისაღები.

22. კომენტარი

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული გარანტია უმნიშვნელოვანესია იმ ქვეყნებში, სადაც არსებობს პოლიციის მხრიდან სისატიკის თუ წამების პოტენციური საშიშროება. ეს არის ერთი იმ გარანტიათაგან, რომლებიც მიზნად ისახავს ადამიანის დაცვას სახელმწიფოს მხრიდან მის თავისუფლებაში თვითნებური ჩარევისაგან დაკავებაზე სასამართლო ხელისუფლების კონტროლის დაწესების გზით.

კონსტიტუციის ერთადერთი დებულება, რომელიც შემხებლობაშია მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტთან, მოცემულია მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტში, რომელიც კონვენციის დებულებაში განსაზღვრული სამი კომპონენტიდან დაკავებისა და დაპატიმრების სასამართლო კონტროლს ეხება: „დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლება შეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არაუგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების აღკვეთის სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.“

კონსტიტუციური დებულების შემდგომ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით,²⁶⁶ გამოძიებული ან, შესაბამისად, პროკურორი, ბრალდების წაყენების შემდეგ, უფლებამოსილია, მიმართოს მოსამართლეს შუამდგომლობით დაპატიმრების, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, შეფარდების თაობაზე. ბრალდებული შეიძლება იყოს დაკავებული არა უმეტეს 24 საათისა, ვიდრე მოსამართლე გამოიტანს გადაწყვეტილებას.

ზემოთ განხილული იქნა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ის ხარვეზი, რომ მკაფიოდ არ არის გამოკვეთილი ბრალდებულის სასამართლოს წინაშე ფიზიკური წარდგენის ვალდებულება, და აღნიშნული იქნა შესაბამისი ორგანოების პრაქტიკაში წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის მიერ გამოვლენილი დარღვევების შესახებ.

არამართებული მოპყრობის წინააღმდეგ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის გარანტიების კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ზოგადად არაფერს ამბობს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების საკითხის გადაწყვეტისას მოსამართლის ვალდებულებებზე. მე-2 ნაწილის შესაბამისად, მოსამართლე ისმენს დაპატიმრებული ბრალდებულისა და მისი დამცველის, აგრეთვე პროკურორისა და იმ გამოძიებლის განმარტებებს, რომელმაც

²⁶⁵ როგორც ამას ადგილი ჰქონდა *მანსურის (Mansur)* საქმეში, 1995 წლის 8 ივნისი.

²⁶⁶ 160-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

მოსამართლეს მიმართა შუამდგომლობით ბრალდებულის დაპატიმრების შესახებ. იმავდროულად, 146-ე მუხლის მე-8 ნაწილი უფლებამოსილს ხდის მომკვლევს ან გამომძიებელს, დაკავების მთელი ვადის განმავლობაში ჩაატაროს საგამომძიებო მოქმედებები, *inter alia*, დაკავების კანონიერების შესამოწმებლად. სხვა მხრივ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი აკმაყოფილებს სხვა მოთხოვნებს მოსამართლის უფლებამოსილებაზე პირის გათავისუფლებასთან დაკავშირებით.

კონსტიტუცია და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კონვენციასთან შესაბამისობაშია იმ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, რომ პირი უნდა წარდგეს მოსამართლის წინაშე „სასწრაფოდ,” იმით, რომ ორივე მოკლე ვადებს ითვალისწინებს. მაგრამ, როგორც ეს პრაქტიკაში ხდება, ბრალდების მხარეს ტენდენცია აქვს, გადადოს დაკავებულის წარდგენა მოსამართლის წინაშე უკანასკნელ მომენტამდე (წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის მოხსენების მიხედვით, ეს ვადა ხშირად აჭარბებს თვით ფიქსირებულ ვადასაც და შეიძლება აღწევდეს 7 დღესაც კი გამოძიების ინტერესებში²⁶⁷). კონსტიტუციისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზემოაღნიშნული ფორმულირება ხელს უწყობს ასეთ გაჭიანურებას.

3. ზედამხედველობის ვადა

სასამართლო ზედამხედველობის მოთხოვნის არსებითი ასპექტია ის, რომ იგი თავდაპირველ ეტაპზე „დაუყოვნებლივ“ უნდა განხორციელდეს. ეს ტერმინი პირის პატიმრობასთან დაკავშირებით ნებისმიერი თვითნებობის უპირობო აკრძალვიდან მომდინარეობს. დაუყოვნებლობის მოთხოვნა თავდაპირველი დაპატიმრების აქტსა და იმ მომენტს შორის ინტერვალის ზღვრულ ვადას ადგენს, როდესაც ის სასამართლო ზედამხედველობას პირველად დაექვემდებარა. ის ასევე მიუთითებს, რომ საერთაშორისო სტანდარტები მოითხოვს პატიმრობაზე უფლებამოსილი ორგანოებისაგან, შესაძლებლობა მისცენ სასამართლოებს, განახორციელონ ზედამხედველობა პირველსავე რეალურ შემთხვევაში ნებადართული მაქსიმალური ინტერვალის ფარგლებში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ზღვრული ვადა ინდივიდუალური საქმის გარემოებების ჯეროვანი გათვალისწინებით უნდა გამოიყენებოდეს.

ყოფილა საქმეები, როდესაც პატიმრობა გაცილებით მეტხანს გაგრძელდა, ვიდრე ეს გონივრულად შეიძლებოდა მისაღებად ჩათვლილიყო. ევროპულმა სასამართლომ ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე დაადგინა დარღვევა საქმეში „*მაკოფი შვედეთის წინააღმდეგ*“; რომელშიც ბრალდებულის დაპატიმრებიდან სასამართლოს წინაშე პირველად წარდგენამდე 15 დღე იყო გასული. სასამართლო ზედამხედველობის 3 თვით დაყოვნება საქმეებში „*ასენოვი და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ*“ და „*ჯეხიუსი ლიტვის წინააღმდეგ*“ ასევე დაუყოვნებლობის მოთხოვნის დარღვევად იქნა მიჩნეული. დარღვევას ჰქონდა ადგილი საქმეშიც „*ვან დერ სლუისი, ზაოდერველდი და კლაპე ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“; სადაც დაყოვნება თერთმეტიდან თოთხმეტ დღემდე გრძელდებოდა (საქმე სამხედრო ბრძანებების დარღვევას ეხებოდა და მხედველობაში იქნა მიღებული სამხედრო სამსახურისა და მართლმსაჯულების მოთხოვნების თავისებურებები). ამასთან, ვალდებულების დარღვევა დადგინდება მაშინაც, როდესაც შუალედები ასეთი უკიდურესი არ არის. ასე რომ, ხუთი და ექვსი დღით დაყოვნების დასაშვებობაში ევროპული სასამართლოს დარწმუნება ვერ მოხერხდა.²⁶⁸ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქმეში „*სკოოვ შტრიომი*

²⁶⁷ წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის მიერ საქართველოს მთავრობისადმი წარდგენილი მოხსენება, მე-18 პუნქტი.

²⁶⁸ შესაბამისად, „*კოსტერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“ (*Koster v. the Netherlands*) და „*დე იონგი, ბალჯეტი და ვან დენ ბრინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ*“ (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*).

შედეგთა წინააღმდეგ“ სასამართლოს წინაშე წარდგენის ექვსი დღით დაყოვნების შესახებ საჩივარი მეგობრული მორიგებით გადაწყდა.

სასამართლო ზედამხედველობის ვადების დადგენის თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმეა „ბროუგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, რომელშიც არა მარტო დადგინდა, რომ ოთხი დღისა და ექვსი საათის პერიოდი მეტისმეტად ხანგრძლივია, არამედ გარკვეულწილად ნათელი მოეფინა თავდაპირველი დაპატიმრების შემდეგ პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენის ვალდებულების უშუალო მიზანს. ბროუგანის საქმეზე დაკავებული იყო ეჭვმიტანილი ტერორისტი. მართალია, ევროპული სასამართლო დაეთანხმა იმას, რომ ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის სპეციფიკურ გარემოებებს შეუძლია ზეგავლენა მოახდინოს სასამართლო ზედამხედველობას დაქვემდებარებად პატიმრობის ხანგრძლივობაზე, საქმის კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე დადგინდა დაუყოვნებლობის მოთხოვნის დარღვევა. თუმცა ევროპული სასამართლო მზად იყო, დაედასტურებინა ისეთ პრობლემებზე რეაგირების აუცილებლობა, როგორც არის დასაშვები და სასარგებლო მტკიცებულებების შეგროვებისას წარმოქმნილი სიძნელეები, სასამართლო ექსპერტიზისთვის საჭირო დრო და ასეთ საქმეებში არსებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობა, მაგრამ სასამართლო გაჭიანურებას მხოლოდ შეზღუდულ ფარგლებში უშვებდა, ვინაიდან ესმოდა ცნების – „დაუყოვნებელი“ – და ამ მოთხოვნის მნიშვნელობა. ევროპის სასამართლომ დაადგინა, რომ

„საქმის სპეციფიკური გარემოებებისთვის ისეთი მნიშვნელობის მინიჭება, რომ გამართლებული იქნეს პატიმრობის ასეთი ხანგრძლივი პერიოდი მოსამართლის ან სხვა სასამართლო მოხელის წინაშე წარდგენის გარეშე, სიტყვის „დაუყოვნებელი“ ცხადი მნიშვნელობის დაუშვებლად ფართო განმარტება იქნებოდა.“

ასეთი განმარტება

„მნიშვნელოვნად შეასუსტებდა მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის საპროცესო გარანტიას პირის საზიანოდ და ამ დებულებით დაცული უფლების არსისთვის არასახარბიელო შედეგებს გამოიწვევდა.“

ამრიგად, არ იყო გასაკვირი, რომ სხვა საქმეში, რომელიც ტერორისტების მიერ შექმნილ პრობლემას ეხებოდა, ევროპულმა სასამართლომ თორმეტიდან თოთხმეტ დღემდე პატიმრობა სასამართლო ზედამხედველობის გარეშე მიუღებლად მიიჩნია.²⁶⁹

იმ შემთხვევებში, როდესაც საქმე სამხედრო დანაშაულისათვის ჯარისკაცების პატიმრობას ეხებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპის სასამართლომ გაითვალისწინა სამხედრო ცხოვრების მოთხოვნების აუცილებლობა,²⁷⁰ კვლავ მიუთითა დაუყოვნებლობის მოთხოვნის მნიშვნელობაზე.

თავისუფლების აღკვეთის ხანგრძლივობა მისი გაგრძელების შესახებ სასამართლოს საჩქაობად იმაზე მეტ დროს არ უნდა აღემატებოდეს, რაც ნამდვილად აუცილებელია ეჭვმიტანილის საკითხის წარმოებისთვის. აღნიშნული წარმოების ძირითადი ელემენტებია: ამა თუ იმ ადგილას პირის დაპატიმრების შემდეგ მისი პოლიციის განყოფილებაში წაყვანის საჭიროება; პირისაგან საქმესთან შემხებლობაში არსებული სასამართლო მტკიცებულებების მოპოვების აუცილებლობა; დაკითხვის ჩატარების საჭიროება ვინაობის დასაზუსტებლად და იმის გამოსარკვევად, ხომ არ

²⁶⁹ „საკიკი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Sakik and Others v. Turkey*), 1997 წლის 26 ნოემბერი.

²⁷⁰ როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეებში „დე იონგი, ბალჯეტი და ვან დენ ბრინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*); „კოსტერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Koster v. the Netherlands*); „ვან დერ სლუისი, ზაოდერველდი და კლაპე ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Van der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v. the Netherlands*).

შესუსტდა თავდაპირველი ეჭვები, აგრეთვე იმ მტკიცებულების ადგილმდებარეობის დასადგენად, რომელსაც განადგურების საფრთხე ემუქრება; სხვა დასაკავებელი ეჭვმიტანილების გაფრთხილების და, შესაბამისად, მიმალვის თავიდან აცილების აუცილებლობა; პოლიციის განყოფილებიდან პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენის საჭიროება. მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი წინასწარი მოქმედებების შესასრულებლად აუცილებელი დრო (განსხვავებით მთლიანი გამოძიებისაგან) თითოეული საქმის გარემოებების მიხედვით იცვლება, ზოგადად, ყველა მათგანის შესრულების მაქსიმალური დრო ერთი ან ორი დღე უნდა იყოს. სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობებით ასეთი ვადებია გათვალისწინებული და ევროპის კომისიამაც ანალოგიურად არაპრობლემურად მიიჩნია ამ პერიოდის განმავლობაში დაპატიმრებული პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენა.²⁷¹

ის ფაქტი, რომ მოცემულ საქმეში პატიმრობასა და სასამართლო ზედამხედველობას შორის შუალედი ზემოთ აღნიშნულ პერიოდს აღემატებოდა, საერთაშორისო სტანდარტის დარღვევას ავტომატურად არ იწვევს. ამასთან, დამატებითი დრო მისაღებად რომ ჩაითვალოს, აუცილებლად განპირობებული უნდა იყოს კონკრეტული გარემოებებით. ამგვარი სიტუაცია შესაძლოა მაშინ, როდესაც დაპატიმრება მოხდება ისეთ ადგილას, საიდანაც პოლიციის უახლოეს განყოფილებამდე მისვლას ერთ დღეზე მეტი დრო სჭირდება,²⁷² როდესაც დაკავების ოპერაცია განსაკუთრებით რთულია და ბევრ ეჭვმიტანილს მოიცავს, როდესაც ეჭვმიტანილისაგან მნიშვნელოვანი მტკიცებულების ამოღება დიდ დროს საჭიროებს (მაგალითად, როდესაც ეჭვმიტანილს მტკიცებულება გადაყლაპული აქვს), ანდა როდესაც მოპასუხის ავადმყოფობა შეუძლებელს ხდის მისი ჰოსპიტალიზაციის პერიოდში მოსამართლის წინაშე წარდგენას.²⁷³ მიუხედავად ამისა, დაუყოვნებლობის მოთხოვნა, რომელიც ევროპული სასამართლოს მიერ უმნიშვნელოვანესად არის მიჩნეული, მრავალ საქმეში აშკარად დაირღვეოდა, თუ პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენა დადგენილ ორმოცდარვა საათიან ვადას რამდენიმე საათზე მეტი ხნით გადასცილდებოდა. ეს რამდენიმე საათი უნდა იყოს ის ნორმა, რომლის მეშეობითაც დაკავების აუცილებლობა უნდა განისაზღვროს.

მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ გამართლებულად არ ჩაითვლება სამართალწარმოების იმ ინსტიტუციური თუ პრაქტიკული დამაბრკოლებელი მიზეზებით გაჭიანურება, რომელთა დაძლევა სათანადო დაგეგმვითა და რეორგანიზაციით იყო შესაძლებელი. ამგვარად, საქმეში „კოსტერი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ დარღვევა დადგინდა იმ განცხადების მიუხედავად, რომ დაპატიმრებული პირის სამხედრო სასამართლოს წინაშე ხუთ დღეზე ადრე წარდგენას სამხედრო მანევრებმა შეუშალა ხელი. ევროპულმა სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მანევრები დაუგეგმავი კი არ იყო, არამედ ტარდებოდა

„პერიოდულად, ასე რომ, განჭვრეტადი იყო. ისინი არავითარ შემთხვევაში არ აბრკოლებდა სამხედრო ხელისუფლებას, უზრუნველყო, რომ სამხედრო სასამართლო, საჭიროებისამებრ, კონვენციის მოთხოვნების შესასრულებლად საკმარისად სწრაფად, შაბათს ან კვირას, შემდგარიყო.“

უეჭველად იგივე რეაგირება იქნება იმ შემთხვევაშიც, როცა თავის გამართლების საბაბად მოსამართლეთა ნაკლებობა გამოიყენება, თუ ეს არ არის დროებითი საკითხი, გამოწვეული ავადმყოფობით (მაგალითად, გრიპის ეპიდემიით). ხსენებული ასევე გულისხმობს, რომ ოფიციალური დასვენების დღე არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს იმ დროის გასახანგრძლივებლად, რომლის განმავლობაშიც

²⁷¹ იხ. „იქსი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (X. v. the United Kingdom) და „იქსი ბელგიის წინააღმდეგ“ (X. v. Belgium).

²⁷² იხ. „რიგოპულოსი ესპანეთის წინააღმდეგ“ (Rigopoulos v. Spain).

²⁷³ იხ. „იქსი ბელგიის წინააღმდეგ“ (X v. Belgium).

პატიმარი სასამართლოს წინაშე უნდა წარდგეს. ევროპული სასამართლოს ცალსახა მითითება უქმე დღეებში სასამართლო განხილვის ჩატარებაზე ნათელს ხდის, რომ სახელმწიფოს ეკისრება პასუხისმგებლობა, უზრუნველყოს მოსამართლის ხელმისაწვდომობა პატიმრობაზე ზედამხედველობის განსახორციელებლად იმ დღეებშიც, როცა სასამართლოები, ჩვეულებრივ, არ მუშაობენ. ეს არგუმენტაცია თანაბრად ეხება პატიმრობის ხანგრძლივობასაც. ის ფაქტი, რომ პატიმრობის ვადის დინება სასამართლოში სამუშაო დღის დამთავრების შემდეგ იწყება, არ არის თავისთავად გამამართლებელი პირობა იმისთვის, რომ შესაბამისი პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენა მეორე სამუშაო დღისთვის იქნეს გადადებული. ასეთ შემთხვევაში ხელმისაწვდომი უნდა იყვნენ მოსამართლეები, რომლებიც პატიმრობაზე ზედამხედველობას სადამოს ან ღამით განახორციელებენ. დაუშვებელია, საკმარისი ფინანსური წყაროების უქონლობითაც კი, პატიმრობაზე ზედამხედველობის განხორციელებისთვის მოსამართლეების ნაკლებობის გამართლება.

23. კომენტარი

უფლება გონივრულ ვადაში განხილვაზე იმ მნიშვნელობით, რომლითაც იგი განმარტებულია ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართლის მნიშვნელობით, არ არის განსაზღვრული არც საქართველოს კონსტიტუციით და არც საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, თუმცა აღსანიშნავია, რომ კონსტიტუციაც და კოდექსიც ითვალისწინებენ თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალურ ვადებს.

კონსტიტუცია ადგენს დაკავებისა და წინასწარი პატიმრობის ვადებს. „დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილის დაკავების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს, ხოლო ბრალდებულის წინასწარი პატიმრობა – 9 თვეს.“²⁷⁴

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი იმეორებს იმ ვადებს, რაც გათვალისწინებულია კონსტიტუციით დაკავებასა და დაპატიმრებასთან დაკავშირებით,²⁷⁵ ამასთან, 162-ე მუხლის მე-8-მე-9 ნაწილები აწესებს სასამართლო განხილვის განმავლობაში პატიმრობას. ამ უკანასკნელი დებულებების კონსტიტუციასთან შესაბამისობა გასაჩივრდა საკონსტიტუციო სასამართლოში სახალხო დამცველის მიერ. მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ ვინაიდან კონსტიტუცია ითვალისწინებს მხოლოდ წინასწარი პატიმრობის ვადას, რაც შეადგენს 9 თვეს, და არაფერს ამბობს სასამართლო განხილვის განმავლობაში პატიმრობაზე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არღვევს ქვეყნის უზენაეს კანონს იმით, რომ შემოაქვს „განსასჯელის“ ცნება და ითვალისწინებს სასამართლოს განმავლობაში პატიმრობას. საკონსტიტუციო სასამართლომ არ დააკმაყოფილა კონსტიტუციური სარჩელი და დაადგინა, რომ ბრალდებულის და განსასჯელის საპროცესო სტატუსი განსხვავებულია და თუმცა კონსტიტუცია მოიხსენიებს ამათაგან მხოლოდ პირველს და არას ამბობს მეორეზე, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კონსტიტუციით გაუთვალისწინებელი საპროცესო ცნების შემოტანით მას ეწინააღმდეგება.²⁷⁶

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილების შემდგომ პირი დაკავებულად შეიძლება ჩაითვალოს იმ მომენტიდან, როცა დაკავებისთვის საანგებოდ უფლებამოსილი პირი კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და საფუძველზე შეუზღუდავს ადამიანს საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებულ თავისუფლებას.

²⁷⁴ მე-18 მუხლის მე-6 პუნქტი.

²⁷⁵ მუხლები: 12 მე-3 ნაწილი; 146 მე-7 ნაწილი; 152 მე-4 ნაწილი.

²⁷⁶ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილება.

პირის დაკავებიდან ან დაპატიმრების მომენტიდან დაპატიმრების თავდაპირველი ვადა დაფიქსირებულია 3 თვით წინასწარი გამოძიების განმავლობაში. ეს ვადა წყდება პროკურორის მიერ საქმის სასამართლოსთვის გადაცემის დღეს.²⁷⁷ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის აღნიშნული დებულება არ აძლევს საშუალებას მოსამართლეს, რომელიც უფარდებს აღკვეთის ღონისძიებას, განსაზღვროს თავისუფლების აღკვეთის გონივრული ვადები თითოეული კონკრეტული საქმის სპეციფიკური გარემოებების ჭრილში. მოსამართლე ვალდებულია, ავტომატურად შეუფარდოს სამი თვის ფიქსირებული ვადა. იგივე ეხება დაპატიმრების ვადის შემდგომ გაგრძელებას მოსამართლის მიერ 1 თვის ფიქსირებული ვადით, როდესაც ბრალდებული არღვევს მისთვის შერჩეულ ნაკლებად მკაცრ აღკვეთის ღონისძიებას პატიმრობის სამთვიანი ვადის ამოწურვის შემდეგ ან თუ მას უფრო მძიმე ბრალდება წარედგინება.

ვადის შემდგომი გაგრძელება დაიშვება კიდევ ერთი თვით, როდესაც საქმე ბრუნდება დამატებითი გამოძიებისთვის.²⁷⁸

6 თვემდე ვადის გაგრძელება მოსამართლის მიერ დაიშვება გამოძიებლის მოტივირებული შუამდგომლობით და პროკურორის თანხმობით „საქმის სირთულის გამო გამოძიების დამთავრების შეუძლებლობის გამო“.²⁷⁹

დაპატიმრების ვადის შემდგომი გაგრძელება 8 თვემდე შეიძლება მოსამართლის მიერ გამოძიებლის მოტივირებული შუამდგომლობით და პროკურორის თანხმობით „საქმის მომეტებული სირთულის გამო“.²⁸⁰

განსაკუთრებულ შემთხვევაში, გამონაკლისის სახით, გამოძიებლის შუამდგომლობითა და გენერალური პროკურორის თანხმობით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის კოლეგიის მოსამართლე უფლებამოსილია, გააგრძელოს პატიმრობის ვადა 9 თვემდე. ამ ვადის გასვლის შემდეგ პატიმარი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.²⁸¹

განსასჯელის პატიმრობის ვადა რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მიერ საქმის განხილვის განმავლობაში სასამართლოსათვის საქმის გადაცემიდან განაჩენის გამოტანამდე არ შეიძლება აღემატებოდეს 12 თვეს. განსაკუთრებულ შემთხვევაში ეს ვადა შეიძლება გაგრძელებული იქნეს კიდევ 6 თვით საქმის განმხილველი სასამართლოს წარდგინებით უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის მიერ. სასამართლო განხილვის განმავლობაში პატიმრობის ვადის შემდგომი გაგრძელება დაუშვებელია.²⁸²

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლეს სასამართლოებში და თბილისისა და ქუთაისის საოლქო სასამართლოებში საქმის პირველი ინსტანციით, სააპელაციო და საკასაციო წესით განხილვისას განსასჯელის (მსჯავრდებულის) პატიმრობის საერთო ვადა, განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე, არ შეიძლება აღემატებოდეს 24 თვეს.

განსაკუთრებულ შემთხვევაში, საქმის განმხილველი სასამართლოს წარდგინებით, ეს ვადა კიდევ 6 თვემდე შეიძლება გააგრძელოს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ. განსასჯელის (მსჯავრდებულის) პატიმრობის ვადის შემდგომი გაგრძელება არ დაიშვება.²⁸³

ამრიგად, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს ფიქსირებულ ვადებს, რომლებიც თანაბრად უნდა გაგრძელდეს სხვადასხვა გარემოებებზე. უფრო მეტიც, დაპატიმრების ვადის გაგრძელების თაობაზე გამოტანილ გადაწყვეტილებებში

²⁷⁷ სსსკ 162-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

²⁷⁸ სსსკ 162-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

²⁷⁹ იქვე.

²⁸⁰ იქვე.

²⁸¹ იქვე.

²⁸² სსსკ 162-ე მუხლის მე-8 ნაწილი.

²⁸³ სსსკ 162-ე მუხლის მე-9 ნაწილი.

მოსამართლეები კვლავ მიუთითებენ მძიმე დანაშაულის ჩადენის ბრალდების არსებობაზე, რომელმაც ჯერ კიდევ თავდაპირველი დაპატიმრების საფუძველი შეადგინა, და სხვა ბრალდებებზე, რაც თუმცა შესაბამისობაშია მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტთან, მაგრამ მეტად აღარ ამართლებს თავისუფლების შემდგომ აღკვეთას მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით.

მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი მოითხოვს დაპატიმრების შესატყვისი ხანგრძლივობის შეფასებას. 3 თვის თუ სხვა შემდგომი ფიქსირებული ვადები ვერ აკმაყოფილებს მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის ამ მოთხოვნას.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში არ არის მოცემული ქმედითი გარანტია სამართალწარმოების დაჩქარებისთვის. ერთადერთი, რასაც იგი ეხება, არის იმ მიზეზთა ჩამონათვალი, რომელთა გამოც გამოძიება გაჭიანურდა გამოძიებლის დასაბუთებულ შუამდგომლობაში დაპატიმრების ვადის გაგრძელების თაობაზე, რომელსაც მხარს უჭერს პროკურორი და წარედგინება მოსამართლეს.²⁸⁴ კოდექსი არ ითვალისწინებს შემდგომ დაკონკრეტებას მისაღებ ღონისძიებათა თუ გაჭიანურების მომავალში თავიდან აცილების შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს სამართალწარმოების გაჭიანურების წინააღმდეგ გასაჩივრების უფლებას.

სხვაგან სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს ღონისძიებებს სამართალწარმოების დასაჩქარებლად დაპატიმრებულის უფლებების შეზღუდვის ხარჯზე. სახელდობრ, ბრალდების მხარე უფლებამოსილია, უარი უთხრას პირს დამცველის შეცვლაზე თუ დასაცავი პირი მიზნად ისახავს ამით სამართალწარმოების გაჭიანურებას (78-ე მუხლის მე-6 ნაწილი; 82-ე მუხლის მე-7 ნაწილი). 406-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, თუ პროცესის მონაწილე საქმის მასალების შესწავლას განზრახ აჭიანურებს, გამოძიება უფლებამოსილია, დანიშნოს გონივრული და საკმარისი ვადები საქმის მასალების გასაცნობად.

სისხლის სამართალწარმოების ხანგრძლივობის გონივრულობის საკითხი დასმული იქნა საკონსტიტუციო სასამართლოს წინაშე სახალხო დამცველის მიერ. მოსარჩელე ამტკიცებდა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 162-ე მუხლის მე-7 ნაწილის და 406-ე მუხლის მე-4 ნაწილის არაკონსტიტუციურობას, რომელთა მიხედვითაც, ბრალდებულისა და მისი დამცველის მიერ საქმის მასალების გაცნობის დრო არ შედის წინასწარი გამოძიებისა და პატიმრობისა ვადაში. კონსტიტუციური სარჩელი მიღებული იქნა არსებითად განსახილველად და დაკმაყოფილებული იქნა. სადავო ნორმები ძალადაკარგულად გამოცხადდა. საგამოძიებო ორგანოებისთვის სირთულეების თავიდან არიდების მიზნით, გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის პირველი და მეორე პუნქტების აღსრულება 2004 წლის 25 სექტემბრამდე გადაიდო.

4. საგანგებო მდგომარეობა

სიტუაცია, რომელშიც განხორციელებულმა პატიმრობამ *ბროუგანის* საქმეს მისცა დასაბამი, გამოუცხადებელ საგანგებო მდგომარეობას შეადგენდა და, ამდენად, არ შეიძლებოდა იმის მტკიცება, რომ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მოთხოვნების შეუსრულებლობა შეიძლებოდა გამართლებული ყოფილიყო ევროპული კონვენციის მე-15 მუხლით გათვალისწინებული გადახვევის საფუძველზე. გაერთიანებულმა სამეფომ ამგვარი გადახვევის გაკეთების დროს იხელმძღვანელა *ბროუგანის* საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით, რომლის ეფექტიანობაც შემდგომში დაწვრილებით განიხილა ევროპის სასამართლომ საქმეში „*ბრანიგანი და მაკბრაიდი გაერთიანებული*“

²⁸⁴ სსსკ 163-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

სამეფოს წინააღმდეგ²⁸⁵ მოცემულ საქმეზე დაპატიმრებასა და სასამართლო ზედამხედველობას შორის ინტერვალები ოთხი დღის, ექვსი საათისა და ოცდახუთი წუთიდან ექვს დღესა და ოთხმეტნახევარ საათამდე გრძელდებოდა. ევროპული სასამართლო დაეთანხმა იმასაც, რომ ადგილი ჰქონდა რეალურ საგანგებო მდგომარეობას, და იმასაც, რომ სასამართლო ზედამხედველობის გარეშე შვიდ დღემდე გაგრძელებული პატიმრობა გადახვევის დასაშვებ ფარგლებში შეიძლებოდა მოხვედრილიყო. ამ დასკვნის გამოტანისას სასამართლოზე განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა გაერთიანებული სამეფოს შემოფოტებამ იმ ინფორმაციის ხასიათთან დაკავშირებით, რომელიც სასამართლო კონტროლის განხორციელებისას შესაძლოა გამჟღავნებულიყო, აგრეთვე საფრთხემ, რომ პატიმრობის ვადის გაგრძელებაში სასამართლოს ჩარევა სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობაში საზოგადოების რწმენას ძირს გამოუთხრიდა გარკვეულწილად სასამართლოს შემადგენლობის მცირერიცხოვნობისა და ტერორისტების თავდასხმისგან დაუცველობის გამო. ის, რომ აღნიშნულ საქმეზე გადახვევის მიღება ასევე გამართლებულად ჩაითვადა, აიხსნება იმით, რომ მუდმივად ხელმისაწვდომი იყო როგორც *habeas corpus* (რომელიც, როგორც წესი, არ მოითხოვდა პირის დაპატიმრების საფუძვლის იმავე დეტალების გამჟღავნებას), ისე დაპატიმრებიდან ორმოცდარვა საათის შემდეგ ადვოკატის დახმარებაზე შეუზღუდავი უფლება. თუმცა აღნიშნულ გადაწყვეტილებას ევროპული სასამართლოს ოთხი მოსამართლის აქტიური განსხვავებული მოსაზრება დაუპირისპირდა, მან ნათელი გახადა, რომ არსებობს ისეთი გარემოებები, როდესაც პატიმრობაზე სასამართლოს ავტომატური ზედამხედველობა ამგვარი ხანგრძლივი პერიოდით შეიძლება გადაიდოს. და მაინც, ასეთი ნაბიჯის გამონაკლისი ხასიათი ხაზგასმულია როგორც საგანგებო მდგომარეობის რეალურად არსებობის დემონსტრირების საჭიროებით, რაც, თავის მხრივ, სასამართლო ზედამხედველობას უნდა ექვემდებარებოდეს, ასევე იმ მნიშვნელობით, რაც დაპატიმრებული პირების უმწვეო მდგომარეობით შესაძლო ბოროტად სარგებლობის წინააღმდეგ მიმართულ დაცვის გარანტიებს ენიჭება. უფრო მეტიც, გადაწყვეტილებას სასამართლო ზედამხედველობის განუსაზღვრელი ვადით შეჩერება არ დაუშვია. შვიდი დღე დასაშვები ვადის მაქსიმუმი იყო. ამ ზღვარის მნიშვნელობას მომდევნო საქმეებში გაესვა ხაზი, სადაც ტერორიზმის საფრთხის ხასიათი და მასშტაბი, მე-15 მუხლით გათვალისწინებული გადახვევის მიუხედავად, სასამართლო კონტროლის გარეშე ოთხმეტ და ოცდასამ დღემდე პატიმრობის ხანგრძლივობის გამართლებისთვის არ იქნა მიჩნეული საკმარისად.²⁸⁶ ორივე საქმეში თურქეთის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ ტერორისტული საქმიანობის გამოძიება ხელისუფლებას განსაკუთრებულ პრობლემებს უქმნიდა, მაგრამ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელისუფლებამ რეალური ახსნა ვერ მოუძებნა იმას, თუ რატომ მიაყენებდა ზიანს სასამართლოს მიერ პატიმრობის მართლზომიერების შემოწმება გამოძიებას. ადეკვატური ალტერნატიული გარანტიების არარსებობა იყო ის შემდგომი საფუძველი ორივე საქმეში, რომელიც შესაძლებლობას არ აძლევდა თურქეთს, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის შეუსრულებლობა გადახვევის დებულებაზე მითითებით გაემართლებინა; პატიმრებს ხელი არ მიუწვდებოდათ ადვოკატებსა და ექიმებს (გარდა ძალზე შეზღუდული შესაძლებლობისა *დემირის* საქმეში), არ ჰქონდათ ნათესავებისა და მეგობრების მიერ მონახულების უფლება და არ არსებობდა სასამართლოს მიერ მათი პატიმრობის კანონიერების შემოწმების რეალური შესაძლებლობა. თუმცა *დემირის* საქმეში საჩივრის განმცხადებლის ადვოკატის მიერ შეტანა შესაძლებელი იყო, სასამართლომ ეს გასაგები მიზეზების გამო თვითნებური მოპყრობის წინააღმდეგ გარანტიად არ მიიღო, რამდენადაც

²⁸⁵ „ბრანიგანი და მაკბრაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (*Brannigan and McBride v. the United Kingdom*), 1993 წლის 26 მაისი.

²⁸⁶ იხ. „აქსოი თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Aksoy v. Turkey*), 1996 წლის 18 დეკემბერი, და „დემირი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ“ (*Demir and Others v. Turkey*), 1998 წლის 23 სექტემბერი.

პატიმრები სრულ იხოლაციაში იმყოფებოდნენ და, შესაბამისად, ადვოკატთან ურთიერთობის არანაირი შესაძლებლობა არ გააჩნდათ. ნებისმიერ შემთხვევაში, ნაკლებად შესაძლებელია, რომ დაცვის ისეთი გარანტიების არსებობაც კი, რომლებიც ხელმისაწვდომი იყო საქმეში *ბრანიგანი* და *მაკბრაიდი*, გაამართლებდა ისეთი გახანგრძლივებული ვადის პატიმრობას სასამართლო ზედამხედველობის გარეშე, როგორც ამ ორ საქმეში ჰქონდა ადგილი. რაც უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არ არსებობს სასამართლო კონტროლი, მით უფრო მეტია თვითნებური მოპყრობის რისკი და ნაკლებია შესაძლებლობა, რომ ამგვარი პატიმრობა თავისთავად განიხილება საგანგებო მდგომარეობის არსებით შედეგად, რაც არ უნდა იქნებოდა იყოს აღნიშნული მდგომარეობა.

სასამართლო შემოწმება თვითნებური პატიმრობის რისკის მინიმუმამდე დაყვანის უზრუნველყოფაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. თვითნებობა ნებისმიერი ისეთი პატიმრობის აუცილებელი დამახასიათებელი ნიშანია, რომელიც ობიექტურად ვერ მართლდება. მაგალითად, როდესაც პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილმა ხელისუფლების ორგანოებმა შეასრულეს ყველა სათანადო წინასწარი მოქმედება იმგვარად, რომ შეუძლიათ საქმე შემდგომი მსვლელობისთვის წარუდგინონ მოსამართლეს, მაგრამ გარკვეული დროის განმავლობაში ვერ ახერხებენ ამას. აღნიშნული დასკვნა ვრცელდება იმ შემთხვევაზეც, როდესაც საქმის წარმოება აშკარად გაჭიანურდა, რის შედეგადაც ის დრო, რაც დასჭირდა სასამართლოსთვის საქმის გადაცემას, გაცილებით ხანგრძლივია, ვიდრე ამას მსგავსი საქმეები ჩვეულებრივ მოითხოვს.

ეს მოსაზრება განმტკიცებულია ევროპული სასამართლოს აღიარებით, რომ სასამართლო ზედამხედველობის საჭიროება წამოიჭრება მხოლოდ ხელისუფლების მხრიდან პატიმრობის ვადის გაგრძელების სურვილის შემთხვევაში. როგორც ნათელი გახდა საქმეში *„დე იონგი, ბალუე და ვან დენ ბრინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“*; მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის დარღვევას არა აქვს ადგილი, თუ დაპატიმრებული პირი „დაუყოვნებლივ“ გათავისუფლდება, ვიდრე პატიმრობაზე რაიმე სასამართლო კონტროლის განხორციელება არის შესაძლებელი“. ანალოგიურად, საქმეში *„ბროუგანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“* ევროპულმა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, „უზრუნველყოს დაუყოვნებელი გათავისუფლება ან სასამართლო ხელისუფლების წინაშე დაუყოვნებელი წარდგენა“. გათავისუფლებისთვის სასამართლოს თანხმობის მიღება არ არის საჭირო. ეს ფაქტობრივად ნიშნავს, რომ პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილ ხელისუფლების ორგანოებს ეკისრებათ მუდმივი ვალდებულება, პატიმრობის მთელი პერიოდის განმავლობაში განიხილონ, პატიმრობის გაგრძელება რეალურად არის თუ არა გამართლებული და თუ არ არის გამართლებული, დაპატიმრებული პირი დაუყოვნებლივ გაათავისუფლონ. შემდგომში ამ მიდგომამ გამოხმაურება პოვა პირის პატიმრობის ვადის გაგრძელების გონიერულობასთან დაკავშირებით – ე.ი. მას შემდეგ, რაც საწყისი სასამართლო ზედამხედველობა განხორციელებულია. როგორც უკვე განვიხილეთ, სასამართლო განხილვამდე პატიმრობის ვადის გახანგრძლივების გამართლება მხოლოდ მანამდე შეიძლება, სანამ საამისოდ არსებითი და საკმარისი მიზეზები არსებობს. ვინაიდან ძირითადი მოთხოვნა აუცილებლობას მოკლებული პატიმრობის თავიდან აცილებაა, სასამართლოს წინაშე „დაუყოვნებლივ“ წარდგენის ვალდებულება ირღვევა, როდესაც პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილი ხელისუფლება იმაზე უფრო გვიან წარადგენს პირს სასამართლოს წინაშე, ვიდრე ეს საქმის კონკრეტული პირობებიდან გამომდინარეა შესაძლებელი. რამდენადაც განსაკუთრებით რთული ან სამხედრო პირობებთან დაკავშირებული საქმე, შესაძლებელია, მოითხოვდეს მეტ დროს ჩვეულებრივთან შედარებით, ამდენად ნაკლები დრო იქნება საჭირო, როდესაც საქმე ძალიან მარტივია და არ არსებობს პრაქტიკული მიზეზები, რომლებიც ხელს შეუშლიდა პირების სასამართლოს წინაშე დაუყოვნებლივ წარდგენას.

„დაუყოვნებლივ“ წარდგენის მოთხოვნის დაცვა კვლავაც არსებითი მნიშვნელობის გარანტიად რჩება ისეთი პატიმრობის წინააღმდეგ, რომელიც ან თავიდანვე თვითნებურია, ან გარკვეული დროის გასვლასა და პირობების შეცვლასთან ერთად ხდება ასეთი. არ არსებობს იმის მოთხოვნა, რომ პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილმა ორგანოებმა პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენამდე საჭირო წინასწარი პროცედურები აჩქარებით ჩაატარონ, მაგრამ აღნიშნულმა ორგანოებმა აუცილებლად უნდა გამოიჩინონ სათანადო მონდომება, კერძოდ, უზრუნველყონ, რომ სასამართლო ზედამხედველობა შეძლებისდაგვარად მალე განხორციელდეს და, ცხადია, ზემოთ განხილულ ზღვრულ ვადებს არ გადააჭარბონ.

5. განგრძობადი ზედამხედველობა

სასამართლო ზედამხედველობის ასპექტის საბოლოო საკითხია პერიოდული გადასინჯვა, რომლის დროსაც მოსამართლე გახანგრძლივებული პატიმრობის დასაბუთებულობას წყვეტს. ეს ბუნებრივად გამოდინარეობს უკვე განხილული პოზიციიდან, რომ პირობები შესაძლოა შეიცვალოს და თუმცა გამოძიების ადრეულ სტადიაზე შეიძლება არსებობდეს პატიმრობის საფუძველი, უფრო გვიან სტადიაზე იგი შეიძლება ასე აუცილებელი აღარ იყოს. ამიტომ პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილი ხელისუფლების წარმომადგენელი ვალდებულია, წარადგინოს პატიმრობის საქმე სასამართლო ზედამხედველობისთვის რეგულარულ შუალედებში, რაც არ უნდა აღემატებოდეს ერთ ან ორ თვეს. ამ გამუდმებული ზედამხედველობის გარეშე, რომელიც ისევე მკაცრად უნდა ტარდებოდეს, როგორც თავდაპირველი შემოწმება, პირი შეიძლება პატიმრობაში ჰყავდეთ ისე, რომ ეს კონვენციასთან შეუსაბამო იყოს. საქმეში „*ჯესიუსი ლიტვის წინააღმდეგ*“ განმცხადებლის წინასწარი პატიმრობის ერთადერთი მიზეზი დანაშაულის სიმძიმე და საქმის მასალებში მის წინააღმდეგ არსებული მტკიცებულების შეურყეველობა იყო. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მკვლელობის ჩადენის თაობაზე განმცხადებლის წინააღმდეგ არსებული ეჭვი შესაძლოა ამართლებდა მის პატიმრობას თავდაპირველად, მაგრამ არა თითქმის თხუთმეტი თვის განმავლობაში, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ საქმის განმხილველმა სასამართლომ ეჭვი დაუსაბუთებლად მიიჩნია და განმცხადებელი გაამართლა. შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ განმცხადებლის პატიმრობა მეტისმეტად გახანგრძლივებულად მიიჩნია.

VI თავი: პატიმრობის მართლზომიერების გასაჩივრება

მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებულ სასამართლო ზედამხედველობასთან ერთად, რომელიც პატიმრობაზე უფლებამოსილი ორგანოების მიერ უნდა იყოს ინიცირებული, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი უზრუნველყოფს პატიმრის უფლებას, პატიმრობის მართლზომიერების გასაჩივრების მიზნით წამოიწიოს სამართალწარმოება სასამართლოში, რომელმაც საჩივარი სწრაფად უნდა განიხილოს და პატიმრობის არამართლზომიერების შემთხვევაში მიიღოს გადაწყვეტილება გათავისუფლების შესახებ. მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი მოითხოვს, რომ არსებობდეს *habeas corpus*-ის მსგავსი საშუალება, რომლის მიხედვითაც პირის პატიმრობის კანონიერების შემოწმება იქნება შესაძლებელი. ამ დებულებით განსაზღვრული ვალდებულების ძირითადი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ზედამხედველობა სასამართლოს მიერ ხორციელდება, მოიცავს მხარეთა შეჯიბრებითობაზე

დაფუძნებულ, დაჩქარებული წესით ჩატარებულ ზეპირ განხილვას, რომლის დროსაც უზრუნველყოფილია იურიდიული წარმომადგენლობა და რომლის განხილვის საგანსაც ფართო გაგებით პატიმრობის კანონიერება შეადგენს.

მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულება ეხება ყველა შემთხვევას, პატიმრობის საფუძვლის მიუხედავად. ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს სასამართლოსთვის მიმართვის საშუალება ყველა შემთხვევაში, მათ შორის, იმ შემთხვევებშიც, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტით არის გამართლებული.²⁸⁷

1. სასამართლოს მიერ განხილვის აუცილებლობა

სასამართლოზე ცალსახა მითითება მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტში გამორიცხავს ყოველგვარ დავას იმის თაობაზე, შეიძლება თუ არა, ეს საკითხი პროკურორის მიერ იქნეს გადაწყვეტილი. საქმეში „ვოდენიჩაროვი სლოვაკეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ განმცხადებლის შესაძლებლობა, თავისუფლების აღკვეთის მართლზომიერება პროკურორთან გაესაჩივრებინა, არ აკმაყოფილებს მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნებს, რადგან „პროკურორის მიერ საქმის წარმოება სასამართლო განხილვის ხასიათს მოკლებულია.“²⁸⁸ საქმეში „ვარბანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ განმცხადებელი დაპატიმრებული იქნა რაიონის პროკურორის ბრძანების საფუძველზე. ეს პროკურორი შემდგომში სამართალწარმოების მხარე გახდა და განმცხადებლის ფსიქიატრიულ დაწესებულებაში მოთავსებას შუამდგომლობდა. რაიონის პროკურორის გადაწყვეტილება მხოლოდ ზემდგომი პროკურორის წინაშე გასაჩივრებას ექვემდებარებოდა. მოცემულ შემთხვევაში ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის საწინააღმდეგოდ, განმცხადებელს წაერთვა მისი პატიმრობის მართლზომიერების სასამართლოს მიერ შემოწმების უფლება.²⁸⁹

არსებითი მნიშვნელობისაა ის ფაქტი, რომ სამართალწარმოება მოსამართლის მიერ ხორციელდებოდა და აკმაყოფილებდეს სამართლიანი სასამართლოს ყველა მოთხოვნას მე-6 მუხლის შესაბამისად, განსაკუთრებით იმ მოთხოვნებს, რომლებიც დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას ეხება. დამოუკიდებლობის მოთხოვნა, ცხადია, არ იქნება დაკმაყოფილებული, თუ საქმეს ის ორგანო იხილავს, რომელიც რაიმე გზით აღმასრულებელი ხელისუფლების წინაშე არის ანგარიშვალდებული. მიუკერძოებლობა საეჭვოა, თუ მოსამართლე საქმეში გარკვეულწილად ადრეც მონაწილეობდა, მაგალითად, დაეთანხმა გადაწყვეტილებას პირის წინასწარი პატიმრობის შესახებ მისი თავდაპირველი დაკავების შემდეგ. ყოველივე ამის მიუხედავად, ევროპულმა სასამართლომ მიუღებლად არ ცნო ამ ფუნქციის შესრულება გამომძიებელი მოსამართლის მიერ, თუმცა გამოძიების ეფექტიანად ჩატარების ინტერესი და პირის გათავისუფლების მოთხოვნის მიუკერძოებლად განხილვის ვალდებულება შეიძლება წინააღმდეგობრივად მიჩნეულიყო. ნებისმიერ შემთხვევაში, სასამართლოს, სპეციფიკის მიუხედავად, უნდა ჰქონდეს პირის გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილება. თუ მისი უფლებამოსილება რეკომენდაციების მიცემით ან არამართლზომიერი პატიმრობისგან სამართლებრივი დაცვის სხვა საშუალებებით შემოიფარგლება (მაგალითად, საქმეში „ვან დროოგენბრეკი ბელგიის წინააღმდეგ“; როდესაც სისხლისსამართლებრივი სასჯელი პასუხისმგებელ მოხელეს შეიძლება შეფარდებოდა), ეს მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნებს არ დააკმაყოფილებს. განხილული დებულების მთელი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ პატიმრობის არამართლზომიერების შემთხვევაში შესაძლებელი უნდა იყოს პირის გათავისუფლება.

²⁸⁷ თუმცა მისი გამოყენება მე-5 (1) (ფ) და მე-5 (1) (ა) მუხლებთან შეხლულულია.

²⁸⁸ „ვოდენიჩაროვი სლოვაკეთის წინააღმდეგ“ (*Vodenicar v. Slovakia*), 2000 წლის 21 დეკემბერი.

²⁸⁹ 2000 წლის 5 ოქტომბერი.

2. პირადად წარდგენა

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სასამართლო ზედამხედველობის ერთ-ერთი უპირატესობა ის არის, რომ მან არამართლზომიერი პატიმრობის გარდა სხვა დარღვევებიც შეიძლება გამოავლინოს. ეს კონკრეტულად იმ მოთხოვნიდან მომდინარეობს, რომ დაპატიმრებული პირი, პატიმრობის მართლზომიერების გადასაწყვეტად, როგორც წესი, სამართლოს წინაშე უნდა წარდგეს. ასე მაგალითად, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა იყო აღმოჩენილი საქმეში „კამპანისი საბერძნეთის წინააღმდეგ“; სადაც სავარაუდო თაღლითობასთან დაკავშირებით წინასწარ პატიმრობაში მყოფ პირს არ მიეცა ნება, წარმდგარიყო სასამართლოს წინაშე მაშინ, როცა ამის შესაძლებლობას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებდა. ევროპულმა სასამართლომ ხაზი გაუსვა იმის მნიშვნელობას, რომ პატიმარს უნდა შეეძლოს მისი დაპატიმრების შესახებ პროკურორის არგუმენტაციის შეწინააღმდეგება პატიმრობის კანონთან შეუსაბამობის მტკიცებით, ხოლო სასამართლოს წინაშე მისი პირადად წარდგენა ამცირებს პატიმრობის განმავლობაში უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას.

3. სამართლებრივი დახმარების ხელმისაწვდომობა, მხარეთა შეჯიბრებითობა და თანასწორობა

გათავისუფლების თაობაზე საქმის მომზადების დროს რთული სამართლებრივი საკითხების წამოჭრის დიდი შესაძლებლობაა და ნაკლებად სავარაუდოა, პატიმართა უმეტეს ნაწილს საჭირო არგუმენტაციის მომზადება შეეძლოს. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია, რომ პატიმარს ხელი მიუწვდებოდეს სამართლებრივ დახმარებაზე, რათა სათანადოდ მოემზადოს გასაჩივრებისათვის. როდესაც პატიმარს ადვოკატის აყვანა არ შეუძლია, ხარჯები სახელმწიფომ უნდა გაიღოს. საქმეში „კუკამ მუღეფო საფრანგეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა დაადგინა, რადგან გათავისუფლების თაობაზე საკასაციო სასამართლოსთვის მიმართვისას, როდესაც გასაჩივრება სამართლებრივ საკითხებს ეხებოდა, ბრალდებული ადვოკატით არ იქნა უზრუნველყოფილი. აგრეთვე საქმეში „მევიერი გერმანიის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ პირს, რომელიც პატიმრობაში იმყოფებოდა, როგორც სულიერად დაავადებული, უფლება ჰქონდა წარმომადგენელზე, თუ არ იქნებოდა რაიმე განსაკუთრებული გარემოება, რომელიც სხვა რამეს ითვალისწინებდა. უფრო მეტიც, სასამართლომ აღნიშნა, რომ პირს იურიდიული წარმომადგენლობის მოსაპოვებლად ინიციატივით გამოსვლა არ უნდა მოეთხოვებოდეს.

იურიდიული დახმარების აუცილებლობა საჩივრის მომზადებას სცილდება და სასამართლოში საქმის წარმოების დროს წარმომადგენლობასაც გულისხმობს. სამართალწარმოება უნდა შეესაბამებოდეს მე-6 მუხლის შეფარდებისას შემუშავებულ შეჯიბრებითობისა და მხარეთა თანასწორობის მოთხოვნებსაც. აღნიშნული გულისხმობს, რომ პირი, რომელიც გათავისუფლებას ითხოვს, უნდა იცნობდეს მისი პატიმრობის გასამართლებლად წარდგენილ არგუმენტაციას, მტკიცებულებების ჩათვლით, და მათზე ადეკვატური რეაგირების შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს. სრულიად მიუღებელია, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეში „თოსი აესტრიის წინააღმდეგ“; რომ სასამართლომ თავისუფლებადკვეთილი პირის დაუსწრებლად მხოლოდ ბრალდებულ მხარეს მოუსმინოს. ანალოგიურად, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა დადგინდა საქმეში „ლაში ბელგის წინააღმდეგ“; სადაც საქმის

მომზადებისას სახელმწიფოს ადვოკატს ხელი მიუწვდებოდა ოფიციალურ დოკუმენტაციაზე, პატიმარს კი – არა. საქმის მომზადების ჯეროვანი შესაძლებლობა ასევე გულისხმობს, რომ პატიმარს საამისოდ საკმარისი დრო უნდა ჰქონდეს. თუ გასაჩივრების პროცედურა მეტისმეტად დაჩქარებულია, მიმართვის საშუალება უფრო ფორმალურია, ვიდრე ქმედითი. ანალოგიურად, პატიმარს ხელი უნდა მიუწვდებოდეს მისი საქმის მოსამზადებლად საჭირო საშუალებებზე. ეს შეიძლება ნიშნავდეს იურიდიული ლიტერატურით უზრუნველყოფას, შესაძლებლობას, მოამზადოს არგუმენტაცია (რაც შეიძლება თავისუფლების აღკვეთის რეჟიმის შეფარდების წესს ეხებოდეს) და, რა თქმა უნდა, ადვოკატთან საქმის განხილვის შესაძლებლობას პატიმრობის განხორციელებაზე უფლებამოსილი ორგანოს მხრიდან მიყურადების გარეშე.

საქმეში „ნიედალა პოლონეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ თუმცა ყოველთვის აუცილებელი არ იყო, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებულ პროცედურას იგივე გარანტიები ჰქონოდა, რომლებსაც კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი მოითხოვს, მას მაინც „სასამართლო ხასიათი უნდა ჰქონდეს და უზრუნველყოს გარანტიები, რომლებიც განსახილველი თავისუფლების აღკვეთის სახეს შეესაბამება“. ევროპულმა სასამართლომ დამატებით აღნიშნა, რომ

„განსაკუთრებით ისეთი საქმის წარმოების დროს, როდესაც განიხილება საჩივარი პატიმრობის გადაწყვეტილების წინააღმდეგ, პროკურორსა და დაპატიმრებულ პირს შორის უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს „მხარეთა თანასწორობა“.²⁹⁰

ნიედალას საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ შენიშნა, რომ იმ დროს მოქმედი კანონი განმცხადებელსა თუ მის ადვოკატს სასამართლო სხდომაზე დასწრების უფლებას არ აძლევდა და არ მოითხოვდა, რომ პროკურორის მიერ წარდგენილი მასალები, რომლებიც მხარს უჭერდა პატიმრობას, განმცხადებელს ან მის ადვოკატს გადასცემოდა. ამის გამო განმცხადებელს არ ჰქონდა პროკურორის არგუმენტაციაზე კომენტარის გაკეთების შესაძლებლობა. უფრო მეტიც, მაშინ, როცა განმცხადებელს ან მის ადვოკატს არ ჰქონდათ უფლება, დასწრებოდნენ სასამართლო სხდომას, რომელზეც პატიმრობის მართლზომიერება განიხილებოდა, იმ დროს მოქმედი კანონმდებლობა პროკურორს აძლევდა ამის საშუალებას. შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა დაადგინა.²⁹¹

საქმეზე „ილიკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ ევროპის სასამართლომ კვლავ აღნიშნა, რომ სამართალწარმოება, რომლითაც ხდება პატიმრობის გასაჩივრება, „უნდა იყოს შეჯიბრებითი და სათანადოდ უზრუნველყოფდეს „მხარეთა თანასწორობას“ მხარეებს – პროკურორსა და პატიმარს – შორის.“ ვინაიდან უზენაეს სასამართლოში სამართალწარმოების დროს პროკურატურას ჰქონდა პრივილეგია, მოსამართლეთათვის მიემართა არგუმენტებით, რომლებსაც არ იცნობდა განმცხადებელი, სამართალწარმოება შეჯიბრებითობის პრინციპს არ ემყარებოდა და მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევას შეადგენდა.²⁹²

4. მართლზომიერების განსაზღვრა

²⁹⁰ იხ., აგრეთვე, „ნიკოლოვა ბულგარეთის წინააღმდეგ“ (*Nikolova v. Bulgaria*), 1999 წლის 25 მარტი.

²⁹¹ 2000 წლის 4 ივლისი; ანალოგიური მითითება გააკეთა ევროპულმა სასამართლომ საქმეებზე: „ტრჰასკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Trzaska v. Poland*), 2000 წლის 11 ივლისი; „კავკა პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Kawka v. Poland*), 2001 წლის 9 იანვარი.

²⁹² 2001 წლის 26 ივლისი.

როდესაც საუბარია, შესრულდა თუ არა მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნები, მართლზომიერების ცნება ყოველთვის კონვენციის ნორმებთან შესაბამისობას გულისხმობს. დაპატიმრებულ პირს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, დასვას კითხვა, შეესაბამება თუ არა მისი პატიმრობა ეროვნული კანონმდებლობისა და კონვენციის მოთხოვნებს და ხომ არ არის თვითნებური. ამგვარად, თუ პირი დაპატიმრებულია განცხადებისთვის, რომელიც სავარაუდოდ დანაშაულებრივი ცილისწამებაა, ყურადღება უნდა მიექცეს არგუმენტებს იმის თაობაზე, რომ აღნიშნული სამართალდარღვევა კონვენციით გათვალისწინებული სიტყვის თავისუფლების უფლებასთან წინააღმდეგობაში მოდის და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებამდე ამ დანაშაულისთვის პატიმრობა არ შეიძლება გამართლებული იყოს. ამრიგად, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული არა მარტო პატიმრობის განმახორციელებელი ორგანოს უფლებამოსილების საკითხი და ის, განხორციელდა თუ არა აღნიშნული უფლებამოსილება დადგენილი წესის შესაბამისად, არამედ თანაბრად მნიშვნელოვანია, რომ პროცედურა აძლევდეს პატიმარს საშუალებას, გაასაჩივროს მის მიერ დანაშაულის ჩადენის ნებისმიერი ეჭვის გონივრულობა.

საქმეზე „ჯეისიუსი ლიტვის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ კიდევ ერთხელ გაიმეორა, რომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი

„დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირებს აძლევს უფლებას, მათი თავისუფლების აღკვეთა გადასინჯული იქნეს იმ საპროცესო და მატერიალური პირობების მხედველობაში მიღებით, რომლებიც არსებითია „მართლზომიერებისთვის“ ამ ტერმინის კონვენციისეული მნიშვნელობით. ეს ნიშნავს, რომ უფლებამოსილმა სასამართლომ უნდა შეამოწმოს არა მარტო ქვეყნის კანონმდებლობის საპროცესო მოთხოვნებთან შესაბამისობა, არამედ დაკავების საფუძველში არსებული ეჭვის დასაბუთებულობაც და იმ მიზნის კანონიერებაც, რომელსაც ემსახურება დაკავება და შემდგომში თავისუფლების აღკვეთა.“

ამ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ შენიშნა, რომ სასამართლოებმა, რომლებმაც განმცხადებლის წინასწარ პატიმრობაზე გასცეს სანქცია, არ მიუთითეს განმცხადებლის საჩივრებზე მისი პატიმრობის არამართლზომიერების შესახებ. უფრო მეტიც, ზემდგომმა სასამართლოებმა, მართალია, აღიარეს, რომ განმცხადებლის პატიმრობის მართლზომიერება კითხვის ქვეშ იდგა, მაგრამ მისი საჩივრები არ განუხილავთ იმ დროისთვის მოქმედ საკანონმდებლო აკრძალვაზე დაყრდნობით.

ბოლოდროინდელ საქმეზე „ილიკოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ“ ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ, თუმცა მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი არ მოითხოვს, პატიმრობის მართლზომიერების განხილვისას მოსამართლეებმა მხედველობაში მიიღონ განმცხადებლის მიერ წარდგენილი ყოველი არგუმენტი, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული უფლება დაკარგავს თავის არსს, თუ მოსამართლე უგულებელყოფს ან საქმესთან კავშირში არ მიიჩნევს პატიმრის მიერ დასახელებულ კონკრეტულ ფაქტებს, რომლებსაც კონვენციის მნიშვნელობით „მართლზომიერებისთვის“ აუცილებელი პირობების არსებობის ეჭვქვეშ დაყენება შეუძლია. აღნიშნულ საქმეში სასამართლოებმა უარი თქვეს, განეხილათ განმცხადებლის არგუმენტაცია და მის წინააღმდეგ გონივრული ეჭვის მხარდამჭერი მტკიცებულება, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ ამ საკითხზე კომენტარის გაკეთებით სისხლის სამართლის საქმის არსებით განხილვამდე წინასწარ იმსჯელებდნენ და, ამდენად, მიკერძოებულები იქნებოდნენ. ბულგარეთის კანონმდებლობის შესაბამისად, ბრალდებულის პატიმრობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება იმავე მოსამართლეს ევალებოდა, რომელსაც შემდგომში არსებითად უნდა განეხილა საქმე. ევროპულმა სასამართლომ განმარტა:

„ის ფაქტი, რომ საქმის განმხილველმა მოსამართლემ მიიღო გადაწყვეტილება წინასწარი პატიმრობის შესახებ, არ შეიძლება თავისთავად ამართლებდეს შიშს, რომ იგი მიუკერძოებელი არ არის. ჩვეულებრივ, კითხვები, რომლებსაც მოსამართლემ წინასწარი პატიმრობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას უნდა უპასუხოს, არ არის ის კითხვები, რომლებიც საბოლოო განაჩენისთვის არის გადამწყვეტი. იღებს რა გადაწყვეტილებებს წინასწარი პატიმრობისა და საქმის წინასწარი განხილვის სხვა საკითხებზე, მოსამართლე აფასებს მის ხელთ არსებულ ინფორმაციას, რათა დარწმუნდეს, აქვს თუ არა ბრალდების მხარეს *prima facie* საფუძველი ეჭვისთვის, ხოლო სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანისას უნდა შეფასდეს, არის თუ არა სასამართლოს წინაშე წარმოდგენილი და განხილული მტკიცებულება განსასჯელის ბრალეულობის დასადგენად საკმარისი.“

აღნიშნული არგუმენტიდან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევა დაადგინა, რადგან ხელისუფლების გადაწყვეტილებამ, დაეცვა მიუკერძოებლობის პრინციპი, ვერ შეძლო, გაემართლებინა ამ დებულებით გათვალისწინებული განმცხადებლის უფლების შეზღუდვა.

5. გადაწყვეტილების სწრაფად მიღების ვალდებულება

თუ გავითვალისწინებთ პრეზუმფციას თავისუფლების აღკვეთის წინააღმდეგ, არ არის გასაკვირი, რომ მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი ასევე მოითხოვს, რომ პატიმრობის მართლზომიერებასთან დაკავშირებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება „სწრაფად“ იქნეს მიღებული. უეჭველია, რომ ეს უკანასკნელი ვალდებულება ისეთივე იმპერატიული არ არის, როგორც დაუყოვნებლობის მოთხოვნა მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტში. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან სამართლებრივი საკითხები შეიძლება უფრო რთული იყოს, როდესაც საქმე მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტს ეხება. ამდენად, სავარაუდოა, რომ ბევრ საქმეში მიმართვასა და მასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების გამოტანას შორის ერთი ან ორი კვირის შუალედი დასაშვებად ჩაითვლება. თუმცა შესაძლებელია, ამ შუალედებს განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმოს, როდესაც პატიმრობის კანონიერება დასაწყისშივეა გასაჩივრებული და მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებულ დაუყოვნებლივ წარდგენის მოთხოვნაც არ შესრულებულა.

მართალია, უფრო მეტი მოქმედების თავისუფლებაა იმის გადაწყვეტისას, თუ რა შუალედია მისაღები თავდაპირველ პატიმრობასა და სასამართლო ზედამხედველობას შორის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის შესაბამისად. ურიცხვი საქმიდან ნათელია, რომ გარკვეული დათმობის მიუხედავად, რასაც განსაკუთრებით რთულ საქმეებზე შეიძლება ჰქონდეს ადგილი, შუალედი მაინც არ უნდა აღემატებოდეს რამდენიმე კვირას. პერიოდი, რომელიც ბევრ შემთხვევაში ერთ თვეს გადასცილდა, მიუღებლად იქნა მიჩნეული (მაგალითად, საქმეებში „ბეზიხერი იტალიის წინააღმდეგ“ და „სანჩეზ-რაისე შვეიცარიის წინააღმდეგ“). გაჭიანურება, გამოწვეული ისეთი ფაქტორებით, როგორც არის მოსამართლის შევბუღებაში ყოფნა ან მისი მეტისმეტად ბევრი საქმით გადატვირთვა, ევროპულმა სასამართლომ არ გაამართლა. მეორე მხრივ, პატიმრის მიზეზით გამოწვეული გაჭიანურება მხედველობაში არ მიიღება, როგორც ეს მოხდა საქმეში „ნავარა საფრანკეთის წინააღმდეგ“, რომელშიც განმცხადებელმა დაპატიმრების გასაჩივრება დიდად არ იჩქარა, და საქმეში „ლუბერტი იტალიის წინააღმდეგ“, სადაც პატიმარი ფაქტობრივად გაუჩინარდა. მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ, თუ პატიმარი სამართლებრივ დახმარებას ითხოვს, გადაწყვეტილება მაღევე უნდა იქნეს მიღებული. გასაგები მიზეზების გამო შვიდი კვირა მეტისმეტად ხანგრძლივად ჩაითვალა საქმეში „ზამირი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“.

მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მიზნებიდან გამომდინარე, ვადის დინება პატიმრობის მართლზომიერების გასაჩივრების სამართალწარმოების დაწყებიდან იღებს სათავეს და პატიმრობის თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებით წყდება. თუმცა მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტი შეიძლება მაშინაც დაირღვეს, როცა დაპატიმრებულ პირს ლოდინი უწევს იმ დრომდე, სანამ სამართლებრივი დაცვის საშუალება მისთვის ხელმისაწვდომი გახდება.

როგორც უკვე ითქვა, გადაწყვეტილება სწრაფი სამართალწარმოების შესახებ კონკრეტულ პირობებზეა დამოკიდებული. საქმეზე *ილოვიეცკი პოლონეთის წინააღმდეგ* ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ პატიმრობის მართლზომიერების განხილვასთან დაკავშირებული სამედიცინო ან სხვა საკითხების სირთულე შეიძლება მხედველობაში მისაღები ფაქტორი იყოს. სასამართლომ დაამატა, რომ

„ეს მაინც არ ნიშნავს, რომ მოცემული საქმის სირთულე, თუნდაც განსაკუთრებული, ათავისუფლებს ეროვნულ ხელისუფლებას ამ დებულებით დაკისრებული არსებითი ვალდებულებისაგან.“

ამ საქმეში ევროპულმა სასამართლომ ჩათვალია, რომ სამართალწარმოების განმავლობაში პატიმრობის მართლზომიერების შეფასებისთვის სამედიცინო ხასიათის მტკიცებულების მოპოვების აუცილებლობამაც კი ვერ შეძლო აქსნა პროცესის მთლიანი ხანგრძლივობა, როდესაც გათავისუფლების თაობაზე თითოეული განმცხადებლის საჩივრების განხილვა სამიდან შვიდ თვემდე გრძელდებოდა.²⁹³

პატიმრობის ვადის გაგრძელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაში წამოჭრილი სამედიცინო საკითხების სირთულეზე მითითებული იქნა აგრეთვე საქმეში *„ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“*: თუმცა ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს შეიძლებოდა სისწრაფის საკითხის გადაწყვეტისას მხედველობაში მისაღები ფაქტორი ყოფილიყო, იქვე აღნიშნა, რომ ეროვნულ სასამართლოებს დაახლოებით 6 კვირა დასჭირდათ კარდიოლოგის ანგარიშის მისაღებად, შემდეგი ერთი თვე ნევროლოგისა და ფსიქიატრის დოკუმენტების მოპოვებას მოანდომეს და კიდევ ერთი თვე - სხვა მტკიცებულების მიღებას. ევროპული სასამართლოს აზრით, ხანგრძლივი ინტერვალები სამართალწარმოებისთვის დადგენილ „განსაკუთრებული გულმოდგინების“ მოთხოვნას არ შეესაბამებოდა და მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევას შეადგენდა.²⁹⁴

სირთულის საკითხი არ წამოჭრილა საქმეზე *„იაბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“*; სადაც ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ორმოცდასამდღიანი პერიოდი, რომელიც პატიმრობის მართლზომიერების გადაწყვეტას დასჭირდა, საქმის კონკრეტულ გარემოებებში სისწრაფის მოთხოვნას ეწინააღმდეგებოდა. პოლონეთის მთავრობის არგუმენტი, რომ საქმის განმხილველი უზენაესი სასამართლო უადრესად გადატვირთული იყო, ევროპული სასამართლოს მიერ არ იქნა მიღებული.²⁹⁵ უფრო მეტიც, საქმეში *„რეჰბოკი სლოვენის წინააღმდეგ“* ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ოცდასამი დღის ხანგრძლივობის ორი პერიოდი, რომლებიც გათავისუფლების თაობაზე პატიმრის ორ განცხადებაზე გადაწყვეტილების მიღებას დასჭირდა, სისწრაფის მოთხოვნის დარღვევას წარმოადგენდა.²⁹⁶

6. კავშირი კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტთან

²⁹³ „ილოვიეცკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Iłowiecki v. Poland*), 2001 წლის 4 ოქტომბერი.

²⁹⁴ „ბარანოვსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Baranowski v. Poland*), 2000 წლის 28 მარტი.

²⁹⁵ „იაბლონსკი პოლონეთის წინააღმდეგ“ (*Jablonski v. Poland*), 2000 წლის 21 დეკემბერი.

²⁹⁶ „რეჰბოკი სლოვენის წინააღმდეგ“ (*Rehbock v. Slovenia*), 2000 წლის 28 ნოემბერი.

როგორც აღინიშნა, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნები უფრო მკაცრია, ვიდრე მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტისა, განსაკუთრებით, სამართლებრივი წარმომადგენლობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების ნაწილში, მაგრამ თუ სახელმწიფოს ინიციატივით განხორციელებული სასამართლო ზედამხედველობა ამ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს, მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნები შესრულებულად ჩაითვლება, ყოველ შემთხვევაში, აღნიშნულ ეტაპზე მაინც. ეს საკითხი იმიტომ არის დასმული, რომ ადამიანის პატიმრობის კანონიერების გასაჩივრება არ არის ყოველთვის შესაძლებელი, ვინაიდან პირობები იცვლება იმგვარად, რომ შესაძლებელია, პატიმრობის წინანდელი სამართლებრივი საფუძველი აღარ იქნეს მისაღები. ამგვარად, ეს გულისხმობს, რომ ადამიანის დაპატიმრების დღიდან უნდა არსებობდეს გასაჩივრების მუდმივი შესაძლებლობა. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ პატიმარს შეუძლია წარმოების აღძვრა ნებისმიერ მომენტში; ეს უეჭველად მიგვიყვანდა სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულების პარალიზებამდე. შესაბამისად, ევროპის სასამართლო მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ გასაჩივრების შესაძლებლობა უნდა არსებობდეს გონივრულ ინტერვალებში, რაც, თავის მხრივ, ცვლადი შინაარსისაა – ერთ წლამდე პერიოდები დასაშვებად იქნა მიჩნეული დაპატიმრებული პირის სულით ავადმყოფობის შემთხვევაში. აღნიშნული, რა თქმა უნდა, სახელმძღვანელოდ არ გამოდგება, როდესაც ადამიანი დაპატიმრებულია სასამართლოში საქმის წარმოების დროს. ამგვარ შემთხვევას შეესაბამება უფრო მოკლე ინტერვალები, რომლებზეც პრეცედენტული სამართალი მიუთითებს. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ არავითარი წინააღმდეგობა არ გამოუწვევია ერთთვის ინტერვალს *ბეზიჩერის* საქმეში და, ცხადია, უფრო მოკლე პერიოდებიც მისაღებად ჩაითვლება. არსებითი საკითხია ის, რომ სასამართლოს შეუძლია, შეამოწმოს ადამიანის პატიმრობის გამამართლებელი პირობა, როდესაც ამ ადამიანს შეიძლება ჰქონდეს საფუძველი, ამტკიცოს, რომ პატიმრობა არის უკანონო და დიდი ალბათობაა იმისა, რომ მსჯავრდებამდე რამდენიმე კვირა გავიდეს.

სასამართლო ზედამხედველობის ორივე აღნიშნული ფორმა არის ურთიერთშემავსებელი და კონვენციით გარანტირებული პიროვნული თავისუფლების ფუძემდებლურ მოთხოვნებს წარმოადგენს. მათ გარეშე დიდია სამართალწარმოების ბოროტად გამოყენების ალბათობა. ეს ორი ფორმა არ არის საზიანო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ქმედითი სისტემისათვის, ვინაიდან ეს სისტემა ყოველთვის უკეთესად მოქმედებს იმ შემთხვევებში, როდესაც დაცულია კანონის უზენაესობა.

24. კომენტარი

საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს უფლებას *habeas corpus* სამართალწარმოებაზე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართლის მნიშვნელობით.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლი, რომელიც ადგენს პირის უფლებებს მის თავისუფლებასა და ფიზიკურ უსაფრთხოებაზე, დუმს დაკავებასა თუ დაპატიმრებაზე სასამართლო კონტროლის განხორციელების მოთხოვნის უფლების თაობაზე. უფლებათა სასამართლოს წესით დაცვის ზოგადი პრინციპი, რომელიც განმტკიცებულია კონსტიტუციის 42-ე მუხლის 1-ლი პუნქტით - „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს, თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს“, ნაკლებად შეიძლება ანაზღაურებდეს *habeas corpus*-ის გარანტიის არარსებობას.

კონსტიტუციის ხარვეზი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით არ არის შევსებული.

დაკავებასთან მიმართებით კოდექსით არ არის დადგენილი არანაირი პროცედურა, რომლითაც დაკავებული პირი ან მისი დამცველი²⁹⁷ შეძლებდა დაუყოვნებლივ მოეთხოვა გათავისუფლება იმ საფუძველზე, რომ თავისუფლების აღკვეთა არამართლზომიერია.

რაც შეეხება დაპატიმრებას, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, პირველი ინსტანციის სასამართლო უფლებამოსილია აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებაზე, შეცვლასა თუ გაუქმებაზე მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე. მოქალაქეთა კონსტიტუციური უფლებების შეზღუდვასა და იძულებით ღონისძიებებთან დაკავშირებული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ სასამართლო ბრძანების გაცემა, მოკვლევის ორგანოების, გამოძიებლისა და პროკურორის უკანონო მოქმედებების გამო საჩივრების გადაწყვეტა, გამოძიების ორგანოებისა და პროკურორის მიერ უარყოფილი შუამდგომლობისა და აცილების განხილვა იმ რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლის პრეროგატივაა, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზეც ტარდება მოკვლევა და წინასწარი გამოძიება.²⁹⁸

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს მხარეთა, მათ შორის, დაცვის უფლებას, შეიტანონ შუამდგომლობა ბრალდებულის მიმართ გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების უფრო მსუბუქი ღონისძიებით შეცვლის შესახებ ან აღკვეთის ღონისძიების გაუქმების შუამდგომლობით მიმართონ იმ სასამართლოს, რომლის მოსამართლის ბრძანების საფუძველზეც იქნა გამოყენებული ეს აღკვეთის ღონისძიება, ან სასამართლოს გამოძიების ადგილის მიხედვით, ხოლო აღკვეთის ღონისძიების უფრო მკაცრი აღკვეთის ღონისძიებით შეცვლის შესახებ შუამდგომლობით აღნიშნული სასამართლოებისათვის მიმართვის უფლება აქვს მხოლოდ გამოძიებელს პროკურორის თანხმობით ან პროკურორს. მხარეებს ბრალდებულის მიმართ გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების შეცვლის ან გაუქმების თაობაზე შუამდგომლობით მოსამართლისათვის მიმართვის უფლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში აქვთ, თუ აღმოჩნდება ახალი არსებითი გარემოება, რომელიც ბრძანების გაცემისას მოსამართლისათვის ცნობილი არ იყო და რაც, ამასთან, აუცილებელს ხდის გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების საფუძვლიანობის შემოწმებას.²⁹⁹

მაშინ, როდესაც 140-ე მუხლის 1-16 ნაწილები ითვალისწინებს გამოძიებლის/პროკურორის მიერ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებასა თუ შეცვლასთან და ა. შ. დაკავშირებით სასამართლოში შეტანილი შუამდგომლობების განხილვის დეტალურ პროცედურას (და თვით მუხლს ეწოდება „სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიებების გამოყენების სასამართლო წესი“), არ არის განსაზღვრული არანაირი პროცედურა მე-7 ნაწილით შეტანილი შუამდგომლობების განსახილველად.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით (განსაზღვრავს დაპატიმრების, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, შერჩევის წესს), თუკი დაპატიმრებულ ბრალდებულსა და მის დამცველს ბრალდებულისთვის დანიშნული აღკვეთის ღონისძიება მიაჩნიათ უსაფუძვლოდ ან დაუსაბუთებლად, მათ უფლება აქვთ, გაასაჩივრონ იგი ზემდგომ სასამართლოში სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით. როგორც 160-ე მუხლიდან გამომდინარეობს, ეს შეიძლება აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შემდეგ და 140-ე მუხლის მიხედვით, გამოძიების დამთავრების გამოცხადებამდე. ბრალდებულსა და მის დამცველს უფლება აქვთ, აგრეთვე, მოსამართლეს მიმართონ შუამდგომლობით დაპატიმრების უფრო მსუბუქი ღონისძიებით შეცვლის თაობაზე. შუამდგომლობას მოსამართლე განიხილავს და გადაწყვეტს 140-ე მუხლით დადგენილი წესით.

²⁹⁷ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 29 იანვრის გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ პირს დაცვის უფლება აქვს დაკავების, ანუ თავისუფლების ფაქტობრივი შეზღუდვის მომენტიდან.

²⁹⁸ სსსკ 48-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

²⁹⁹ სსსკ 140-ე მუხლის მე-17 ნაწილი.

თუნდაც 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილით 140-ე მუხლის 1-16 ნაწილების მოქმედება გაავრცელდეს მე-17 მუხლით გათვალისწინებულ პროცედურაზე, ეს არ უზრუნველყოფს დაცვას მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით მოთხოვნილი საპროცესო გარანტიებით,³⁰⁰ რადგან 1-16 ნაწილები გათვლილია ბრალდების მხარისათვის და არა დაცვისათვის, რათა მიმართოს სასამართლოს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების ან მისი შეცვლის თაობაზე.

Habeas corpus სამართალწარმოება პრეცედენტული სამართლის მნიშვნელობით გულისხმობს წინასწარი პატიმრობის მართლზომიერების გონივრულ ინტერვალებში გადასინჯვას სასამართლოს მიერ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით არ არის დადგენილი სასამართლო ხასიათის არანაირი ავტომატური პერიოდული კონტროლი. 243-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, წინასწარი გამოძიების სტადიაზე აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ მოსამართლის ბრძანება (დადგენილება) შეიძლება ერთჯერადად გასაჩივრდეს. 140-ე მუხლის მე-17 პუნქტიდან შეიძლება იმ დასკვნის გამოტანა, რომ ახალი არსებითი გარემოებების არსებობის მტკიცების ტვირთი დაცვაზეა, მაშინ როდესაც *habeas corpus* სამართალწარმოება გულისხმობს, რომ პირმა, რომელიც მიმართავს კონტროლის მოთხოვნით, თავდაპირველად უნდა *prima facie* მტკიცება წარადგინოს და მოპასუხე ხელისფულებამ, რომელსაც მტკიცების ტვირთი აკისრია, უნდა დაასაბუთოს დაპატიმრების შესახებ გადაწყვეტილების კანონიერება.³⁰¹

ზემოაღნიშნულიდან ნათელია დასკვნა, რომ საქართველოს კანონმდებლობაში არ არსებობს ნორმები, რომლებიც უზრუნველყოფდა *habeas corpus* სამართალწარმოებას დაკავებული და დაპატიმრებული პირებისათვის ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მნიშვნელობით. აღნიშნული ხარვეზი კანონმდებლობაში ცვლილება-დამატებების შეტანამდე შეიძლება გარკვეულწილად შევსებული იქნეს პრაქტიკაში თავად მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტზე აპელირებით.

VII თავი. კომპენსაცია

კონვენციის მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტი მოითხოვს, რომ ყველას, ვინც არის დაკავების ან დაპატიმრების მსხვერპლი ამ მუხლის დებულებათა დარღვევით, აქვს აღსრულებადი უფლება კომპენსაციაზე. ამგვარი უფლების არარსებობა უცილობლად გამოიწვევს პასუხისმგებლობას ევროპულ სასამართლოში საქმის წარმოებისას. კონვენციის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის მსგავსად, ეს დებულება მე-13 მუხლით გათვალისწინებული იმ ზოგადი ვალდებულების კონკრეტული გამოვლინებაა, რომლის თანახმადაც, კონვენციით გარანტირებული ამა თუ იმ უფლებისა და თავისუფლების დარღვევისას ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალება.

მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის პირობები სახელმწიფოს არ ანიჭებს დისკრეციას, თავად განსაზღვროს კომპენსაციის სახით სამართლებრივი დაცვის საშუალების უზრუნველყოფი ორგანო. მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტი მოითხოვს, რომ ასეთი საშუალება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სასამართლოს სახით, რაც გულისხმობს, რომ აღნიშნული საშუალება უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს სამართლებრივად სავალდებულო გადაწყვეტილებით. რაც შეეხება კომპენსაციის უფლების

³⁰⁰ „ლამი ბელგიის წინააღმდეგ“ (*Lamy v. Belgium*), 1989 წლის 30 მარტი, Series A no. 151.

³⁰¹ როგორც ზემოთ აღინიშნა, მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენა არის პატიმრობის, როგორც აღკვეთის ღონისძიების, შეფარდების საფუძველი 151-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად და ამას დამატებული 155-ე მუხლის მე-2 პუნქტი, რომლის თანახმადაც, აღკვეთის ღონისძიება უქმდება მოსამართლის დადგენილებით, აგრეთვე სასამართლოს განაჩენით, განჩინებით (დადგენილებით), თუ აღარ არსებობს აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების საფუძველი.

განსახორციელებლად თავად სამართალწარმოების ფორმას, ეროვნულ ხელისუფლებას მოქმედების მნიშვნელოვანი თავისუფლება ენიჭება. სამართლებრივი დაცვის საშუალების სხვა ორგანოების (მაგალითად, ომბუდსმენის) მიერ უზრუნველყოფა ან მთავრობის მიერ *ex gratia* გადახდა მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის მიზნებისთვის საკმარისი არ არის.

პრაქტიკაში სამართლებრივი დაცვის საშუალება, ჩვეულებრივ, ფულად კომპენსაციას გულისხმობს. სახელმწიფოების მიერ გადასახდელი საკომპენსაციო თანხის დადგენისას არსებობს გარკვეული ფარგლები, მაგრამ ეს უკანასკნელი არ ეხება იმ აშკარა ელემენტებს, რომლებიც ასანაზღაურებელ თანხაში უნდა აისახოს. კომპენსაციის საკითხის გადაწყვეტამდე ქვეყნის ხელისუფლებამ შეიძლება მოითხოვოს მტკიცებულება ზარალის შესახებ, რომელიც მე-5 მუხლის დარღვევამ წარმოშვა. ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ პირი შეიძლება იყოს დაზარალებული მე-5 მუხლის დარღვევის შედეგად, მაგრამ „არ დადგეს „კომპენსაციის“ საკითხი, როდესაც არ არსებობს ასანაზღაურებელი მატერიალური ან არამატერიალური ზიანი“.³⁰²

მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის საშუალება მხოლოდ მაშინ მოითხოვება, როდესაც შესაძლო მსხვერპლი მე-5 მუხლის 1-4 პუნქტების დებულებების საწინააღმდეგოდ იყო დაკავებული ან დაპატიმრებული. გამონაკლისია განაცხადი მხოლოდ მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის დარღვევის შესახებ ისეთი წინასწარი გადაწყვეტილების არარსებობისას, რომელიც აღიარებს მე-5 მუხლის შეუსრულებლობას როგორც ნაციონალურ, ისე კონვენციის დონეზე. უფრო ხშირად ევროპული სასამართლო განაცხადს მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად მხოლოდ მაშინ განიხილავს, თუ მიიჩნევს, რომ მე-5 მუხლის სხვა პუნქტი ან პუნქტებია დარღვეული.³⁰³ უფრო მეტიც, ასეთ შემთხვევაში ევროპული სასამართლო დაზარალებულისაგან არ მოითხოვს შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებების ამოწურვას იმის დასადგენად, შეეძლო თუ არა მას სამართლებრივი დაცვის საშუალების ქვეყნის ხელისუფლებისაგან მიღება. თუმცა თუ სახელმწიფო „უტყუარობის საკმარისი ხარისხით“ აჩვენებს, რომ სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელსაც მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტი მოითხოვს, დაზარალებულისთვის ხელმისაწვდომია, ევროპული სასამართლო არ დაადგენს ამ დებულების დარღვევას.³⁰⁴ საქმეში „რეპოკი სლოვენის წინააღმდეგ“, სადაც ქვეყნის ხელისუფლებამ შეინარჩუნა კომპენსაციის უფლება იმ შემთხვევებზე, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა არამართლზომიერი ან შეცდომის შედეგი იყო, ევროპულმა სასამართლომ მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის დარღვევა დაადგინა, რადგანაც განმცხადებლის კომპენსაციის უფლება, რომელიც გამომდინარეობს მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტის დარღვევიდან – დაპატიმრებული პირის უფლება, გაასაჩივროს პატიმრობის მართლზომიერება სასამართლოს წინაშე, რომელმაც სწრაფად უნდა განიხილოს და მიიღოს გადაწყვეტილება გათავისუფლების თაობაზე, თუ პატიმრობა არამართლზომიერია – უტყუარობის საკმარისი ხარისხით არ იყო უზრუნველყოფილი.³⁰⁵

იმ ქვეყნებში, სადაც კონვენცია ეროვნული კანონმდებლობის ნაწილია, სასამართლოებს მე-5 მუხლის დარღვევის შემთხვევაში უნდა ჰქონდეთ აღნიშნული კომპენსაციის მიცემის უფლებამოსილება. მათი მხრიდან ნებისმიერი უმოქმედობა უფრო დაამძიმებს მე-5 მუხლის უკვე არსებულ დარღვევას.

25. კომენტარი

³⁰² იხ. „ვასინკი ნიდერლანდების წინააღმდეგ“ (*Wassink v. the Netherlands*).

³⁰³ იხ. „ჩიულა იტალიის წინააღმდეგ“ (*Ciulla v. Italy*).

³⁰⁴ იქვე.

³⁰⁵ 2000 წლის 28 ნოემბერი.

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს უკანონოდ დაკავებული თუ დაპატიმრებული პირის უფლებას კომპენსაციის მიღებაზე. კონსტიტუცია აღნიშნულ უფლებას უზრუნველყოფს ისე, რომ არ აკონკრეტებს მატერიალური თუ მორალური ზიანის დადგომის მომენტს:

„... უკანონოდ დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირს აქვს კომპენსაციის მიღების უფლება.³⁰⁶“

კომპენსაციის მექანიზმი უფრო დეტალურად რეგლამენტირებულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზოგადი ნაწილით.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-4 ნაწილი ადგენს ზოგად ნორმას, რომლის თანახმადაც, უკანონოდ და დაუსაბუთებლად თავისუფლებაშეზღუდულ პირს აქვს მისთვის მიყენებული ზიანის სრულად ანაზღაურების უფლება.

უფლება, *inter alia*, უკანონო და დაუსაბუთებელი დაკავების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მიღებაზე გარანტირებულია ეჭვიმტანილისა³⁰⁷ და ბრალდებულისთვის³⁰⁸. 150-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს დაკავებისგან გათავისუფლების საფუძველსა და წესს, მე-4 ნაწილში ადგენს, რომ უკანონო და დაუსაბუთებელი დაკავების შედეგად მიყენებული ზიანი სრული მოცულობით უნდა ანაზღაურდეს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, იმის მიუხედავად, არის თუ არა დაკავებული მსჯავრდებული.³⁰⁹

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 165-ე მუხლი აწესრიგებს უკანონო ან დაუსაბუთებელი დაპატიმრების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას, მაგრამ იგი ახსენებს აგრეთვე დაკავებას და 150-ე მუხლისგან პრინციპულად განსხვავებულ ჰიპოთეზას ითვალისწინებს. კერძოდ:

1. ქონებრივი ზიანი პირს სრული მოცულობით აუნაზღაურდება, თუ დადგინდა, რომ მისი დაკავება ან დაპატიმრება უკანონო ან დაუსაბუთებელი იყო. ზიანი ანაზღაურდება, თუ გამოტანილია გამამართლებელი განაჩენი ან საქმე შეწყდა 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“³¹⁰ და „ე“³¹¹ ქვეპუნქტებში აღნიშნული საფუძველებით.

2. ფიზიკური ზიანი ანაზღაურდება სახელმწიფოს მიერ თანხის გადახდით, მკურნალობის ხარჯების, შრომისუნარიანობის დაკარგვის ან დაქვეითების საკომპენსაციოდ, თუ დაავადება გამოიწვია საპატიმრო ადგილებში დაპატიმრებულის ყოფნის რეჟიმის დარღვევამ.

3. მორალური ზიანის ანაზღაურება ხდება პრესაში ან მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებით ბოდიშის მოხდის გზით, აგრეთვე ფულადი კომპენსაციით.

160-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი, სავარაუდოდ, არა მხოლოდ არღვევს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას იმით, რომ კომპენსაციის მინიჭებისთვის პირის გამართლების წინაპირობას ადგენს, იგი წინააღმდეგობაში მოდის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის სხვა დებულებასთან, სახელდობრ, 150-ე მუხლის მე-4 ნაწილთან, რომელიც უკანონო და დაუსაბუთებელი დაკავებისათვის ზიანის უპირობო ანაზღაურებას ითვალისწინებს.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს ცალკე თავს რეაბილიტაციისა და სისხლის სამართალწარმოების ორგანოების უკანონო და დაუსაბუთებელი მოქმედების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ.

³⁰⁶ მე-18 მუხლის მე-7 პუნქტი.

³⁰⁷ სსსკ 73-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მ) ქვეპუნქტი.

³⁰⁸ სსსკ 76-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

³⁰⁹ სსსკ 44-ე მუხლის 26-ე ნაწილის მიხედვით, მსჯავრდებულია პირი, რომლის მიმართაც გამოტანილია სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენი.

³¹⁰ სისხლის სამართალწარმოება წყდება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების არარსებობისას.

³¹¹ სისხლის სამართალწარმოება წყდება იმ საფუძველზე, რომ პირს არ მიუღწევია იმ ასაკისათვის, რომლიდანაც დგება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა.

რეაბილიტაცია გულისხმობს უკანონოდ ან დაუსაბუთებლად მსჯავრდებულის, ბრალდებულის ან იძულებითი მკურნალობისთვის გაგზავნილი პირის უფლებების აღდგენას, თუ დადგინდება მისი უდანაშაულობა ან იძულებითი მკურნალობისთვის გაგზავნის უსაფუძვლობა.³¹² ამავე თავის 221-ე მუხლის თანახმად, უკანონო თუ დაუსაბუთებელი დაკავების, დაპატიმრების ანდა სამედიცინო დაწესებულებაში ექსპერტიზისთვის მოთავსების შედეგად მიყენებული ზიანი უნდა ანაზღაურდეს საქმის შედეგის მიუხედავად.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მოიცავს თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევებს, რომლებიც გათვალისწინებულია მე-5 მუხლის 1-ლი ყველა პუნქტით, გარდა ინფექციური დაავადებების გავრცელებისთვის დაპატიმრებისა. იგი აგრეთვე მოიცავს იმ საკითხებს, რაც შეიძლება წარმოიშვას მე-5 მუხლის მე-2-მე-4 პუნქტებთან მიმართებით. თუმცა ზემოაღნიშნული დებულებები ნათლად მიუთითებს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა კომპენსაციის საკითხს პირის გამართლებით განაპირობებს. განხილული მუხლებიდან არ შეიძლება იმ დასკვნის გაკეთება, რომ პირს შეუძლია მოითხოვოს კომპენსაცია, თუ მას არ ეცნობა მისთვის წაყენებული ბრალდების შესახებ მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, ან არ იყო უზრუნველყოფილი *habeas corpus* გარანტიით, ან მისი პატიმრობის ვადა არ იყო გონივრული მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტის მნიშვნელობით, იმ შემთხვევაში, თუ იგი არ იქნა გამართლებული. ამ თვალსაზრისით, საჭიროა, კანონმდებლობაში შესაბამისი ცვლილება-დამატებების შეტანამდე თავისუფლების არამართლზომიერი აღკვეთის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების საკითხი ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტის და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე წყდებოდეს ისე, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს ზიანის ანაზღაურება გამამტყუნებელი თუ გამამართლებელი განაჩენის მიუხედავად. აგრეთვე უზრუნველყოფილი იქნეს აღსრულებადი უფლება ზიანის ანაზღაურებაზე იმ პირთათვის, რომლებსაც თავისუფლება ინფექციურ დაავადებათა გავრცელების აღკვეთის საფუძველზე შეეზღუდათ.

საერთო სასამართლოები პრაქტიკაში ზიანის ანაზღაურებას პირის გამართლებას უკავშირებენ. ბრალდებულ ო. ჩ-შვილს რაიონული სასამართლოს ბრძანებით აღკვეთის ღონისძიების სახით შეეფარდა წინასწარი პატიმრობა 3 თვის ვადით. იგი პატიმრობაში იმყოფებოდა 2000 წლის 28 ივნისამდე. საბოლოო ჯამში იგი მის მიმართ წარდგენილ ყველა ბრალდებაში გამართლებული იქნა. 2001 წლის 11 სექტემბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ განიხილა ო. ჩ-შვილისა და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს კერძო საკასაციო საჩივრები თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 2001 წლის 7 ივნისის განჩინებაზე, რომლითაც ო. ჩ-შვილი სრულად იქნა რეაბილიტირებული თბილისის საოლქო სასამართლოს 2000 წლის 28 დეკემბრის გამამართლებელი განაჩენის საფუძველზე, და ფინანსთა სამინისტროს დაევალა მის სასარგებლოდ სისხლის სამართალწარმოების ორგანოების უკანონო და დაუსაბუთებელი მოქმედებების შედეგად მიყენებული მორალური ზიანის 50 000 ლარის ოდენობით გადახდა. ამავე განჩინებით საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს დაევალა ო. ჩ-შვილისთვის მისი თანამდებობიდან გათავისუფლების დღიდან თანამდებობაზე აღდგენის დღემდე მიუღებელი განაცდური კუთვნილი ხელფასის სრული მოცულობით ანაზღაურება, წოდების, თანამდებობისა და დამსახურებისთვის კანონით დადგენილი ყველა სარგოსა და დანამატის გათვალისწინებით.

ო. ჩ-შვილმა საკასაციო საჩივრით ითხოვა თბილისის საოლქო სასამართლოს განჩინების მის სასიკეთოდ შეცვლა და მორალური ზიანის ანაზღაურება, *inter alia*, აღკვეთის ღონისძიების - პატიმრობის ხანგრძლივობის გამო. ფინანსთა სამინისტრომ

³¹² სსსკ 219-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

საკასაციო საჩივარში მოითხოვა განაჩენის გაუქმება მორალური ზიანის ანაზღაურების ნაწილში იმ საფუძველით, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურების დაკისრება ხდება იმ შემთხვევაში, თუ სახეზეა ფიზიკური და სულიერი ტანჯვა, რასაც სერიოზული შედეგი მოჰყვა.

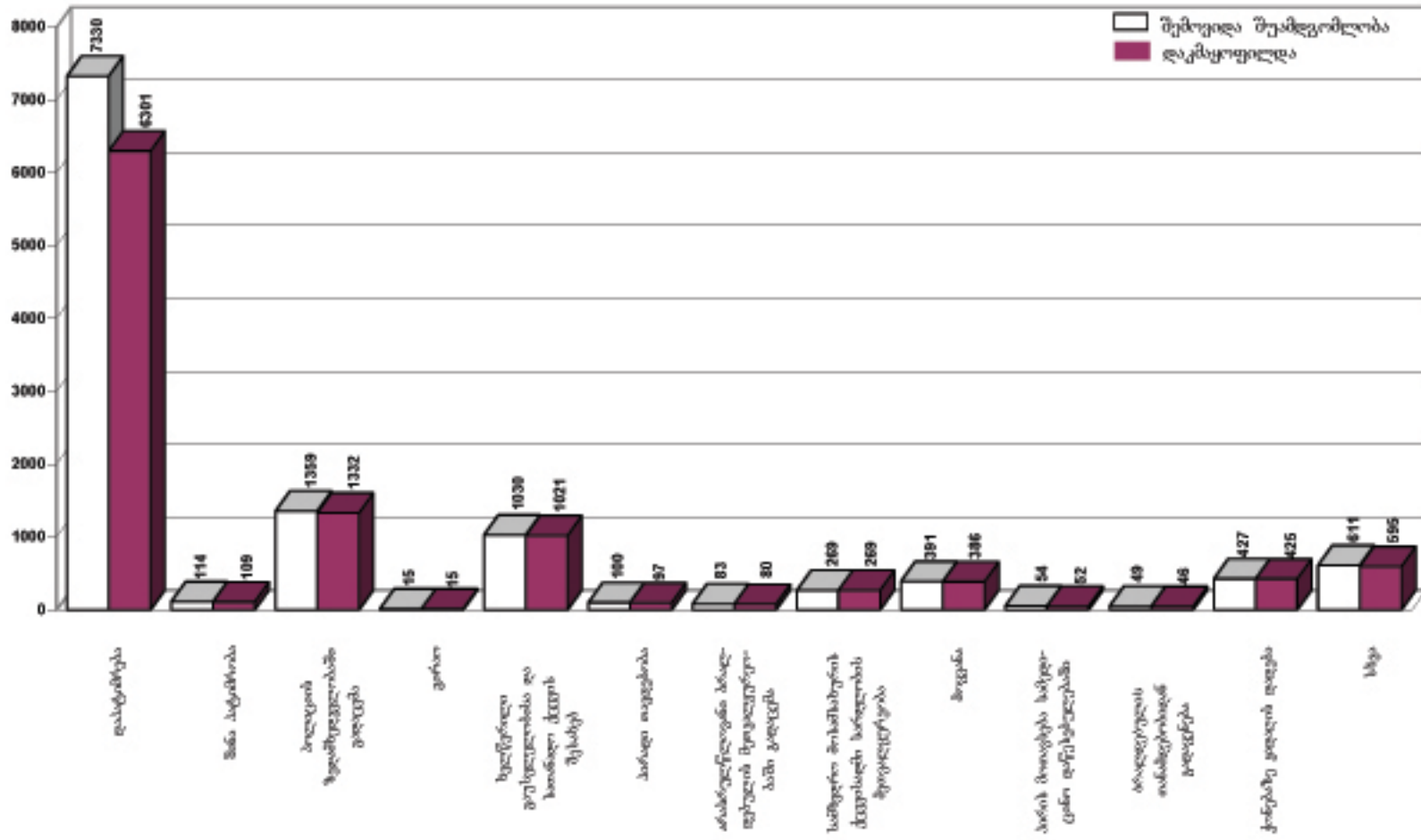
პალატამ არ გაიზიარა მეორე კასატორის მოთხოვნა კოლეგიის განჩინების გაუქმების თაობაზე იმ საფუძველით, რომ ო. ჩ-შვილს არ წარმოუდგენია რაიმე მტკიცებულება მის მიერ მიღებული სულიერი განცდისა და მორალური ზიანის თაობაზე. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ ფაქტზე, რომ *ო. ჩ-შვილი გამართლდა*. შესაბამისად, იგი ერთი წლის, 11 თვის, 28 დღის განმავლობაში უკანონო პატიმრობაში იმყოფებოდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ო. ჩ-შვილის უფლება თავისუფლებაზე, რაც უმნიშვნელოვანეს უფლებად არის მიჩნეული საერთაშორისო ნორმებითა და საქართველოს კონსტიტუციით, *უსაფუძვლოდ* იქნა შელახული. საბოლოო ჯამში პალატამ ო. ჩ-შვილისთვის მორალური ზიანის ნაწილში განსაზღვრული თანხა 50 000 ლარი შეამცირა 25 000 ლარამდე.

მონაცემები სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიებათა

გამოყენების შესახებ (2000 წელი)

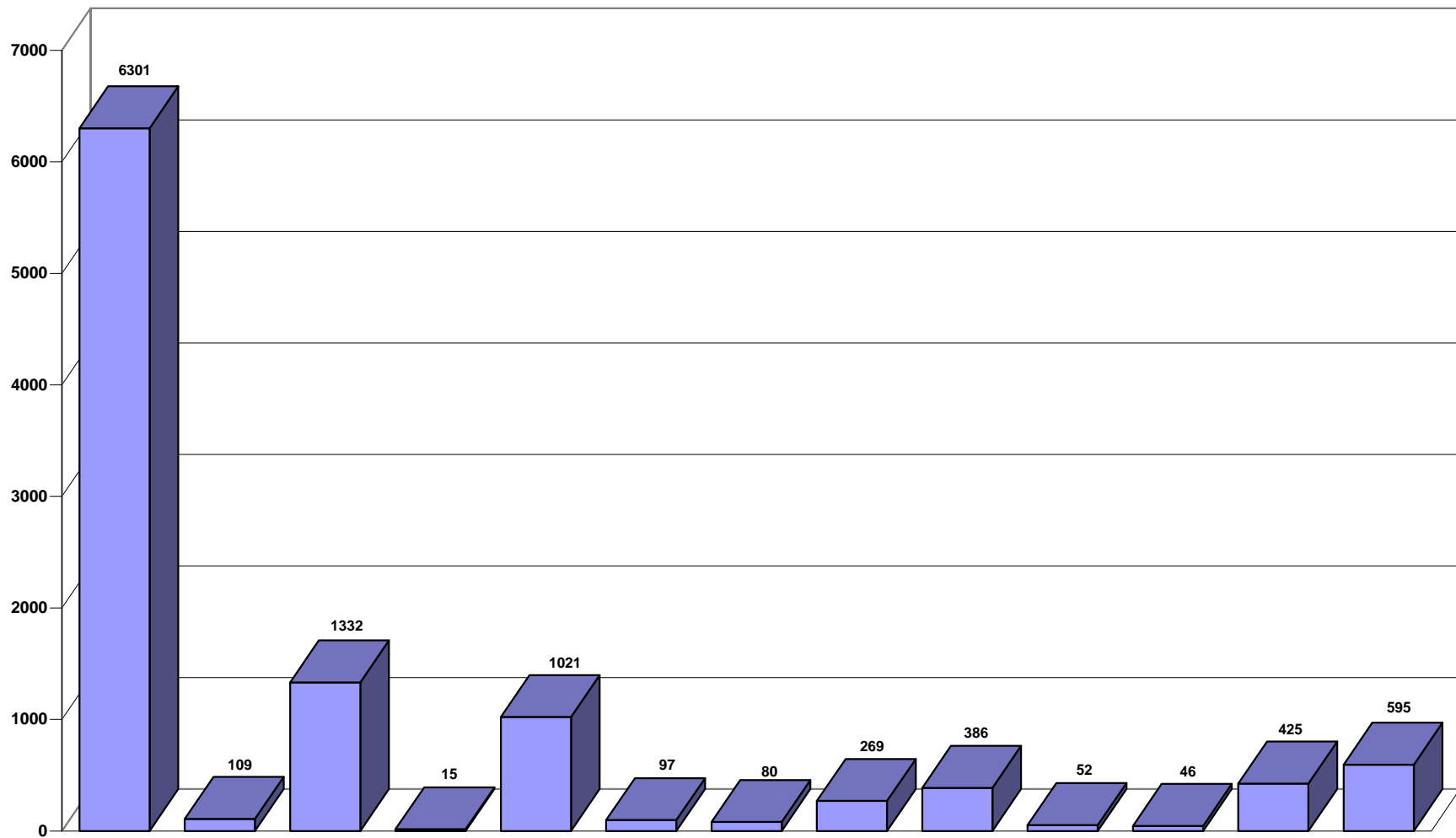
სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიების დასახელება	განხილული საგამოძიებო ორგანოდან შემოსული შუამდგომლობა								საანგარიშო პერიოდში განხილულია				განხილულია ადვოკატის შუამდგომლობა		%
	აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებაზე		აღკვეთის ღონისძიების ვადის გაგრძელებაზე		აღკვეთის ღონისძიების შეცვლაზე				სულ გრ. 1+3+7	განხილვის შედეგი		%	სულ	დაკმაყოფილა	
	სულ	დაკმაყოფილა	სულ	დაკმაყოფილა	შემსუბუქებაზე		დამძიმებაზე			უარი ექვეა გრ. 9-11	დაკმაყოფილა გრ. 2+4+8				
					სულ	დაკმაყოფილა	სულ	დაკმაყოფილა							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
სულ სამართლებრივი იძულების ღონისძიება	11393	10317	358	347	676	617	81	64	11832	1104	10728	90,7	363	252	69,4
დაპატიმრება	6918	5914	355	345	490	444	57	42	7330	1029	6301	86,0	309	204	66,0
შინა პატიმრობა	113	108			26	23	1	1	114	5	109	95,6	13	10	76,9
პოლიციის ზედამხედველობაში გადაცემა	1350	1325			31	31	9	7	1359	27	1332	98,0	21	19	90,5
გირაო	15	15			5	5			15		15	100,0	3	3	100,0
ხელწერილი გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ	1025	1016			50	49	5	5	1030	9	1021	99,1	11	10	90,9
პირადი თავდებობა	100	97			13	13			100	3	97	97,0	6	6	100,0
არასრულწლოვანი ბრალდებულის მეთვალყურეობაში გადაცემა	83	80			6	6			83	3	80	96,4			
სამხედრო მოსამსახურის ქცევისადმი სარდლობის მეთვალყურეობა	260	260			35	35	9	9	269		269	100,0			
მოყვანა	391	386							391	5	386	98,7			
პირის მოთავსება სამედიცინო დაწესებულებაში	52	51	2	1	2	2			54	2	52	96,3			
ბრალდებულის თანამდებობიდან გადაყენება	49	46							49	3	46	93,9			
ქონებაზე ყადაღის დადება	427	425							427	2	425	99,5			
სხვა	610	594	1	1	18	9			611	16	595	97,4			

**სისხლის საერთაშორისო სავაჭრო ბაზრის ფონდის მიხედვით საგარეო
ორგანიზაციებიდან შემოსული შუამდგომლობები (2000 წელი)**

სულ	დაკმაყოფილდა
7330	6301
114	109
1359	1332
15	15
1030	1021
100	97
83	80
269	269
391	386
54	52
49	46
427	425
611	595

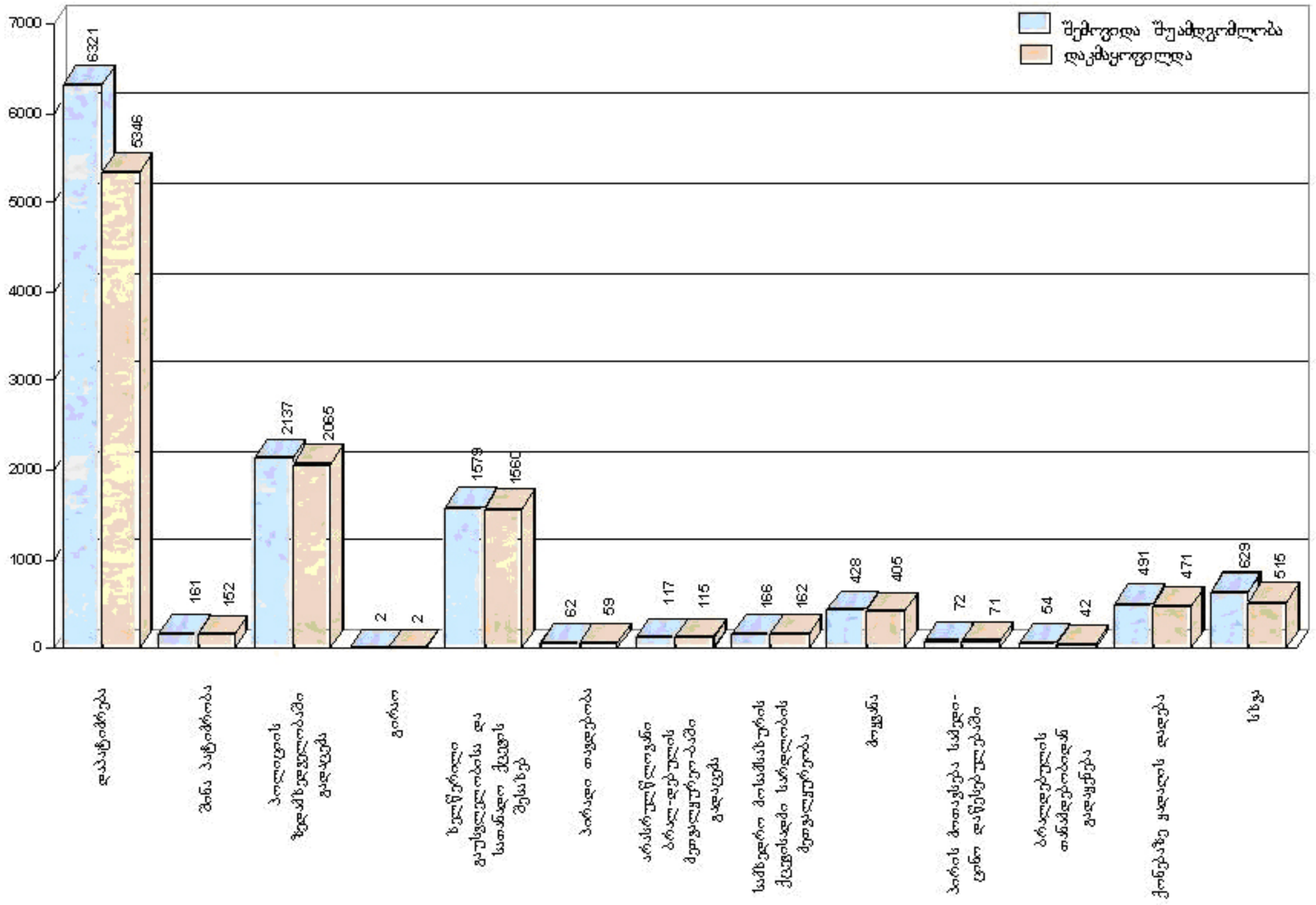
სისხლის საპროცენტო სამართლებრივი იმულების ღონისძიებების გამოყენების შესახებ 2000 წელს

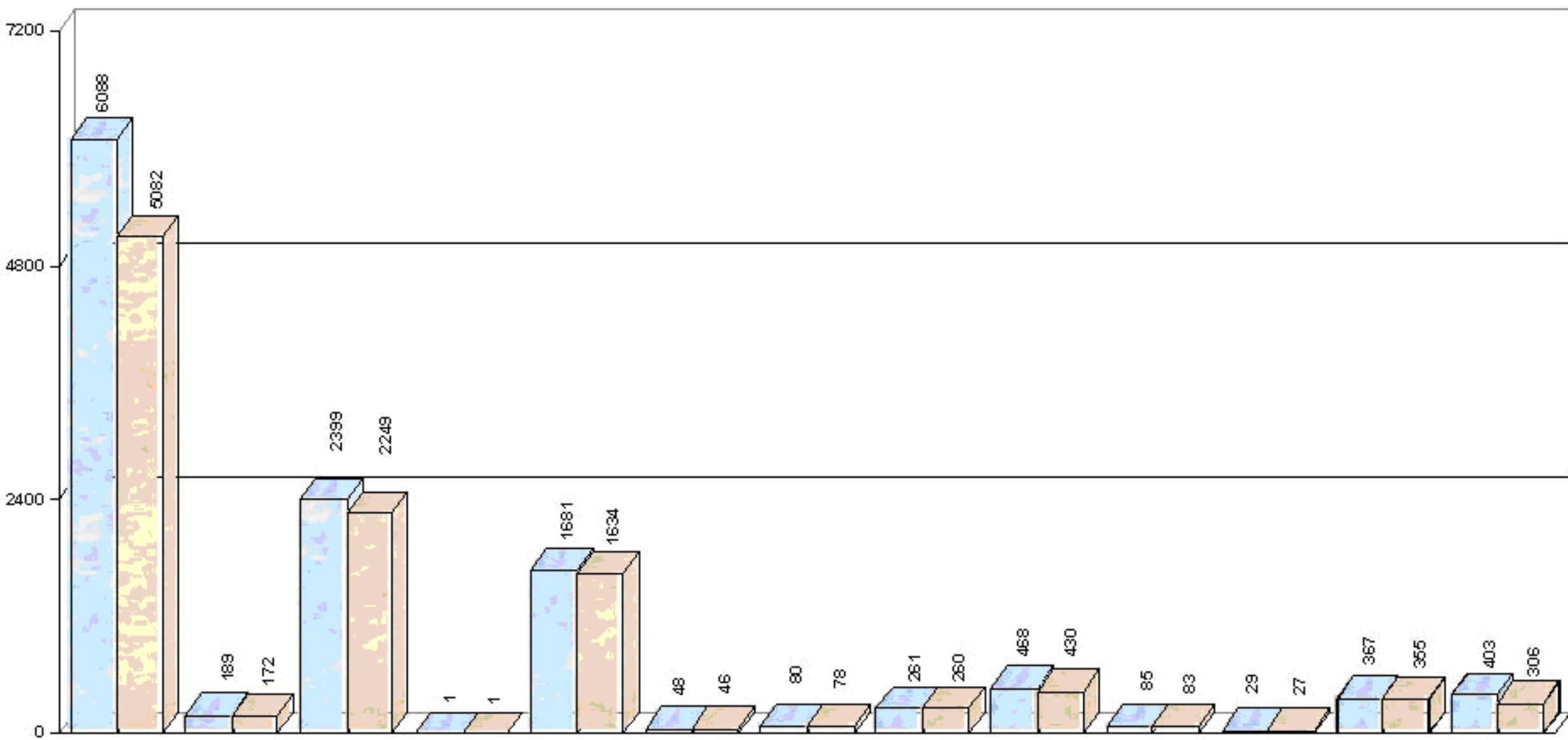
monacemebi si sxli is saproceso samarTli ebrivi izul ebis RonisZiebaTa
gamoyenebis Sesaxeb (2001 weli)

sisxli is saproceso samarTli ebrivi izul ebis RonisZiebis dasaxel eba	ganxil ulia sagamoZiebo organodan Semosuli Suamdgomloba								saangariSo periodSi ganxil ulia				ganxil ulia advokatis Suamdgomloba		
	aRkveTis RonisZiebis Sefardebaze		aRkveTis RonisZiebis vadis gagrZel ebaze		aRkveTis RonisZiebis Secvli aze				sul	maT Soris					
	sul	dakmayo- fil da	sul	dakmayo- fil da	Semsubuqebaze		damZimebaze			gr. 1+3+7	dakmayofil da		eTqva	sul	dakmayo- fil da
					sul	dakmayo- fil da	sul	dakmayo- fil da	raodenoba gr. 2+4+8		%	raodenoba gr.9-10			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
sul samarTli ebrivi izul ebis RonisZieba	11433	10195	709	698	367	341	77	72	12219	10965	89,7	1254	360	242	67,2
dapatimreba	5577	4621	698	687	320	295	46	38	6321	5346	84,6	975	311	204	65,6
Sinapatimroba	152	143	6	6	5	5	3	3	161	152	94,4	9	6	3	50,0
policiis zedamxedvel obaSi gadacema	2112	2037	2	2	23	22	23	26	2137	2065	96,6	72	15	12	80,0
girao	2	2							2	2	100,0				
xel werili gausvl el obis da saTanado qcevis Sesaxeb	1578	1559			6	6	1	1	1579	1560	98,8	19	13	12	92,3
piradi Tavdeboba	61	58					1	1	62	59	95,2	3	3	3	100,0
arasrul wlovani bral debulis meTval yureobaSi gadacema	116	114					1	1	117	115	98,3	2	1	1	100,0
samxedro mosamsaxuris qcevisadmi sardlobis meTval yureoba	166	162							166	162	97,6	4	2	2	100,0
moyvana	428	405							428	405	94,6	23			
piris moTavseba samedicino dawesebul ebaSi	72	71			1	1			72	71	98,6	1			
bral debulis Tanamdebobidan gadayeneba	54	42							54	42	77,8	12			
qonebaze yadRis dadeba	491	471			1	1			491	471	95,9	20			
sxva	624	510	3	3	11	11	2	2	629	515	81,9	114	9	5	55,6

**სისხლის საპროცესო საგარეოებრივი იკულები ღონისკიეებზე
საგაგომიკიგო ოგბანოები დან ვეგონული ვეგეგგომლოგები (2001 წელი)**

**სისხლის საპროცესო საბარათებში იკუთვნის დონისკივებზე
ბრალდების მხრიდან შექმნილი შეჯამებულობები (2002 წელი)**

დაპტირება	
შინა პატიმრობა	
პოლიციის მუდამსაგებლობაში გადაცემა	
ვირაო	
სულწერილი გაუსვლელობისა და სათანადო ქვეყის შესახებ	
პირადი თავდებობა	
არასრულწლოვანი ბრალდებულის მეთვალყურეობაში გადაცემა	
სამხედრო მოსამსახურის ქვეყისადმი სარაღლობის მეთვალყურეობა	
მოყვანა	
პირის მოთავსება სამედიცინო დაწესებულებაში	
ბრალდებულის თანამდებობიდან გადაყენება	
ქონებაზე ხაღაღის დაღება	
სხვა	

**მონაცემები პირველი ინსტანციის სასამართლოების მიერ სამართლებრივი
იკულებების დონისკივებზე შუამდგომლობათა განხილვის შესახებ (2002 წელი)**

რაიონის დასახელება	განხილულია ბრალდების მხარის შუამდგომლობა								საანგარიშო პერიოდში განხილულია			განხილულია დაცვის მხარის შუამდგომლობა			სულ განხილულია გრ.1+3+5+7+12
	იძულების ღონისძიების შეფარდებაზე		იძულების ღონისძიების ვადის გაგრძელებაზე		იძულების ღონისძიების შეცვლაზე				სულ	მათ შორის					
					შემსუბუქებაზე		დამძიებაზე			დაკმაყოფილდა					
	სულ	დაკმაყოფილდა	სულ	დაკმაყოფილდა	სულ	დაკმაყოფილდა	სულ	დაკმაყოფილდა	გრ. 1+3+7	გრ. 2+4+8	%	ს უ ლ	დაკმაყოფილდა	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
ს უ ლ	11213	10038	588	571	409	378	299	114	12099	10723	88,6	436	280	64,2	12944
<i>სულ საქართველოში მათ შორის:</i>															
გლდან-ნაძალადევის რს	385	308	3	3	11	9	11	10	399	321	80,5	13	11	84,6	423
დიღუბე-ჩუღურეთის რს	625	544	3	3	29	18	3	2	631	549	87,0	25	16	64,0	685
კრწანისი-მთაწმინდის რს	799	676	6	6					805	682	84,7	57	13	22,8	862
ვაკე-საბურთალოს რს	1003	877	9	9	19	14	7	6	1019	892	87,5	61	40	65,6	1099
ისანი-სამგორის რს	676	520	20	20	103	103	25	25	721	565	78,4	19	15	78,9	843
სულ თბილისის	3488	2925	41	41	162	144	46	43	3575	3009	84,2	175	95	54,3	3912
ლანჩხუთის რს	66	66			1	1	1	1	67	67	100,0				68
ოზურგეთის რს	169	162	4	4	4	4	1	1	174	167	96,0				178
ჩოხატაურის რს	58	58							58	58	100,0				58
სულ გურიის	293	286	4	4	5	5	2	2	299	292	97,7				304
ტყიბულის რს	43	43							43	43	100,0				43
ქუთაისის საქალაქო	716	643					2	1	718	644	89,7	29	15	51,7	747
ჭიათურის რს	57	50					2	2	59	52	88,1	7	5	71,4	66
ვანის რს	50	50			4	4			50	50	100,0	1	1	100,0	55

ზესტაფონის რს	101	98	8	8	5	5			109	106	97,2	10	7	70,0	124
თერჯოლის რს	54	49							54	49	90,7				54
ბაღდათის რს	63	63							63	63	100,0				63
ხარაგაულის რს	51	51			2	2	1	1	52	52	100,0	2	2	100,0	56
სამტრედიის რს	128	128	2	2	3	3	1	1	131	131	100,0	1	1	100,0	135
საჩხერის რს	53	53			4	4			53	53	100,0				57
ხონის რს	70	67							70	67	95,7	2	2	100,0	72
წყალტუბოს რს	131	125	1	1	4	4	2	2	134	128	95,5	2	1	50,0	140
სულ იმერეთის	1517	1420	11	11	22	22	8	7	1536	1438	93,6	54	34	63,0	1612
ახმეტის რს	67	53	5	5	6	5	1	1	73	59	80,8	6	6	100,0	85
გურჯაანის რს	125	116	1	1					126	117	92,9	13	4	30,8	139
თელავის რს	459	433	8	8	18	18	1	1	468	442	94,4	18	15	83,3	504
ლაგოდეხის რს	54	46	2	2					56	48	85,7	2	2	100,0	58
საგარეჯოს რს	99	91	1	1	4	4	2	2	102	94	92,2	9	4	44,4	115
სიღნაღის რს	111	111	1	1					112	112	100,0				112
ყვარლის რს	59	59							59	59	100,0	2	1	50,0	61
დედოფლისწყაროს რს	73	73							73	73	100				73
სულ კახეთის	1047	982	18	18	28	27	4	4	1069	1004	93,9	50	32	64,0	1147
დუშეთის რს	43	40	5	4	3	3			48	44	91,7	10	7	70,0	61
თიანეთის რს	30	24							30	24	80,0				30
მცხეთის რს	145	83	17	14			3	2	165	99	60,0	6	4	66,7	171
ყაზბეგის რს	10	4							10	4	40,0				10
ახალგორის რს	15	15							15	15	100,0				15
სულ მცხეთა-თიანეთის	243	166	22	18	3	3	3	2	268	186	69,4	16	11	68,8	287
ამბროლაურის რს	33	30			2	2	1		34	30	88,2				36
ლენტეხის რს	22	22					3	3	25	25	100,0				25

ონის რს	12	12			1	1			12	12	100,0				13
ცაგერის რს	39	38							39	38	97,4				39
სულ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის	106	102			3	3	4	3	110	105	95,5				113
ფოთის საქალაქო	298	269			4	4	2	1	300	270	90,0	7	7	100,0	311
აბაშის რს	66	61							66	61	92,4	4	4	100,0	70
მარტვილის რს	83	80			7	7			83	80	96,4	3	3	100,0	93
ზუგდიდის რს	297	290	6	6	2	2			303	296	97,7	18	18	100,0	323
მესტიის რს	7	7							7	7	100,0				7
სენაკის რს	175	160	1	1	7	7			176	161	91,5	2	1	50,0	185
წალენჯიხის რს	59	59							59	59	100,0	2	2	100,0	61
ჩხოროწყუს რს	43	42			1	1			43	42	97,7	1	1	100,0	45
ზობის რს	52	45							52	45	86,5				52
სულ სამეგრელოსა და ზემო სვანეთის	1080	1013	7	7	21	21	2	1	1089	1021	93,8	37	36	97,3	1147
ადიგენის რს	32	30	3	3					35	33	94,3	3	3	100,0	38
ასპინძის რს	13	13							13	13	100,0				13
ახალციხის რს	254	229	2	2	31	31	14	4	270	235	87,0	9	9	100,0	310
ახალქალაქის რს	56	54	2	2					58	56	96,6				58
ბორჯომის რს	89	87	1						90	87	96,7				90
ნინოწმინდის რს	37	37							37	37	100,0				37
სულ სამცხე-ჯავახეთის	481	450	8	7	31	31	14	4	503	461	91,7	12	12	100,0	546
გორის რს	390	336	3	3	16	16	15	15	408	354	86,8	17	11	64,7	441
კასპის რს	126	102			12	5			126	102	81,0	12	5	41,7	150
ქარელის რს	85	80	2	2	3	2	2	2	89	84	94,4	2	1	50,0	94
ხაშურის რს	187	168			15	15			187	168	89,8	8	8	100,0	210
სულ შიდა ქართლის	788	686	5	5	46	38	17	17	810	708	87,4	39	25	64,1	895
რუსთავის საქალაქო	289	260					5	3	294	263	89,5	8	2	25,0	302

ბოლნისის რს	89	82	2	2	4	4	1		91	84	92,3	2	2	100,0	97
გარდაბანის რს	269	243	3	3	10	8			272	246	90,4	7	6	85,7	289
დმანისის რს	31	31					27	27	58	58	100,0	4			62
თეთრიწყაროს რს	41	36	1	1	2	2			42	37	88,1				44
მარნეულის რს	249	209			29	27	4	1	253	210	83,0	5	3	60,0	287
წალკის რს	23	21	2	2					24	22	91,667	2	2	100,0	26
სულ ქვემო ქართლის	991	882	8	8	45	41	37	31	1034	920	89,0	28	15	53,6	1107
აჭარის რს-ები	908	882	14	14	20	20			922	896	97,18	7	7	100,0	949
აჭარის უმაღლესი სასამართლო			28	28					28	28	100				28
სულ აჭარის	908	882	42	42	20	20			950	924	97,3	7	7	100,0	977
აფხაზეთის რს-ები	269	242			21	21	162		431	242	56,1	18	13	72,2	470
აფხაზეთის უმაღლესი სასამართლო											0				
სულ აფხაზეთის	269	242			21	21	162		431	242	56,1	18	13	72,2	470
თბილისის საოლქო			237	236					237	236	99,578				237
ქუთაისის საოლქო			121	115					121	115	95,0				121
სულ საოლქო			358	351					358	351	98,0				358
საქართველოს უზენაესი სასამართლო	2	2	65	60	2	2			67	62	92,5				69

**მონაცემები პირველი ინსტანციის სასამართლოების მიერ დაკავშირების უმსახეპ
უშამდგომლობათა განხილვაზე (2002 წელი)**

რაიონის დასახელება	განხილულია საგამომიებო ორგანოდან შემოსული უშამდგომლობა						საანგარიშო პერიოდში განხილულია			განხილულია დაცვის მხარის უშამდგომლობა			სულ განხილულია გრ.1+3+5+10
	აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებაზე		აღკვეთის ღონისძიების ვადის გაგრძელებაზე		აღკვეთის ღონისძიების შემსუბუქებაზე		სულ	მათ შორის		ს უ ლ	დაკმაყოფილდა	%	
	სულ	დაკმაყოფილდა	სულ	დაკმაყოფილდა	სულ	დაკმაყოფილდა		გრ. 1+3	გრ. 2+4				
							გრ. 1+3			გრ. 2+4	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
ს უ ლ	5507	4518	581	564	324	295	6088	5082	83,5	355	218	61,4	6767
სულ საქართველოში მათ შორის:													
გლდან-ნაძალადევის რს	245	181	2	2	1	1	247	183	74,1	1	1	100,0	249
დიდუბე-ჩუღურეთის რს	272	191	3	3	29	18	275	194	70,5	24	15	62,5	328
კრწანისი-მთაწმინდის რს	457	364	6	6			463	370	79,9	57	13	22,8	520
ვაკე-საბურთალოს რს	534	442	7	7	19	14	541	449	83,0	61	40	65,6	621
ისანი-სამგორის რს	442	317	20	20	91	91	462	337	72,9	19	15	78,9	572
სულ თბილისის	1950	1495	38	38	140	124	1988	1533	77,1	162	84	51,9	2290
ლანჩხუთის რს	20	20			1	1	20	20	100,0				21
ოზურგეთის რს	73	66	4	4	4	4	77	70	90,9				81
ჩოხატაურის რს	13	13					13	13	100,0				13
სულ გურიის	106	99	4	4	5	5	110	103	93,6				115
ტყებულის რს	17	17					17	17	100,0				17
ქუთაისის საქალაქო	391	327					391	327	83,6	29	15	51,7	420
ჭიათურის რს	25	19					25	19	76,0	1	1	100,0	26
ვანის რს	16	16					16	16	100,0				16
ზესტაფონის რს	38	35	8	8	5	5	46	43	93,5	10	7	70,0	61
თერჯოლის რს	24	20					24	20	83,3				24
ბაღდათის რს	17	17					17	17	100,0				17
ხარაგაულის რს	20	20			2	2	20	20	100,0	2	2	100,0	24
სამტრედიის რს	47	47	2	2	3	3	49	49	100,0	1	1	100,0	53
საჩხერის რს	21	17			4	4	21	17	81,0				25
ხონის რს	31	29					31	29	93,5	1	1	100,0	32

წყალტუბოს რს	48	42	1	1	4	4	49	43	87,8	2	1	50,0	55
სულ იმერეთის	695	606	11	11	18	18	706	617	87,4	46	28	60,9	770
ასნეტის რს	51	37	5	5	6	5	56	42	75,0	6	6	100,0	68
გურჯაანის რს	60	53	1	1			61	54	88,5	13	4	30,8	74
თელავის რს	257	232	8	8			265	240	90,6	2	1	50,0	267
ლაგოდეხის რს	25	19	1	1			26	20	76,9	2	2	100,0	28
საგარეჯოს რს	42	35	1	1			43	36	83,7				43
სიღნაღის რს	38	38	1	1			39	39	100,0				39
ყვარლის რს	28	25					28	25	89,3	2	1	50,0	30
დედოფლისწყაროს რს	31	31					31	31	100				31
სულ კახეთის	532	470	17	17	6	5	549	487	88,7	25	14	56,0	580
დუშეთის რს	16	15	5	4	3	3	21	19	90,5	10	7	70,0	34
თიანეთის რს	18	12					18	12	66,7				18
მცხეთის რს	103	41	17	14			120	55	45,8	6	4	66,7	126
ყაზბეგის რს									-				
ასალგორის რს	2	2					2	2	100,0				2
სულ მცხეთა-თიანეთის	139	70	22	18	3	3	161	88	54,7	16	11	68,8	180
ამბროლაურის რს	13	11					13	11	84,6				13
ლენტეხის რს	4	4					4	4	100,0				4
ონის რს	6	6			1	1	6	6	100,0				7
ცაგერის რს	21	20					21	20	95,2				21
სულ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის	44	41			1	1	44	41	93,2				45
ფოთის საქალაქო	120	97					120	97	80,8	1	1	100,0	121
აბაშის რს	16	12					16	12	75,0	4	4	100,0	20
მარტვილის რს	27	24			7	7	27	24	88,9	3	3	100,0	37
ზუგდიდის რს	109	105	6	6	2	2	115	111	96,5	18	18	100,0	135
მესტიის რს	6	6					6	6	100,0				6
სენაკის რს	60	51	1	1	7	7	61	52	85,2	2	1	50,0	70
წალენჯიხის რს	38	38					38	38	100,0	2	2	100,0	40
ჩხოროწყუს რს	7	6			1	1	7	6	85,7	1	1	100,0	9
ხობის რს	13	10					13	10	76,9				13
სულ სამეგრელოსა და ზემო სვანეთის	396	349	7	7	17	17	403	356	88,3	31	30	96,8	451
ადიგენის რს	15	13	3	3			18	16	88,9				18

ასპინძის რს	2	2					2	2	100,0				2
ახალციხის რს	133	110	2	2	31	31	135	112	83,0	7	7	100,0	173
ახალქალაქის რს	10	8	2	2			12	10	83,3				12
ბორჯომის რს	17	17	1				18	17	94,4				18
ნინოწმინდის რს	5	5					5	5	100,0				5
სულ სამცხე-ჯავახეთის	182	155	8	7	31	31	190	162	85,3	7	7	100,0	228
გორის რს	228	175	3	3			231	178	77,1				231
კასპის რს	83	60			12	5	83	60	72,3	12	5	41,7	107
ქარელის რს	43	39	2	2	3	2	45	41	91,1	2	1	50,0	50
ხაშურის რს	65	47			14	14	65	47	72,3	8	8	100,0	87
სულ შიდა ქართლის	419	321	5	5	29	21	424	326	76,9	22	14	63,6	475
რუსთავეის საქალაქო	122	97					122	97	79,5	8	2	25,0	130
ბოლნისის რს	32	25	1	1	3	3	33	26	78,8	1	1	100,0	37
გარდაბანის რს	140	120	2	2	10	8	142	122	85,9	4	4	100,0	156
დმანისის რს	15	15					15	15	100,0	4			19
თეთრიწყაროს რს	21	16	1	1	2	2	22	17	77,3				24
მარნეულის რს	143	105			21	19	144	105	72,9	4	3	75,0	169
წალკის რს	18	16	1	1			19	17	89,474				19
სულ ქვემო ქართლის	491	394	5	5	36	32	497	399	80,3	21	10	47,6	554
აჭარის რს-ები	412	400	14	14	20	20	426	414	97,183	7	7	100,0	453
აჭარის უმაღლესი სასამართლო			28	28			28	28	100				28
სულ აჭარის	412	400	42	42	20	20	454	442	97,4	7	7	100,0	481
აფხაზეთის რს-ები	139	116			17	17	139	116	83,5	18	13	72,2	174
აფხაზეთის უმაღლესი სასამართლო									0				
სულ აფხაზეთის	139	116			17	17	139	116	83,5	18	13	72,2	174
თბილისის საოლქო			236	235			236	235	99,576				236
ქუთაისის საოლქო			121	115			121	115	95,0				121
სულ საოლქო			357	350			357	350	98,0				357
საქართველოს უზენაესი სასამართლო	2	2	65	60	1	1	67	62	92,5				68